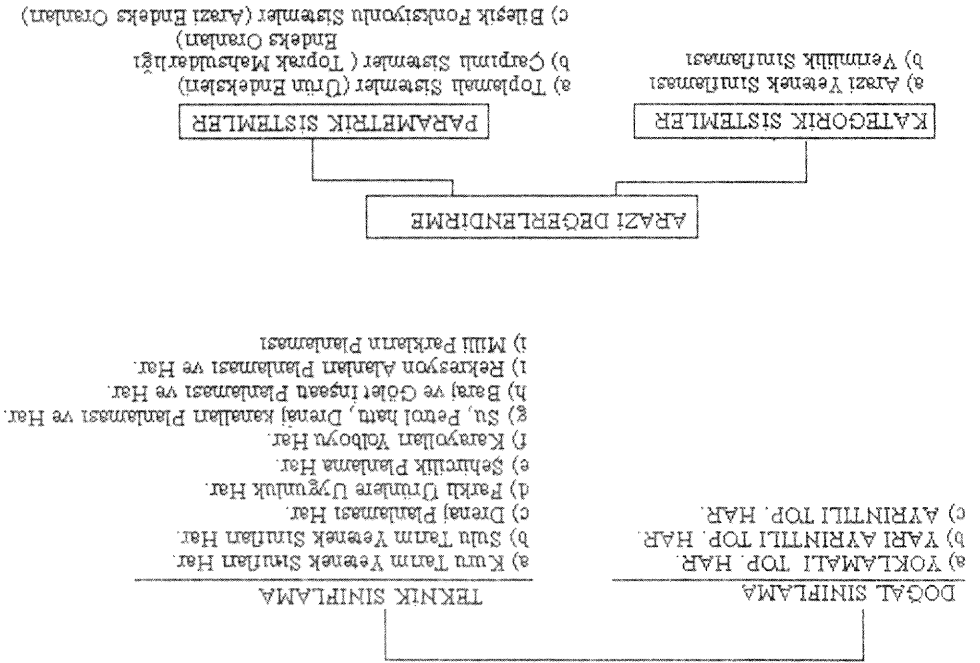
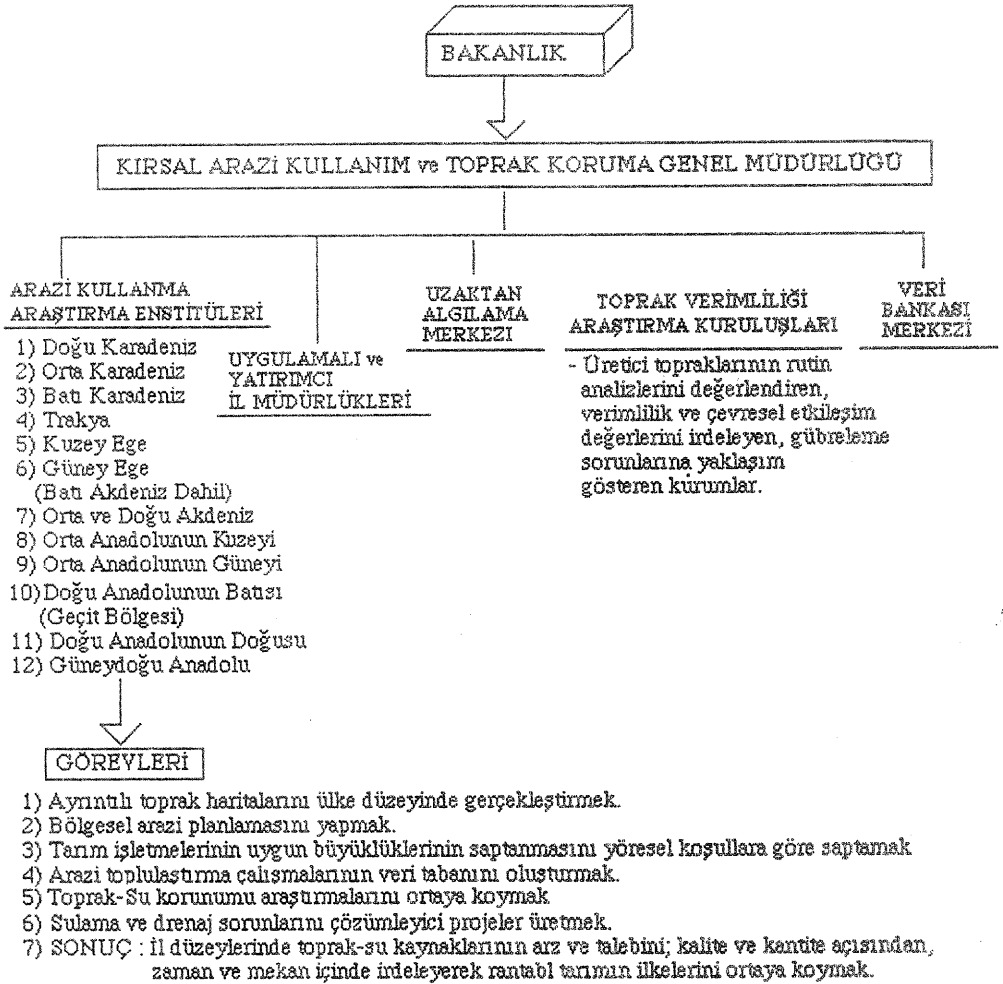
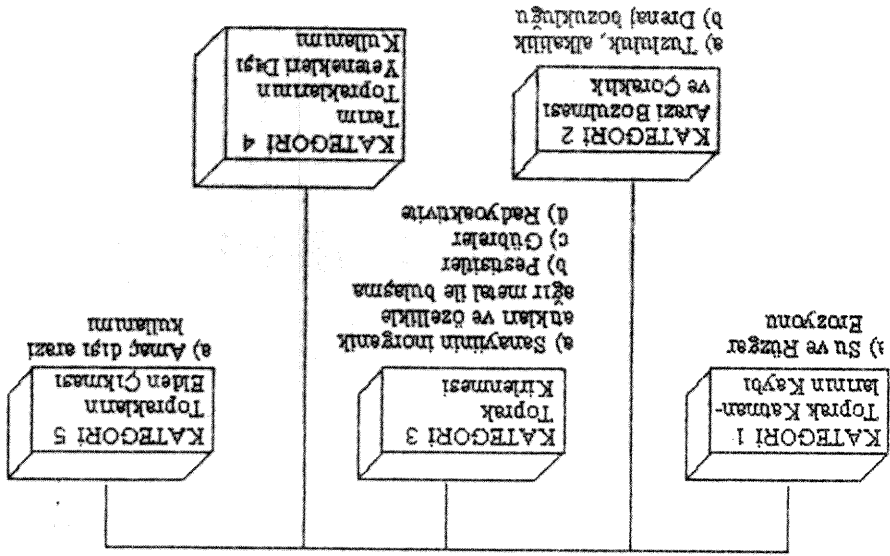

Özdeş 4. TOPRAK ETÜD ve HARİTALAMA HİZMETLERİ

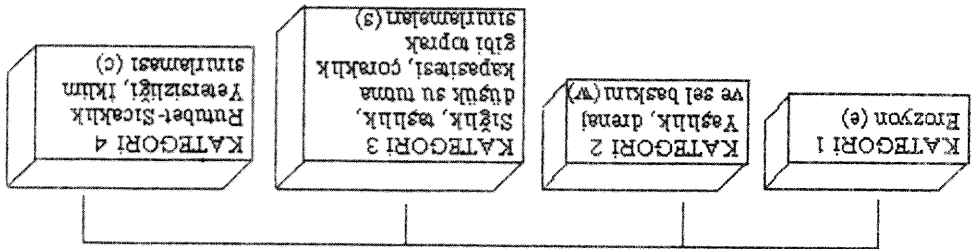

Çizelge 5. ARAZİ KULLANIM PLANLARININ YAPILMASI ve ULUSAL GELİŞME ve KALKINMA PLANLARININ OLUŞTURULMASI İÇİN GEREKLİ BAKANLIK KURULUŞLARI

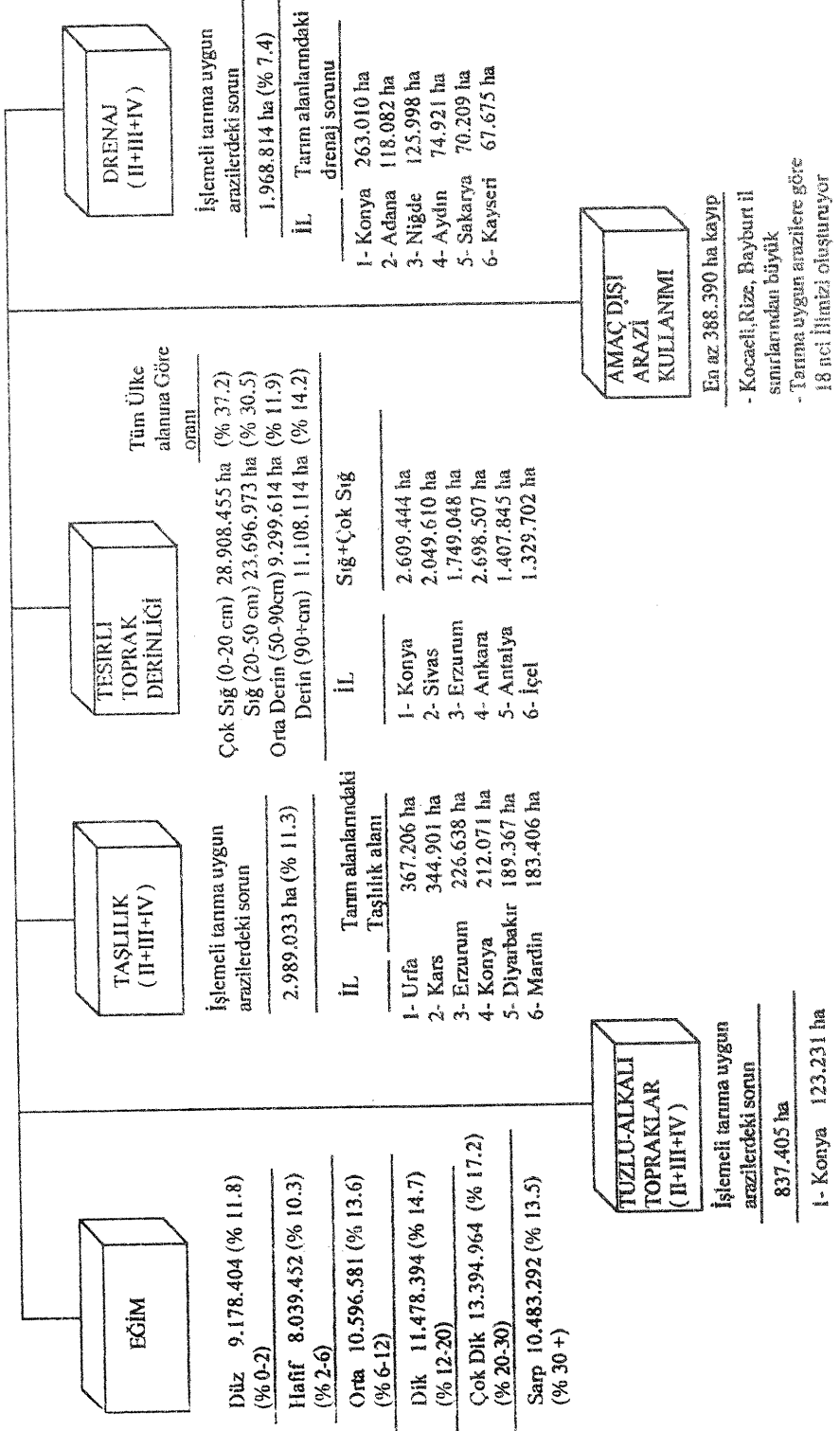

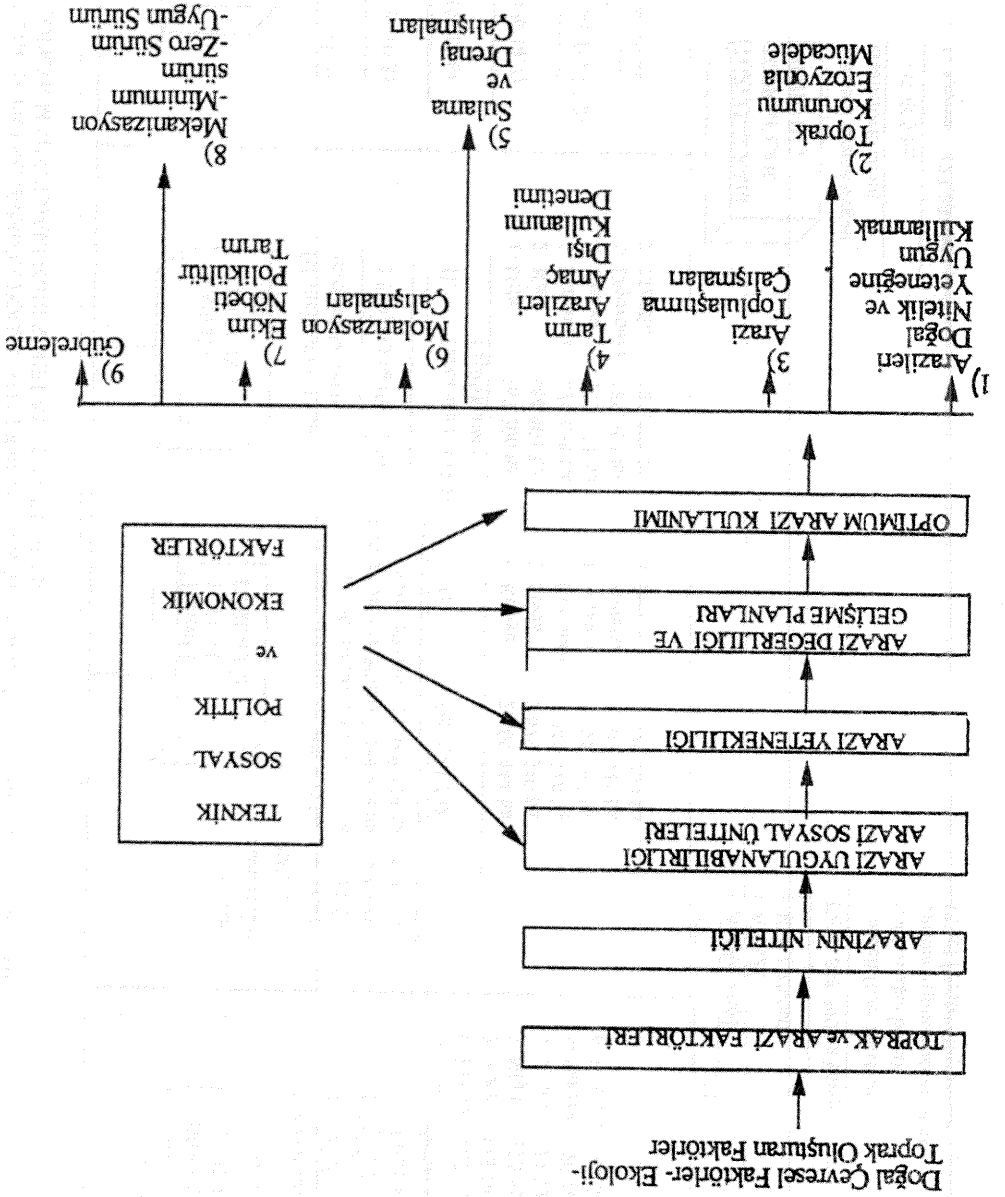
Şekil 2. TOPRAK MAHSULLARININ SİNİRLİYEN, İNSANLARIN OLUŞTURDUĞU ARAZI BOZULMASI, NİTELİĞİNİ KAYBETMESİ VE ELDEN ÇIKMASI SORUNLARI

Şekil 1. ARAZI KULLANIM YETENEĞİ ALT SINIFLARINA GÖRE ARAZİLERİMİZDE DOĞAL OLARAK MEVCUT OLAN SORUNLAR

Şekil 3. ÜLKE TOPRAKLARIMIZIN DOĞAL NİTELİĞİNDE YER ALAN veya İNSANLARIN OLUŞTURDUĞU, TOPRAK MAHSULDARLIĞINI SINIRLAYAN SORUNLAR

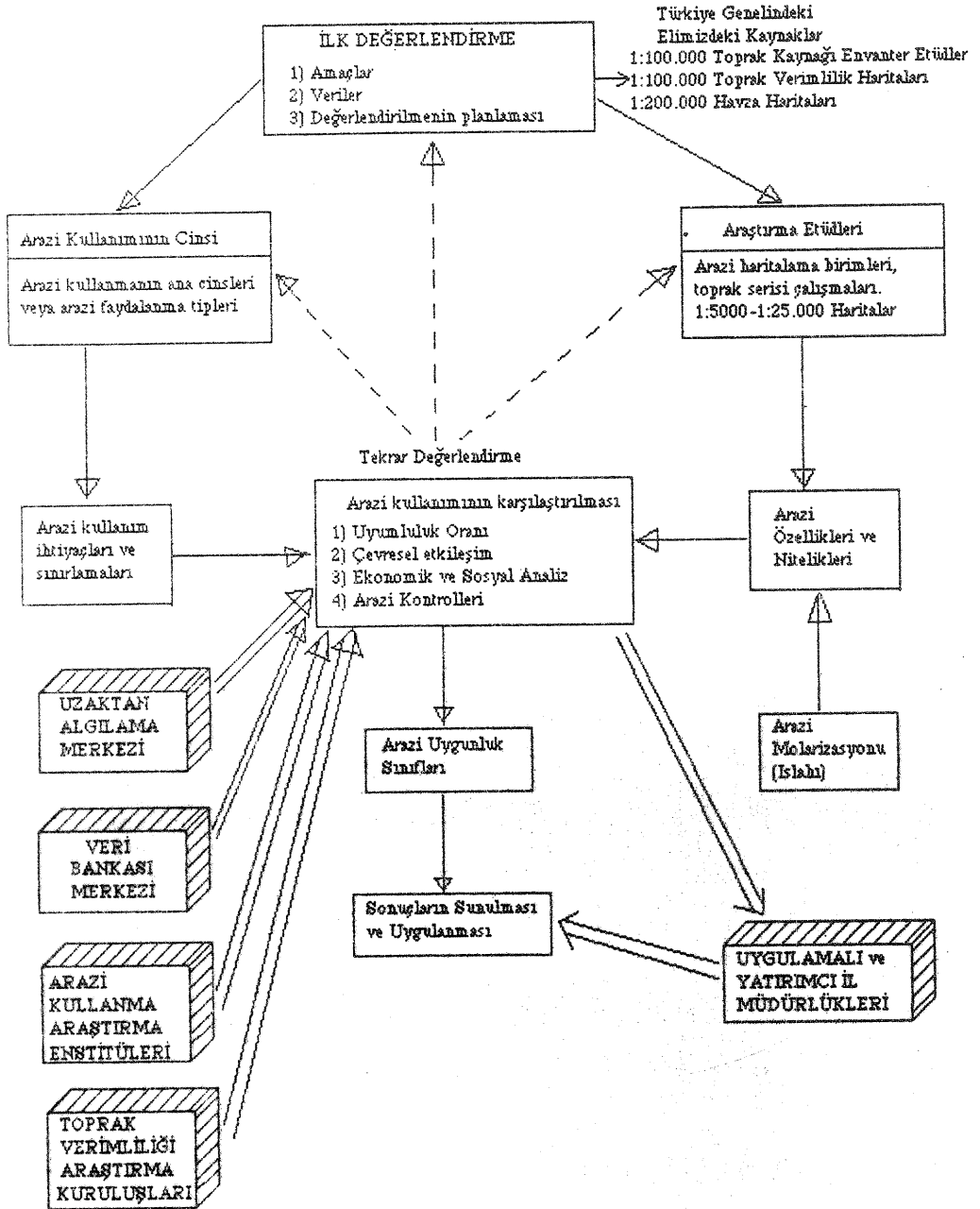

Şekil 4. ARAZİ DEĞERLENDİRMESİ ve KULLANIM PLANLAMASI

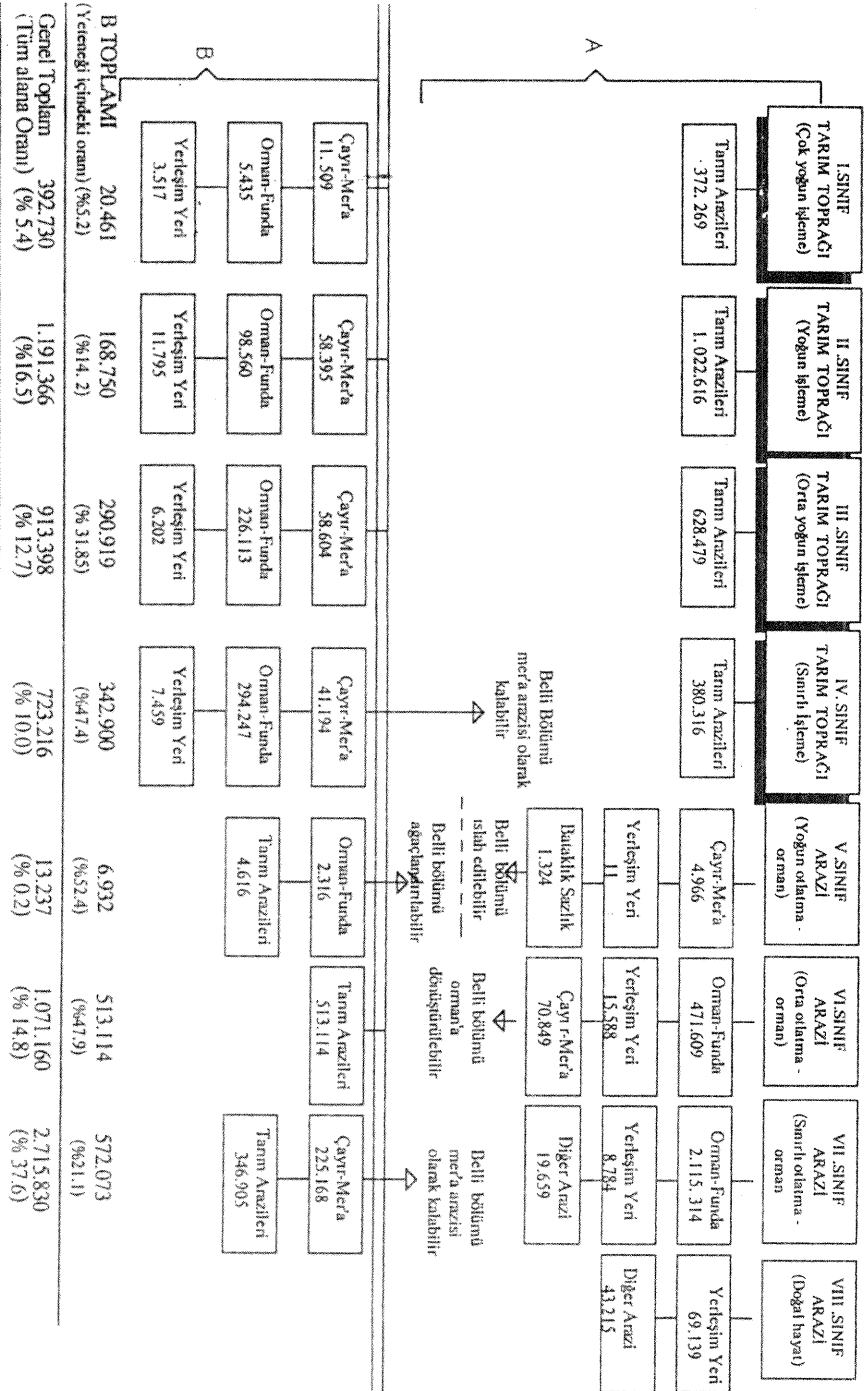
Şekil 5. TOPRAK ETÜD ve HARİTALAMA ÇALIŞMALARINA AİT BAZI ÖNEMLİ KRİTERLER

	Ölçek	Gözlemlerin Ortalama Yoğunluğu (Kontrol/ha)	Çalışmanın Oranı 22 gün/Ay'da	Farklı Çalışma Grupları İçin Tahmini Zaman Gereksinimleri (gün / Ay)				Rapor Hazırlama (Hafta)	Doğruluk Derecesi (%)	
				Temel Etüd	Model Profil İzahı ve Örnekleme	Arazi Tesileri				Büro Çalışmaları
						Lab. Çalışması	Çalışmalar			
ÖZEL TOPRAK HARİTALARI (Arazinin tamamını irdelenebilir)	1:5.000	4-16 / ha	250-500 ha	8	2	8	4	6-12 +	95 +	
AYRINTILI TOPRAK HARİTALARI (İslah ve Sulama Projeleri; Amenajman Sorunları; Kırsal ve Sanayi Gelişme Alanları)	1:10.000	2-4 / ha	450-800 ha	8	2	8	4	6-12 +	90-97	
AYRINTILI TOPRAK HARİTALARI (Genel ve Özel Amaçlı Planlama; Sulama ve Kırsal Alan Etüdüleri Projeleri)	1:20.000 1:25.000	1 / 4 ha. 1 / 6 ha	1000-15000 ha	12	2	5	3	6-12	75-95	
YARILAYRINTILI TOPRAK HARİTALARI (Genel Amaçlı; Bölgesel Arazi Kullanım Planları ve Tatbiki Pjojeler)	1:50.000	1 / 6 ha	30-100 km2	16	3	-	3	3	<75	
YOKLAMALI - GÖZLEMLİ (İSTİKŞAFİ) TOPRAK HARİTALARI (Topraklar İçin Genel Durum Değerlendirilmesi)	1:100.000 1:250.000	1 / 50 ha 1 / 100 ha	150-500 km2	16	3	-	3	3	<75	

Şekil 7. TOPRAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ ve ARAZİ KULLANIM PLANLAMASI VERİ TABANI ÇİZELGESİ

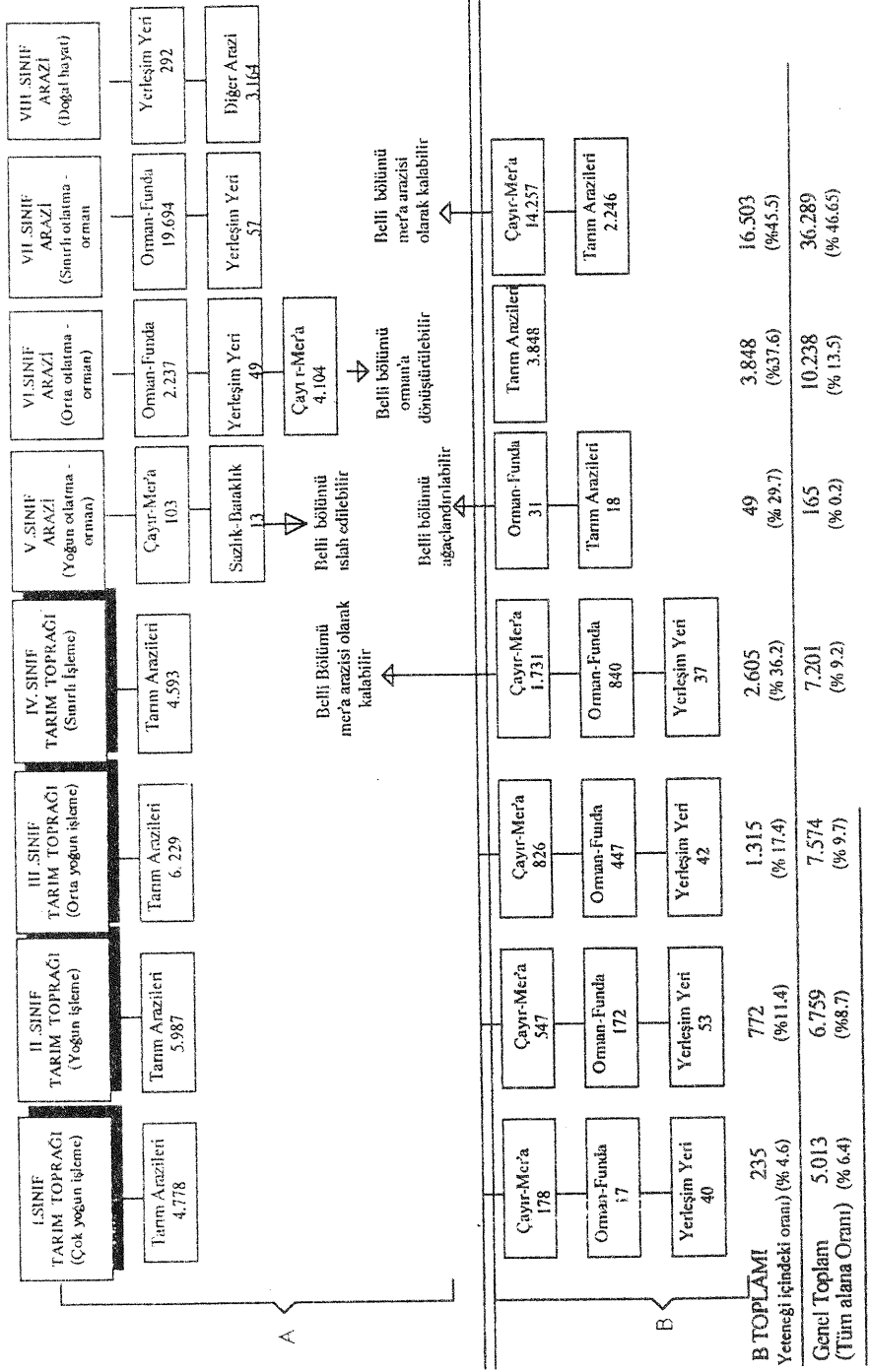

Şekil 8. MARMARA-TRAKYA BÖLGESİ (7.215.033 ha)'NDE, ARAZİ KULLANIM YETENEK SINIFLARINA GÖRE ARAZİ KULLANIMI ve OLASI PLANLAMA DÖNÜŞÜMLERİ (ha).

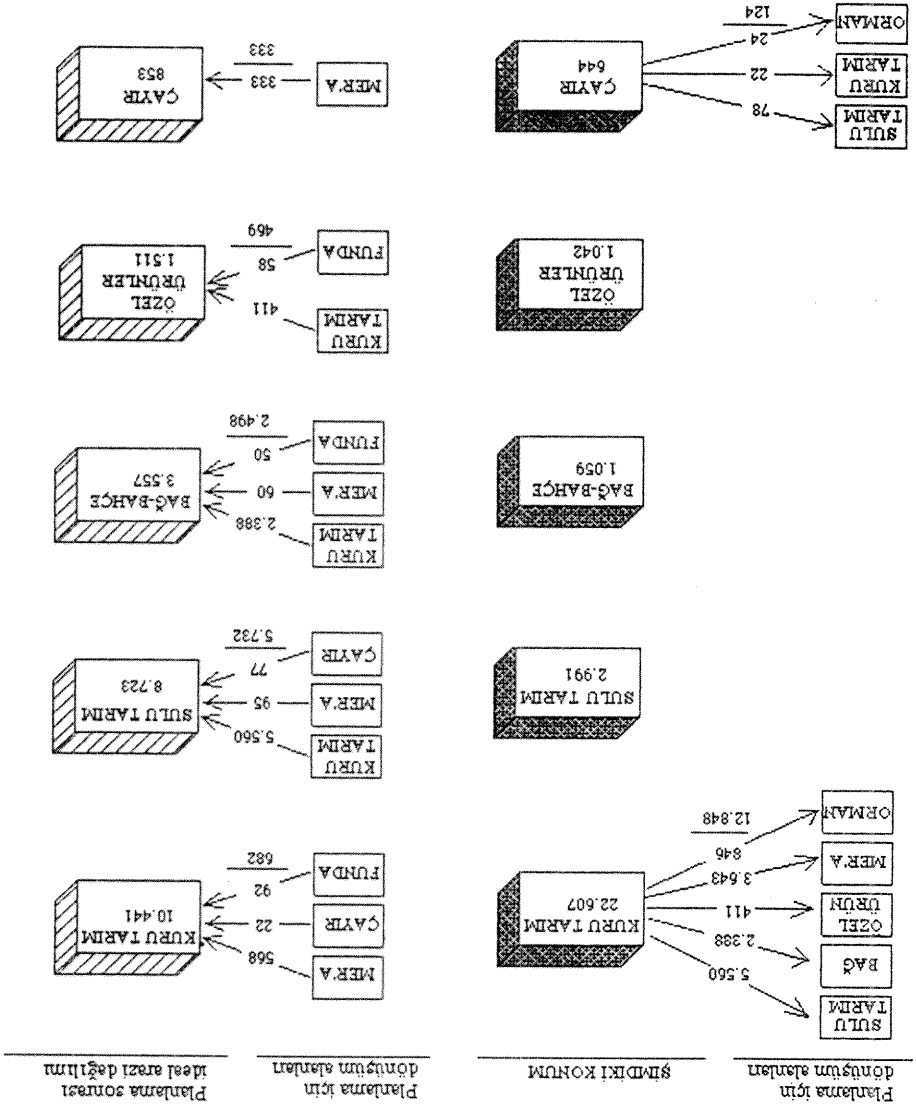
A- AMAÇI DOĞRULTUSUNDA KULLANILAN ARAZİ - 5.224.142 (% 72,4)+ 75.742 Su Yüzeyleri
B- AMAÇI DIŞI KULLANILAN ARAZİ - 1.915.149 (% 36,5)

Şekil 11. TÜRKİYEDE ARAZİ KULLANIM YETENEK SINIFLARINA GÖRE ARAZİ KUPİ LANIMI ve OLASI PLANLAMA DÖNÜŞÜMLERİ (1000 ha)

A= AMAÇ DIŞI KULLANILAN ARAZİ - 51.300 (% 65.9) + 1.102 (Su yüzeyleri)
B= AMAÇ DIŞI KULLANILAN ARAZİ - 25.327 (% 32.6)

Şekil 12. ŞİMDİKİ ARAZI KULLANIM BİRDİĞERİNİN, ARAZI KULLANIM BİRDİĞERİNİN OLAŞI DAĞILIMI (1000 ha) SONUCUNDA OLUŞTURULACAK ARAZI KULLANIM BİRDİĞERİNİN OLAŞI DAĞILIMI (1000 ha)

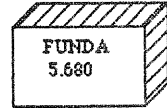
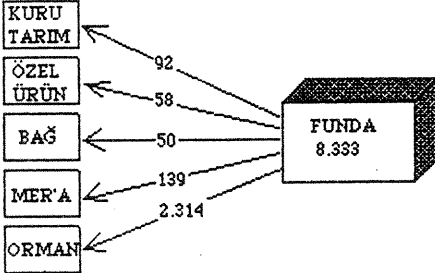
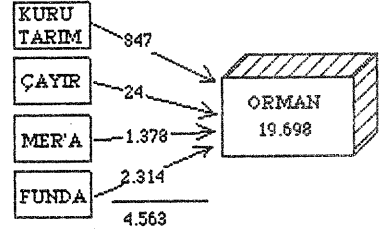
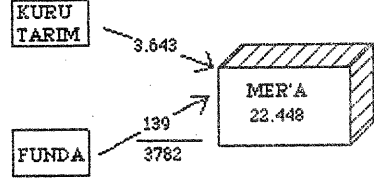
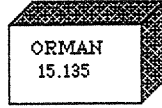
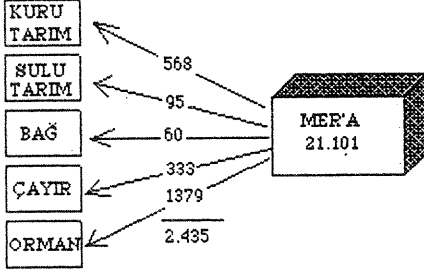
(Şekil 12'nin Devamı)

Planlama için
dönüşüm alanları

ŞİMDİKİ KONUM

Planlama için
dönüşüm alanları

Planlama sonrası
ideal arazi dağılımı

Sayın Başkan, bu sabah, dün başlayan sözlerin devamını yaşadık; ancak, şun anda dinleyenlerin sabrının sonuna geldiğini adeta hissediyorum, bazı koltuklar boşaldı. Oda sayet birer sandviç ikram edebilseniydi burada belki ziyafetli daha da zenginleştirilebilirdik kanısındayım.

Suat Hoca çok ilginç bir tebliğ sundu ve özellikle Osmanlı toprak rejimini kısaca belirtti. Miri toprak rejiminden özel mülkiyete nasıl geldiğini anlattı. Bu rejim gerçekten çok ilginç. Burada belirtmek gerekir ki, miri toprak rejimiyle Osmanlı İmparatorluğu, tarımda bölünmez ve devrilmaz tarımsal işletmeler yaratmış ve bunları verimlendirerek de kurumsal harcamalarını finanse etmiştir. Sistem, 16. yüzyıldan sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, sanayi devrimine zama geçildi. İttizam, gerçekten Osmanlı köylüsünü, çok yıpratmıştı. Daha sonra İngiltere'de sanayi devrimi başladı. Osmanlı İmparatorluğu, sanayi devrimine sirtını dönmüştü. Sanayi devrimi sonucu hammaddede gereksinimi arttı. Bizde de pamuk, tütün v.s. gibi ürünlerde büyük işletmeler oluştu ve bir ticari kesim doğdu. Bu özellikle İtman kentlerinde gelişti. Daha sonra İttizama karşı çıkan Celali İsyanlarını görüyoruz, sonuçta miri toprak rejimi çoktu ve ikili bir yapı, dualist bir yapı oluştu.

Bu arada Güneydoğu Anadolu, bu toprak rejiminin dışında kaldı, Suat Hoca bunu daha iyi bilir.

Günümüze geldi. Bir şey katılmıyorum, gerçi onu Başkan da tazviz etti. 1973 yılında çıkarılan 1757 sayılı Yasa gerçek bir toprak reformu yasası idi. Ben, daha öncekileri de biliyorum, bu yasa konusunda çok hassasım. Şu anda bu yasa- yı hazırlayanlara şükran sunuyorum. Ben de uygulamada bir uzman olarak çalıştım. Uygulamanın nasıl olduğunu çok iyi biliyorum. Kimlerin yana, kimlerin karşı olduğunu. Yasa, son derece çabı, reformist bir yasaydı. Yasa, ulusal kalımları hızlandırıcı bir tarımsal yapının kurulmasından yanaydı. Bir toprak reformu yasası, sadece kamulaştırma ve toprak dağıtımını içermektedir. Nitekim 1757 sayılı yasa da bunların yanısıra tarımsal yapıda çok önemli değişimleri öngörüyor-

du. Yasa politik bir dengele karşılaştı, 4753 sayılı yasadaki olduğu gibi, dün söyledim. Politik dengele uygulanamadı; yoksa, uygulamayı engelleyen hiçbir şey yoktu.

5 yılda topraklandırma 1283 aileyi topraklandırdık; oysa ki, bir İtalyan reform yasasına bakıyorsun, aynı süre içerisinde İtalyanlar 108 bin aileyi topraklandırmışlar. Bu bir yaklaşımla meselesidir. Çünkü, İtalya'da tarım bakanlığının başında Antonio Segni bulunuyordu. Büyük toprak sahibi ve tarım bakanı Segni bizzat hazırladığı toprak reform yasası ile sahibi olduğu toprakların çoğunu kaybediyordu. Bu mantalite gerek. Biz, "Tapuyu deldirmem" dedik. Savunmalar, programlarımızda "Toprak işleyen, su kullananın" yazarlar, reformu başlatılar, sonra sudan nedenlerle İktidarı bırakıp gittiler. Bugün halen o bölgede feodalizm vardır, yıkılmalıdır diyorlar. Feki kim yıkacak? İktidarınızdaki gidiyorsunuz, öbürleri zaten tapuyu

deldirmeyiz diyorlar ve bugün Güneydoğu Anadolu maalesef deliniyor.

Bir vatandaş olarak, uygulayıcı olarak ve bir bilim adamı olarak şahsen çok üzülüyorum. Biz, 20 senede o bölgenin fizyonomisini değiştirdik ve bugün çok daha farklı bir Güneydoğu Anadolu olurdu. Bu fırsatı kaçırdık.

Suat hocanın anketleri çok ilginç. Bu anketlerde, Türk köylüsünün ne kadar bilinçli olduğunu görüyoruz. Dün bazı şeyler söylendi. Köylü henüz çiftçi değil: köylü çiftçi, ama her çiftçi köylü değil. Bugün köysel tarımın erdemleri bütün dünyada tanınmıştır. Özellikle Avrupa Topluluğunda köysel tarıma yönelik çalışmalar yapılmaktadır; çünkü köysel tarım, ekolojiyle bütünleşmiştir. Köylü çevreyi korur, çevrecidir. O nedenle, Türk köylüsü, gerçekten çiftçidir. Bunlar Suat Hocanın tebliğinde anlattığı şeyler. Örnekler çok ilginç dönüşümler gösteriyor, bu dönüşümlerle ilgili olarak diğer iki meslektaşım da ilginç şeyler söyledi. Özellikle Ekrem Bey. Dönüşüm, Türk Tarımında sürekli var. Şu anda aklıma buğday geliyor. Dün, üretimde ve verimde artışlar olmadığı söylendi. Türk tarımında üretimde ve verimde çok önemli artışlar var. Bunlar, başkalarıyla karşılaştırıldığında yetersiz olabilir; ama, çok önemli. Buğdaya bakıyorsunuz, hektara bin kg. alıyorsunuz 1950'lerde, günümüzde ise iki bine ulaşmışsınız; oysa 1950'lerden 1975'lere kadar durum çok farklı; yani Türkiye, kendine yeterli olmayan beslenmesi için Sam amcaya bağlı olan bir ülke konumunda ve 480 sayılı Yasa uyarınca Amerika bize buğday veriyor. Ancak, biz bunu yırttık; yani Türkiye, gıdasal bağımlılığı kırmış bir ülkedir buğdayda. Yani kendine yeterliliğini sağlamış ve hatta dış pazarlara yönelmiş bir ülkedir. Alın size bir başka dönüşüm. Bunlar, hep başarılı örnekler.

O nedenle, çiftçilerimize haksızlık edilmemesi gerektiği kanısındayım. Bütün bunları Türk çiftçisi yaptı.

1987 rakamlarıyla Türkiye'nin, dünya tarımındaki yerine baktığımızda şöyle bir sıralama ile karşılaşıyoruz;

Üretimde birinci olduğu ürünler: Fındık, kuru üzüm, kuru incir, kayısı ve mercimek.

İkinci olduğu; nohut, yeşil fasulye, patlıcan, karpuz.

Üçüncü olduğu; biber, ceviz.

Dördüncü; zeytin, çay, kavun.

Yedinci; buğday ve pamuk. Türkiye dünya sıralamasında böyle bir konuma sahiptir.

1987 yılında Türk tarımsal dış ticareti fazla vermiştir. O seneki fazlası 1 milyar 300 milyon ECU'dür. Avrupa Topluluğu tarımı ise açık vermiştir. Bugün de açık veriyor, o yıl 20 milyar ECU'ya yakın bir açığı vardır.

Fazla veren Danimarka ve İrlanda; ikisinin fazlaları toplamı bizim çiftçilerimizin yarattığı fazlalığa ancak eşittir; bu nedenle çiftçimize haksızlık edilmemelidir.

Ben, özellikle medyanın bu taban fiyatlarının açıklanacağı dönemlerde, işte yine 18 trilyon gidecek, memurlaştırılmış, tembel çiftçi gibi suçlamalarını yadırgıyorum. Biraz önce de çiftçinin nasıl mücadele ettiğini gördük. Çok bilinçli bir çiftçimiz var. Eğitimsiz olabilir, ama çalışkandır.

Sayın Erkuş, tarımsal işletmelerde işgücünün tam kapasitede kullanılmadığını söyledi. Bu günkü tarımsal yapılar bu çok doğaldır. Ben inanıyorum şayet, aynı anket çalışmaları tarımda makina kullanımı konusunda da gerçekleştirilebilseydi,

Arazi kullanımını üç grup altında inceleyebiliriz, ülkemizde bunlar tarım alanları, ormanlar ve meralar. İşlenen alanların büyük bir çoğunluğu özel mülk, ancak az miktarda devletin kullandığı işlenen alanlar da var. Bunların dışında orman ve mera arazilerinin ise büyük bir çoğunluğu kamuya ait, ama bunlar arasında da özel şahıslara ait orman ve mera arazilerine rastlıyoruz.

Prof. Dr. Onur ERKAN
Çukurova Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Tesekkür ediyorum.

İlaştırmamızın öncelikli olduğunun söylüyoruz. Bu yeniden yapılanma sürecinde ülkemiz tarımsal kaynaklarının korunmasına yönelik önlemlerin ve tarımsal işletme yapılarının iyileştirilmesinin, özellikle de top-Ülkemiz tarımında yeniden bir yapılanmanın kazanılmaz olduğunu tekrarlıyoruz. Bu konuların, böylelikle önemli bir platforma getirdikleri için kendilerine teşekkür ediyorum. Tarım sorunlarını, özellikle de platforma getirdikleri için kendilerine teşekkür ediyorum. Bu nedenle, Ziraat Mühendisleri Odasına çok teşekkür ediyorum.

Bu iki gündür süren tartışmaları büyük bir zevkle izledim, halen de izliyorum, işin gidişatını ve uygulamaları takip ediyorum. Siz de bu süreçte çok önemli bir rol oynadınız. Bu iki gündür süren tartışmaları büyük bir zevkle izledim, halen de izliyorum, işin gidişatını ve uygulamaları takip ediyorum.

Sayın Kün de çiftçimizin ne kadar bilinçli olduğunu erozyonla mücadelede verdiği örneklerle gösterdi. Sunduğu proje de çok örnek bir proje. O nedenle Türk çiftçisini ve uygulayıcıları kutlamak gerekiyor.

Nedense bu hiç dikkate alınmıyor. 70'li yıllarda ve o yıllarda çok önemli çalışmalar yapıldı. Ama şimdi bakın muz plantasyonlarının Tabii liberal politikaların da çok kötü etkileri var. Örneğin çikolata muz ihale edil-

yor. Tabii liberal politikaların da çok kötü etkileri var. Örneğin çikolata muz ihale edil-

yor. Şu halde, aynı erozyon yerel türlerimiz için de geçerli bu nedenle bu konuda da çok hassas olmamız lazım ve bütün bu yerel türlerimize sahip çıkmamız gerekiyor.

Şu halde, aynı erozyon yerel türlerimiz için de geçerli bu nedenle bu konuda da çok hassas olmamız lazım ve bütün bu yerel türlerimize sahip çıkmamız gerekiyor.

Bir başka erozyon daha var, o da tür erozyonu, jenetik erozyon. Son derece hızlı bir şekilde yerel türlerimizi kaybediyoruz. Bu konuda, yerel türlerimizi kaybediyoruz. Bu konuda, yerel türlerimizi kaybediyoruz. Son derece hızlı bir şekilde yerel türlerimizi kaybediyoruz.

Bir başka erozyon daha var, o da tür erozyonu, jenetik erozyon. Son derece hızlı bir şekilde yerel türlerimizi kaybediyoruz. Bu konuda, yerel türlerimizi kaybediyoruz. Bu konuda, yerel türlerimizi kaybediyoruz.

Sayın Cangır, türlerimizi üreten çok güzel bir tebliğ sundular. Gelecek nesillerimiz açısından hakikaten çok acı. Bu bakımdan hepimizin duyarlı olması gerekir.

Sayın Cangır, türlerimizi üreten çok güzel bir tebliğ sundular. Gelecek nesillerimiz açısından hakikaten çok acı. Bu bakımdan hepimizin duyarlı olması gerekir.

Tarımdaki güçlü fazlasının başka sektörlerde kullanımını bu sektörlerdeki istih-

damın artmasıyla mümkündür. Eğer siz yatırım yapamıyorsanız tarımsal işgücü olduğu yerde kalacaktır. Bu doğaldır.

özellikle traktörlerin yüzde 40 - 60 kapasite ile kullanılmadıkları görülecektir.

kuki davalar sürüp gidiyor. Bazı uzmanlara göre orman arazilerinin içerisinde birinci sınıf tarım arazileri vardır, ama bunlar orman arazisi içine katılmıştır. Bazı diğer uzmanlara göre de tarım arazileri sürekli olarak orman arazilerinin aleyhine işlenmektedir, yani ormanlar gittikçe küçülmektedir. Benzer görüşler mera arazileri için de geçerlidir. Bazı uzmanlar diyorlar ki, mera arazilerinin içerisinde bulunan çok kıymetli sürülebilir tarım arazileri vardır, ama bunlar mera arazisi olarak mütalaa ediliyor. Öte yandan, diğerleri de diyor ki; bazı mutlak mera niteliğinde bulunan araziler ise tarım arazisi şeklinde kullanılıyor.

Bunların dışında, devletle vatandaş arasında binlerce dava var karşılıklı hak arayış davaları. Bu davalar da yıllardır sürüyor mahkemeleri sürekli meşgul ediyor. Artı, devlet bu sorunları çözmek amacıyla değişik zamanlarda değişik yasal düzenlemeler yapıyor ve bunların önemli bir kısmı da birbiriyle uyumsuz. Sorun gittikçe artıyor ve sonunda toprak kullanımında teknik, sosyoekonomik ve hukuki sorunlarla giderek artan boyutlarla karşı karşıya kalıyoruz.

Bunlara ek olarak bir de işletmelerin sayısında bir artış var. 4 milyonu geçmiş durumdayız işletme sayısı olarak ve ortalama işletme genişliği de 51 dekar dolaylarına düşmüş. Bu da toprak kullanımını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri.

ABD'de ve diğer gelişmiş ülkelerde bu olayın tamamıyla tersini görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'de mevcut olan tarımsal işletme sayısı 6 milyon dolayındaydı, bugün 2,5 milyon dolaylarında. Yani işletmelerin sayısı olarak ne kadar azaldığını, ancak buna karşılık işletmelerin ne kadar gelişmiş olduğunu bu örnekten görüyoruz. Bizdeki gelişmelerin tam tersine bir gelişme.

Sayın Cangir, 26,5 milyon hektar işlenebilir tarımsal arazimizin bulunduğunu belirtti. Ancak, istatistikleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki, işlenen tarım arazisi 27,5-28 milyon dolaylarında. Demek oluyor ki, yaklaşık 1-1,5 milyon hektar arazi tarıma elverişli olmayan arazi, tarımsal faaliyetlerde kullanılıyor. Bu uygulamalar da elbette beraberinde çok ciddi sorunlar getiriyor; erozyon, tuzlanma ve benzeri sorunlar.

Ayrıca, önemli miktarlarda yatırım yapıp da tarım dışı kullanılan araziler var. Bunların da miktarı önemli boyutlara ulaşmıştı. Sayın konuşmacı çok güzel bir örnek verdiler, bu kaybedilen miktar Kocaeli ilimizin sınırlarını, alanını kapsıyacak miktarda önemli bir miktar. Endişemiz, yine gidip yatırım yapılmış ve verimli hale getirilmiş olan tarım topraklarının aynı şekilde tarım dışı amaçlarla kullanılması.

Bunların çözümü için çeşitli yaklaşımlar mevcut. Teknik içerikli olanlar var, ekonomik içerikli olanlar var; ancak, hepsinin geniş boyutlu olarak ele alıp düzeltilmesi amacıyla bir arazi kullanım araştırma enstitüsünün kurulmasında yarar var. Sayın Cangir'in getirdiği bu öneriye bütün kalbimle katılıyorum.

Sayın Kün, marjinal alanların etkin kullanılabilmesi için, ki bu miktar yaklaşık 6 milyon hektar dolayındadır, bağ ve meyvelik alanların geliştirilmesi gerektiğini söyledi. Teknik olarak çok iyi bir öneri; ancak bu alanların bağ ve meyvelik alanı olarak artırılması ekonomik koşullara bağlı, bu alanlar genellikle meyilli alanlar ve bir miktar altyapı yatırımlarını gerektiriyor, arazi ıslahı çalışmalarını gerektiriyor. Artı şunu da belirtmekte fayda var.

Ülkemizde bağ ekim alanları gittikçe düşüyor, bunun en önemli nedeni de üzüm fiyatlarındaki düşme. Meyve alanlarında gelişmeler var, fakat beklendiği hızla değil. Özellikle pazarlama sorunları olduğu için bu alanda da fazla bir gelişmeyi

kısa sürede beklemenin doğru olacağını sanmıyorum.

Ekrem Kün'un değindiği diğer konu nadas alanlarının azaltılmasıyla ilgili açılışları. Bunlar gerekten ülke topraklarının daha etkin kullanımını açısından yararlı profelerdir. Ancak, buralarda kullanılan politikalarda çok dikkatli olunması gerekiyor ve nitekim, uygulanan politikalarda yapılan hatalar sonucu ülke ekonomisine önem- li derecede yük olabilecek sonuçlarla karşılaşmış. Bu hatalı uygulamalar sonucu mercimek üretimi arttı, stoklar arttı, dış pazarlamasını yapamadık, iç pazarlamasını da etkinleştirilebilmek amacıyla günlerce televizyonda mercimeğin ne kadar şifalı ol- duğu anlatıldı. Bu arada kaç kişi bunlardan etkilendi bilmiyorum, mercimek tüketimi ne kadar arttı? Ama, çok da önemli boyutlarda talep artışı olduğunu sanmıyorum.

İkinci ürün çalışmalarını gerçekten yararlı. Başlangıçta bazı zorluklarla karşılaş- tı. İkinci ürün olarak ilk başlangıçta soya, birinci derecede önem verilen bitkiydi, fa- kat zamanla ekonomik alanda meydana gelen gelişmeler bu ürünlerin yönünü de- ğiştirdi. Bugün ikinci ürün olarak kullanılan en önemli bitki özellikle Çukurova bölge- sinde mısır, gittikçe de artıyor. Özellikle son üç yıl içinde önemli miktarda artış gösterdiğini tespit ettik.

Tabii bu ikinci ürünlerin artırılmasının bir olumlu yönü de işgücünün daha et- kin kullanımını sağladığıdır. Ancak, bunların da uygulan- ma alanları sınırlıdır.

Sulanan alanların artırılması, arazilerin daha etkin kullanımını açısından çok olumlu yaklaşımdır. Ne var ki bunlar pahalı yatırımlardır. Bir de zaman zaman izlenen yanlış politikalar nedeniyle sulama yatırımlarının yapıldığı yerleri sanayi yatırımları- nın yapılabileceği şekilde yatırımlara ayrıyoruz ve bu kadar ağır yatırımların yapıldı- ğı bu alanlar başka amaçlarla kullanılıyor.

Sayın Ahmet Erkuş, işgücünün daha etkin kullanımını için planlamaların ya- rınması gerektiğini, atıl işgücünün daha etkin bir şekilde kullanılabileceğini ifade edi- yor.

İkinci ürün, el sanatları ve benzeri faaliyetler, atıl işgücünün daha etkin bir şe- kilde kullanımını artırıyor. Ancak bunlar, Türkiye düzeyinde atıl işgücünün etkin bir şekilde kullanımını kısa sürede kanımca mümkün görmemek- tedir, ancak belirli yörelerde kullanılabılır. Belki hayvancılık sektörü biraz daha iyi- ni kullanabilir ve üretim faaliyetleri içerisinde hayvancılık sektörünün payı artarsa işgü- cünün de daha etkin bir şekilde kullanılması sağlanabilir. Şu aşamada işgücünün

etkin bir şekilde kullanılması belirli sınırlar içinde oluyor.

Sayın Suat Aksoy Hocamız çok güzel açıklamalar yaptılar. Ben bir konuyu, kendisinin açıklamalarına ek olarak sunmak istiyorum. Son yıllarda Adana'da mey- dana gelen gelişmeyi aktarmak istiyorum. O belirlemiş olduğunuz kiracılık ortaklık faaliyetlerinin dışında son üç yıl içinde ilginç gelişme var Çukurova bölgesinde. Bu da yine kiracılık şeklinde görülen seracılık, atacak tünel yöntemini kullanarak Güney- doğu Anadolu bölgesinden gelen bazı aileler ve aile grupları yaygın bir şekilde se- racılık yapmaktadırlar. Konunun ekonomik ve sosyal yönünü araştırmak amacıyla bir araştırma planladık, araştırma henüz başlamıştır, şu anda gerçeğe iyi tespit edil- yoruz, yani hangi alanlarda ne kadar ekim yapılıyor, daha sonra da konu hakkında ayrıntılı bilgi toplayacağız.

Sonuç olarak; biz mutlaka tarım arazilerinin alternatif kullanımını teşvik ede-

cek, ayrıca çevreyi koruyacak, tarımsal faaliyetleri çeşitlendirecek önlemler almak zorundayız. Dikkat ederseniz bunların içinde alternatif kullanımlar teşvik edilmeli ve çevreyi de koruyacak tedbirler içine alınmalıdır ifadesini kullandım.

Tarım kesimini, pazar koşullarına çabuk uyum sağlayan bir sektör haline getirme zorunluluğumuz var. Çeşitlendirme derken, sadece o işletmelerde yetiştirilen ürünlerin çeşitlendirilmesini kastetmiyorum ben. Olaya ekonomik açıdan bakıyorum ve bu faaliyetler içerisine, örneğin köy turizminin geliştirilmesi, diyelim ki bazı köy evlerine teşvikler verilerek bunların pansiyon haline getirilmesi köy yemekleri yapan lokantaların teşvik edilmesi, at gezintileri, yürüyüş, gezinti alanları, av faaliyetleri ve benzeri konuların devlet tarafından teşvik edilmesinin de çok yararlı olduğu kanısındaım.

Ahmet SAYLAM

Tarım Reformu

Genel Müdür Yrd.

Ben tatbikattan gelen bir insan olarak sayın hocalarımın hazırlayıp takdim ettikleri konulara baktım ve tebliğleri okudum. Öncelikle bir nokta üzerinde belki sonradan konuşulması gereken nokta üzerinde baştan fikirlerimi beyan etmekle başlamak istiyorum.

Toprak reformu, tarım reformu oldu-olmadı; onlar cidden üzerinde çok konuşulması gerekli, zaman icabettiren konular. Bundan sonrası için neler düşünülüyor veya bu konuştuğumuz problemlerle ilgili mevcut mevzuat neler getiriyor, hangi imkânları veriyor, hangi noksanlıkları taşıyor. Hocalarımın ifade ettikleri noktaları dik-kate almak suretiyle.

Sayın Suat Aksoy Hocamız," devlet müdahalesi pek olmadı, arazi kendi tabii evrimiyle bugünkü dağılım düzenini buldu" dediler. İştirak etmekle birlikte yine de kendilerinin 1839'dan itibaren çıkan 9 adet kanunla devletin buna bir noktada yön verdiğini ve yine ifade ettikleri gibi, "özellikle 1973'te çıkan Toprak ve Tarım Reformu Kanununun büyük mülkiyeti ne olur olmaz bizim buralara da toprak reformu gelir diye derhal küçülttüğünü görüyoruz ve bunun sonucu olarak elimizdeki bilgilerden Türkiye'nin toprak dağılımı açısından pek de kötü bir durumda olmadığını, hatta Avrupa Birliği içerisinde ortalamadan iyi bir toprak mülkiyet dağılımına sahip olduğunu burada açıklıkla göreceksiniz. Elimizdeki bütün hesaplamalar, Türkiye'deki toprak dağılımının kötü olmadığını, Avrupa ortalamasının üzerinde olduğunu; ancak, artık küçük işletmelerin az araziye sahip ve çok parçalı olması probleminin öne çıkmış olduğunu gösteriyor. Sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç. Türkiye'de şu anda mevcut 5 bin dekarın üzerinde araziye sahip işletmelerin hemen tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, DİE'nin yaptığı araştırmalardaki 6 numaralı bölgeye ait. Bizim teşkilat olarak Tarım Reformu Genel Müdürlüğü olarak da siyasi iradeden daimi talebimiz, bu bölgenin mutlak surette toprak mülkiyeti açısından kontrol altına alınması, tatbikata hedef olması, en kısa süre içinde burasının sadece toprak mülkiyeti değil, bunun getirmiş olduğu ve buna tesir eden şartlar açısından da sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden de elden geçirilmesi olup, bugünkü Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu birçok olaylara sebep-sonuç açısından yaklaşmakta fayda mülahaza ettiğimizi de arz etmek isterim.

Hocalarımın tebliğlerinden müştereken çıkardığım konular, çok küçük, çok parçalı, arazi dağılımıyla ilgili problemler, arazi kullanımının planlanması gerektiği, meralarla ilgili problemler, çevreyle ilgili sürdürülebilir tarımsal gelişmenin gerekleri; hep dikkatten kaçan küçük bir kanunumuz var, bu kanun, 1984 yılında 3083 sayılı

Sayın Başkanımın, bana birkaç cümleyle ifade etme direktifiyi verdiği konuya gelelim. Malumunuz GAP bölgesi de maalesef altıncı bölgede kalmaktadır. Yani arazi mülkiyeti dağılımının en dengesiz olduğu bir bölgedir. Her ne kadar iyi uygulanmadı, yapılmadı ise de Şanlıurfa'da şu anda bu mahzur büyük ölçüde ortadan

Elimde, bizim, hocalarımızdan bu problemleri dinledikten ve gözüm yollarıyla ilgili bir kanuna atıfta bulunuluktan sonra şöyle bir sorumuz olabılıyor: Acaba bu Kanunu biraz daha incelemek suretiyle Ziraat Mühendisleri Odasının da özel bir ilgisini dahilinde kullanma imkanlarımızın, eksikliklerinin tamamlanması açısından gözden geçirilmesi ve Türkiye şartlarına daha uygun bir hale getirilmesi mümkün olmaz mı? Bazı şeyler noksan kalıyor, yapılamıyorsa bir uygulama için teşkilat üstüne tek başına bırakamayalım, eldeki bu ciddi imkanları kullanmada yardımcı olalım diğer

Girdiniz, toprak haritaları, Sayın Hocamızın üzerinde ısrarla durduğu arazi kullanımı kabiliyet sınıfları yoktur. Tapu ve kadastro tamamlanmamıştır ve bunları tamamladığınız sürece herhangi bir faaliyette bulunmanız mümkün değildir. Çiftçilerin desteklemek için elinizde mevcut faiz oranlarını düşürecek bir finansman kaynağının olması gerekir, fon imkanları, münazam gelir kaynakları yoktur. Bunları sulama alanlarında mutlak surette yapmak gerektiği halde, mesela en büyük problemlerimizden birisi, işletmenin üretim faktörlerinin en önemlisi olan mütteşebbis, biz bunları için Ziraat Mühendislerinin ön alınmasını, bu imkanlardan tarım reformu özel işletmeleri kurulumlarını düşününüz. Buna bir imkan sağlanması gerekir ki, Türkiye'de, o hocalarımızın ifade ettiği yetiştirilme paketiyle, üretim planlaması, bu planlamaya göre teknoloji transferi vesaire belli bir imkân dahilinde ve seviyede yapılabilsin.

Kanun ve sulama alanlarında arazinin düzenlenmesiyle ilgili bir Tarım Reformu Kanununu olarak götüreceğiz. Bu kanundan yararlanacak olanlar, iddialarında bu kanun, madde 8 - Toprak verim, toprak dağıtım. Bu verimden toprağın 10 katından fazla arazi olanların arazisini kamulaştırma ve dağıtım, sulama alanlarında olduğu için. Türkiye, sulama alanı en büyük ülkelerden birisi, devlet sulama şebekelerinde mülkiyet çok dengesizdir, bozuktur, devlete ait olan daha önceki kuru mera ve hazine arazisi dağıtılmamıştır, başkaları tarafından veya olmayanlar tarafından el komuştur ve bu ralarda şebekeli maliyetleri çok yüksektir. Bunlarla ilgili toplulaştırma hizmetleri yapılmakta, en önemlisi dağıtılan toprakların bölünmemesi esası getirilmiştir. Miras dağıtımında devredilmemesi esası getirilmiştir. Sadece bir kişiyle yani vasiyetinden birisine devredilebilir, temlik edilebilir. Dolayısıyla, mülkiyetin devredilmesini mümkün kılan büyük ölçekli muhazazası ve bu yönden de Medeni Kanunun değiştirilmesi mümkün olmuştur. Arazi kullanımı planlaması esası getirilmiştir. Bu planlamaya tarım için, tarım dışı topraklar dahilinden sonra aralarında her ikisinin yani tarım dışı, tarım dışı veya tarım dışı içerisinde arazi dönüşümleri imkanı getirilmiştir. Türkiye'de meradan tarım arazisi olarak veya tersine dönüşümü sadece bu kanun mümkün kılmaktadır. Verilecek yerleri, daha önceki konusmalarda tenkit edilen çiftçinin yaşamaya ortamını geliştirme imkanları, imar planlarının yapılması, yeni köylerin kurulumu, köy yerlerinin geliştirilmesi imkanı vermiştir. Üretim planlamasına uygun hareket etmesi, aksi halde elinden toprağını bile alınması hükümleri getirilmiştir; ama, bütün bu imkanlara rağmen kullanımı çok sınırlıdır, destekçisi çok azdır. Bilmemek istemez veya bilinmezlikten gelir; çünkü, bu kanun, ancak Bakanlar Kurulu tarafından uygulanabilir. Görülecek yerlerde uygulanır, yani siyasi iradeyle tabidir, bir teknik vegehesi daha aşağıdadır.

kaldırılmıştır. Arazi mülkiyetinde üst sınır getirilmiştir ve şu anda mülk sahipliği 2 bin dönümle sınırlandırılmıştır, bunun üstünde malik kimse yoktur; ama işletme büyüklüğü olarak bunun üstünde vardır, onu bilemeyiz. Kiralamıştır veya akrabalar arası ortak kullanım vesaire vardır.

Ayrıca, bizim oradaki hesaplarımız da üretim değeri olarak 20-22 kat ekonomik açıdan bir gelir artışı söz konusu olacağını göstermektedir. O halde, sadece Şanlıurfa'da değil, biraz evvel söylediğim gibi, belki sonunda söyleyeceğimi başında söylüyorum dediğim konuya yeniden dönecek olursak, bu bölgede mutlak surette arazi mülkiyetinin de dikkate alınması suretiyle sulu bölgelerinde en azından bu kanunun uygulanmak mecburiyeti vardır. Bizim kanaatimiz o merkezdedir. Şu anda dünyanın kendi cinsinde en uzun ve en geniş iki tunelinden 28 km'lik iki tunelinden Urfa Ovasına su akacak. Bu ovada su aktığında suyun nereye gideceği belli değildir; çünkü DSİ tarafından yapılan kanallar, kanal güzergahları ve mülkiyet düzenlemeleri bu ana kadar oradaki mülkiyet iştirak halindeydi, şimdi o mülkiyet tek mülkiyet haline getirdi. Parçalılık konusunda bir bölgede yaptığımız araştırmaya göre 5 bin olan parça, 60 bine çıkıyor. Dolayısıyla süratle toplulaştırmanın tamamlanması gerekiyor. Toplulaştırmanın kanuni ve şu anda teknik hiçbir problemi yok. Sadece maddi finans meselesi. Türkiye'deki en az GAP bölgesindeki gibi 2 milyon hektarlık sulama alanında bunu devam ettirdiğimiz takdirde mülkiyeti düzenleyip toplulaştırmasını tamamladığınız takdirde tarla içi hizmetleri ve kanal dışında aşağı yukarı üç trilyon lira civarında bugünün parasıyla paraya ihtiyacı var. Şanlıurfa'da da şu anda bir yıllık bir işle bitirilebilecek durumdadır. Kullanılan teknik ve teknoloji, dünyanın kullandığının aynısıdır, en iyisidir. Bendeniz buradan çıktuktan sonra Kanada Büyükelçiliğinde coğrafi enformasyon sistemlerinin Türkiye'deki sulama şebekelerinde uygulanmasıyla ilgili toplantıya katılacağım ve bu konuyla ilgili dünyanın en iyi firmalarının Türkiye'deki örneklerine çok büyük talepleri de var. Herhangi bir problem yok, sadece 3 trilyon liralık maddi katkı, Türkiye'de devlet sulama şebekelerindeki 2 milyon hektarlık araziye çok büyük verim artışlarına kavuşturabilir. Bu 6 trilyon, 3 trilyon liralık da bugün için artık herhangi bir kuruluşun geçici yevmiyeli işçi ücretlerinin yarısından, üçte birinden fazla bir para değil. Yani kaynak vardır, eğer kıt kaynakların tahsislerinde ekonomik davranmak mümkün olursa bunları halletmek mümkündür. GAP açısından da bu böyledir, GAP açısından özellik sosyal, kültürel ve bugünkü diğer problemleri de önleyici bir çare, bir mekanizmadır. O bakımdan Sayın Başkan, sizin bana bir soru sorma fırsatınızı istismar ettim. Bunu hedef alarak, bunu dikkate alarak zamanımı aştım; ama tekrar ediyorum, lütfen bu konuyu sayın hocalarımızla ve sayın meslek kuruluşlarımızla görüşelim.

Prof. Dr. Cemil CANGIR – Ben, Sayın Saydam'ı bir konuyla desteklemek istiyorum. Çok kısa zamanda kanunu tüm boyutlarıyla özetledi teşekkür ediyoruz. Yalnız bir yerde samimi olarak dedi ki; gerek kanun, gerekse mevzuat, uygulama yönetmeliklerde sorunlarımız olabilir, ben onu vurgulamak istiyorum.

Orada bedel takdir komisyonu ve derecelendirme komisyonları var. Bu iki komisyonun prensipleri de şimdiki dünya ölçekleriyle biraz ters düşüyor. Toprak dağıtımında sizin 200 dekarlık bir kuru dağıtım normunuz var, buna 1, 2, 3, 4, yetenek sınıflarıyla uyacak olursanız orada ben biliyorum, çalıştım Harran Ovası ve diğer yerlerde, 163 dekarla 100 dekar arasında döneceksiniz; ama 1 - 4 arasında 141 dekarla 282 dekar arasında oynuyor. Sadece Harran'da 25 toprak serisi, pratikte tek tek dağlar arasında. Bu 25 farklı toprağı iki kategoride yetenek sınıflarına göre oranlayamazsınız, vurguladım fakat açıklayamadım. Bu uygulama yönetmeliğinin oranlarıyla, toprak derecelendirmeleriyle modifiye edilmesi gerekiyor.

SORULAR VE YANITLAR

BAŞKAN : Katılım yok demiştiniz, ama iki yazılı soru geldi, onları size okuyacağım.

Birisi bilgidir, arkadaşlarımızın bu bilgiyi Sayın Saylam'dan dışarıda da alması mümkündür, çok uzun bir konu, tekrar bir tebliğ vermek zorunluluğu ortaya çıkacak. "Toprak reformu bölgesinde eğitim - yayım çalışmaları çok önemli. Bu konuda çalışmaların ne halde olduğuna ilişkin bilgi rica ediyorum" diyor Sayın Ahmet Baykurt. Onu Sayın Saylam'dan arada lütfen alınız.

İkinci konu yine Sayın Saylam'a; "3083 sayılı Yasanın temel noktası geçici 1. maddesidir. Bu yasa gikali 10 yıldan fazla bir süre geçtiği halde uygulama sonuçları hâlâ alınmamıştır. Daha çok arazi toplulaştırılması çalışmaları ağırlık verilen bu yasadaki özellikle Harran'da nçin toplulaştırma çalışmaları ağırlıkla yürüyor? 1990'dan sonra yapılan bir kısım toplulaştırma şimdi yeniden sili baştan yapılacaktır. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bu konuda geç kalmadı mı?"

Urfa'nın toplulaştırma çalışmaları bütünüyle hangi yılda bitirebilecektir? Bu konunun kapsamında toprak reformu için reform bölgeleinde ne kadar arazi kamulaştırılmış ve dağıtılmıştır? Burada Sema Hanımın ricası. Sema Hanım, bunları açıklamaya koyarsak çok uzun zaman alacak, ama şunu getirdiğiniz için teşekkür ediyorum. Sayın Saylam da bunu belirtti zaten, "Bizim 3 - 5 trilyon liraya ihtiyacımız var bu da bulunabilecek bir paradır. Biz bununla sulamaya başlamadan önce bazı şeyler yapacağız, geri kalanları da yürüyecektir" diyor. Bu kaynağın temini olursa ondan sonra yavaş yavaş gidecektir.

Kanunun uygulanmaması konusunda da birçok mazeretler var, ama mazeretleri bir an önce kaldırıp o kanunu da o yörede uygulamak zorunluluğu var. Kendisi zaten altıncı bölge iğersine giren toprak - insan ilişkileri sorunlarını belirtti. Bu devletin bir sorundur. Bu insanlık onuruna yakışmayan bir sorunun çözülmesi konusudur. Onu da bu toplantının sonucu olarak Sayın Hükümetimize ve ilgililere duyurmak durumundayız.

Ben, salondaki bir arkadaşımıza söz vereceğim. Buyurunuz. — Eftendim iki küçük noktayı belirtiyim. Birisi, Cumhuriyet'in, bu sempozyum entellektüel ziyafet dediiler, hakikaten bu fikir ziyafeti için özellikle Sayın Mahir Gürbüz ve onun çalışma arkadaşlarına teşekkürlerimi sunmayı bir görev saydım.

İkincisi, yine itharla iğaret edilen bir nokta, bütün sempozyumlara katılmaya çalışıp yararlanmaya çalışıyoruz. Bu uzun yılların meslek çalışmalarının bir sonucu oluyor. Ben, Sayın Cangir'in çok özün hazırladıkları tebliğ hem takdirlerimi, hem şükranlarımı arz etmek istiyorum. Bunu duygusal olarak yapıyorum, aynı zamanda da akılcı olarak da konuya ağırlık veriyorum.

Çok güzel hazırlanmış, bezenmiş, bütün faktörleri de içine alan bir kompozisyon halinde sunduğunuz tebliğden duyuladım. Sanıyorum ki bu buyurdüğünüz paket, diğer teknolojik ve kurumsal önlemlerin hepsinin anası, temel, bu temel olmadan gökdelelen inşa etmemize imkan yok.

Sayın Başkanın buyurdıkları gibi, bunu hemen uygulamaya koymak gerekir, özerlikle bu işi ele almak lazım. Ben saygı duyarak sizi kutlamak istiyorum sayın meslektaşım.

Çevre sorunlarının kesinleşen ziraat müdendislerinden ayrılamayacağı nokta-

sında. İkinci bir Türkiye yok, Türkiye'miz tek; ama toprağını rasyonel kullanmayan ülke olamaz. Bu, bilim adamlarının sözüdür, sloganıdır.

Bana söz verdiğiniz için teşekkür ederim.

BAŞKAN - Sayın meslek büyüğümüze teşekkür ediyorum.

Ben herhangi bir yorum yapma durumunda değilim, zaten arkadaşlarımız gereği kadar yorum yaptılar, sorunları ortaya çıkardılar,cevapladılar; ama iki konuda birkaç cümle söylemekten kendimi alamıyorum.

Bir tanesi, sayın meslektaşımızın belirttiği çevre konusunu 15 yıldır ben bu memlekette yaygınlaştırmaya ve kamuoyu oluşturmaya çalışıyorum. İlk senelerde yaptığımız kongrelerde "Hocam, siz kalkınmayı frenliyorsunuz, bırakın evvela kalkınalım, sonra çevreyi düşünelim" diyorlardı, kamu görevlileri, bakanlar dahil; ama ben, o günlerden itibaren çevreyle kalkınmanın birlikte olması gerektiğini, doğayı koruyamadığımız sürece kalkınmanın hiçbir anlamı olmadığını savuna savuna nihayet onları da belli bir noktaya getirme imkânını bulmuş idim. 1992 Rio Konferansı bunu 160 tane devlet başkanı ve başbakanın imzasıyla tescil etti. Bu tescilden sonra artık hiç kimse toprağını iyi kullanmayan, toprağını erozyonla mahveden, kaybeden, ormanlarını kullanmayan, doğasına saygı duymayan ülkeleri affetmeyecektir. Onların affetmemesi büyük bir şey değildir, bizi gelecek nesillerimiz de, bugünkü gençlerimiz de affetmeyecektir. O bakımdan, bütün kalkınma proje ve programlarımızın çevreyle kalkınmayı birlikte götürecektir, çevreyi koruyucu, destekleyici ve geliştirici tedbirlerle kalkınmayı sağlayacak bir yöne götürmesi lazım.

Çevresel etki değerlendirilmesi yönetmeliği de bunu getirmiştir. Çevre Kanunu da bunu getirmiştir. O bakımdan, arkadaşlarımızın getirdikleri bu gayet feci durumu, feci diyorum, kelimeyi bilerek kullanıyorum; toprağını kaybeden ülkelerin başında olma fecaatını artık bir an evvel geride bırakmak zorundayız.

İkinci konu Mahir Gürbüz ile ilgili, Mahir Gürbüz ile başladık, müsaade ederse-niz Mahir Gürbüz ile bitireyim.

Efendim, bu toplantıları yaptığı için teşekkür ediyorum.Gerçekten Türkiye'de bir gelenek yaratmıştır, bu geleneği sürdürmesini istiyorum ve bütün politikacıları, devlet adamlarını da burada konuşurmak suretiyle onları da bu konunun içine sokuyor, bu da çok güzel, takdir ettiğim bir konu; ama, arkasından bir de bunları yayınıyor, çok güzel literatür kazandırdı. Kütüphanelerimizde bunları zevkle muhafaza ediyor, okuyoruz, yararlanıyoruz. Konuşmalarımızı değerlendiriyoruz. Yetmiyor Sayın Mahir Gürbüz; lütfen bundan sonra bu sonuçları değerlendirecek, izleyecek ve ilgilileri takip edecek bir örgütlenme oluşturunuz. Bu örgütlenme takip etsin, izlesin ve önümüzdeki toplantılarda bize, bunların sonuçlarını getirirsiniz.

Çok enterasan iki konu çıktı; birisi, çok acil,GAP konusunda GAP sorumlusu olan bir örgütün başındaki arkadaşımızdan geliyor. Lütfen bu konuyu en acil şekilde yalnız ulaştırmakla kalmayalım, bunu izleyip takip edelim. Takip de bize düşüyor. Biz burada söyledik dört duvar arasında bitti, kitabı da bastık; olmuyor. Takip edelim.

Lütfen, sizden rica ediyorum, bu kapsamlı çalışmalarınıza bir de takip işini dahil ediniz, takibi de bir ekip işi olarak düzenleyiniz ve bize, bundan sonraki toplantılarda hiç olmazsa bu takiplerin sonuçlarını getiriniz.

Türkiye'nin kaybedecek zamanı kalmadı, artık bu zamanı da kullanmak mecburiyetindeyiz.

Bu düşünce ve önerilerimle hepimize teşekkür ediyorum ve Türkiye için yararlı, hayırlı olmasını diliyorum.

BEŞİNCİ OTURUM

TARIM KESİMİNDE SERMAYE

Başkan : Sadık KUTLU
T.C. Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcısı

SUNUŞLAR

Türk Tarımında Sermaye ve Sorunları
Prof. Dr. Emin IŞIKLI
Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Ahmet TURAN
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ar. Gör. Harun TANRIVERMİŞ
Ankara Üniversitesi Öğretim Elemanı

Kredi Kullanımının Tarımsal Yapının
İyileştirilmesindeki Etkinliği
Prof. Dr. Mehmet BÜLBÜL
Dr. Füsun TATLIDİL
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyeleri

Tarımsal Yapının İyileştirilmesinde
Mekanizasyonun Rolü ve Diğer Faktörlerle
Entegrasyonu
Prof. Dr.H. Ünal EVCİM
Dr. Kamil O. SINDİR
Ege Üniversitesi Öğretim Üyeleri

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. Kutlu Y. ZORAL
Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi

Hasan Basri GÖKTAN
Şekerbank Genel Müdürü

Engin ÇADIRCI
T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü

TÜRK TARIMINDA SERMAYE VE SORUNLARI

Prof. Dr. Emin İŞIKLI
E.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Bölümü
Dr. Ahmet TURAN
Araş. Gör. Harun TANRIVERMİŞ
A.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Bölümü

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Ekonominin itici sektörü durumunda olan tarım, gelişme sürecini hızlandıran kaynak aktarımı yoluyla diğer sektörleri harekete geçirebilmesi, gerek sektörel yapıdan kaynaklanan sorunların çözümü, gerekse üretimden tüketim aşamasına kadar uzanan süreç içinde her türlü önlemi almayı gerekli kılmaktadır. Tarımın ekonomik gelişmeye olan katkılarını işgücü, sermaye, faktör, üretim ve ödemeler dengesi katkıları şeklinde ifade ettiğimizde bu katkıların belli bir süreç içinde etkilerinin gerçekleşmesi ile sektördeki sorunların çözümü kolaylaşacak ve ekonomisi tarıma dayalı olan ülkelerde tarımda meydana gelecek değişiklikler önem arzedecektir.

Üretim faktörleri arasında üretim yapısını etkileyen önemli bir faktör olan sermayenin önemi gittikçe artmakta ve diğer üretim faktörlerini de önemli ölçüde ikame edebilmektedir. Ayrıca, kitle üretimi ve teknolojik gelişmelerin tarımda uygulanması sermayeye duyulan gereksinimi de artırmaktadır.

Bu çalışmada; tarım sektöründe sermayenin yeri ve önemi, Türk tarımında sermaye yapısı, tarımsal yapıyı geliştirmede sermayenin etkileri, yabancı ülkelerde tarımda sermayenin önemi ve etkileri, sermayenin tarımsal gelişim ve değişim değerlerinin incelenmesi, tarımda ve özellikle Türk tarımında sermaye yapısından dolayı karşılaşılan sorunların belirlenerek bunlara ilişkin alternatif politikaların geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Konu içerisinde tarımda sermayenin tanımı, kapsamı, önemi ve işlevleri, ekonomik gelişme ile ilişkileri, tarımsal yapı ile ilişkileri, tarımda sermaye gereksinimi ve bunlara ilişkin sorunlar genel olarak incelendikten sonra, Türk tarımında sermaye konusuna ağırlık verilmiştir. Burada da Türk tarımının genel yapısı ve işletmelerin genel özellikleri sermaye yapıları ve bunun oluşumu, sermaye yetersizliğini doğuran sınırlayıcı faktörler ve sermayenin tarımsal yapıyı geliştirici ve sınırlayıcı etkileri, sermayenin gelişim ve değişim değerleri, ortaya çıkan sorunlar belirlenip bu sorunların çözümüne ilişkin ihtiyaç duyulan yeni politikalar ve mekanizmalar açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

1.2. Konunun Ele Alınış Şekli ve İnceleme Yönü

Tarımda sermaye konusu makro ve mikro düzeyde çeşitli yaklaşımlarla ele alınabilir. Konuya sermayenin düzeyi ve verimliliğe etkisi, sermayenin değişimi, yatırımlar ve gelir ile ilişkileri, eksik olan sermaye grupları vb. yönlerden yaklaşılabilir. Ya da daha genel bir yaklaşımla sermaye ele alınabilir. Burada genel bir yaklaşım ile konu incelenmiştir.

Tarımda sermayeyi toprakı bir gıftlık yada işleme haline getiren ve gıftlığı işle- de sermaye unsuru olarak kabul edilmektedir (Bülbül ve Ark. 1990). maye kapsamında yer almaktadır. Hatta eğitilmiş insan gücü ya da "insan eğitimi" arazi, ara mali gibi üretilmiş ve üretime tahsis edilmiş (aynı ve nakdi) her madde ser- tilen, üretim mallarına sermaye malları denilmektedir. Tarımda da makina, bina, sen ihtiyaçlarımızı tatmin edecek malları üretmek amacıyla üretilen ve üretime ka- rada üretim amacıyla kullanılan toprağın da sermaye olduğu unutulmamalıdır. Esa- kullanılarak üretim yapabilmek için sermaye mallarının üretilmesi lazımdır. Fakat bu- mis olmaları ve üretime tahsis edilmiş olmaları gerekmektedir. Buna göre sermaye tim vasıtaları şeklinde tarif edilebiliriz. Burada üretimde kullanılan araçların; üretil- Bu tanımlara göre tarımda sermayeyi tarımda üretilmiş ve üretime katılmış üre-

1988). me katılmış üretim vasıtaları şeklinde de tanımlanmaktadır (Demirci ve Erdoğan "emek üretim faktörüne yardımcı olan ve onun verimini yükselten üretilmiş ve üretil- timde emeğin verimliliğini artıran bir faktör olması nedeniyle iktisatta sermaye yenin, tabiat ve emek gibi mevcut bir faktör değil, sonradan üretime katılmış ve üre- üzere ekonomik sistemce üretilmekte olan varlıklardır (Bülbül ve Ark 1990). Serma- ları ve diğer malların ve hizmetlerin üretiminde verimli girdiler olarak kullanılmal- tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır. En geniş anlamıyla sermaye, tüketim mal- bus diye adlandırılan dört üretim faktöründen birisi olan sermaye, gelişmiş ülkelerde Mal ve hizmet üretimi için gerekli olan emek, sermaye, tabiat (toprak) ve teşeb-

2.1. Sermayenin Tanımı, Kapsamı ve Sınıflandırılması

II. TARIMDA SERMAYE

buna göre gelişmiş ülkelerin politikalarının geliştirilmesi gerektiği öncelikle ifade edilmektedir. geniş kapsamlı bir araştırmanın yapılarak mevcut durumun ne olduğu tespit edilip, olarak açıklanması için Türk tarımının sermaye yapısı ile ilgili olarak ülke genelinde mayenin ekonomik gelişmeye katkısı ve sermaye gereksinimi konularının detaylı Bu sebeplerden dolayı; tarımda sermaye yapısının tespit edilebilmesi ile ser-

sermaye durumunu tam anlamıyla ortaya koymada yeterli olmayacağı açıktır. gelişmeye rastlanmamıştır. Ancak, bazı yöresel çalışmalar yapılmıştır. Bunların tarımında sermaye yapısını ve mevcut yapıdaki sorunları tespit eden geniş çaplı bir olan gelişmiş verileri tespit etmek mümkün olamamaktadır. Bununla ilgili olarak ülke lirenabilmesi yapılabilmis değildir. Çünkü, konunun hazırlanması sırasında gerekli Tarımda ve Türk tarımında sermaye yapısının ve sorunlarının tam olarak be-

değerlendirmeye alınmıştır. rak hesap edilmiştir. Ayrıca ilgili literatür de taranarak konuya ışık tutacak sonuçlar mis ve incelenen konularla ilgili olarak gelişmiş oranlar istatistiksel yöntemler kullanıla- Çalışmada genellikle konu ile ilgili araştırma ve incelemelere ait bilgiler taran-

gütlü istatistiklerden de istifade edilmiştir. bunlara ilave olarak, konu ile ilgili gelişmiş kurum ve kuruluşların yayınlarından ve ge- le tarım işletmeleri düzeyinde yapılmış araştırmaya sonuçları oluşturmıştır. Ayrıca ye'de ve yabancı ülkelerde yapılmış çalışmalar ve incelemeler ile ülkemizde özelli- sorunları amaçlandığından materyalin büyük bir kısmını, konu ile ilgili olarak Türki- Çalışmada esas olarak tarımda sermaye ve Türk tarımında sermaye yapısı ve

ten bütün varlıklar olarak da tanımlayanlar bulunmaktadır (Karacan 1991).

Sermaye farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Vergi kanunları, sermaye piyasası ve Türk Ticaret kanunları çerçevesinde sermaye; kaynaklarına, kullanılma yerlerine ve değişik kriterlere göre gruplara ayrılabilir.

Sermaye temin edildiği kaynaklara göre öz ve yabancı sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Kullanım yerlerine göre ise sermaye, ikiye ayrılmaktadır. Buna göre sermaye kapsamına giren malların bir kısmı uzun süre üretimde kullanılırlar ve defalarca üretim faaliyetlerine iştirak ederler. Bu sermaye mallarına sabit sermaye (tesis sermayesi) denir. Sermaye kapsamına giren malların bir kısmı, üretime katılan ve bir defa kullanılmakla yok olan üretim mallarıdır. Bunlara da döner sermaye (işletme sermayesi) denir (Demirci ve Erdoğan 1988).

Ayrıca sermaye türleri arasında taahhüt edilmiş sermaye, ödenmiş sermaye, ödenmemiş sermaye, kayıtlı sermaye, başlangıç sermayesi, çıkarılmış sermaye de bulunmaktadır.

Tarımda da sermayeyi değişik şekillerde sınıflandırmak mümkün ise de en fazla kullanılan, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasıdır. Tarımda sermayeyi fonksiyonlarına göre sınıflandırdığımızda birinci grupta çiftlik sermayesi diye adlandırdığımız taşınmaz sermaye grubu içinde yer alan toprak ve üzerine yapılmış çeşitli yatırımlar, ikinci grupta işletme sermayesi içinde yer alan ve sabit işletme sermayesi kapsamında olan alet makine ve hayvan varlığı ile döner işletme sermayesi kapsamında olan gübre, tohum, yem, besi hayvanları, makina tamir bakım, yakıt giderleri için nakit ihtiyacı bulunmaktadır. Tarımsal işletmeye yatırılmış olan tüm sermayeye aktif sermaye, işletmenin sorumluluğunu üzerine aldığı borçlara da pasif sermaye denilmekte ve aradaki fark da öz sermayeyi oluşturmaktadır.

2.2. Sermayenin Önemi, Rolü ve İşlevleri

Tarım işletmelerinde sermaye doğrudan doğruya saf hasılanın artmasına yardım etmektedir. Aynı zamanda işletmelerde verim artırıcı teknolojilerin kullanılmasında ve tarımda kitle üretiminin sağlanmasında sermaye önemli rol oynamaktadır.

Tarım sektörünün, yapısal ve işleyiş yönünden ekonominin diğer sektörleriyle bir bütün oluşturacak şekilde dengeli ve uyumlu bulunması ve ekonomik kalkınmada etkin olması her memlekette üzerinde önemle durulan bir konudur. Kalkınmada olan ve kalkınmalarında tarım sektörünün sürükleyici rol oynadığı ülkelerde, tarımın etkin bir yapıya kavuşturulmasının önemi çok büyüktür. Bunun sağlanabilmesi için tarımda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması yani üretimi geliştirmek için daha teknik daha entansif ve daha rasyonel çalışılması gerekmektedir. Bu hususu temin için işletmeler gerekli girdileri sağlamada yeterli ve dengeli sermayeye ihtiyaç duymaktadır.

İş arazi ve sermaye verimliliklerinin ve çiftçi gelirlerinin artırılmasının sermaye miktarı ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bunun yanında sermaye miktarının işletmede yeterli ve bünyeye uygun bulunması rantabl çalışmaya da etki etmektedir.

Bu bakımdan sermayenin işlevleri itibarıyla ekonomik gelişme ve tarımsal yapısı ile doğrudan ilişkisi bulunduğu ifade edilmelidir.

2.3 Sermaye - Ekonomik Gelişme İlişkileri

Gelişme süreci içinde bulunan ülkelerin bir çoğunda olduğu gibi ülkemizin de sosyo ekonomik yapısında ve kalkınmasında tarım sektörü ağırlıklı yerini koruma-ya devam etmektedir.

Ekonomik gelişme ile sermaye birbiri ile devamlı ilişkilili bulunmaktadır. Çünkü ekonomik gelişmenin sağlanması ile getirilerde artış sağlanabilecektir, getirilerdeki artış da tasarrufu arttıracaktır ve artan tasarruf da sermaye oluşumuna etki ederek ekonomik gelişme sağlanabilecektir.

Ekonomik gelişmenin geçitli göstergeleri arasında yer alan ve bütün ülkelerde en dikkat çekici şekilde kullanılan parametre fert başına düşen Milli Gelir düzeyidir. Fert başına düşen milli gelir artırıması yani ekonomik gelişmenin sağlanması için ise nüfus artışının kontrol edilmesi yani azaltılması, sermayenin kaynağı olan tasarruf oranının yükseltilmesi ve sermaye / hasıla oranının düşürülmesi gerekmektedir.

Görüldüğü gibi, ekonomik gelişmede sermayenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde, sermayenin kaynağı olan tasarruf potansiyelinin düşüklüğü sermaye birikimini yavaşlatır ve ancak geçitli yarımlarla sermaye temin edilebileceği, sermaye - hasıla oranının düşürülebilmesi ve bu yolla da ekonomik gelişmenin sağlanabileceği de belirtilmektedir. Ancak, ekonomik gelişme için gerekli sermayenin dış kaynaklardan değil de öz kaynaklardan sağlanması önemli olmaktadır. Bu bakımdan tarım sektörünün hakim üretim sektörü olduğu ülkelerde, yurt içi kaynak olarak sermayenin öncelikle tarım sektöründen sağlanabileceği belirtilmektedir (Çevikbaş 1991).

Sermayenin ekonomik gelişme ile ilişkilisi yanında tarım sektöründe kullanılan sermayenin işletmelerin rantabilite ve verimlilikleri ile de yakından ilişkilisi bulunmaktadır.

Rantabilite (karlılık) bir işletmenin belli bir dönemde elde ettiği kârın, o dönem içerisinde kullandığı sermayeye oranını ifade etmektedir (Açıl 1981). Buna göre sermayenin meydana getirdiği kâr miktarı ortaya çıkmaktadır. Tarım işletmelerinin gelir rantabilite oranına göre farklı olabilmektedir. Rantabilite oranının sıfır olduğu zamanlar, işletmede kâr veya zarar yok demektir. Kârsız çalışan işletmelerin yaşamaları ve faaliyetlerine devam etmeleri de mümkün değildir. Zira bu durumda işletme-ci kendisi ve ailesi için hiçbir gelir temin edememiş demektir. Bu durum da sermaye birikimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarımda sermaye birikiminin ve sermayenin de dengeli dağılımının sağlanabilmesi için rantabilite oranının yükseltilmesi ve banka faiz haddinden yüksek olması gerekmektedir. Burada işletmeciler için önemli olan öz sermayenin fazla kullanılmasıdır.

Tarımda yatırımların karlılığının (rantabilitesinin) diğer kesimler rantabilitesine oranla daha düşük olması, tarım ürünleri fiyatları ile ilgili olmaktadır. Çünkü sanayi ürünlerinin fiyatları tarım ürünleri fiyatlarından daha yüksektir. Bu fiyat yükselişi, sanayiye göre tarım kesiminde rantabiliteyi düşürmesi nedeniyle, tarım kesiminde dayanılmaz hale sermayenin kullanılmasına yol açmaktadır. Ayrıca, tarım ürün maliyetleri ile fiyatları arasındaki fark, gittikçe üreticinin dezavantajına bir eğilim göstermektedir. Tarımda işgücü verimliliği ve işletme gelirinin artması, sermaye ile doğrusal

orantılı olup sermaye, diğer üretim faktörlerine oranla yetersiz olduğunda, ilave sermaye diğer üretim faktörlerinin verimini ve dolayısı ile çiftçinin gelirini artırır ve bu artış sermayenin maliyetinden daha yüksek olduğu sürece devam etmektedir. Ayrıca modern tarım fazla sermayeye ihtiyaç gösterdiği için bu ihtiyaç da teknik gelişme ile birlikte artış göstermektedir (Çevikbaş 1991).

2.4. Sermaye ve Tarımsal Yapı Arasındaki İlişkiler

Tarımda sermaye kullanımının artması, bunu sağlamak için de sermaye birikiminin sağlanabilmesi tarımın yapısı ile doğru orantılıdır (Şema 1). Çünkü tarımın yapısında meydana gelecek gelişmeler ve değişimler sermayenin birikimine, kullanımına, sermaye kombinasyonuna etki edebilmektedir.

Tarımsal yapı içerisinde sadece toprak, insan ve sermaye ilişkileri değil, geniş anlamıyla üretimin gerçekleştirildiği işletme ve onun bulunduğu ortamdaki doğal, teknik, ekonomik ve sosyal çevreyi oluşturan unsurların ve faktörlerin bütünü yer almaktadır. Tarımsal yapının ekonomik yönü ise daha ziyade tarımsal pazarları, kredi örgütlerini ve kredi düzenini, borçlanma ve sermaye durumunu ifade etmektedir (Işıklı ve Abay 1993).

Tarımsal yapıda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve gelişiminin sağlanabilmesi için tarımdaki üretim faktörlerinin yani toprak, işgücü, sermaye ve müteşebbis faktörlerinin yeterli olması gerekmektedir. Bu gereklilik modern tarımsal faaliyet ve tarımsal gelişme için daha da artmaktadır.

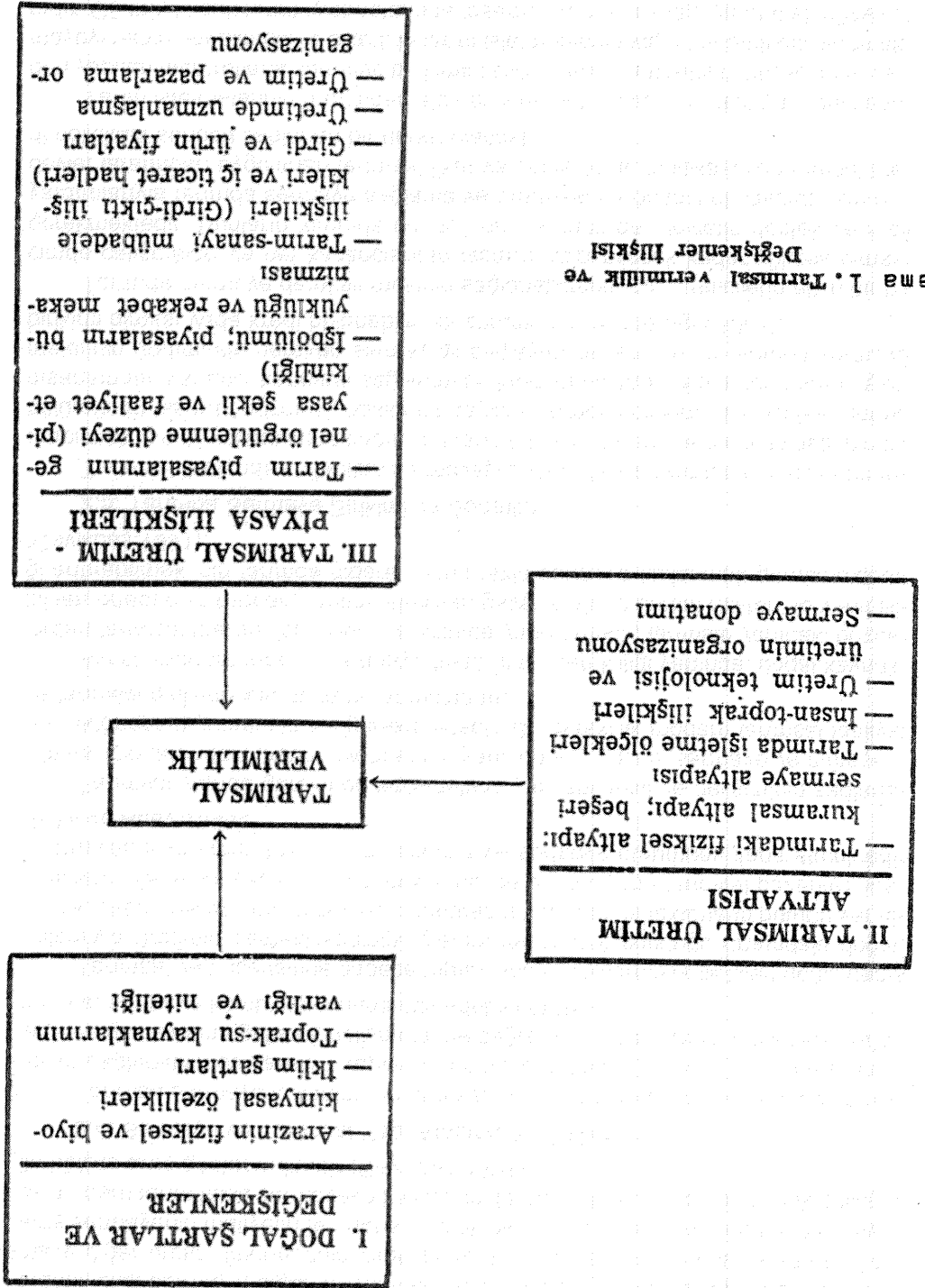
Ayrıca modern tarımda sermaye faktörünün gerekliliği yanında, doğal kaynaklardan tarımsal faaliyet için etkin bir biçimde yararlanmak, tarımsal yapıdaki bozuklukları ortadan kaldırmak, üretim teknikleri geliştirmek ve üretim miktarı ile verimliliği arttırmak için tarımda giderek daha fazla sermaye kullanmak gerekmektedir (Çevikbaş 1991).

2.5. Tarımda Sermaye Birikimi ve Sorunları

Tarımsal üretimde kullanılan sermayeyi sağlamak ve sermayenin miktarını arttırmak için iki yol bulunmaktadır. Bunların birincisi, tarım işletmesinin gelirinin bir bölümünün tasarruf edilmesi, başka bir deyişle sermaye birikimi, ikincisi ise işletme dışarisından yabancı sermaye sağlanması, kredi olmaktadır. Bu açıdan tarım işletmelerinin üretiminde gereken sermayeyi sağlayabilmeleri için ya tarımda sermaye birikimi olması yada kredi bulunabilmesi zorunludur (Berberoğlu 1981).

Tarımda sermaye gereksinmesinin sağlanabilmesi için, üreticilerin etkin bir biçimde çalışmaları ve net kazançlarının tasarruf yapabilecek kadar yüksek olması gerekmektedir. Bunların yanında üçüncü bir seçenek de; devletin destek ve mali yardımlarıyla tarımda sermaye sağlama ve artırması da önemli olmaktadır. Bu ise, devlet tarafından uygulanan tarımsal fiyat ve destekleme politikası ile tarımsal kredi politikası sonucu sağlanan bir değer olacaktır.

Tarım işletmelerinin üretimden elde ettikleri net kazançlarından yani gelirlerinden yapılan tasarruflarla sermaye birikimini sağlayarak işletmelerin ihtiyacı olan sermayeyi temin edebilmesine ülkedeki tarım işletmelerinin yapısı önemli etki yapmaktadır. Çünkü, küçük tarım işletmelerinde tasarruf yapma olanağı yaratacak düzeyde gelir elde eden işletmelerin sayısı çok çok sınırlıdır. Bu durum özellikle ülkemizde işletmelerin sermaye gereksinmelerinde ve bunun tedarikinde bir sorun olarak kar-

şımıza çıkmaktadır.

Tarım sektöründeki gelir düşüklüğünün sermaye birikimini olumsuz etkilemesinin yanında tarımdaki bazı risk ve belirsizlik faktörleri sermayenin tarım dışı sektörlerden tarıma akımı imkanlarını da azaltmaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminin tarıma sermaye akımının desteklenmesi zorunlu olmaktadır. Ayrıca kamu yönetiminin, tarımsal üretimde bir sermaye kaynağı olan kredi yanında mali politikalarla tarım sektörüne sermaye birikimini temin için destekleyici tedbirleri alması da gerekmektedir.

III . TÜRK TARIMINDA SERMAYE

Türk tarımında sermaye yapısının ortaya konulabilmesi ve modern tarımda gerekli sermayenin ne olması gerektiğini belirleyebilmek için Türk tarımının genel yapısının ve tarımsal yapıda ortaya çıkan değişikliklerin incelenmesi yararlı görülmüştür.

3.1. Türk Tarımının Genel Yapısı

Tarımın genel yapısının ortaya konulabilmesi için, öncelikle doğru ayrıntılı ve sağlıklı istatistiksel verilerin varlığı gerekmektedir. Ülkemizde çeşitli yıllarda yapılan tarım sayımları ve bazı araştırmalar, tarımın yapısal durumunu ortaya koymaya yarayacak bilgileri kısmen ihtiva etmektedir.

Tarım işletmelerimizin yapısı ile ilgili olarak tarımsal nüfus ve işgücü varlığı, işletme büyüklükleri ve işledikleri arazi, arazinin parçalılık durumu, arazi varlığı, kullanış şekli ve üretim yapısındaki değişimler, girdi kullanımındaki değişimler ve gelir dağılımındaki değişimler gibi konular üzerinde durulması yararlı görülmüştür.

Ekonomik kalkınmanın nüfus başına düşen üretim veya geliri artırmak olarak tanımlandığı günümüzde, gelişmiş ülkelerin nüfusu yılda ortalama % 1'in altında, az gelişmiş ülkelerin % 2,5'in biraz üzerinde artarken dünyada ortalama yıllık nüfus artış hızı % 2 civarındadır. Bu oranlar iktisaden gelişme derecesinin demografik bir kriteri olarak da kabul edilmektedir (Erkuş ve Özçelik 1988).

1990 yılı genel nüfus sayımına göre 56,5 milyon olan ülke nüfusunun 33,3 milyonu (% 59) şehirlerde, 23,2 milyonu (% 41) bucak ve köylerde yaşamaktadır. Nüfus içinde, tarımsal nüfusun payı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte az gelişmiş ülkelerde bu pay daha yüksek olmaktadır. Buna göre 1980 yılında B.Almanya'da kırsal nüfusun oranı % 4, İngiltere'de % 2, ABD'de % 3'dür.

Tarım sektöründe 15 ve daha yukarı yaşta çalışanların oranı 1965'de % 71,9 iken 1985'de bu oranın % 58,9 olduğu görülmektedir. Yalnız burada iktisaden faal nüfusta mutlak olarak bir artış vardır. 1980 yılında 11,1 milyon olan iktisaden faal tarım nüfusu 1985 yılında 12,1 milyona çıkmıştır. Bu da birim tarım arazisi başına (1000 da) düşen kırsal faal nüfus 1965'de 38 kişi iken % 15'lik bir artış ile 1985'de 44 kişiye yükseldiğini ve tarımda nüfus baskısının devam ettiğini ortaya çıkarmaktadır (Işıklı ve Abay 1993).

Yapılan araştırmalara göre tarım işletmelerinde çiftçi ailesi başına ortalama nüfus miktarı 7,13 olup bunun % 49,51'ini kadın nüfusu, % 50,49'unu ise erkek nüfusu teşkil etmektedir. Aynı zamanda bir işletmenin ortalama işgücü varlığının 3,90 EİB olduğu ve bunun da % 40,57'sinin atıl kaldığı belirlenmiştir (Erkuş ve Özçelik, 1988).

Tarimsal yapıyı belirlemede üzerinde en fazla durulan kriter tarım işletmelerinin niteliği ve özellikle büyüklükleridir. Türkiye'de 1963 yılında 3,1 milyon dolayında tarım işletmesi varken bu sayı 1980 yılında 3,6 milyona, 1991 yılında yapılan tarım sayımı sonuçlarına göre önemli bir artışla 4,09 milyona yükselmiştir (Anonymous 1992 / c). Görüldüğü gibi 1963'ten günümüze tarım işletmeleri sayısında % 30 dolayında bir artış meydana gelmiştir. Bu gelişmeler de tarım işletmelerinin ortalam genişliklerinin azaldığı sonucunu vermektedir. Örneğin 1950'de 77,3 dekar olan ortalam işletme genişliği, 1980'de 64,0 dekar, 1991'de 51,6 dekar düşmüştür.

Tarım işletmelerinin işledikleri alanlar itibarıyla dağılımını Tablo 1'den inceleyelimizde, 50 dekarın küçük işletmelerin oranı 1963 yılında % 68,8 iken, 1980 yılında % 61,1'e düşmüş ve 1991'de % 67'ye yükselmiştir. Ayrıca 1991 yılında tarım işletmelerinin % 99,17'si 500 da ve daha az topraklı küçük işletmelerden, % 0,83'ü ise 500 da ve daha fazla topraklı orta ve büyük işletmelerden ibarettir.

Tablo 1. İşledikleri Arazi Genişliklerine Göre Tarım İşletmelerinin Dağılımı

İşletme Grubları (Dekar)	1963			1970			1980			1991		
	İşletme Alan (%)	Sayısı	İşletme Alan (%)	Sayısı	İşletme Alan (%)	Sayısı	İşletme Alan (%)	Sayısı	İşletme Alan (%)	Sayısı	İşletme Alan (%)	
Büyük	100,0	40,9	100,0	44,1	100,0	10,3	100,0	4,1	100,0	34,9	5,6	
Orta	18,1	27,9	18,1	28,6	16,8	32,7	15,9	32,1	16,5	20,0	16,5	
Küçük	9,4	23,7	9,4	7,8	21,0	11,8	23,8	9,7	21,0	21,0	19,8	
501+	0,5	11,0	0,5	0,8	11,4	0,9	12,2	0,9	17,1	17,1	17,1	
Top.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Miktar (000)	3100,9	17142,8 ha	3058,9	17065,0 ha	3558,8	22764,0 ha	4066,1	20993,4 ha				

Kaynak : E. İşikli ve C. Abay, Destekleme Alımlarının Tarimsal Yapıya Etkisi, Tarimsal Destekleme Politikaları Sorunlar-Çözümler, Tarım Haftası 93 Sempozyumu, TMMOB, Z.Müh.Odası, 1993, Ankara, S.220.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, işletme sayısının artış göstermesi ve özellikle miras hukukunun da etkisiyle tarım arazileri sürekli parçalanarak yeter geliri işletme yerine cüce işletmelerin oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 2'den de görülebileceği gibi, 1963 yılında tek parçadan oluşan işletmelerin oranı % 9,6 iken, 1980 yılında fazla bir değişim olmamış ve % 9,5'e düşmüştür. Bunun yanında 10 ve daha fazla parçalı işletmelerin oranında da düşme olmuştur.

Tablo 2. Tarım İşletmelerinde Arazinin Parçalanma Durumu

Parça Sayısı	1963				1970				1980			
	İşletme Sayısı		Parça Sayısı		İşletme Sayısı		Parça Sayısı		İşletme Sayısı		Parça Sayısı	
	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%
1	298	9.6	298	1.6	447	14.6	447	2.9	337	9.5	337	1.5
2-3	645	20.8	1612	8.9	978	32.0	2310	15.0	933	26.2	2330	10.2
4-5	617	19.9	2778	5.3	649	21.1	2884	18.8	797	22.4	3577	15.6
6-9	773	24.9	5795	1.9	604	19.8	4341	28.2	791	22.2	5603	24.5
10+	768	24.8	7684	2.3	380	12.4	5396	35.1	701	19.7	11057	48.2
Top.	3101	100.0	18167	100.0	3058	100.0	15978	100.0	3559	100.	22904	100.0

Kaynak : E. Işıklı ve C. Abay, Destekleme Uygulamalarının Tarımsal Yapıya Etkisi A.g.e.s.221.

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun % 87,75'i tarımsal faaliyetle uğraşmaktadır. Bu işletmelerin % 96,37'si bitkisel ve hayvansal üretim, % 3,63'ü yalnız hayvansal üretim yapmaktadır (Anonymous) 1992 / c). Görüldüğü gibi, Türkiye tarım işletmeleri birden fazla ürün yetiştirme eğilimindedir. Günümüzde tarım işletmelerinin geleneksel yapıdan kurtularak pazar için üretime yönelmelerinin giderek arttığı belirtilebilir (Işıklı ve Abay 1993).

Tabii ve ekonomik şartların çok çeşitli olması yüzünden tarım yapılan bölgelerde hatta dar bir bölge içerisinde bile değişik işletme tip ve modelleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin kurak bölgelerde yer alan koyunculuk işletmeleri, sıcak iklimlerde pamuk, tütün işletmeleri gibi. Türkiye tarım işletmelerinde hayvansal ve bitkisel üretimin dengeli bir şekilde yer aldığı söylenemez. Bir kısmında yalnız bitkisel üretim bir kısmında hayvansal üretim, bir kısmında ise ikisi birlikte görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkışında doğal faktörlere ek olarak sermayenin de önemli etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Toprak, tarımsal üretimde, sanayideki gibi sadece bir kuruluş yeri değil aynı zamanda üretimde bulunulabilen önemli bir faktördür. Toprağın mülkiyet şekli işletmecilik başarısı üzerinde büyük etki yapmaktadır.

Türkiye tarım işletmelerinde arazinin sahibi olanlar tarafından işletilmesi yaygın işletmecilik şeklidir. 1970 tarım sayımında işletmelerin % 85,8'i, 1980'de % 86,7'si mülk işletmelerinde çalışmakta buna karşılık geri kalan kısım ise kiracılık ve ortaklık şeklinde çalışmaktadır. Tarımın bünyesinde görülen dengesiz gelişme, köylerde hızlı nüfus artışı, topraksız aile sayısının artmasına sebep olmuş ve 1963'de % 9,06 olan topraksız işletme oranı 1973'de % 13,6 olarak belirlenmiştir. 1980 genel tarım sayımına göre 5 dekadardan az toprağa sahip işletmelerin oranı % 7,2, 1991 tarım sayımına göre ise % 6,34'dür (Anonymous 1991).

Tarımsal sermayenin yeterli ve işletme bünyesine uygun bulunması rantabl çalışmada önemli bir faktördür. Ülkemiz tarım işletmelerinde üretim vasıtaları arasında arazi ve işgücü ön planda gelirken, işletme sermayesi yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Durumun böyle olmasında, büyük çoğunluğu küçük olan tarım işletme-

lerimizde gelir düzeyinin düşüklüğü nedeni ile sermaye birikiminin sınırlı ve yavaş olması önemli derecede rol oynamaktadır (Çevikbaş 1991).

Türkiye'de tarım kesiminde yapılan bazı çalışmalarla 1 - 30 dekar arasında toprağa sahip olan tarım işletmelerinin yaşamlarına yetecek geliri elde edemediklerini, 31 - 200 dekar arasında toprağı olanların ancak yaşamlarına yetecek gelir elde ettikleri ortaya konulmuştur (Çevikbaş 1991). Buna göre ülkemizde 200 dekarın üzerinde toprağı olan tarım işletmelerinin tasarruf yapabildiği varsayılırsa, tarım işletmelerinin 1963'de % 96,3 ünün, 1980' de % 93, 9 unun, 1991 de % 94, 7 sinin tasarruf yapamadığı, ancak gene aynı yıllarda % 3, 7, % 6, 1 ile % 5, 3 ünün tasarruf yapabileceği ve bunun da yine % 3, 2, % 5, 4 ünün orta tarım işletmesi grubuna girdiği görülmektedir. Orta tarım işletmelerinin de tasarruf yapma imkanlarının çok kısıtlı olduğu dikkate alınrsa, geriye tasarruf yapabilecek karakterde büyük tarım işletmesi olarak sadece % 0, 5 - 0, 9 oranında değişen bir işletme oranı kalmaktadır. Bu durumda sermaye birikiminin bu koşullarda pek mümkün olamayacağı açıktır. Çünkü işletmeçi gelişmiş aile geliriyle bile geliriyle daha tarım karşılayamamaktadır.

Tarım işletmelerinin bu özelliğinin yanında tarımın genel yapısı içinde tarımsal gelir düzeyi ve gelirin sektör içindeki dağılımı da önem arz etmektedir. Nitekim yapılan çalışmalarla tarımsal reel gelirin, son yıllarda azaldığı ortaya konulmuştur. Gerçekten de bu oranın 1980 - 1985 yılları arasında % 2, 1'e gerilediği bildirilmektedir (İşikli ve Abay 1993).

Tarımda gelir düzeyinin düşüklüğü tasarrufa pek imkan yaratmamakta, yaratılabilecek tasarruflar genelde alının ve benzeri zıynet eşyası alınması şeklinde olduğundan sermaye oluşumu sağlayıcı amaçlara tam anlamıyla hizmet edememektedir. Ayrıca, çok sınırlı koşullarda yaratılan fonlar atıl kalmaktadır.

Tarım işletmelerindeki sermayenin miktarı ve bu sermayelerin, sermaye gruplarına dağılımının dengeli olması önem taşımaktadır. Türkiye'deki tarım işletmelerinde sermaye miktarı yetersiz olduğu gibi bu sermayenin dağılımı da işletmecilik açısından dengesiz bulunmaktadır. Nitekim bölgeler ortalamasında toprak sermayesinin ortalaması % 46,6 oranında çok yüksek bir seviyede bulunduğu bildirilmektedir (Açıl ve Demirci 1984).

Ülkemizde, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, işletmelerimizin yukarıda bahsedilen özelliklerinden dolayı, doğa kaynakları ile bunları değerlendirilebilecek işgücünün yeterli düzeyde bulunmasına karşılık, sermaye yetersizdir. Bu yeter-sizlik üretimin artırılması için gerekli olan faaliyetlerin gerçekleştirilmesini, işletmelerin rasyonelleştirme olanaklarını ve üreticinin gelir düzeyinin yükseltilmesini büyük ölçüde engellemektedir.

Üreticinin geliri doğal olarak büyük oranda tarımsal üretime bağlıdır. Toprak, emek, sermaye ve işletmeciliğin uygun kombinasyonu iyi bir üretim düzeyi için gereklidir. Ancak sermaye diğer üretim faktörlerine göre sınırlı olduğundan, üretici sermaye yerine emeği ikame edecek veya entansif (yoğun) üretim yerine, emek yoğun ekstsansif (yaygın) üretim için ilave arazi kiralayacak, ortaklık yapacak veya diğerkaynakları zorlayacaktır (Karacan 1991). Türkiye tarım işletmelerinde genellikle sermaye noksanlığı döner sermaye gruplarında kendisini hissettirmektedir. Bir bakıma bunun sonucu olarak da tarımda kiracılık ve ortaklık işletmeleri yaygınlaşmıştır. Çünkü sermaye grupları içinde kiracılık ve ortaklıkla işletilen arazi değerinin oranı yükselmektedir.

Tarım işletmelerimizde sermayenin fonksiyonlarına göre taksimi yani aktif ve

pasif olarak ikiye ayrıldığında sermaye unsurları arasındaki dengesiz dağılım daha açık olarak görülmektedir. Yalnız teknolojiadaki gelişmelere ve tüketici taleplerine paralel olarak tarımda kullanılan sermayenin miktarı da giderek artmaktadır. Bunun yanında zaman içinde sermaye bileşiminde de değişiklikler meydana gelmektedir. Değişiklikler olması yanında işletmelerde yine işletme sermayesinin yetersizliği dikkati çekmektedir. Ayrıca aktif sermayenin büyük kısmını toprak ve bina sermayesi teşkil etmektedir. Pasif sermayesinde büyük kısmı öz sermayeden oluşmaktadır.

Tüm bunlara karşılık, tarım sektörünün içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, üreticinin tasarrufta bulunması ve dolayısıyla tarımda sermayenin oluşması zor ve yetersizdir. Bu nedenle üretici, sermaye noksanlığını kredi yoluyla (borçlanma ile) tamamlamaya çalışmaktadır. Ancak bu alanda da birtakım sorunların olduğu bilinmektedir.

3.2. Sermaye Yetersizliğini Doğuran Sınırlayıcılar

Tarım işletmelerinin rantabl olarak çalışabilmesi için sermayenin yeterli ve işletme bünyesine uygun bulunması gerekmektedir. Nitekim verimli ve kârlı çalışabilmek için bitki yetiştiriciliği, hayvancılık ve mamüleciliği bünyesinde bulunduran işletmelerde; toprak sermayesinin % 25, bina sermayesinin % 25, hayvan sermayesinin % 25, alet makina sermayesinin % 10, malzeme ve mühimmat sermayesinin % 10 ve para sermayesinin % 5 oranında toplam sermaye içerisinde yer alması gerektiği belirtilmektedir (Açıl ve Demirci 1984).

Tarım işletmelerinde sermayeyi oluşturan aktif ve pasif sermaye unsurları, fonksiyonlarına göre sınıflandırma esas alınarak, çeşitli yıllarda, değişik işletme gruplarında ve bölgelerde yapılan araştırmalardan elde edilen ortalama değerler kullanılarak bir fikir vermek amacıyla, işletme tiplerine ve bölgelere göre sermaye yapıları ortaya konulmuştur.

İşletmelerde, işletme başına düşen sermaye değeri, işletme büyüklüklerine göre birbirinden farklı olduğu gibi bölgeler arasında ve zamana bağlı olarak da farklılıklar göstermektedir. İşletme başına düşen mutlak sermaye değeri için belirtilen bu ifadeleri, sermayenin bileşimi yani sermaye unsurlarının oransal dağılımı için de ifade etmek mümkündür.

Türkiye'de mevcut istatistikler tarım alanında sermaye durumunu açık ve sıhatli bir şekilde ortaya koymaya imkan verecek nitelikte değildir. Zamana bağlı olarak sermaye bileşimindeki değişimleri ifade edebilmek için belirli bir bölgede belirli işletmelerin, sermaye özelliklerinin farklı dönemlerde araştırılması gerekir. Ancak bu şekildeki araştırmaların yeterince yapılmamış olması, zamana bağlı sermaye bileşimindeki değişimler hakkında bir fikir yürütmemizi engellemektedir.

Sermaye birikimi, işletme büyüklüğü yanında işletmenin tipine göre de farklılık göstermektedir. Bütün bunlara dayanarak, farklı bölgelerde değişik veya aynı zamanlarda farklı işletme tip ve nevelerinde, aynı işletme büyüklük grupları için, yapılmış araştırma sonuçlarını bir araya getirerek, farklı bölgelerdeki işletmelerde sermaye yönünden farklılıklar olup olmadığını tespit etmek mümkündür.

Tablo 3'de bünyesinde bitkisel ve hayvansal üretime yer veren ve bunları ayrı ayrı şekillerde yapan değişik bölgelerdeki çeşitli işletme tipleri üzerinde yapılmış araştırma sonuçları ortalama olarak verilmiştir. Tablo incelendiğinde, Türkiye tarım işletmelerinde sermaye gruplarının oranları açısından büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin toprak sermayesi bazı besi işletmelerinde yer almazken, Akdeniz Bölgesi Adana sulu pamuk işletmelerinde % 81,9, hububat işletmelerinde %

Tablo 3 Türkiye İstatistik Kurumu ve İstatistik Kuruluşları ile İlgili Bazı Veriler (1)

Kategori	1980				1981				1982				1983				1984			
	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta
I. Eğitim Kurumları	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3
II. Sağlık Kurumları	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3
III. Sosyal Kurumlar	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3
IV. Diğer Kurumlar	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3
Toplam	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3	104,3

Notlar: (1) İstatistik Kurumu ve Kuruluşları ile İlgili Bazı Veriler (1) Tablosu, İstatistik Kurumu tarafından yayımlanmıştır. (2) İstatistik Kurumu tarafından yayımlanmıştır. (3) İstatistik Kurumu tarafından yayımlanmıştır. (4) İstatistik Kurumu tarafından yayımlanmıştır. (5) İstatistik Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

79,05, Güneydoğu Bölgesi, Mardin, Şanlıurfa tarım işletmelerinde % 79,49, Karadeniz hububat işletmelerinde % 71,32, Ege Bölgesi pamuk işletmelerinde % 75,18 oranında bulunmaktadır. Bunun yanında bazı hayvancılık işletmelerinde de toprak sermayesi bölgeler itibariyle % 17,53 ile % 61,70 arasında değişiklik göstermektedir. Genel olarak toprak sermayesinin aktif sermaye içindeki payı yüksektir. Bu durum, Türkiye'de tarımsal üretimde tabiat faktörünün büyük rol oynadığını ve işletmelerin hala ekstansif bir çalışma tarzına sahip olduğunu ifade etmektedir.

Arazi ıslahı sermayesi gerek aktif sermaye içerisinde gerekse çiftlik sermayesi içerisinde en düşük paya sahip olan bir sermaye unsurudur. Yapılan araştırma sonuçlarına göre bölgeden bölgeye ve işletme nevine göre bu sermaye unsuru genelde % 1' in altında bulunmakta fakat özellikle İç Anadolu hububat ve şeker pancarı, Ege hububat ve süt sığırcılığı ve Akdeniz gül işletmelerinde % 1' in üzerinde bulunmaktadır.

Bina sermayesinin aktif sermaye içindeki payı bölgeler arasında bitkisel üretimde % 6,00 ile % 27,29 arasında değişmektedir. Bunun yanında hayvancılık işletmelerinde bina sermayesinin oranı % 15,50 ile % 42,25 arasında değişen yüksek bir oranda bulunmaktadır.

Bitki sermayesinin, aktif sermaye içindeki oranı fındık işletmelerinde diğer işletmelere göre yüksek orandadır. Diğer işletmelerde bitki sermayesinin payı işletme nevine ve bölgeye göre % 0,59 ile % 8,92 arasında değişiklik göstermektedir.

Hayvan sermayesi, besicilik işletmelerinde % 3,12 ile % 73,26 oranlarında bulunurken, bitkisel üretimin ağırlık kazandığı işletmelerde aktif sermaye içindeki bu sermaye grubunun oranı düşmektedir. Hayvan sermayesi İç Anadolu'daki tiftik işletmelerinde, süt sığırcılığı, koyun, sığır besisinde ve broiler yetiştiriciliğinde diğer bölgelere göre yüksektir.

Mekanizasyona uygun olarak tarla ziraatı yapan işletmelerde alet makina sermayesi %2,85 ile %15,84 arasında değişirken, fındık işletmelerinde %0,30, hayvancılık işletmelerinde %0,12 ile %8,67 arasında değişmektedir. Besicilik işletmelerinde %1,79 - %24,80 arasında değişen malzeme ve mühimmat sermayesinin payını yemin depo edilmesi artırmaktadır. Diğer işletme nevelerinde ise %0,1 - %5,11 arasında pay almaktadır.

Para sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı tütün, hayvan besiciliği, broiler, fındık ve tiftik hariç diğer işletme nevelerinde %0,05 ile %1,97 arasında değişmektedir.

Tablo'dan bütün işletmelerin borçlu oldukları görülmektedir. Borç oranı en yüksek işletmeler besicilik, tütün (Karadeniz) hububat (Marmara ve Karadeniz), süt sığırcılığı işletmeleridir. İşletmelerde ve bölgelerde borçların genel oranının düşük olması, işletme sermayelerinin yeterli oluşundan değil ihtiyaç duydukları krediyi uygun şartlarda ve yeter miktarda bulunmamasından ileri geldiği söylenebilir.

Kiracılık ve ortaklıkla arazi işletme sistemi bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Kira ve ortaklıkla işletilen arazi değerinin aktif sermaye oranı %0,32 - %26,08 arasında değişmektedir. Öz sermayenin aktif sermaye içindeki payı işletmelerin borçlanma durumları ile kiracılık ve ortaklıkla arazi işletme durumlarına bağlı olarak %69,94 ile %98,95 arasında değişmektedir.

Sonuç olarak çeşitli bölgelerdeki değişik tip ve büyüklükteki tarım işletmelerimizde, başta toprak sermayesi olmak üzere arazi (çiftlik) sermayesi, aktif sermaye içerisinde bitkisel üretim yapan işletmelerde % 61,10 - % 98,0 arasında değişmek-

te ve yüksek bir paya da sahip olmaktadır. İşletme sermayesi ise aktif sermaye için de yine aynı işletme nevelerinde % 2 ile % 38,90 oranında yer almakta ve genelde düşük bir seviyede bulunmaktadır. Bu durum işletmelerin yeni teknoloji uygulamalarını engellemesi yanında çiftlik sermayesi unsurlarının verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla ilgili olarak, Batı Almanya'da toplam sermaye içinde işletme sermayesinin payının % 50, Fransa'da % 45, Norveç'te % 46, İsveç'te ise % 43 olması, tarimlarında verimliliğin artmasına önemli ölçüde etki yaptığının göstergesidir (Karacan 1991).

Ayrıca, son yıllarda dış ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda da, sermayenin tarimsal yapıyı ve işletmelerin çalışma düzenini ve başarısını etkilediği ortaya konulmuştur. Özellikle işletmelerin büyüklüğündeki etkisinden giderek sermayenin tarimsal bünye ve düzende bir takım değişimleri sağlayan bir niteliğinin oluşu kayda değer görülmektedir (Carter ve Wise, 1990; Orden 1990).

Yine tarımda ve bilhassa tarım işletmelerinde sermaye yapısında zamanla bazı değişimlerin olabileceği ve örneğin, İngiltere'de, iyi gelişen işletmelerde birim alana düşen sermayenin normal işletmelere göre iki kat fazla olduğu ve arazi sermayesinin işletme sermayesine oranının 2/1'den 4/1'e değiştiği belirtilmektedir (Clive de Paula, 1974).

Diğer yandan, Türkiye'nin girme isteginde olduğu Avrupa Topluluğu'na dahil ülkelerde de, işletmelerin sermaye gruplarının önemli derecede farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Gerçekten de, aşağıdaki veriler bu durumu ortaya koyucu nitelikte görülmektedir.

Arazi Ser-	Toplam Serm.	Diger Serm.	Borçların
mayesinin	Toplam Serm.	Unsurlarına	Toplam Serm.
Oranı (%)	Oranı (%)	Oranı (%)	Oranı (%)
12"II Topluluk İşletmeleri	60,9	39,1	15,3
Güney Ülkeleri İşletmeleri	74,3	25,7	2,4
Kuzey Ülkeleri İşletmeleri	51,8	48,2	24,8

Bunlar içinde borçların toplam sermaye oranı Güney ülkelerinde %1,4 - %4,5 arasında değişirken, Kuzey ülkelerinde ise %5,9 - %44,3 arasındadır. Görüldüğü gibi Türk tarım işletmelerine göre oldukça farklı bir durum arz etmektedir (Sarris, 1993).

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacaktır ki, tarım işletmelerimizin sermaye düzeyi yetersizdir ve ayrıca bileşimi de uygun değildir. Çünkü bulgular sermayenin bir tarım işletmesinde bulunması gereken oranlardan çok düşük veya yüksek seviyelerde olduğunu göstermektedir.

İşletmelerde sermayenin yeterli ve iyi bir kombinasyonda bulunmamasında çe-

şitli faktörlerin etkisi vardır. Öncelikle; burada, tarım işletmelerinin çoğunun yeter geliri temin edecek büyüklükte olmaması ve bunun sonunda yıllık saf hasıllarının az oluşu ve dolayısı ile üreticinin elde ettiği senelik tarımsal gelirin düşüklüğü rol oynamaktadır.

Yeter gelirli işletme büyüklüğü 1984 yılında çıkartılan Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu'nda 1984 yılı Toptan Eşya Fiyatları endesine göre yıllık tarımsal geliri 1 milyon liradan aşağı olmayan birim tarım işletmeleri olarak ifade edilmiştir. 1984 yılındaki TEFE göre bu değeri 1993 yılına getirdiğimizde bu değer yaklaşık 23 000 000 TL ye ulaştığı söylenebilir. Bu geliri temin edici işletmelerin çok az olduğu ifade edilebilir. Yapılan çeşitli çalışmalar tarımsal reel gelirin son yıllarda azaldığını ortaya koyar niteliktedir. Nitekim tarımsal reel gelir 1950 - 1960 yılları arasında yılda %5,4 büyüme hızına sahipken 1980 - 1985 yılları arasında %2,1 e düşmüştür. Yapılan bir başka çalışmaya göre ise 1979 yılında sektörler itibariyle yaratılan toplan gelirden tarım sektörünün aldığı payı %23,1 den 1984 yılında %15,5 e düşmüştür. Ayrıca tarım sektöründe çalışanların sektörel gelir dağılımından giderek daha az pay aldıkları, tarım sektöründe gelir dağılımının, diğer sektörlerle ve Türkiye ortalamasına göre daha dengesiz bir yapı gösterdiği görülmektedir. Tarımdaki gelir dağılımında dengesizliğin arazi dağılımındaki dengesizlikten önemli derecede etkilendiği de açıktır.

Ayrıca Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre yeter geliri temin edecek asgari işletme büyüklüğünün Menemen'de 100 da, Kırşehir hububat işletmelerinde 318,67 da, Eskişehir'de sulu şartlarda ve mevcut teknoloji ile 32.0 da, Harran ovasında mevcut şartlarda 151,04 da, sulama sonunda 44,68 da, olduğu bildirilmektedir (Özçelik 1992). Görüldüğü gibi yeter geliri temin edecek işletme büyüklüğü bölgeden bölgeye de değişiklik göstermektedir.

Yapılan araştırmalar küçük ziraat işletmelerimizin çoğunun yıllık faaliyetlerini negatif bir saf hasıla ile kapadığı ve işletmecinin bu durum karşısında ancak ailesinin ve kendisinin işgücünden elde ettiği gelirle faaliyetini devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden küçük işletme sahipleri gelirlerinden tasarruf edememekte ve işletmeye yatırım yapmamaktadır.

Tarım işletmelerimizin sermaye miktarının artmamasına, bir diğer etken de yeter geliri olan çiftçilerin tasarruflarını tarıma yönelik bir yatırıma yönlentmemeleri ve tarımdaki sermayeyi başka sektörlerle transfer etmeleri de sayılabilir.

Türkiye tarımında tarımsal sanayi ile ilgili olarak yapılan yatırımların az olması üreticinin malını ürettiği şekilde satmasını gerektirmekte ve bu durum ürünün fazla olduğu yıllarda kıymetlendirilmesini de engellemektedir. Bu da üreticinin gelirine şüphesiz olumsuz yönde etki yapmaktadır.

Diğer yandan, özellikle son yıllarda iç ticaret hadlerinin giderek tarımın aleyhine bozulduğu görülmektedir. Nitekim tarım/sanayi iç ticaret hadlerinin 1980 yılından beri yaklaşık %70 dolayında seyrettiği ortaya konmuştur. Bu da on yıllık dönemde tarımdan diğer kesimlere kaynak transferi, gelir transferi yapıldığını göstermektedir. Bu ve diğer bazı sebeplerle tarım kesimindeki gelir nisbi olarak gerilemiştir. Dolayısıyla tarımdaki tasarruf-yatırım-sermaye ilişkisi olumsuz etkilenmiştir denilebilir.

Ülkemizde tarım kesimindeki işletmelerin çoğunluğunu küçük işletmelerin oluşturması kredi kullanımında da etkili olmaktadır. Yapılan bir araştırma ile Türkiye'deki tarım işletmelerinin % 30'unun tarım kredilerinden hiçbir biçimde yararlanmadığı, krediden yararlananların 50 dekardan fazla araziye sahip çiftçiler olduğu,

küçük işletmelerin % 70'inin banka ve kooperatifler gibi örgütlenmiş kredi kurumlarına yerlerine tefecî ve faizci gibi örgütlenmemiş kredi kurumlarından kredi almakta oldukları belirtilmiştir (Karacan 1991). Kredi mekanizmasının tarımda tam işletilmemesi, küçük işletmelerin ağır şartlar altında kredi kullanmalarına sebep olmaktadır da işletmelerin gelir durumuna olumsuz etki yapmaktadır.

Oysa, tarımdaki teknolojik gelişmeler, işletmelerin daha fazla modern girdi kullanımını zorunlu kılmakta ve bu da krediyeye olan ihtiyacı da artırmaktadır.

3.3. Sermayenin Tarımsal Yapısı Geliştirici veya Sınırlayıcı Etkenler

Gelişmekte olan ekonomilerde yetersiz tasarruf, yetersiz sermaye birikimi ve düşük sermaye verimliliğinden kaynaklanan yetersiz yatırımlar büyümeyi sınırlamakta ve durgunluğa neden olmaktadır. Etikili ve yeterli miktarda sermaye kullanılmı, üretim hacminde genişleme, geliştirilme ve kaynak kullanımında da optimaliteyi artırıcı özelliğe sahip bulunmaktadır.

Ekonomik kalkınmanın önemli bir koşulu olan üretimin artırılması için işletmede amaca yönelik yatırımlar, teknolojik ve biyolojik uygulamalar için yeterli teknik bilgiye gereksinim vardır. Bunların gerçekleştirilebilmesi ise mevcut sermaye miktarına veya dışarıdan sermaye temin edilebilecek olanaklarına bağlıdır (Karlı ve Yurda-kul, 1992).

Türkiye tarımında birim alan ve birim hayvandan sağlanan verim artışına karşın, üretimde henüz istenilen seviyeye ulaşılmamıştır. Tarım işletmelerinde sermayenin yetersiz ve dengesiz olması, tasarrufla imkân vererek ölçüde tarımsal gelirin elde edilememesi, işletmelerin küçüklüğü, parçalılığı ve aşırı nüfus baskısı tarımda teknolojik gelişmeyi yavaşlatan en önemli sorunudur. Çünkü teknoloji, bekleneni verilmemek için uygun yapısal koşulları gerektirmektedir (Özgeçik, 1992). Tarım işletmelerinde yapısal bozukluklar, modern teknoloji ve girdi kullanımındaki yetersizlikler ile tarımsal yapının iyileştirilmesine yönelik politikalaradaki eksiklikler üretimin nitelik ve nicelik yönünden artışını sınırlamaktadır.

Tarımda sermaye yetersizliği, üretim hacmini sınırlandırdığı gibi verimi artırıcı önlemlerin alınmasını da güçleştirmektedir. Bu durum ayrıca yapılan yatırımların yüksek miktardaki faydadan kayıp nedeniyle maliyetlerin yükselmesine ve yatırımın verimli ömürünün azalmasına etki edebilmektedir. Dolayısıyla sermayenin tarım işletmelerinin büyüklük ve çalışma koşullarını etkileyen en önemli faktör olduğu söylenebilir.

İşletmelerdeki mevcut sermaye miktarı tarımsal yapı üzerine iki şekilde etki edebilir. Eğer tarım işletmelerinde sermaye üretim ve yatırım hacmi için yeterli ve sermaye grupları arasında genel bir denge var ise sermayenin tarımsal yapısı iyileştirici fonksiyonundan sözedilebilir. Çünkü modern tarım tekniği ve tarımsal kalkınma büyük miktarda sermaye gerektirmektedir. Tarım teknolojisiindeki gelişmelerle ilgili olarak sermaye ihtiyacı gittikçe artmaktadır. Ayrıca kırsal kalkınmanın önemli bir koşulu olan teknolojik yeniliklerin benimsenebilmesi diğer faktörlerin yanında sermaye hacmine de bağlıdır. Kısaca tarımda teknolojik gelişmeler işletmelerin sabit ve işletme sermayesi ihtiyaçlarını artırmakta ve ayrıca girdi kullanım seviyesini yükseltmektedir.

Tarımsal yapı üzerinde sermayenin ikinci etkisi, işletmelerdeki sermayenin yetersizliği ile ilgilidir. Bu durum üretim faktörlerinin geçitli gelişimi ile oluşan tarımsal üretim ortamının geliştirilmesini ve modernizasyonunu sınırlamakta, girdi kullanımını düzeyi ve faktör verimliliğini azaltmaktadır. Yetersiz sermaye nedeniyle iş-

letmelerde genellikle yeterli düzeyde bulunduğu kabul edilen toprak ve emek gibi üretim faktörlerinin verimlilikleri düşük olmakta ve kaynak kullanım etkinliği azalmaktadır. O halde bu durumda işletmelerin mevcut üretim desenlerinin geliştirilebilmesi için işletmelerde eksik bulunan sermaye unsurlarının yeterli miktarda ve uygun koşullardaki yabancı sermaye ile tamamlanması gerekecektir.

Tarım işletmelerinin önemli bir kısmının ailenin gereksinimlerini karşılayacak genişlikte olmaması ve tasarruf olanaklarının çok sınırlı olması nedeniyle üreticilerin gelirlerinin artırılabilmesi için işletmelerin genişletilmesi, yeni ve uzun vadeli yatırımların planlanması ve gerçekleştirilmesi için sermaye birikiminin hızlandırılması gereklidir. Türkiye tarımında sermayenin diğer üretim faktörleri yerine ikame olma süreci, oldukça yavaş bir şekilde devam etmektedir.

Tarım kesiminde yaratılan katma değerde yıllar itibariyle meydana gelen değişim ve yıllık büyüme hızları bu kesimde sermaye oluşumu ve yatırımların sürekliliğinin sağlanması yönünden üzerinde durulabilecek parametrelerdir. Planlı kalkınma dönemlerinde tarım sektöründe hedeflenen büyüme hızları ve gerçekleşme durumları oldukça farklılık göstermektedir. I. B. Y. K. P. döneminde tarımda planlanan büyüme hızı % 4,2 ve gerçekleşme % 3,1 olmuştur. Bu oranlar sırasıyla II. B. Y. K. P. döneminde % 4,1 ve % 3,5, III. B. Y. K. P. döneminde % 4,6 ve % 3,5, IV. B. Y. K. P. döneminde % 5,3 ve % 2,2, V. B. Y. K. P. döneminde % 3 ve % 1,9 ve VI. B. Y. K. P. döneminde ise % 4,7 ve % 8,2 olmuştur. Bu bilgilere göre 1990 yılı hariç diğer dönemlerde genellikle program hedeflerine ulaşamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 4).

Tarımın büyük ölçüde doğal koşullara bağlılığı nedeniyle, tarım sektörü katma değeri ve dolayısıyla büyüme oranları yıllar itibariyle oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. 1969 – 1978 döneminde dünya hasılası yılda ortalama % 4,3, sanayileşmiş ülkeler hasılası, % 3,4, gelişmekte olan ülkeler hasılası % 6,1 ve Türkiye hasılası ise % 6,4 oranında artmıştır. 1979 – 1990 döneminde ise bu oranlar sırasıyla % 2,8, % 3,2 ve % 4,3 olarak gerçekleşmiştir (Anonymous, 1988; 1991). Ancak ülkemizde her yıl ortalama % 2,5 oranında artan nüfusun önemli miktarda kaynak talep etmesi, sermaye birikim hızını yavaşlatmıştır.

Tarımda sektöre büyüme ancak üretim kapasitesini genişleten yatırımlarda sağlanacak artışlar ile hızlandırılabilir. Özellikle sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımında meydana gelen gelişmeler, üretim ortalamalarının iyileştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Planlanan sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşme oranları yatırımların artış hızıyla yakından ilişkilidir. I. B. Y. K. P. döneminde tarıma yapılan sabit sermaye yatırımları toplam sabit sermaye yatırımlarının % 17,7 si olarak programlanmasına karşın % 13,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar II. B. Y. K. P. döneminde % 15,2 ve % 11,1, III. B. Y. K. P. döneminde % 11,7 ve % 11,8, IV. B. Y. K. P. döneminde ise % 7,9 ve % 7,0 olmuştur (Tablo 4). Görüldüğü gibi özellikle son yıllarda önemli düşüşlerin olduğu tespit edilmiştir.

Planlı dönemlerde ekonomide yapısal değişimi gerçekleştirmek, sanayileşmeyi hızlandırmak gibi hedefler bu dönemdeki yatırım politikalarının temelini oluşturmuştur. 1963 yılından itibaren toplam sabit sermaye yatırımları içinde tarım sektörünün payında hem plan hedefi ve hem de gerçekleşme bakımından devamlı bir azalma eğilimi söz konusudur.

Tarıma yapılan sabit sermaye yatırımlarının önemli bir kısmı kamu kesimi tarafından yapılmıştır. 1988 yılı fiyatlarıyla 1986 yılında 1,5 milyar TL . olan tarım sek-

Tablo : 4 Planlı Dönemlerde Tarım Sektörü Büyüme Hızları ve Tarıma Yapılan Sabit Sermaye Yatırımlarının Oranı

	Planlı Dönemler (%)					
	I.B.Y.K.P (1963-1967)	II.B.Y.K.P (1968-1972)	III.B.Y.K.P (1973-1977)	IV.B.Y.K.P (1979-1983)	V.B.Y.K.P (1985-1989)	VI.B.Y.K.P (1990-1994)
Büyüme Hızları						
Program Hedefi	4,2	4,1	4,6	5,3	3,0	4,7(1)
Gerçekleşme	3,1	3,5	3,5	2,2	1,9	8,2(1)
Sabit Sermaye Yatırımları						
Program Hedefi	17,7	15,2	11,7	11,6	11,4	7,9
Gerçekleşme	13,9	11,1	11,8	10,0	7,4	7,0(2)

(1) 1990 yılı değerleridir.

(2) 1990-1992 yılları ortalaması olup 1992 yılı gerçekleşme değeri tahmindir.

Kaynak: Anonymous, Yıllık Programlar (Geçitli Yıllar), DİP, Ankara.

Anonymous, Haziran 1991'de Türk Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE Yayınları, 1992, Ankara.

törü sabit sermaye yatırımlarının % 57, 3' ü kamu ve % 42, 7' si özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. 1991 yılında ise yaklaşık 1,6 milyar TL olan (1988 yılı fiyatlarıyla) sabit sermaye yatırımlarının % 56' sı kamu ve % 44'ü ise özel kesim tarafından yapılmıştır (Anonymous 1992).

Dengeli ekonomik kalkınma açısından yatırımların görece olarak geri kalmış bölgelere ve illere yöneltilmesi gereklidir. Yatırımların geri kalmış bölgelere yönlendirilmesinde; vergi indirimi ve muafılları, ithal vergisi indirimi ve muafıllığı, yatırım indirimi, kurumlar vergisi indirimi, düşük faizli kredi vb. teşvik önlemlerinden faydalanılabilir. Bunların yanında devletin gerekli alt ve üst yapıyı oluşturması ve diğer kesimler için pozitif dışsal ekonomi sağlaması gereklidir. 1987-1992 döneminde yatırım teşvik belgelerinin ortalama % 3,3' ü tarım kesimine verilmiştir. 1987 yılında 9 513 373 milyon TL olan toplam yatırım teşviğinin % 2,1' i tarıma verilmiş olmasına karşın 1992' de 51 392 528 milyon TL' lik toplam yatırım teşviğinin ancak % 1,3'ü tarıma verilmiştir (Tablo 5). Aynı dönemde yatırım teşviklerinin bölgelere dağılımı da oldukça farklılık göstermektedir. Teşviklerin ortalama % 38,4'ü Marmara, % 11,6'sı Ege, % 11,2'si İç Anadolu, % 11'i Akdeniz, % 10,5'i Güneydoğu, % 8,1'i birden çok bölge, % 5'i Karadeniz ve % 4,2'si ise Doğu Anadolu'ya yönelik olarak yapılmıştır (Anonymous, 1993). Bir başka deyimle bölgesel dağılımda da düzensizlikler görülmektedir.

Tarıma yönelik yatırım teşvik belgeleri en fazla hayvancılık kesimine verilmiş ve bunu bitkisel üretim, su ürünleri ve ormancılık izlemiştir (Anonymous 1993). Tarım kesimine verilen yatırım teşviklerinin toplam içerisindeki payının düşüklüğü ve bu kesime yönelik özel sektör yatırımlarının görece olarak düşüklüğü, sektörün gelişmesini ve ekonomiye istenen katkıyı sağlamasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Dolayısıyla 1980 yılından sonra yoğun olarak uygulanan yatırım teşvik politikaları tarıma yönelik sabit sermaye yatırımlarını istenen ölçüde hızlandıramamış ve tarım kesiminde sermaye oluşumuna beklenen etkiyi sağlayamamıştır.

En ilkel tarımsal üretim yönetiminde bile üretimin gerçekleştirilebilmesi için toprak ve işgücü yeterli olmamaktadır. Tarımsal üretim tekniklerini geliştirebilmek, doğal kaynaklardan etkin bir biçimde yararlanmak ve sürdürülebilir tarımsal kalkınmayı sağlamak, tarımsal yapıdaki bozuklukları gidermek ve verimliliği artırabilmek için sermayenin yoğun bir şekilde kullanılması gereklidir (Berberoğlu, 1981).

Genellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımda işletme sermayesi sabit sermaye unsurlarına oranla oldukça düşüktür. Sabit sermaye unsurlarının verimliliğini artıran işletme sermayesinin düşük düzeylerde bulunması nedeniyle, tarımsal gelir, verimlilik ve tasarruf olanakları sınırlı olmakta, işletmede sorunlar ortaya çıkmakta ve yabancı kaynak kullanımı zorunlu olmaktadır. Özellikle Türkiye tarımındaki gizli işsizlik, emek verimliliğini, tarımsal geliri ve tasarruf eğilimini azaltmaktadır.

Tarımsal üretimde verimliliğin artırılabilmesi amacıyla modern tarımsal girdilere yönelik subvansiyonlar, tarımsal destekleme miktarı içinde önemli yer tutmaktadır. 1963 - 1990 döneminde kimyasal gübre kullanımında 21,3 kat artış, tarımsal mücadele ilacı kullanımında % 6,5 oranında azalma, traktör varlığında 13,2 kat artış, sulanan alanda 15,6 kat artış, sebze tohumluğu kullanımında 143,5 kat artış, buğday tohumluğu kullanımında 5,3, çeltik'te 3, mısırdaki 10,4, pamukta 1,6 ve ayçiçeği tohumluğu kullanımında ise 31,8 kat artış olmuştur (Işıklı ve Abay 1993). Planlı dönemlerde Türk tarımında kullanılan girdilerde, belirtildiği gibi önemli sayılabilecek artışlar olmasına karşın bu artışın son yıllarda korunamadığı ve hedeflenen

ödemenin olmayışı sebebiyle, tarımda gelir düşüklüğü yaratılmakta bu da tasarruf ve yatırımları etkileyerek sermaye birikimine olumsuz tesir etmektedir denilebilir. Sermayenin yetersiz olması da şüphesiz tarımda gelişmeyi engellemektedir.

6. Tarım sektöründeki sabit yatırımların giderek azalması ve yatırılabilir fon arzının az oluşu da sermaye ve tarımsal yapının iyileştirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

7. Tarım dışına sermayenin altın almaları, döviz almaları şeklinde transfer olmaları ve tarımdan elde edilen gelirin tekrar tarıma dönmemesi sebebiyle diğer sektörlerde büyük bir kaynak transferi olduğunu göstermektedir. Ayrıca iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine oluşu da tarım kesiminin gelişimi açısından bir sorun teşkil etmektedir.

8. Tarımsal kredi politikaları ve uygulamalarındaki sorunlar ve özellikle uygulamların mümkün olduğu koşullarına uygun şekilde dinamik olmaması da bir sorun olarak görülmektedir.

9. Tarımda sermaye durumunu açık ve sıhhatli bir şekilde ve belirli zaman dilimlerinde ortaya koymaya imkan verecek nitelikte araştırmaların azlığı veya yokluğu ile istenilen nitelikte verilerin bulunmaması da tarımda sermaye sorunları arasında da yer almaktadır.

IV. HEDEFLENEN GELİŞMEYE VE SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN ALTERNATİF POLİTİKALAR VE BAZI ÖNERİLER

Yukarıda belirtilen sorunların çözümü için kısa ve uzun dönemde ele alınabilecek öneriler üzerinde durulabilir. Uzun dönemde tarımsal yapıdaki bozuklukların iyileştirilmesi gerekmektedir.

— Tarımda nüfusun mevcut sınırlı topraklar üzerindeki baskısı azaltılmalı, tarımda gereğinden fazla bulunan nüfus bir plan dahilinde diğer alanlara çekilmeli ve böylece işgücü verimliliği artırılmalıdır.

— Tarımdaki alt yapı düzenlemeleri ile mülk toprakların parçalanıp çüce işletmelerin ortaya çıkmasını önleyici sosyal, ekonomik ve yasal bazı iyileştirmeler yapılmalıdır.

— Tarımda verimliliği artırıcı modern tekniklere gerektiği ölçüde işletmelerde yer verilmesini temin için gelirin artırılması, finansman kolaylıkları gibi tedbirlerin gerçekleştirilmesi gerekir.

— Tarım işletmeleri teknik ve ekonomik açıdan desteklenmeli ve tarımdaki gelir düşüklüğünü giderecek şekilde destekleme politikası izlenmelidir.

— Tarımda yeterli temin edecek işletme büyüklüğünün sağlanması için arazi toplulaştırılması çalışmaları ile birlikte gerçek ve tatminkar bir toprak ve tarım reformu yapılmalı, dağıtılacak toprakların miktarı bölgelerin ekolojik ve ekonomik şartları dikkate alınarak tespit edilmeli, parçalanmasına mani olunmalıdır.

— Küçük tarım işletmelerinin yoğun olduğu ülkelerde, kooperatifliğin temin edeceği yararları realize edecek yapı ve güçte olan tarım kooperatiflerinin meydana getirilmesine önem verilmelidir. Bu sayede işletmelerin yapısında gelir yönünde ortaya çıkacak iyileşmeler sermaye birikimi açısından etki yapabilecektir.

Bunların yanında özellikle kısa dönemde tarımda sermaye miktarının artırılmasına ve sorunların çözümü için de,

1. Üreticinin bizzat kendisinin bir artırma gidecek yönde teşvik edilmesi yani gelir artırmaya, tasarrufu teşvik etmeye, tasarruf edileni tarımsal yatırıma dönüştür-

meye teşvik edilmesi veya tarımın cazip hale getirilmesi için politikaların geliştirilmesi gereklidir.

2. Dışardan bir takım katkıların sağlanması yoluna gidilebilir. Burada;

a - Ya devlet kendisi tarıma yapılan sabit yatırımları artırabilir. Ayrıca, işletmeler için selektif bir destekleme programı, yani sosyal ve ekonomik niteliğine göre girdi sübvansiyonları yoluyla işletmelere farklı destekleme yöntemleri uygulanması yoluna gidilmesi düşünülebilir.

b - Ya da dışardan sağlanan sermayenin kaynakları artırılabilir. Bu da uygulanan kredi politikasının Türk tarımının yapısına ve koşullarına uygun hale getirilmesini ve zamanla değişebilecek bir dinamizm içine sokulmasını gerekli kılmaktadır.

V. SONUÇ

Sermaye, tarım dışı sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de üretim ve ülke kalkınmasında gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli temel üretim faktörü olmakta ve gelişmede adeta kilit rolü oynamaktadır. Çünkü tarımda üretimin artırılması ve diğer üretim faktörlerinin zamanında ve yeterince sağlanabilmesi sermayenin varlığına bağlı olmaktadır. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de özellikle tarım sektöründe en kıt bulunan üretim faktörü sermaye olmaktadır.

Tarım işletmelerimizde yeterli miktarda girdi kullanılabilmesi, modern üretim yöntemlerinin benimsenmesi ve tarım kesiminde çalışanların gelirleriyle diğer sektörlerde çalışanların gelirleri arasındaki farkın azaltılabilmesi için tarımsal üretimde modern bir işletmecilik anlayışı çerçevesinde doğal kaynaklar, işgücü ve sermayenin uygun bir kombinasyonunun oluşturulması gereklidir. Ülkemizde üretim faktörlerinin etkinlik ve verimliliğinin artırılarak dolayısıyla üretimin artırılması için sermaye birikiminin ve özellikle de işletme sermayesi imkanlarının artırılması gerekmektedir.

O halde tarım işletmelerimizde sermaye miktarının yükselmesi ve özellikle işletme sermayesi oranının artması için işletmelerin tüketiminden fazla bir gelire diğer bir ifade ile sermaye oluşumunu sağlayacak tasarrufa da imkan verecek kadar bir gelire sahip olmaları gereklidir. Bu sebeple tarım kesiminde ve ülke kalkınmasında; tasarruf oranının artırılması, kredi ve destekleme politikaları ile sermaye birikiminin ve kullanımının artırılması gerekli olmaktadır.

VI. LİTERATÜR

Abdülmecit Salih, T., 1984, Ayaş İlçesinde Sebze Yetiştiriciliğine Ağırlık Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, A.Ü. Fen Bilim. Enst. T. Ekon. A. Bilim Dalı. Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.

Açıl, A. F. ve Demirci, R. 1984, Tarım Ekonomisi Dersleri, A. Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No : 880. Ankara

Akça, H. 1992, Ankara İlinde Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi, A. Ü. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış) Ankara.

Altunbaş, N., 1992. Yalova İlçesinde Seralarda Kesme Çiçek Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizleri Üzerine Bir Araştırma A. Ü. Fen Bilimleri Ens. Tarım Ekonomisi. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi. (Basılmamış) Ankara.

Anonymous, 1988, 1991, Yıllık Programlar (Çeşitli Yıllar), D.P.T. Ankara.

- Anonymous, 1992/a, Haziran 1991'de Türk Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE Yayınları, Ankara.
- Anonymous, 1992/b, Ziraat ve İktisadi Rapor 1990-1991, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.
- Anonymous, 1992/c, 1991 Genel Tarım Sayımı, Köy Genel Bilgi Anketi Sonuçları, T.C. BŞB. DİE. Yayın No : 1550 Ankara.
- Anonymous, 1993, Türkiye Temel Ekonomik Göstergeleri, DPT Yayınları, Ankara.
- Anonymous, 1993, T.C. BŞB. H.D.T.M. Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü 1992 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- Bakır, M. 1984, Siirt İli Merkez İlçesindeki Sığircılığın Ekonomik Analizi, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekon. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Berberoğlu, N., 1981, Türkiye Tarımında Sermaye Birikimi ve Tarımsal Kredilere İlişkin Sorunlar. İkinci Türkiye İktisat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliğleri, İzmir.
- Bülbül, M. ve Beköre, N. 1981, Tarımda Kredi Politikası, Türkiye II. Tarım Kongresi, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Bülbül M. ve Ark. 1990, Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı, Türkiye Ziraat Müh. 3. Teknik Kong. Ankara.
- Carter, M.R., Wisbe, K.D., 1990, "Access to Capital and its Impact on Agrarian Structure and Productivity in Kenya", American Jou. of Agr. Econ. vol. 72. no 5, Decenber, pp. 1146-1151, USA.
- Cavlı, M., 1991, Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On Yıllık İstatistikleri, DPT Yayınları, Ankara.
- Clive de Paula, F., 1974, "Future Farm Structure and Finance The Prospects", Farm Management, vol. 2, no. 9, Summer, pp. 488 - 500, England.
- Çelen, H. 1989, Tekirdağ Merkez İlçe Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi Tarımsal Yatırımlar ve Girdi Kullanma Durumu Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekon. Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış) Ankara.
- Çetin, B. 1987, Tekirdağ İli Merkez İlçesinde Aycığı Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Doğrusal Programlama Metodu ile Planlanması, A.Ü. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi A. Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış) Ankara.
- Çevikbaş, R. 1991, Tarımsal Gelişme ve Ekonomik Kalkınmada Sermaye. Verimlilik Dergisi MPM. Yayın : sayı 1991/3 Ankara.
- Çiğın, A. 1988, Mandra İşleten Adagüme Köy Kalkınma Kooperatifinin Ekonomik Yapısı, Yöre Süt Üretimi ile Mandra Kapasitesi Açısından Yöre Süt Hayvancılığının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Ege Ün. Araştırma Fonu (Basılmamış) İzmir.
- Erkuş, A. ve Özçelik, A. 1988, Tarım İşletmelerimiz ve Özellikleri, Teknik Tarım Kong. T. Ziraat Yüksek Müh. Birliği, Ankara.
- Fidan, H. 1992, Çorum İlinde Sığır Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Maliyet Unsurlarının Araştırılması, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekon. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Gümüşsoy, N. 1992. Ankara İli Kazan İlçesindeki Broiler (Etlik Piliç) İşletmelerinin Ekonomik Analizi Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekonom. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Gündoğmuş, E. 1993. Ankara İli Çubuk İlçesi Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A.Ü. Fen Bil. Ens. T. Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Güngör, A.P. 1988, Eskişehir İli Aşağı Sakarya Sulama Alanında Yer Alan Tarım İşletmelerinin Optimal Organizasyonlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Ens. T. Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Işıklı, E. ve Abay, C., 1993, Destekleme Uygulamalarının Tarımsal Yapıya Etkisi, Tarımsal Destekleme Politikaları Sorunlar - Çözümler, Tarım Haftası 93 Sempozyumu, TMMOB Ziraat Müh. Odası, Ankara.

İmamoğlu, N., 1987. Sulu Tarım İşletmelerinde Gelişme İmkanları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün Tespiti A.Ü. Fen Bilim. Enst. T. Ekon. A. Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.

Karabulut, A. 1988, Beypazarı İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Kredi Sorunları. A.Ü. Fen Bilimleri Enst. T. Ekonomisi A. Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış) Ankara.

Karacan, A.R., 1991, Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No : 498. İzmir.

Karlı, B. ve Yurdakul, O., 1992, GAP Alanında Bitkisel Üretim Faaliyetinde Tarımsal Kredi Kullanımı ve Gelecekteki Kredi İhtiyacının Tesbit Edilmesi, Milletlerarası Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Kongresi, Ankara, s. 560 - 572.

Koyuncu, B., 1988. Bafra İlçesi Sulu ve Kuru Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Girdi Kullanım Düzeyleri. A.Ü. Fen Bil. Enst. Tarım Ekon. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Orden, D., 1990, "International Capital Markets and Structural Adjustment in U.S. Agriculture", Amer. Jou. of Agr. Econ. Vol. 72 no. 3, August. pp. 749 - 755, USA.

Özçelik, A., 1992, Tarımda Teknolojik Gelişme ve Yeter Gelirli Tarımsal İşletme Büyüklüğü Üzerine Etkisi, Milletlerarası Tarım Reformu Kırsal Kalkınma Kongresi, Ankara.

Sarris, A. H., 1993, "Implications of EC Economic Integration For Agriculture, Agricultural Trade and Trade Policy", Journal of Economic Integration, vol. 8, no. 2, Autumn, pp. 175 - 200. SEDUL - KOREA.

Şener, A. 1992, DSİ Konya İli İvriz Sulaması Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Üretim Girdileri Kullanım Seviyesi ve Bunun Verim Üzerine Etkileri. A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekonomisi A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

Talim, M. 1981. Türkiye'de Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Komisyonu Tebliğler (V). DPT. Yayın No : 1783, İzmir.

Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E. ve Kılıç, O., 1993, Türkiye Tarım İşletmelerinin Sermaye Yapısı, Kredi Kullanımı ve Kooperatif Kredilerinin Rolü ve Önemi, Kooperatifçilik Dergisi, T. Koop. Kurumu Sayı : 99. Ankara.

- Tatlıdill, F. 1987. Nazilli İlgesinde Bünyesinde Pamuk Üretimine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Optimal İşletme Organizasyonlarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma A.Ü. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi A. Bilim Dalı Y. Lisans Tezi (Basılmamış) Ankara.
- Tatlıdill, F. 1992, Konya İli Sulu ve Kuru Koşullardaki Tarım İşletmelerinde İlgücü, Döner Sermaye ve Traktör Güçlerine Göre Optimal İşletme Büyüklüğünün Tespiti. A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekonomisi A. Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Talim, M. 1981. Türkiye'de Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi. Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Komisyonu Tebliğler (V). DPT Yayın No : 1783, İzmir.
- Turan, S., 1990. Bolu İli Gerede İlgesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Bu İşletmelerde Yer Alan Başlıca Üretim Faaliyetlerinin İlgücü İhtiyaçlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekonomisi Ana Bilim Dalı Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Turan, A. 1992, Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köylerini Kalkındırma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi, A. Ü. Fen Bilimleri Enst. Tarım Ekon. A. Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Türker, M. 1990, Ahyon Şuhut Ovasında (İlgesinde) Yeraltı Suyu ile Sulama Yapan Tarım İşletmelerinde Optimal Üretim Desenlerinin Tespiti, A.Ü. Fen B. Enst. Y. L. Tezi (Basılmamış) Ankara.
- Turakul, O. 1978. Adana Merkez İlgesi Tarım İşletmelerinde Süt Sığırıcılığının Ekonomik Yapısı ve İlgede Süt Pazarlaması İle Tüketimi, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Kültürteknik ve Ziraat Ekonomisi Bölümü (Basılmamış) Adana.
- Zoroğlu, A. 1989. Bolu İlinde Yabancı Menşeli ve Türk Tüünü Yetiştiren Bazı İşletmelerin Ekonomik Analizleri Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Enst. T. Ekon. A. Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

KREDİ KULLANIMININ TARIMSAL YAPININ İYİLEŞTİRİLMESİNDEKİ ETKİNLİĞİ

Prof. Dr. Mehmet BÜLBÜL
Dr. Füsün TATLIDİL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü ekonominin itici gücü olarak görev yapmaktadır. Nitekim nüfusumuzun % 41'i tarım kesiminde yaşamakta, aktif nüfusun % 49'u ise tarım kesiminden geçimini sağlamaktadır. GSMH içinde tarım sektörünün payı cari üretici fiyatlarıyla % 15,94'dür. Dışsatımımızın % 18,4'ünü tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Bütün bunlar tarımın ekonomiye katkısının son yıllarda azalmasına rağmen yine de önemini hâlâ korumakta olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ekonominin ana sektörü durumunda olan tarım sektöründe kalkındırılması ile mümkün olacaktır. Oysa tarım sektörü geçirdiği değişime rağmen yapısal sorunlarını çözümlenememiştir. Yapısal sorunların başında ise tarımsal nüfusla en önemli üretim faktörü olan toprak arasındaki dengesizlik gelmektedir. Buna bağlı olarak parçalı ve dağınık tarım arazisine sahip küçük aile işletmelerinin egemen olduğu bir tarımsal yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapı da girdi ve teknoloji kullanımını sınırlamakta ve dolayısıyla mevcut olan potansiyelden yeterince ve rasyonel olarak yararlanılamamaktadır. Böylece ekstansif olarak çalışan tarım işletmeleri varlıklarını sürdürmekte büyük güçlük çekmekte ve ancak geçimlerini sağlayacak düzeyde bir tarımsal gelir elde etmektedirler. İşletmelerin elde ettikleri tarımsal gelir onların tasarrufla bulunarak sermayelerini arttırmalarına olanak vermediği için tarım işletmeleri sermaye noksanlıklarını kredi olarak tamamlamak zorunda kalmaktadırlar.

Tarımsal yapıdaki sermaye eksikliklerini gidermede en önemli araçlardan birisi tarımsal kredidir. Bu tebliğde öncelikle ülkemizin tarımsal yapısı incelenecek, daha sonra kredinin tarımsal yapının iyileştirilmesindeki etkinliği üzerinde durulacaktır.

2. TÜRKİYE'DE TARIMIN YAPISI

2. 1 . Arazi Varlığı ve Üretimin Bileşimi

1991 tarım sayımına göre 66,2 milyon hektar olan arazi varlığının % 31,87'si işlenmektedir. Toplam arazi içinde tarla arazisinin payı % 21,92, çayır ve otlak arazisinin payı % 18,69, koruluk ve orman arazisinin payı % 29,05'dir.

Tablo 1'de tarıma elverişli arazinin kullanımına göre dağılımı verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi tarıma elverişli arazi içerisinde işlenen alanların oranında belirgin bir azalma vardır. Planlı dönemde yerleşim alanlarındaki artış, sanayileşme gibi nedenlerle tarıma elverişli arazilerin tarım dışı amaçlarla kullanılması tarım arazisinin daralmasına neden olmuştur.

Tarıma elverişli arazi içerisinde tarla arazisinin miktarı mutlak olarak azalırken, nisbi olarak artmıştır. Aynı şekilde sebze arazisinin payı da % 0,69'dan % 1,12'ye çıkmıştır. Bu durum 1970 tarım sayımına göre 1991 tarım sayımında nadas alanlarındaki

Tablo : 1 Tarıma Elverişli Arazinin Kullanışına Göre Dağılımı

	1970		1980		1991	
	1000 ha	%	1000 ha	%	1000 ha	%
A - İşlenen Alan	27.339	41.85	28.175	41.40	21.102	40.03
- Tarla	15.591	23.87	16.372	24.05	14.518	27.54
- Meyve	2.595	3.97	3.019	4.44	2.337	4.44
- Sebze	448	0.69	596	0.88	592	1.12
- Nadas	8.705	13.32	8.188	12.03	3.655	6.93
B - Çayır ve Otlak	19.718	30.18	19.718	28.97	12.378	23.48
C - Koruluk ve Orman	18.273	27.97	20.170	29.63	19.238	36.49
TOPLAM	65.330	100.00	68.063	100.00	52.718	100.00

Kaynak : 1) DİE, İstatistik Yıllığı 1970

2) DİE, Tarım Sayımları 1980 - 1991.

% 52'lik azalışdan kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de tarımsal üretimde bitkisel üretimin ağırlık taşıdığı bilinmektedir. 1990 yılı rakamlarıyla üretimin % 55,2'sini bitkisel üretim, % 35,1'ini hayvansal üretim, % 3,1'ini su ürünleri üretimi, % 6,6'sını ise orman ürünleri oluşturmaktadır (Gürbüz, 1993). Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerde ise üretimin bileşimi hayvansal üretimin ağırlıkta olduğu (% 55) bir yapıya sahiptir (Işıklı ve Abay, 1992).

2. 2 . Tarımsal Nüfus ve İşgücü

1990 nüfus sayımına göre toplam nüfusun 33.326.351'i şehirlerde, 23.146.684'ü bucak ve köylerde yaşamaktadır (DİE, 1991). Aktif nüfusun 1990 yılı rakamlarına göre % 49'u tarım kesiminde çalışırken bu oran 1992 yılı nisan ayında % 43,7 olarak belirlenmiştir. Bu durum sanayi ve hizmetler sektörüne tarım sektöründen işgücü aktarımı olduğunun bir göstergesidir.

İstihdam edilen 19.2 milyon kişinin % 30.4'ü kadındır. Çalışan kadınların 74,3'ü tarım kesiminde çalışmaktadır (DİE, 1992).

2. 3 . Tarım İşletmelerinin Genel Yapısı

2. 3. 1 . Tarım İşletmelerinin büyüklüğü ve parçalılık durumu

Üretim vasıtalarından en önemlisi olan toprak ile bu toprağın mülkiyet açısından dağılımı, bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tarım arazilerinin daha etkin ve ras-yonel kullanılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Çeşitli yıllarda yapılan tarım sayımları, tarım arazilerinin işletmeler arasındaki dağılımının dengesiz olduğunu göstermektedir. Bu durum da tarım kesiminde elde edilen gelirin dengesiz olarak dağılmasına yol açmaktadır. Nitekim 1952 - 1991 yılları arasında yapılan tarım sayımlarında, ülkemiz tarım işletmeleri içerisinde küçük tarım işletmelerinin egemen olduğu açıkça görülmektedir (Tablo 2).

1952 yılında yapılan tarım sayımı anket sonuçlarına göre ülkemizde 2.527.000 adet tarım işletmesi vardır. Bu işletmelerden % 98,50'si 500 dekarın küçük, % 1,5'u ise 500 dekarın büyüktür. 100 dekarın küçük araziye sahip işletmelerin oranı % 84'dür. 100 dekarın küçük işletmelerin sayıları çok fazla olmasına rağmen bunların işledikleri alan toplam alanın ancak % 39,3'ü kadardır. 500 dekarın büyük işletmelerin işledikleri alan ise % 24,8'dir.

Toprak dağılımındaki dengesizlik aradan geçen 39 yılda herhangi bir iyileşme göstermemiştir. 1991 yılında yapılan tarım sayımı sonuçlarına göre 100 dekarın küçük işletmelerin oranı % 84,9'a çıkmıştır. Özellikle 1 - 20 dekarlık işletme grubu oranının % 31,5'dan % 32,1'e yükselmesi dikkat çekicidir. Buradan zaten küçük olan işletmelerin miras hukuku nedeniyle daha da küçüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Tarım işletmelerinin ortalama genişlikleri yıllara göre giderek azalmıştır. Örneğin 1952 yılında 77 dekar olan ortalama işletme genişliği 1980 yılında 64 dekara, 1991 yılında ise 51,6 dekara düşmüştür.

Bütün bu rakamlar Türkiye'de tarım topraklarının giderek daha fazla parçalanmakta olduğunu göstermektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde, tarımda işletme sayıları azalırken işletme genişlikleri artmakta ve işletmeler modern teknolojilerin uygulandığı verimli üretim birimleri haline gelmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi küçük aile işletmelerinin egemen olduğu tarım işletmelerimizin arazileri çok parçalıdır. Tarım nüfusunun sürekli artışı, spekülatif arazi alım-

Tablo : 2 İşledikleri Arazi Genişliğine Göre Tarım İşletmelerinin Dağılımı

İşletme Büyük. (Da)	1952		1963		1970		1980		1991											
	İşletme Say. (Adet)	İşlenen Al. (Ha)	İşletme Say. (Adet)	İşlenen Al. (Ha)	İşletme Say. (Adet)	İşlenen Al. (Ha)	İşletme Say. (Adet)	İşlenen Al. (Ha)	İşletme Say. (Adet)	İşlenen Al. (Ha)										
1-20	773	30.6	836	4.3	1269	40.9	1176	7.0	1350.5	44.1	1767.8	10.4	1102.4	30.2	941.4	4.1	1427.9	34.9	1302.8	5.6
21-50	797	31.5	2790	14.3	863	27.9	2909	17.4	877.8	28.7	2872.1	16.8	1164.7	31.9	3614.2	15.9	1313.4	32.1	3838.5	16.5
51-100	552	21.9	4012	20.7	562	18.1	3995	23.9	476.3	15.7	3587.8	21.0	738.4	20.2	4839.2	21.3	732.4	17.9	4629.5	19.9
101-200	260	10.3	3756	19.3	292	9.4	3973	23.7	239.1	7.8	3587.2	21.0	422.3	11.6	5433.0	23.9	392.8	5.6	4862.1	20.9
201-500	107	4.2	3232	16.6	100	3.2	2842	17.0	95.5	3.1	3343.8	19.6	193.7	5.3	5200.1	22.6	180.0	4.4	4606.3	19.8
501-+	38	1.5	4826	24.8	15	0.5	1844	11.0	17.7	0.6	1906.2	11.2	29.4	0.8	2736.0	12.0	45.0	1.1	40227.7	17.3
Toplam	2527	100.0	19452	100.0	3101	100.0	16733	100.0	3058.9	100.0	17064.9	100.0	3650.9	100.0	22764	100.0	4091.5	100.0	23263	100.0

Kaynak : DİE, Tarım Sayımları 1952, 1963, 1970, 1980, 1991.

ları, Medeni Kanundaki miras hükümlerinin parçalanmayı teşvik etmesi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na göre, devlete ait arazilerin küçük parçalar halinde dağıtılması çok parçalılığın sebeplerindendir. Tablo 3'de arazi parça sayısına göre işletmelerin dağılımı verilmiştir.

Çeşitli yıllarda yapılan tarım sayımları incelendiğinde tarım işletmelerinin parçalılık durumunun görece olarak iyileştiği görülmektedir. 1963 yılında yapılan tarım sayımı sonuçlarına göre 10 ve daha yukarı sayıda parçalı araziye sahip işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki oranı % 24,8 iken 1991 yılı tarım sayımında bu oran % 14,7'ye düşmüştür. Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi 1 - 3 ve 4 - 5 parçalı işletme arazisine sahip olan işletmeler artmaktadır. Bu durumun evlenme satın alma ve toplulaştırma ile yapılan arazi birleşmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

2.3.2. Arazi mülkiyeti ve tasarruf durumu

Tarımın yapısal durumunu belirlemede bir diğer gösterge arazi mülkiyet ve tasarruf şeklidir. Ülkemizde tarım işletmelerinin sahipleri tarafından işletilmesi en yaygın işletmecilik şeklidir. Ancak az da olsa kendi arazisinin yanında kiracılık ve/veya ortakçılık şeklinde arazi işleyen işletmelere rastlanılmaktadır. 1991 yılında yapılan tarım sayımı sonuçlarına göre toplam 4.091.500 adet tarım işletmesinin % 92,57'si kendi arazisini işletmektedir ve bunların işledikleri arazinin toplam tarım arazisi içindeki payı % 89,30'dur. Bu arada kendi mülk arazisinin yanında başkasından arazi tutanların oranı % 5,78'dir. Kendi arazisi olmayıp başkasından kira ile arazi tutanların oranı % 1,18, ortakçılıkla arazi tutanların oranı ise % 0,31'dir. Görüldüğü gibi kısmen veya tamamen kiracılık veya ortakçılık yapan tarım işletmelerinin oranı % 7,27'dir. Bütün bunlar ülkemizde kiracılık ve ortakçılıkla arazi işletilmesinin fazla yaygın olmadığını göstermektedir.

2.3.3. Sermaye durumu

Türkiye tarımında üretimin miktarını ve yapısını etkileyen faktörler arasında sermayenin önemi büyüktür. Artık son sınırına kadar gelmiş olan ekilebilir alanlara yoğun sermaye kullanımının üretimi arttırabileceği bilinen bir gerçektir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi tarım işletmelerimizin büyük ölçüde küçük aile işletmelerinden oluşması tarımda sermaye birikimini engellemektedir. Bunun yanında tarım işletmelerimizde sermayenin dağılımı da dengesizdir. Çeşitli zaman ve yerlerde yapılan araştırmalarda işletme sermayesinin toplam sermaye içerisindeki oranının çok düşük olduğu belirlenmiştir. Örneğin Konya ilinde yapılan bir araştırmada arazi sermayesinin oranı % 87,10 iken, işletme sermayesinin % 12,90 oranında olduğu belirlenmiştir (Tatlidil, 1992). 1988 yılında Ege bölgesinde yapılan bir başka araştırmada ise incelenen tarım işletmelerinde arazi sermayesinin ortalama % 83 oranında bulunduğu ve arazi sermayesi içinde toprak sermayesi oranının % 75 olduğu ortaya konmuştur (Talim ve ark. 1990). Arazi sermayesinin toplam sermaye içerisindeki payının yüksek oluşu yapılan diğer çalışmalarda da belirlenmiştir (Bülbül, 1979; Demirci, 1981; Erkuş, 1976). Bu durum aktif sermaye içinde toprak sermayesi payının yüksek oluşundan kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda tarımsal üretimde tabiat faktörünün büyük rolü olduğu ve işletmelerin yeterli entansitede çalışmadıkları ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin başarılı bir şekilde faaliyetlerini yürütebilmesi için, sermaye unsurlarının dengeli olması gerekir. Bu konu Tarımda sermaye kredi ilişkisi konusu içerisinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3.4. Tarım tekniği ve girdi kullanım düzeyi

Toprak, işgücü ve sermayeyi üretim için etkin hale getiren girdilerin kullanımı gerek bitkisel ve gerekse hayvansal üretimde verimin artırılması ve kalitenin yükseltilmesi için en önemli unsurdur. 1960'lı yılların başında tarım topraklarının kullanımında hemen hemen doğal sınırın sonuna yaklaşılmamasıyla üretim girdilerinin kullanımı büyük

Tablo : 3 Arazi Parça Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı

İşletmelerde Arazi Parça Sayısı	1963		1970		1980		1991									
	İşletme Say.	Parça Say.	İşletme Say.	Parça Say.	İşletme Say.	Parça Say.	İşletme Say.	Parça Say.								
	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%	1000 Adet	%								
1-3	943	30,4	1910	10,5	1425	46,6	2757	17,9	1270	35,7	2667	11,7	1716	43,3	3306	15,4
4-5	617	19,9	2778	15,3	649	21,2	2884	18,8	797	22,4	3577	15,6	904	22,8	4049	18,6
6-9	773	24,9	5795	31,9	604	19,8	4341	28,2	791	22,2	5603	24,5	760	19,2	5365	24,9
10-+	768	24,8	7684	42,3	380	12,4	5396	35,1	701	19,7	11057	48,2	587	14,7	8804	40,9
Toplam	3101	100,0	18167	100,0	3058	100,0	15978	100,0	3559	100,0	22904	100,0	3967	100,0	21524	100,0

Kaynak : DİE, Tarım Sayımları 1963, 1970, 1980, 1991.

ölçüde artmıştır.

Tablo 4’de tarımda başlıca girdi kullanımındaki değişimler verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi gübre tüketimi 1963 yılına göre 1990 yılında 22 kat, traktör sayısı ise 13,61 kat artmıştır. Tarımsal ilaç kullanımının ise 1963-1990 döneminde azaldığı anlaşılmaktadır. Bunu büyük ölçüde ilaç fiyatlarının yüksekliğine bağlamak mümkündür.

Planlı dönemin başında 176.820 ha olan sulanan alan miktarı yapılan yatırımlarda istikrar olmaması nedeniyle dalgalanmalar göstermiştir. 1991 tarım sayımına göre sulanan alan miktarı 3.636.362 hektara ulaşmıştır. Bu alan 21.102 bin hektarlık işlenen alanın % 17.23’ünü oluşturmaktadır.

3 . TARIMSAL YAPININ İVİLEŞTİRİLMESİNDE KREDİNİN YERİ VE ÖNEMİ

3 . 1 . Tarımda Sermaye Kredi İlişkisi

Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de tarımsal üretimin artırılması, dolayısıyla yaşam standardının yükseltilmesi tarım politikalarının en önemli amaçlarından birisidir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi ise arazi, sermaye ve işgücü gibi üretim faktörlerinin iyi bir işletmecilikle kombine edilmesinin yanı sıra, toprağın ıslahına veya sulanabilir hale getirilmesine, daha fazla girdi kullanılmasına, mekanizasyon düzeyinin artırılmasına, hastalık ve zararlılarla etkin bir mücadeleye, üretimde ıslah edilmiş bitki ve hayvan türlerinin kullanılmasına, işletmelerde modern teknolojiye daha çok yer verilmesine ve bütün bunların çiftçiye zamanında aktarılmasına ve etkin bir şekilde uygulanmasına bağlı bulunmaktadır. Bütün bu faktörlerin sağlanabilmesi tarım sektöründeki kullanılabilir sermaye miktarı ile yakından ilgilidir.

Kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi ülkemizde de tarım sektörü yeterli düzeyde işgücüne sahiptir. Günümüzün teknik ve ekonomik koşulları altında artırılması mümkün olmadığı için sınırlı miktarda olan tarım arazilerimizden geniş ölçüde entansif tarım yapılmasıyla daha fazla yararlanılabilecektir. Üretim faktörleri arasındaki önemi hızla gelişen ve diğer üretim faktörlerini gittikçe artan ölçüde ikame eden sermaye, tarım işletmelerimizin bir çoğunda genelde yetersizdir. Ülkemizin farklı bölgelerinde işletmelerin sermaye yapılarını inceleyen çeşitli araştırmalarda işletmelerin aktif sermayeleri içerisinde toprak sermayesinin ortalama % 61,72 ile en yüksek paya sahip olduğu ortaya konulmuştur (Bülbül ve ark. 1990).

Aktif sermaye içerisinde bina sermayesinin payı bölgedeki mekanizasyonun gelişme durumuna bağlı olarak ikinci ve üçüncü sırayı almakta, oranı ise % 5,74 ile % 26,60 arasında değişmektedir.

Alet-makina sermayesinin aktif sermaye içerisindeki payı % 2,85 ile % 23,71 arasında mekanizasyondaki gelişmelere paralel olarak değişmektedir.

Değişik bölgelerdeki işletmelerde, bitki sermayesinin aktif sermaye içerisindeki payı % 0,16 - % 10,76 arasındadır.

Arazi ıslahı sermayesi ise % 1’in altındaki payı ile aktif sermaye içerisinde en düşük paya sahip olan sermaye gruplarından birisidir.

İşletme sermayesinin bir bölümünü oluşturan hayvan sermayesinin aktif sermaye

Tablo : 4 Tarımda Başlıca Girdi Kullanımındaki Değişmeler

YILLAR	GÜBRE		TARIMSAL MÜCADELE İLACI		TRAKTOR	
	MIKTAR (1000 ton)	İNDEKS 1963 = 100	MIKTAR (Ton)	İNDEKS 1963 = 100	MIKTAR (Adet)	İNDEKS 1963 = 100
1963 (1)	425	100,0	37 442	100,0	50 844	100,0
1970 (1)	2 214	520,9	50 804	135,7	105 865	208,2
1975 (1)	3 725	876,5	54 638	145,9	243 066	478,1
1980 (1)	5 968	1 404,2	39 000	104,2	436 369	858,3
1985 (1)	7 252	1 706,3	55 000	146,9	583 974	1 148,6
1990 (2)	9 515	2 238,8	35 000	93,5	692 454	1 361,9

Kaynak : 1) TZOB, Planlı Dönemlerde Rakamlarla Tarım Sektörü

2) DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1990.

içerisindeki payı % 0,31 - % 12,25 arasında değişmektedir. Aktif sermaye içerisinde en düşük paya sahip sermaye grublarından biri malzeme ve mühimmat sermayesi, diğeri ise para sermayesidir. Bunların oranları da sırasıyla % 0,37 - % 1,81 ile % 0 - % 1,64 arasında değişmektedir.

Bütün bu verilerden de anlaşılacağı gibi çeşitli bölgelerdeki tarım işletmelerimizde başta toprak sermayesi olmak üzere çiftlik sermayesi, aktif sermaye içerisinde yüksek paya sahip iken, işletme sermayesinin payı düşük kalmaktadır.

Öz sermaye yetersizliği, tarımsal üretimin artırılması için gerekli olan faaliyetlerin gerçekleştirilmesini, işletmelerin rasyonelleştirme olanaklarını ve üreticinin gelir düzeyinin yükseltilmesini büyük ölçüde engellemektedir.

Tarım sektörünün içinde bulunduğu koşullar üreticinin tasarrufta bulunmasını engellemekte ve tarımda öz sermaye oluşumu da zor ve yavaş olmaktadır. Bu durumda üretici, sermaye noksanlığını ya zorunlu tasarrufları ve işletme içinden sağlanan kaynakları ile ya da kredi alarak tamamlayabilir. Bunlardan birincisi ülkemizdeki tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun küçük tarım işletmesi karakteri taşıması ve bu işletmelerin yıllık gelir düzeylerinin tasarruf yapmalarına olanak vermemesi nedeniyle oldukça güçtür. DPT tarafından yapılan bir araştırma da bunu doğrulamaktadır. Araştırmaya göre, tarım işletmelerinin % 95,8'inin işletme gelirleri ancak işletmenin ihtiyaçlarını karşılamakta, % 4,2'si ise tasarruf yapabilmektedir (Tanrıvermiş ve ark. 1993). Öz sermaye noksanlığının tamamlanabilmesi için tarım işletmelerinin kredi alması bu durumda bir zorunluluk haline gelmektedir.

3 . 2 . Tarım İşletmelerinde Kredi İhtiyacını Ortaya Çıkaran Nedenler

Tarım işletmelerinde kredi kullanılmasını gerektiren nedenleri başlıca dört grup altında incelemek mümkündür (Bülbül, 1991).

3 . 2 . 1 . Doğa olayları

Tarımsal üretimi kalite ve kantite bakımından olumsuz etkileyen kuraklık, sel, dolu, don vb. meteorolojik olaylar bu grupta yer almaktadır. Bu olaylar işletmelerin gelir düzeylerini düşürdüğünden çiftçiler bir sonraki üretim yılı için gerekli işletme sermayesini tasarruf edemezler. Hatta bazı durumlarda üretimden elde edilen gelir çiftçi ve ailesinin öz tüketim ihtiyacını dahi karşılayamaz. Böyle durumlarda çiftçiler sermaye noksanlıklarını tamamlamak için kredi alma yoluna giderler.

3 . 2 . 2 . Hastalık ve haşere zararlıları

Kültür bitkilerine ve hayvanlara arız olan hastalık ve haşerelerle yabani hayvanların neden olduğu zararlardan dolayı sermaye miktarındaki azalmayı karşılayabilecek kadar birikimi bulunmayan çiftçiler sermaye eksiklerini tamamlamak için kredi talebinde bulunurlar.

3 . 2 . 3 . Savaş ve göçler

Savaş ve göç gibi olağan dışı olaylar da tarım işletmelerinin yapılarına olumsuz yönde tesir ederler. Savaş zamanında işletmedeki işgücünün azalması, savaş ve hareket sahası içinde bulunan işletmelerde mevcut stokların büyük zarara uğraması, savaş veya sosyo - ekonomik nedenlerle göç etmek zorunda kalınması tarım işletmelerinin tüm dengelerini sarsar. Bu sarsıntıları dengeleyecek kadar öz birikimi olmayan çiftçiler, üretim ihtiyaçlarını gidermek için kredi kaynaklarına başvururlar.

verilmiştir.

Bankalar tarafından açılan tarımsal kredilerin bölgelere göre dağılımları Tablo 6'da

dir.

Tablodaki verilerden de anlaşılacağı gibi T.C. Ziraat Bankası'nın açtığı tarımsal kredilerin toplam tarımsal krediler içerisindeki payı % 99,07 ile % 99,63 arasında değişmektedir. T.C. Ziraat Bankası'nın açılan tarımsal kredilerdeki payı giderek artmaktadır.

Tablo 5'de gördüğümüz bankalarca tarım kesimine açılan kredi miktarları görülmektedir.

tarım sektörüne kredi açmaktadır.

Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri'dir. Bunlara ilaveten Şekerbank, Egebank, Milli Aydın Bankası gibi özel sektörün sahip olduğu bankalar da Tarım sektörüne kredi vermek üzere teşkilatlanmış olan kuruluşlar, T.C. Ziraat

3.3.1. Teşkilatlanmış kredi kaynakları

iki ana grupta incelemek mümkündür.

Üreticiler gereksinim duydukları krediyi çeşitli kaynaklardan sağlamaktadırlar. Genel olarak kredi kaynaklarını teşkilatlanmış ve teşkilatlanmamış kredi kaynakları olarak

3.3.2. Tarımsal Kredi Kaynakları

rumunda kredi gereksinimi ile karşılanır.

dan birine geçmesi ve diğer mirasçılarının hisseleri karşılığının nakit olarak ödemesi durumunda, mirasın reel taksitinin uygulanması için mirasçılar-
— Veraset ve intikal işlemlerinin düzenlenmesi : İşletme sahibinin ölümü ha-

munda kalır.
den işletmelerin toplam gelirleri doğrudan etkilenir. Üretiminden umduğu geliri bula-

— Tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar : Ürün fiyatlarındaki düşmeler-

sermayenin devir etmesi : Tarımda üretim periyodunun uzun oluşu-

lamak amacıyla kredi kuruluşlarına başvurmalarına neden olmaktadır.
göstermemesi, üreticilerin gerek üretim ve gerekse tüketim için nakit ihtiyaçlarını karşı-
yöneltmiştir. Buna ilaveten işletmelerin gelirlerinin mevsiyeleri göre dengeli bir dağılım
gelen değişimler ve hızlı makinalaşma işletmeleri pazara yönelik üretimde bulunmaya
— Teknolojik değişimler ve değişen pazar istekleri : Ekonomide meydana

dukları arzilerin fazla parçaları oluşu kredi ihtiyacını arttırmaktadır.
2.408.716 TL olarak bulunmuştur (Çetin, 1987). Ayrıca tarımsal işletmelerin sahip ol-
bilecek gelir 2.115.236 TL iken bu işletmelerin elde ettikleri tarımsal gelir
1987). Tekirdağ'da yapılan bir başka araştırmada ise 5,84 kişilik çiftçi ailesini geçindire-
bulunmuştur. Oysa işletmeler ortalamasında tarımsal gelir 940.689 TL'dir (İmamoglu,
büyükükütle değildir. 1987 yılında yapılan bir araştırmada yeter gelir 1.399.562 TL olarak
hayat standartlarında yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan geliri sağlayacak
— Küçük aile işletmeleri : Tarım işletmelerinin çoğu bir çiftçi ailesinin normal

rin en önemlileri şunlardır:

Tarımsal üretimde kredi ihtiyacını doğuran ve kredi gereksinimini arttıran faktörle-

3.2.4. Ekonomik ve sosyal nedenler

Tablo : 5 Çeşitli Bankalar Tarafından Tarım Kesimine Açılan Kredi Miktarları (Milyon TL.)

BANKALAR	YILLAR				
	1988	1989	1990	1991	1992
T.C. Ziraat Bankası	4.911.096	7.786.864	13.756.501	19.707.170	40.728.253
T. Emlak Bankası	20.079	20.017	-	-	-
Egebank	1.251	3.093	9.144	11.957	20.442
Milli Aydın Bankası	2.175	6.541	14.830	73.086	36.039
Şekerbank	15.060	22.038	53.812	98.969	95.362
Adabank	-	-	10.000	-	-
Anadolu Bankası	-	-	-	-	-
TOPLAM	4.949.661	7.838.553	13.844.287	19.891.182	40.880.096

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği - Bankalarımız 1988 - 1992.

Tablo : 6 Tarımsal Kredilerin Bölgelere Göre Oransal Dağılımı (%)

BÖLGELER	YILLAR				
	1988	1989	1990	1991	1992
Orta Kuzey	8,22	10,27	7,03	7,68	6,09
Ege	17,85	15,88	16,34	17,72	17,35
Marmara	20,72	18,51	19,36	10,43	11,73
Akdeniz	23,47	22,77	25,27	30,13	32,62
Kuzey Doğu	2,24	2,54	2,00	2,18	1,58
Güney Doğu	2,54	3,01	1,77	1,79	1,30
Karadeniz	16,74	18,66	21,33	22,00	23,39
Orta Doğu	3,14	3,34	2,95	3,56	2,72
Orta Güney	5,08	5,02	3,95	4,51	3,22
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği - Bankalarımız 1988 - 1992'den hesaplanmıştır.

Tablodan da görüleceği gibi bölgelerarası kredi dağılımında büyük farklılıklar vardır. 1992 yılına göre en yüksek tarımsal kredi kullanan bölge Akdeniz Bölgesidir. Bunu sırasıyla Karadeniz, Ege, Marmara ve Orta Kuzey izlemektedir. Kredi kullanımının en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Bölgelerarası kredi kullanımındaki bu dengesizliğin giderilebilmesi için kredi kullanım oranının düşük olduğu bölgelere T.C. Ziraat Bankası tarafından kredi kullanımını özendirici teşvikler verilmelidir.

Ülkemizin en önemli teşkilatlanmış kredi kuruluşu olan T.C. Ziraat Bankası, tarımsal kredilerin hemen hemen tamamına yakın bir bölümünü karşılamaktadır. T.C. Ziraat Bankası'nın ana görevi; "Türk çiftçisinin kalkınmasına, tarımsal üretimin artırılmasına ve tarım sektörünün gelişmesine yönelik kredileri düzenlemek, dağıtmak, denetlemek ve tarımın gelişmesine katkıda bulunacak her türlü kuruluşu kurmak, korumak ve gerektiğinde bu kuruluşların sermayesine katılmaktır". T.C. Ziraat Bankası bu ana görevinin yanında çeşitli bankacılık hizmetleri ile kırsal alanda ve yurt dışında da faaliyette bulunmaktadır.

T.C. Ziraat Bankası'nın tarım sektörüne verdiği krediler kısa, orta ve uzun vadeli krediler olarak gruplandırılmaktadır. Tablo 7'de T.C. Ziraat Bankası'nın açmış olduğu krediler ve bu kredilerin vadelerine göre dağılımı görülmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi T.C. Ziraat Bankası tarafından 1992 yılında tarım kesimine açılan 40.728.253.000.000 TL'lik kredinin % 83,54'ünü kısa vadeli krediler diğer bir ifade ile işletme kredileri, % 16,46'sını ise orta ve uzun vadeli krediler yani yatırım kredileri oluşturmaktadır. Yatırım kredileri kullanım miktarının oldukça düşük oluşu dikkat çekicidir. Oysa tarımsal yapının dönüşümünde yatırımların dolayısıyla yatırım kredilerinin önemi oldukça fazladır. Bu nedenle çiftçilerimizi yatırım kredilerini kullanırmaya yönlendirecek önlemlerin alınmasına tarım işletmelerinin geleceğlerinin stabilizasyonu açısından zorunluluk vardır.

Tarımsal kredilerin bir bölümü de Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile çiftçiye ulaştırılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına verdiği kredilerin kaynağını büyük ölçüde T.C. Ziraat Bankası'ndan sağlanan plasmanlar ile kooperatifin öz kaynakları oluşturmaktadır. Tablo 8'de Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1987 - 1992 yılları arasında ortaklarına verdiği kredilerin kaynağına göre dağılımı verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına açtığı kredinin 1992 yılında % 69,28'ini T.C. Ziraat Bankası'ndan sağlanan plasmanlar, % 30,72'sini ise TKK'nin öz kaynağı oluşturmaktadır. Öz kaynak miktarının bu kadar düşük oluşu ortaklarının sosyal ve ekonomik açıdan kalkındırılması için TKK'nin yeterince kredilendirme yapamamasına neden olmaktadır. Nitekim 1992 yılında Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortak sayısının 1.567.582 olduğu ve dağıtılan kredinin de 8.766.831 milyon TL olduğu gözönüne alınırsa, ortak başına düşen 5.592.582 TL'lik kredinin çiftçinin üretimle ilgili kredi gereksinimini sağlamaktan uzak olduğu görülecektir. Bütün bunlar Tarım Kredi Kooperatiflerini T.C. Ziraat Bankası ile çiftçiler arasında aracı rolü oynayan bir kuruluş konumuna getirmektedir. Bu durumun düzeltilmesi ve Tarım Kredi Kooperatiflerimizin çiftçilerimizin kredi gereksinimlerini tam olarak karşılayabilmeleri için daha çok gelişmeleri gerekmektedir (Mülayim, 1992).

Teşkilatlanmış kredi kaynaklarından bir diğeri ise Tarım Satış Kooperatifleri'dir. Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikleri genellikle aynı kredi vermekle birlikte çok az miktarda nakdi kredi de vermektedirler. Tarım Satış Kooperatiflerinin kredi kaynakları; birliklerin öz kaynağı ile T.C. Ziraat Bankası'ndan sağlanan plasmanlardır. Bu kooperatiflerin esas görevi devlet adına destekleme alımı yapmaktır. Bu alımlardan doğan zararlar

Tablo : 7 T.C. Ziraat Bankası'na Tarım Kesimine Açılan Kredi Miktarları (Milyon TL)

KONUSU	YILLAR				
	1988	1989	1990	1991	1992
I. KISA VADELİ KREDİLER					
– Bitkisel Üretim Kre.	530.755	845.929	1.276.964	2.000.055	3.189.045
– Hayvansal Üretim Kre.	372.380	567.723	970.403	1.470.650	2.276.723
– Kimyevi Gübre Kre.	106.552	129.558	193.821	378.671	411.695
– S. Tohumluk Kre.	–	47.463	70.450	23.767	31.535
– Su Ürünleri Kre.	4.961	7.226	14.782	–	–
– Tarım. Sanayi Kre.	–	–	–	–	–
– T.K.K. Kredileri	676.910	1.149.732	1.837.465	3.422.784	5.215.160
– T.S.K. Kredileri	2.049.378	3.307.142	6.809.448	8.257.872	22.899.268
I. TOPLAM	3.740.936	6.054.773	11.173.333	15.553.799	34.023.426
II. ORTA ve UZUN VADELİ KREDİLER					
– Bitkisel Yatırım Kre.	98.048	144.249	146.718	217.746	294.351
– Hayvansal Yatırım Kre.	226.537	287.095	308.575	395.003	615.431
– Tarım Araç Gereç Kre.	289.417	393.119	600.189	829.870	925.117
– Su Ürünleri Kre.	21.739	27.563	36.996	45.184	35.018
– Tarım Sanayi Kre.	142.334	125.824	113.023	92.156	84.346
– T.K.K. Kredileri	93.873	155.248	290.501	530.828	859.251
– T.S.K. Kredileri	298.212	598.993	1.087.166	2.042.584	3.891.313
II. TOPLAM	1.170.160	1.732.091	2.583.168	4.153.371	6.704.827
GENEL TOPLAM(I + II)	4.911.096	7.786.864	13.756.501	19.707.170	40.728.253

Kaynak : T.C. Ziraat Bankası Faaliyet Raporları ve Programları 1988 - 1992.

Tablo 8 : 1987 - 1992 Döneminde TKK' nin Tarım Kesimine Açtığı Kredilerin Kaynağına Göre Dağılımı

YILLAR	TKK' nin ÖZKAYNAĞI		T.C.Z.B.' den SAĞLANAN KREDİLER		TOPLAM	
	MİLYON TL.	%	MİLYON TL.	%	MİLYON TL	%
1987	262.067	37,02	445.925	62,98	707.992	100,00
1988	447.372	38,08	727.323	61,92	1.174.695	100,00
1989	640.742	34,78	1.201.304	65,22	1.842.046	100,00
1990	1.036.869	33,21	2.085.443	66,79	3.122.312	100,00
1991	1.609.701	29,07	3.928.479	70,93	5.538.180	100,00
1992	2.693.395	30,72	6.073.436	69,28	8.766.831	100,00

Kaynak : TKK Merkez Birliği Kayıtları 1987 - 1992.

Kaynak : A. Rıza Karacan : Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Univ. Zir. Fak. Yayınları, No: 498, İzmir 1991, S. 157.

ARAŞTIRMALAR	BANKA VE KOOPERATİFLER	ŞAHİSLAR
DPT' nin geçitli bölgelerde yaptığı gelişme	44,5	55,5
Ankara' da Bata ve Keskın ilçelerinde	40,0	60,0
Denizli ilinde yapılan ekonomik araş.	55,0	45,0
Adana Ovası tarım işletmelerinde	70,0	30,0
Batıa ilçesi için işletmelerinde	53,2	46,8

Tablo 10 Değişik Yörelerdeki Tarım İşletmelerinin Borç Kaynakları

Tablo 10'da değişik zaman ve yerlerde yapılan bazı araştırmalara göre tarımsal işletmelerin borç kaynakları gösterilmiştir.

Teşkilatlanmamış kredi kaynakları tarafından tarım sektörüne aktarılan kredi miktarı kesin olarak belirlenmemişse de değişik zaman ve yerlerde yapılan bazı gelişmelerin sonuçlarına bakarak bir değerlendirme yapılabilir.

Kar oranı düşük ve sermaye devir hızı yavaş olan tarım sektöründe küçük üreticilerin tefecilerden yüksek faizle kredi almaları uygun olmamakla birlikte teşkilatlanmamış kredi kuruluşlarının kredi karşılığı olarak çiftçiden ipotek istemesi ve çiftçilerin de top- nakarından kredi almaya zorlanmaktadır.

Şahıslardan sağlanan krediler genelde kısa vadeli, yüksek faizli olduğundan çiftçi de 2-3 ay gibi kısa vadedirler. Bu kredilerin yıllık faizleri % 200-300'lere varmaktadır. Yörenin zengin kişilerinden, tüccarlardan ve tefecilerden sağlanan krediler genel-

likleimizde şahıslardan sağlanan kredileri, komşu, arkadaş ve akraba gibi kimse- lerden sağlanan krediler ile yörenin zengin kişilerinden tüccarlardan ve tefecilerden sağlanan krediler olmak üzere iki gruba ayrılarak incelemek mümkündür(Karacan 1991). Birinci grupta yani komşu, arkadaş ve akrabalardan sağlanan kredilerde bir faiz ödenmesi söz konusu olmadığı gibi borç verenle alan arasında herhangi bir yazılı met- ne dayanmayan bir borç alma yöntemi vardır. Bu tür kredilendirme günümüzde artık alını- veyla döviz karşılığında yapılmaktadır. Borcun vadesi ise karşılıklı anlaşma sonucu belir- lenmektedir.

Teşkilatlanmamış kredi kaynakları şahıslar olup geçmişte olduğu gibi önemi günümüzde de korunmaktadır.

3.3.2. Teşkilatlanmamış kredi kaynakları

Tablodan da görüldüğü gibi Tarım Satış Kooperatifleri ve birliklerinin tarım kesimi- ne aktıkları aynı kredilerin oranı % 78,16 ile % 91,72 arasında değişmekte olup bu kre- diler tohum, gübre, zirai mücadele ilacı, tarımsal alet ve makineler, akaryakıt ve diğer yardımcı maddelerden meydana gelmektedir. Toplam krediler içerisinde nakdi kredile- rin oranı ise % 8,28 ile % 21,84 arasında değişmektedir. Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikleri daha çok destekleme almalarında T.C. Ziraat Bankası ile çiftçi arasında aracılık görevini üstlenmektedir.

Tablo 9'da Tarım Satış Kooperatifleri ve birliklerinin 1987 - 1991 döneminde tarım kesimine aktıkları aynı ve nakdi krediler görülmektedir.

ise T.C. Ziraat Bankası tarafından finansse edilmektedir.

Tablo 9 : Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerince 1987 - 1991 Döneminde Tarım Kesimine Açılan Krediler

YILLAR	AYNI KREDİ		NAKİ KREDİ		TOPLAM	
	MİLYON TL.	%	MİLYON TL.	%	MİLYON TL	%
1987	80.567,8	89,71	9.241,2	10,29	89.808,9	100,00
1988	150.820,3	84,90	26.809,1	15,10	177.629,4	100,00
1989	173.045,2	91,72	15.620,7	8,28	188.665,8	100,00
1990	216.903,8	80,83	51.418,0	19,17	268.321,8	100,00
1991	387.048,6	78,16	108.126,4	21,84	495.175	100,00

Kaynak : T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü BIM Kayıtları.

Tablodan da görüldüğü gibi teşkilatlanmış kredi kaynaklarından sağlanan krediler de teşkilatlanmış kredi kaynaklarından sağlanan kredilerde farklıdır.

3. 4. Kalkınma Planlarında Kredinin Etkinliğini Artırma Stratejileri

Demokrasi düzeni içinde planlı kalkınma dönemine 1960'lı yıllarda girilmiştir. 1963 - 1967 dönemi kapsayan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı bu planların başlangıcını oluşturmuştur. Ekonominin ana sektörü olan tarım kesimindeki tarım işletmelerinin önemli sorununu olan sermaye yetersizliğini gidermede en önemli araç olan tarımsal kredilerin B.Y.K.P.'ndeki hedefleri üzerinde kısaca durulacaktır.

1963 - 1967 dönemi kapsayan 1. B.Y.K.P.'nda tarım kredileri, planda belirlenen tarımsal hedeflere ulaşmada tesirli bir araç olarak öngörülmüştür. Bu amaçla 1. B.Y.K.P.'nda;

- Orta ve uzun vadeli tarımsal kredilerin artırılması,
- Gübre ve kaliteli tohumlukun aynı olarak verilmesi,
- Teminat probleminin çözümlenmesi hedef alınmıştır.

Ayrıca, T.C. Ziraat Bankası, kredi verilecek konuların, kredi gereksiniminin, kredi verilecek alanların belirlenmesi ve kredilerin kontrolü gibi konularda Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapmakla görevlendirilmiştir.

II. B.Y.K.P (1968 - 1972) dönemde de hedefler 1. B.Y.K.P.'ndakinden pek farklılık göstermemektedir. 1. B.Y.K.P.'ndaki hedeflere ek olarak yatırım kredilerinin kooperatifleşmeyi destekleyecek şekilde kullanılmasının sağlanması ile belirli büyüklüğün altında işletmesi olan çiftçilere kredilerin kooperatifler aracılığı ile verilmesi ve bu çiftçilerin tarımsal kredilerdeki düşük faiz hadlerinden yararlanmaları öngörülmüştür.

III. B.Y.K.P (1973 - 1977) döneminde tarımsal kredi politikasında öncelik, ihracata dönük bütüsel ve hayvansal ürünlerin üretiminin teşvikindedir. Yıllık kimyevi gübre ve tohumluk projelerinin finansmanında daha çok üretici katkısı sağlanması, kalan kısmın T.C. Ziraat Bankası'na temini esas alınmıştır. Tarım sektörünün artan kredi ihtiyacının karşılanamaması III. B.Y.K.P döneminin temel sorunu olmuştur. Ek kaynak olanağı sadece mevduat artışı ve T.C. Merkez Bankası kredilerindeki gelişmeye bağlı kalmıştır. Artan kaynaklar ise tarım ürünleri destekleme politikalarının finansmanında ve sosyal amaçlı kredilere yöneltilmesi zorunluluğu karşısında verimli pazar için üretim amacı güden tarımsal projelerin kredileştirilmesine yeterli kaynak bulunamamıştır.

Tarımsal kredi politikasında dikkati geçecek olumlu bir değişikliğin olmadığı IV. B.Y.K.P (1979 - 1983) döneminde çiftçiyi büyük ölçüde kredilendiren T.C. Ziraat Bankası'nca küçük üreticileri örgütleyen, üretken kooperatifleşmeyi özendirilen bir yapının kazandırılması amaç edinilmiştir. Bu amaçla banka, tarımsal üretim girdilerinin üretilmesinden tarım ürünlerinin pazarlanmasına kadar uzanan yapıdaki kooperatiflerin kredileştirilmesine öncelik tanımıştır.

V. B.Y.K.P (1985 - 1989) döneminde orta ve uzun vadeli kredi uygulamasının yaygınlaştırılması ile T.C. Ziraat Bankası'nın kontrolü ziraat krediler ve tarıma dayalı sanayi için yeterli kaynak sağlanmıştır. Aynı kredilerin, kontrolü kredilerin ve belirli projelere yönelik kredilerin miktarı artırılmıştır. Tarımsal krediler içerisinde orta ve uzun vadeli yatırım kredilerine ağırlık verilerek tarımsal yapıdaki dönüşüm darboğazının yatırımlarla ilgili bölümüne destek olunmuştur.

İçinde bulunduğumuz VI. BYKP (1990 - 1994) döneminde T.C. Ziraat Bankası'nın zirai krediler, tarımsal sanayi ve tarıma dayalı sanayi için yeterli kaynak ayırmaya devam etmesi hükme bağlanmıştır. Buna ilaveten, tarımsal üretimin artırılmasında ve teşvik edilmesinde fiyat politikasının yanında ucuz ve yeterli girdi, kredi, tarımsal eğitimin vb. gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da ağırlık verilmesi planlanmıştır.

Buraya kadar açıklananlardan da anlaşılacağı gibi I. BYKP'nin hedefleri ile VI. BYKP'nin hedefleri arasında pek fazla farklılık yoktur. Her dönemde hedefler biraz daha geliştirilerek yeniden belirlenmiştir. Örneğin I. BYKP'nin hedeflerinden birisi olan T.C. Ziraat Bankası ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın işbirliği hala gerçekleşmemiştir. Aynı olarak verilen krediler yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Yatırım kredilerinin artırılması için daha fazla kaynak ayrılması planlanmış ancak uygulamada yatırım kredileri kullanımı oldukça düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. Küçük üreticileri örgütleyen ve üretken kooperatifleşmeyi özendirici bir yapı kazanması planlanan T.C. Ziraat Bankası bu yapıya ne yazık ki kavuşturulamamıştır. Bunlar gibi pek çok örnekler vermek mümkündür. Kalkınma planlarındaki bu hedeflerin her dönemde yenilenmesi yerine hedefleri gerçekleştirecek tedbirlerin alınması ve uygulamaya konulması tarımsal kredi etkinliğinin artırılması açısından zorunludur.

3.5. Tarımsal Kredide Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde tarım kesimine açılan kredilerin toplam krediler içerisindeki payı 1992 yılında % 17,65'dir. Tarım kesiminin ülkemizin sosyo - ekonomisindeki yeri düşünüldüğünde bu oranın ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Tablo 11'de toplam krediler içerisinde tarımsal kredilerin dağılımı verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi 1988 yılında açılan toplam krediler içerisinde tarımsal kredilerin payı % 17,83 iken bu oran 1992 yılına kadar giderek azalmıştır.

Tarım sektörünün büyük bir çoğunluğunun küçük aile işletmelerinden oluşması, tarım topraklarının parçalı ve dağınık oluşu, modern tarım tekniklerinden yeterince yararlanılamayışı, tarımsal alt yapı noksanlıkları, işletmelerde sabit sermaye oranının işletme sermayesine oranla oldukça yüksek olması vb. gibi nedenlerle işletmelerin tasarrufla bulunarak öz sermayelerini arttırmaları çok zordur. Bu nedenle tarım işletmeleri ekonomideki değişikliklere uyum sağlayabilmek amacı ile özsermaye eksikliğini kredi kuruluşlarından kredi alarak gidermeye çalışmaktadır.

Tarımsal kredide karşılaşılan sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

— Ülkemizdeki tarım işletmelerimizin % 84,90'ının 100 dekarın altında işletme büyüklüğüne sahip olması bankadan kredi almak istediklerinde önemli sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. T.C. Ziraat Bankası tarımsal kredi verirken daha çok maddi teminat talep etmekte ve arazi ipoteği işlemi yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak, özellikle kırsal alanlarda kadastro işlemlerinin çoğu tamamlanmadığından veya bankanın arazi ipoteği için takdir ettiği arazi değeri düşük olduğundan, üreticiler yeterli teminat gösterememekte ve neticede ihtiyaçları kadar kredi alamamaktadırlar.

— Tarım sektöründe sermaye devir hızının çok düşük, kâr marjının diğer sektörlerle göre az olması, tarımın risk ve belirsizliklerle karşı karşıya bulunması, tarımsal kredilerin düşük faizli olması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 12'de 1964 - 1993 döneminde tarımsal kredilere uygulanan faiz oranları verilmiştir.

Tablo : 11 Açılan Toplam Krediler İçerisinde Tarımsal Kredilerin Dağılımı (Milyon TL)

YILLAR	AÇILAN TOPLAM KREDİLER	AÇILAN TARIMSAL KREDİLER	TOPLAM KREDİLER İÇERİSİNDE TARIMSAL KREDİLERİN PAYI (%)
1988	27.750.710	4.949.661	17,83
1989	46.046.636	7.838.553	17,02
1990	80.034.177	13.844.287	17,30
1991	129.973.799	19.891.182	15,30
1992	231.532.098	40.880.096	17,65

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1988 - 1992.

Tablo : 12 Yıllara Göre Tarımsal Kredilere Uygulanan Faiz Oranları

YILLAR	KISA VADELİ KREDİLER	ORTA ve UZUN VADELİ KREDİLER
1964	9	7
1965	9	7
1966	9	7
1967	9	7
1968	9	7
1969	9	7
1970	10,5	10,5
1971	10,5	10,5
1972	10,5	10,5
1973	9	9
1974	10,5	10,5
1975	10,5	10,5
1976	10,5	10,5
1977	10,5	10,5
1978	10,5	10,5
1979	14	16
1980	16	18
1981	22	24
1982	22	24
1983	20	22
1984	28	28
1985	30	30
1986	30	30 - 34
1987	30	30 - 34
1988	39	39 - 45
1989	43	43 - 50
1990	43	43 - 50
1991	43	43 - 50
1992	43	43 - 50

Kaynak : T.C. Ziraat Bankası Genelgeleri 1964 - 1992.

Tablodan da görüldüğü gibi kredi faiz oranları cevamlı bir artış göstermiş ve bugünkü şekilde tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun kaldıramayacağı bir düzeye gelmiştir. Tarımda sermayenin ekonomik rantabilitesinden daha yüksek faiz uygulanması tarımdaki gelişmeyi engellemekte, kredinin geri dönüşünde büyük problemler çıkarmaktadır. Çünkü üretici elde ettiği saf hasıla ile kredi faizini karşılayamamaktadır (TZOB, 1992).

— Tarım işletmelerine kredi açılırken ürün bütçelerinden yararlanılmakta ve ürünlerin üretim maliyetlerine göre kredi açılmaktadır. Kredi açılırken tohum, inokulan, kimyevi gübre, ziraat ilaçları gibi çiftçilerin faturalayabildikleri giderlerin tamamı kredilendirilmektedir. Örneğin 1993 yılında bütçede toplam kredi içerisinde giderlerin % 53, fasilde % 39, pamuk da % 37, tütün de % 19'dur. Çiftçinin faturalayamadığı masrafların ise ürüne göre farklı oranlardaki miktarı kredi olarak verilmektedir. Dolayısı ile kredilendirilmede fazla işgücü isteyen bitkisel ürünlere daha az kredi verilmekte, işgücü isteği az olan bitkisel ürünlere ise daha fazla kredi verilmektedir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; bütçede dekara maliyetinin % 81,54'ü kredilendirilirken, pamukun % 69,07'si, patates'in % 56,07'si, tütünün ise % 20,81'i kredilendirilmektedir. Maliyetlerin hesaplanmasında Türkiye ortalaması dikkate alınmaktadır. Diğer bir ifade ile verimlere ve işçilik masrafları farklı olan yörelere aynı miktarda kredi verilmemektedir. Bu durum, bölgelerarası kredi dağılımında ve kredi kullanımının etkenliğinde dengesizlik yaratmaktadır.

— Tarımsal kredilerin bölgesel dağılımında dengesizlik vardır. Tarımsal kredilerden genellikle gelişmiş bölgeler (Ege, Akdeniz, Karadeniz, Ortaküney) yararlanmakta, az gelişmiş bölgeler (Kuzeydoğu, Güneydoğu, Ortadoğu ve Ortaküney) tarımsal üretimi me katkılar oranından daha düşük oranlarda kredi olanaklarından yararlanmaktadır (Karacan 1991).

— Tarım sektörüne genellikle resmî tarımsal kuruluşlar kredi vermektedir, ticaret bankalarının fazla bir katkısı olmamaktadır.

— Kısa vadeli kredilere çiftçiler fazla ilgi göstermekte, yapısız değişimin geleceği için önemli olan orta ve uzun vadeli kredilerin payı düşük kalmaktadır.

— T.C. Ziraat Bankası tarafından verilen kredilerin üreticilerin geçilli nedenlerle ürünü kaybetmesi durumunda hükümet tarafından alınan kararlara göre kredi borcu er-telenmekte yada faizleri affedilmektedir. Bu durum gelecek yıllarda tarım sektörüne açılacak kredi miktarını bu gibi durumlarda olumsuz yönde etkilemektedir.

— Kredi veren kuruluşlarca verilen kredinin etkin bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol eden, kredi ile birlikte konuyla ilgili teknik bilgileri üreticilere aktaran uygulamalar yeterli düzeyde değildir.

— Tarımsal kredi veren kuruluşlarla diğer tarımsal kuruluşlar arasındaki iletişim-sizlik oldukça fazladır.

— Tarımsal kredi uygulamasındaki sorunlara getirilecek çözümler :

— İşletmelerde yapısız iyileştirmenin sağlanması için herşeyden önce işletmelerin bütçelerinin teknik, ekonomik şartlarına uygun olarak belirlenecek optimal işletme-mek için miras hukukunda bazı değişiklikler yapılmalıdır.

— Tarım sektörünü hemen hemen tek başına kredilendiren T.C. Ziraat Bankası'nın tarımsal kredilere daha fazla kaynak ayırabilmesi için bankanın bünyesinde bazı değişikliklerin yapılması gereklidir. Bunun için öncelikle bankanın tarım sektörü dışın-

daki kamu hizmeti işlemleri azaltılmalı, tarımsal kredilere daha fazla kaynak ayırabilmek için kaynaklarını arttırıcı çalışmalarda T.C.Ziraat Bankası'na yardımcı olunmalıdır.

— T.C. Ziraat Bankası'ndan başka diğer bankaların tarım kesimine kredi açmalarını özendirici tedbirlerin alınması gerekmektedir.

— Kredilendirmede ürün bütçelerindeki maliyetler esas alınmaktadır. Ürün bütçelerinin bölge bazında hatta mümkün olduğu ölçüde il bazında hazırlanması kredi kullanım etkinliğini önemli ölçüde arttıracaktır.

— Tarımsal kredilerin bölgesel dağılımındaki dengesizliği giderebilmek için az gelişmiş bölgelerde kredi kullanımını özendirici teşviklerin uygulanması kredi kullanım etkinliğinin artırılmasında yararlı olacaktır.

— Tarımsal yapının iyileştirilmesinde etkin rolü olan orta ve uzun vadeli kredilerin kullanımının artırılması için kredi faiz oranları kısa vadeli kredilere göre biraz daha düşük tutulmalıdır. Nitekim 1964—1969 yılları arasında bu uygulama yapılmıştır.

— T.C. Ziraat Bankası'nın kaynaklarından bir kısmı destekleme alımlarında kullanılmaktadır. Destekleme politikasının kredi politikasından ayrı olarak yürütülmesi veya kaynakların devletçe karşılanması bankanın tarımsal kredi verme potansiyelini ve dolayısıyla kredi kullanım etkinliğini arttıracaktır.

— Üreticilerin teşkilatlanmamış kredi kuruluşlarından kredi almalarının önlenmesi veya en az düzeye indirilebilmesi için kredi verilmesindeki formalitelerin azaltılması ve çiftçilerin gereksinim duyduğu anda ve miktarda aynı ve nakdi kredi kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

— Uygulanmakta olan faiz oranlarının devletin de katkısı ile tarım sektörünün kaldırabileceği orana çekilmesi gerekmektedir.

— Üreticilere verilen kredilerin yerinde ve etkin bir şekilde kullanımının sağlanması için kontrolünün çok iyi bir şekilde yapılması gereklidir. Bunun için T.C. Ziraat Bankası'nın kredi elemanları ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın il ve ilçe teşkilatlarındaki elemanları ortaklaşa çalışmalıdır.

— Tarım sigortasının yaygınlaştırılarak ürün kayıpları sonucunda bankaya büyük yükümlülük getiren kredi borcunu erteleme veya faizini affetme uygulamasına son verilmelidir.

— Çiftçiye verilen kredinin miktarının ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması ve çiftçinin bu krediyi etkin düzeyde kullanabilecek eğitim seviyesine sahip olması kredi kullanım etkinliğini artıran bir diğer unsurdur. Bu nedenle çiftçilerimizin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, üzerinde önemle durulması gerekli bir konudur.

— Bütün bu önerilerin gerçekleşebilmesi ise tarım sektörüyle ilgili bütün kuruluşların ortaklaşa çalışmasına ve birbirini tamamlayıcı faaliyetlerde bulunmalarına bağlıdır.

4 — SONUÇ

Bilim ve teknoloji çağı olarak kabul edilen 2000'li yıllara bu kadar yaklaşmışken ülkemiz tarımının yapısal sorunlarını yıllardır çözümlenememiş olması son derece acıdır. Ülke ekonomisindeki önemine rağmen tarım kesimindeki yapısal iyileştirmenin gerçekleştirilememesinin en önemli nedenleri arasında tarım kesimindeki nüfusun fazlalığı, tarım işletmelerinin % 84,9'unun 100 dekardan küçük olması, tarım topraklarının parçalı ve dağınık oluşu, sermaye yetersizliği vb. yer almaktadır. Tarımda yapısal iyileş-

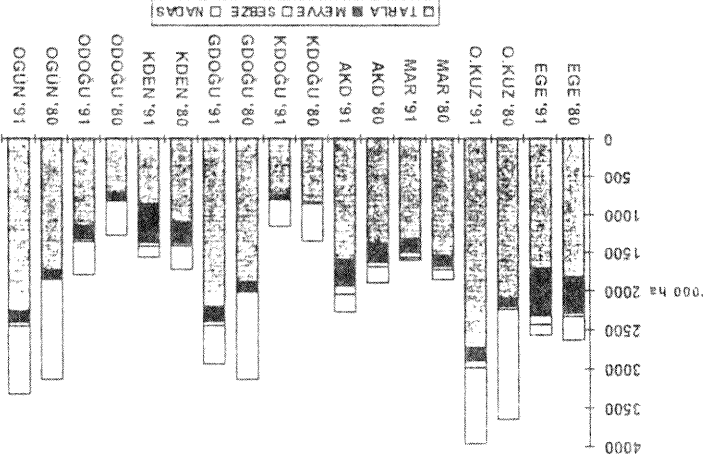
tırılmanın yapılabilmesi için öncelikle nüfus baskısının azaltılması daha sonra da tarım işletmelerinin bölgelere göre belirlenecek optimal işletme büyüklüklerine kavuşturulması gerekmektedir. Bunun bunlar gerçekleştirildikten sonra tarımsal yapının iyileştirilmesi mesindeki en önemli araçlardan birisi olan kredinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak malidir. Etkin kredi kullanımını ise herşeyden önce banka, tarımla ilgili bütün kuruluşlar ve çiftçi üçgeninin birbirleriyle çok iyi diyalog içerisinde bulunmasına ve tarım kesimine daha fazla kaynak aktarımına bağlı bulunmaktadır. Tarım kesiminin en büyük eksikliği gerek üreticiler gerekse tarım kuruluşları arasında birlik ve beraberliğin olmayışıdır. Nasıl sanayi kesimi hem politik hem de ekonomik kararların alınmasında söz sahibi olabiliriyorsa, tarım kesiminin de alınacak yasal önlemlerde söz sahibi olmasını sağlayacak tarımsal iyileştirilmenin bir an önce gerçekleştirilmesi kalkınma çabası içindeki ülkemiz açısından son derece büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ankorkoçlu, Z, 1981, Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, 2. Türkiye İktisat Kongresi, 2 - 7 Kasım 1981, İzmir.
- Buğulu, M, 1979, Batı İlgisi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Yatım ve Cari Harcamalarının Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi, A.Ü.Z.F. Yayın No: 710, Ankara.
- Buğulu, M. ve Ark., 1990, Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı, Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, 8 - 12 Ocak 1990, Ankara.
- Buğulu, M, 1991, Türkiye Tarımında Ziraat Kredinin Önemi, Uygulaması, Sorunları ve Öneriler, Tarım ve Köy, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi, Sayı: 67, Eylül 1991.
- Buğulu, M, Vural, H, Fidan, H, 1992, GAP Alanında Tarım Kredi Kooperatiflerinin Etkinliği ve Geliştirilme İmkânları, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 88 Nisan 1992.
- Çetin, B, 1987, Tekirdağ İli Merkez İlçesindeki Ayrıştığı Yetiştirilen Tarım İşletmelerinin Doğrusal Programlama Metodu ile Planlanması, Doktora Tezi, 1987, Ankara.
- Demirci, R, 1981, Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, 2. Türkiye İktisat Kongresi, 2 - 7 Kasım 1981, İzmir.
- DİE, İstatistik Yılıığı 1970.
- DİE, 1990, Tarım İstatistikleri Özeti.
- DİE, Tarım Sayımı Sonuçları, 1952, 1963, 1970, 1980, 1991.
- DİE, 1993, Hanehalkı İlgücü Anketi Sonuçları, Ekim 1992, Yayın No: 1598, Ankara.
- DPT, I - II - III - IV - V - VI - B.Y.K.P., Ankara.
- Erkuş, A, 1976, Tavşanlı İlçesi Şeker Pancarı Yetiştirilen Tarım İşletmelerinin Doğrusal Linear Programlama Metodu ile Planlanması, Ankara.
- Gürbüz, M, 1993, Türkiye Tarımı 1993, Yapı, Gelişim, Sorunlar, Çözümler, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Şubat 1993, Ankara.

- Işıklı, E; Abay, C; 1992, Destekleme Uygulamalarının Tarımsal Yapıya Etkisi, Tarımsal Destekleme Politikaları, Tarım Haftası'93 Sempozyumu, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- İmamoğlu, N; 1987, Sulu Tarım İşletmelerinde Gelişme İmkanları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün Tespiti, Doktora Tezi, 1987, Ankara.
- Karacan, A. R., 1991, Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 498, 1991, İzmir.
- Mülayim, Z. G.; 1992, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Talim, M; 1981, Türkiye'de Tarımın Yapısı ve Bu Yapının İyileştirilmesine İlişkin Görüşler, 2. Türkiye İktisat Kongresi, 2 - 7 Kasım 1981, İzmir.
- Talim, M; Soner, G.; Ardiç, E.; 1990. Türk Tarımında Yapısal Sorunlar ve Yapının İyileştirilmesi, Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, 8 - 12 Ocak 1990, Ankara.
- Tanrıvermiş, H; Gündoğmuş, E; Kılıç, O; 1993, Türkiye Tarım İşletmelerinin Sermaye Yapısı, Kredi Kullanımı ve Kooperatif Kredilerinin Rolü ve Önemi, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı: 99, 1993.
- Tatlıdil, F. F.; 1992, Konya İli Sulu ve Kuru Koşullardaki Tarım İşletmelerinde İşgücü, Döner Sermaye ve Traktör Güçlerine Göre Optimal İşletme Büyüklüğünün Tespiti, Doktora Tezi, 1992, Ankara.
- Tayşi, İ; 1981, Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi 2. Türkiye İktisat Kongresi, 2 - 7 Kasım 1981, İzmir.
- T.C. Ziraat Bankası Genelgeleri 1964 - 1992.
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü BİM Kayıtları, 1987 - 1991.
- T.C. Ziraat Bankası, Zirai Krediler Müdürlüğü Ürün Bütçeleri. 1990 - 1991 - 1992 1993.
- TOBB, 1992, Tarım Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- TOBB, Ekonomik Rapor 1992, 48. Genel Kurul, Mayıs 1993.
- Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1988 - 1989 - 1990 -1991 - 1992.
- TTK Merkez Birliği Kayıtları, 1987 - 1992.
- TZOB, 1992 Zirai ve İktisadi Rapor 1990 - 1991.
- TZOB, 1992. Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Tarım Sektörü, Ankara.

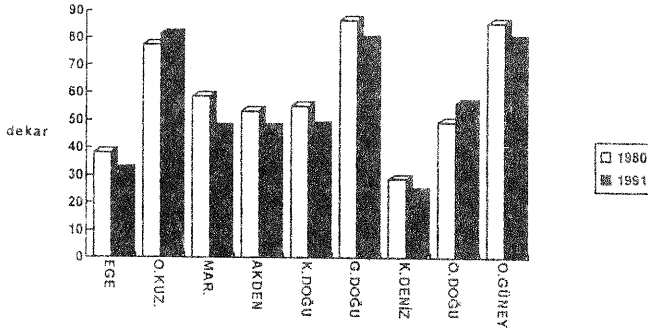
Aynı dönemde Türkiye genelinde işlenen alan % 2,4'lük bir artışla, 20.533.436 hektar'dan, 21.103.247 hektar'a genişlemiştir. Bu artış daha çok yaygın (ekstansif) tarımın hakim olduğu Ortakuzey ve Ortadoğu Bölgeleri ile Akdeniz Bölgesi'ndeki genişlemeden kaynaklanmıştır. Buna karşılık yoğun (entansif) tarımın hakim olduğu Ege ve Marmara Bölgeleri başta olmak üzere, Kuzeydoğu ve Karadeniz Bölgelerindeki azalmayı sanayileşme, kentleşme ile açıklamak olanaklıdır. Ancak aynı faktörlerin daha az geçerli olduğu tahmin edilen Kuzeydoğu ve Güneydoğu Bölgeleri için bir açıklama getirmek güçtür.

Şekil 4. Bölgeler itibarı ile İşlenen Alan ve İşlenen Alanın Faaliyet Türleri Dağılımı 1980 - 1991. (Kaynak : DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı)

Aynı dönem içinde ürün deseninde önemli değişimler meydana gelmiştir. Genel olarak nadas alanları azalmış, meyve v.d. uzun ömürlü bitki alanları ile sebze ve diğer alanları tarla tarımı aleyhine genişlemiştir. (Şekil 4). Bütün bölgelerde görülen bu değişim Ege, Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerindeki boyutları dikkat geçicidir.

İşleme Sayıları ile İşleme Alan değerinin birbirinin tersine gelişmesi sonucunda, ülke genelinde ortalama işleme büyüklüğü 56,4 dekar'dan 51,6 dekar'a gerilemiştir. Bazı bölgelerimizde işlenen alan değerlerinin artmış olmasına karşın ortalama işleme büyüklüğünün azalması, işleme sayısındaki artışın boyutlarını ve önemini göstermektedir. Bu dönemde sadece Ortakuzey ve Ortadoğu Bölgelerinde işlenen alanlardaki genişleme işleme sayısındaki artışın önüne geçebilmiş ve ortalama işleme büyüklüğünde küçük de olsa bir artma olmuştur. Diğer tüm Bölgelerde ortalama işleme büyüklüğü azalmıştır (Şekil 5). Bu durum, mekanizasyon başta olmak üzere, tarımsal girdilerin tümünde kullanımının artırılması ve üretimde verimliliğin sağlanması açısından fevkalade olumsuz bir gelişme olup, gerekli bazı ölçümlerle hızla tersi yöne döndürülmesi gerekmektedir. Ege Bölgesi, 31,9 dekar gibi, ülke ortalamasının çok altında, çok küçük bir ortalama işleme büyüklüğü ile diğer Bölgeler içinde, Karadeniz'den sonra en kötü durumdaki Bölgedir. Bu nedenle söz konusu sorun Ege için, benzeri yollarıdır. Ortakuzey, Ortakuzey ve Güneydoğu bu açıdan görece olarak iyi, Türkiye ortalamasının üstünde değerlere sahip Bölgelerdir. Ancak, buralarda yaygın tarımın hakim olması bu yiliğin önemini azaltmaktadır.

Şekil 5. Tarımsal İşletme Başına İşlenen Alan Değerlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (Kaynak : DİE, 1991. Genel Tarım Sayımı)

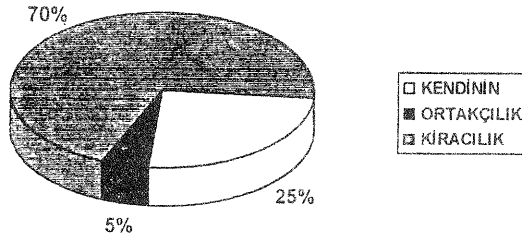
Aynı dönemde içinde **sulanan alanlar** % 21 artarak 3.674.157 hektar'a genişlemiştir. Ancak bu değer hala Toplam Ekili - Dikili Alanın % 21'i kadardır. Dolayısıyla sağlanan gelişme yetersizdir. GAP tamamlandığında bu oran % 31'e çıkarak çok önemli bir artış gerçekleşmiş olacaktır.

1991 yılı itibariyle sebze ve çiçek alanlarının % 3,07'sinde, meyve v.d. uzun ömürlü bitki alanlarının % 0.003'ünde **Örtü Altı Tarımı** yapılmaktadır. Toplam ekili alanın % 1.2'sinde **Birden Fazla Ekim (ikinci Ürün)** uygulaması yapılmaktadır.

Yukarıda istatistik değerlerle, özet olarak açıklanan tarımsal yapı mekanizasyon açısından değerlendirildiğinde, şu temel bulgular elde edilmektedir :

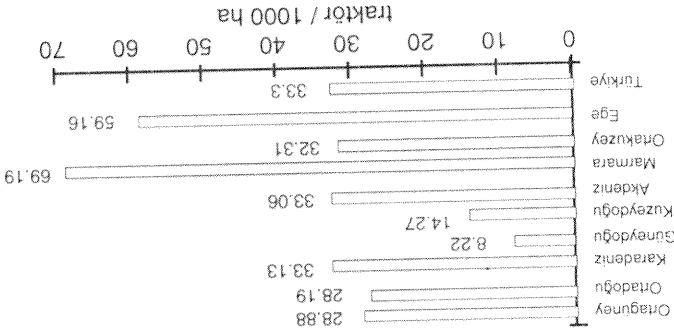
- Hızlı nüfus artışı nedeniyle, ekilen alanın büyümesi ve tarımsal nüfusun azalmasına karşın ortalama işletme büyüklüğü azalmıştır. Bunun yanı sıra işletme arazilerinin çok parçalı olması sorunun geçerliliğini sürdürmektedir.
- Öngörülen düzeyde olmamakla birlikte üretim ve verim artmaktadır.
- Ürün deseninde, Meyve, Sebze, Çiçek yönünde gelişme gözlenmektedir.
- Nadas alanlarının azalması, birden fazla ekili alanların artması, örtü altı tarımının yaygınlaşması, girdi kullanımının artması gibi yoğun tarıma yönelik olumlu gelişmeler gözlenmektedir.

Bazı yapısal değişimleri özetlenen Türkiye tarımında, hala önemli düzeylerde mekanizasyon açığı bulunmaktadır. Türk tarımında kendi traktörünü kullanan işletme oranı henüz % 25'tir. İşletmelerin % 5'i ortakçılık, % 70'i kiracılık yoluyla traktör kullanmaktadır (**Şekil 6**).

Şekil 6. Ülkemiz Tarım İşletmelerinde Traktör Kullanım Şekillerinin Oransal Dağılımı (Kaynak : DİE 1991. Genel Tarım Sayımı)

Şekil 8. Tarımsal Bölgeler İtibariyle Mekanizasyon Düzeyi

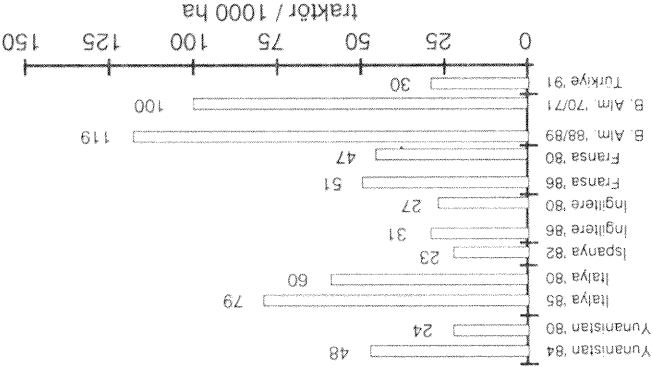

Türkiye tarımındaki mevcut mekanizasyon açığının diğer önemli yanı, **Bölgeler arasında çok büyük farkların bulunmasıdır (Şekil 8)**. Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgeleri dışındaki, tarım potansiyeli olan bölgelerimizdeki bu denli büyük mekanizasyon açığı, bu bölgelerin çağdaş tarım aşamasına geçişinde karşılaşılabilecekleri en önemli zorluk olacaktır.

Türkiye : DJE, 1991, Genel Tarım Sayımı
B. Almanya : AID, 1990, Agriculture in the Federal Republic of Germany.
Diğer Ülkeler : EUROSTAT, 1989, Agric. Statistical Yearbook, p. 72

Kaynak :

Şekil 7 : Türkiye ve Bazı Batı Avrupa Birliği Ülkelerinin Mekanizasyon Düzeylerinin (Traktör/1000 ha) Karşılaştırılması.

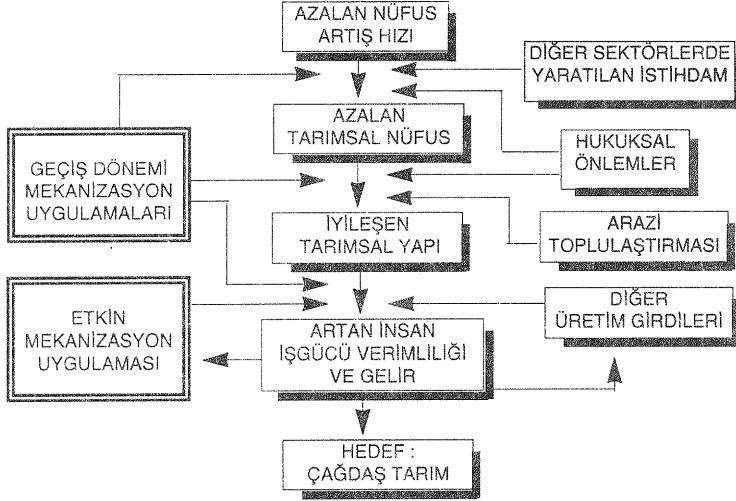

AB ülkeleriyle traktör bakımından olan bu açığı, tarım iş makineleri bakımından çok daha önemli boyutlardadır. Bu ülkelerde **traktör başına düşen iş makineleri varlığı** ağır bir şekilde 10 Adet'in üzerinde iken, ülkemizde bu değerler sırasıyla 2.5 Ton ve 5 Adet dolayındadır.

Bazı AB (Avrupa Birliği) ülkeleri değerleri ile karşılaştırıldığında bu açığın boyutları (1986) yakalanmıştır. Ancak, Yunanistan (1984) ve Fransa (1980)'nin gerisinde, İtalya (1980)'nin 1/2'si düzeyinde bulunmaktadır. 1991 yılında ulaştığı mekanizasyon düzeyi karşılaştırılan tüm ülkelerin çok gerisindedir. Mevcut düzey B. Almanya'nın 1970/71'deki durumuna oranla alan birimine güç düzeyi bakımından 1/4'ü, traktör sayısı bakımından ise 1/3'ü kadardır. Tarım Alanı birimine düşen traktör sayısı açısından İspanya (1982), Yunanistan (1990) gelişmiş; İngiltere (1986) yakalanmıştır. Ancak, Yunanistan (1984) ve Fransa (1980)'nin gerisinde, İtalya (1980)'nin 1/2'si düzeyinde bulunmaktadır.

TÜRKİYE TARIMININ GELİŞMESİ VE MEKANİZASYON

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında, Ülkemiz tarımının “Çağdaş Tarım” hedefine ulaşması süreci **Şekil 9**'daki gibi özetlenebilir.

Şekil 9. Türkiye Tarımı için Gelişme Süreci

Buna göre, ürün verimini yükselterek üretimi artırmak bu hedefe ulaşmada yeterli değildir. Bunun yanısıra, insan iş gücü verimliliğini artırmak gerekmektedir, ki bunun da ön koşulu tarımsal yapının iyileştirilmesidir. Bu açıdan çözülmesi gereken temel sorun işletme sayılarının çokluğu, büyüklüklerinin yetersiz oluşu, parsel sayılarının çokluğu ve dağınıklığıdır. Ancak bu sorun Türkiye'nin kalkınmadaki en büyük dar boğazı olan bir diğer ana sorundan, “**hızlı nüfus artışı**” sorunundan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki: Ülkemizde tarımsal aktif nüfus hala % 49 oranındadır. Gelişmiş ülke statüsü kazanabilmek için bu oranın % 10'lar düzeyine inmesi gerektiği herkesçe bilinmektedir. Örneğin, ABD Ülkeleri ortalaması % 8.3'tür. Tarımsal nüfusumuzun azalmasındaki en büyük engel, **binde 23 ler düzeyinde seyreden yıllık nüfus artışıdır**. Bu nedenle, anılan % 49 oranını sabit tutabilmek için, **tarım dışı sektörlerde her yıl yaklaşık 650.000 kişiye istihdam olanağı yaratılmak zorundadır**. Bu yapılamadığında, oran değişmese bile tarımsal nüfus mutlak değer olarak artmaktadır. Bu nüfus artış oranına karşın tarımsal nüfusun azaltılabilmesi ise, her bir puanlık azalma için, **sanayi ve hizmet sektörlerinde yılda yaklaşık 500.000 kişilik ek istihdamı gerektirmektedir**. Ege, Marmara, Akdeniz gibi Bölgelere iç göç olduğunda bu zorluk daha da büyümektedir. Çözüm, nüfus artış oranının mutlak suretle düşürülmesindedir. Bu şekilde, genel nüfus artış hızının yavaşlaması ve tarım dışı sektörlerde istihdamın artması ile azalacak tarımsal nüfus, tarımsal yapının iyileşmesi, dolayısıyla verimliliğin artmasında temel rolü oynayacaktır.

Bu arada miras hukukunda yapılacak, birçok Avrupa ülkesinde yıllardır uygulanlara benzer düzenlemelerle işletmelerin küçülmesinin önlenmesi, hatta büyümesi yönünde teşviki; ayrıca arazi toplulaştırılması çalışmalarına hız verilerek parsel sayılarının azaltılması gerekmektedir.

Bu şekilde iyileşecek tarımsal yapının paralelinde artacak gelir, mekanizasyon başta olmak üzere üretim girdilerinin yeterli ve etkin kullanımı için gerekli sermaye

1. DIE, 1980 Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistikleri Enstitüsü, Ankara 1980.
2. DIE, 1991. Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistikleri Enstitüsü, Ankara 1991.
3. AID, 1990. Agriculture in the Federal Republic of Germany.
4. EUROSTAT, 1990. Agriculture Statistical Yearbook 1989, p. 72.

KAYNAKLAR

birliklerini sağlayabilecektir. Ancak bu süreç uzun vadedir. Ayrıca oldukça yüksek yatırım ihtiyacının sadece destekleme politikaları ile sağlanması çok zordur. Bu nedenle geçiş dönemi için, uygun destekleme politikalarının paralelinde kendi kendini besleyen bir gelişim döngüsü oluşturulmalıdır.

Tarımın mekanizasyon konusunda bu amaçla, modern üretim teknolojilerini sırasıyla da olsa uygulamaya (mevcut yapıya rağmen) kavuşturabilmek, ayrıca tarımsal yapının iyileşmesine katkı sağlayabilmek için **selektif mekanizasyon** ve **birden fazla işleme** hizmet veren **makina parkları** gibi araç-gözetim geliştirilip uygulanmalıdır. Bu uygulamalar, bir yandan insan iş gücü verimliliğinin ve gelirinin artması hedefine katkı sağlarken; diğer yandan tarımsal nüfusun azalması yönünde baskı oluşturacaktır.

Türkiye tarımı, yakın gelecekte kendisini bekleyen çok önemli bir olgu nedeniyle Türkiye tarımını mutlak surette hızlandırmak zorundadır. Bu olgu **AB Ülkeleri ile Gümruk Birliğine geçilmesi ve sonunda bu birliğe katılımıdır**. AB ülkelerinde bir çok tarım ürününde üretim fazlalığı söz konusudur. Gümruk birliğine geçildiğinde, bu ürünlerde Türkiye tarımına ağır bir baskı oluşacaktır. Bu baskının karşılanıp rekabet olanağına kavuşulması, ileri tarım teknikleri kullanarak verimliliğin artırılmasına bağlıdır.

AB ülkelerinde üretmeyen ya da üretim açığı olan ürünlerde ise Ülkemiz tarımı için bir sans doğacaktır. Ancak bu şansın değerlendirilmesi de yine, ileri teknikler uygulayarak kaliteli ve ucuz ürün üretme konusuna bağlıdır. Bu bağlamda Ülkemiz tarımı ürün deseninde bu ürünler yönünde bir gelişme beklenmelidir. Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgeleri başta olmak üzere bazı bölgelerimizin ürün desenlerindeki, meyve ve sebze alanlarının genişlemesi şeklindeki gelişme bunun başlangıcı sayılabilir. Ancak bu değişim daha da hızlanacak, ayrıca verimlilik ve kalite açısından daha üst düzeylere çıkılması gerekecektir.

Bunların sağlanabilmesi için modern üretim teknolojileri ve yüksek üretim girdileri kullanımına, ve değişen ürün desenine uygun mekanizasyona ihtiyaç duyulacaktır. Bu ihtiyaç karşılarken, **"Aşırı Mekanizasyon"** olgusuyla karşılaşmamak için de yine **"Selektif Mekanizasyon"** ve **birden fazla işlemin bir makina parkından yararlanma** sınırlayan **"Makina Kullanım Modelleri"** uygulanması gereklidir.

Bu nedenle, Türkiye tarımının çağdaş tarım aşamasına ulaşmasında ön koşulların iyileşmesinde mekanizasyon faktöründen yararlanabilmek için, Üniversiteler ve diğer araştırma kuruluşlarına öncelikle bu iki konuda çalışmalar yapılması ve sonuçlarının uygun politikalarla, süratle uygulamaya aktarılması zorunludur.

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. Kutlu Y. ZORAL

*Dokuz Eylül Üniversitesi
Mühendislik BIm. Fak. Dekanı*

Tebliğleri böyle derinliğine tartışsaydık bu zamanın yeterli olmayacağını görecektik. Çünkü, elime geçen tebliğleri okuduğumda günlerimi aldı ve ortaya koydukları sorunlara kendimce cevap aradım. Tartışma da bu demektir. Neden tarımda sermaye büyümüyor sorusu var. Neden tarıma tasarrufların yüzde 16'sı akıyor da, gerisi sanayide kalıyor? Ortaya koydukları nedenlere baktım. İlk önce demografik yapıyı öne sürüyor. Diyorlar ki; "Türkiye'nin nüfusu hızla artıyor" Yaptığım incelemede şunu gördüm, doğru, Türkiye nüfusu hızla artıyor ama henüz Türkiye'nin ekonomik gelişmesiyle nüfus arasındaki yarış kaybedilmiş değildir. Demografik artışı da karşıladıktan sonra hâlâ birey başına gelirimiz artıyor. Öyleyse tasarruf edecek, gelirimizi yükseltecek bir yapı ekonomimizde var.

Hemen ikinci sorun karşımıza geliyor; Deografiye bir bakın inceleyin hiç de öyle kötümser değil demografik gelişmeler. 1985'te nüfus artışımız 2,5, 1990'da 2,1. Şu binde 4'lük azalışı lütfen küçümsemeyin. Demografik yapıda 5 senede eğer sistematik bir hata yoksa bir ümittir. Öyleyse tarımdaki sermaye noksanlığını demografiye bağlamayalım, iyiye doğru gidiş var.

Demografiden ziraat korkmasın artık. Sanayi kesimi, şehirler korksun, çünkü şehirlerimizde nüfus yüzde 5,5 artıyor. Tarımda ise 1990 sayımına göre binde 0,6 azalma söz konusu.

Sanayiye sermaye gitmiyor, sermaye gitmeyince modernleşme olmuyor, modern girdi olmayınca 18. asrın verimliliğinde kalıyorsunuz. Acaba biz ziraate sermaye akmasını istiyor muyuz?

Ziraate kredi veriyorsunuz, sanayi kredi alıyor. Öyleyse insan faktörünüzde bir değişmeyi getirmeniz gerek. Ne yapmışız insan sermaye diyorsunuz; Tarım eğitiminde insan sermayesini böyle hovardaca harcayan bir başka ülke görmüyorum. Halbuki endüstri yönüne baktığımızda tamamen bir başka yapı. Eğitilmiş insanının % 80'ini endüstri absorbe ediyor. Halbuki ziraat eğitimini yaptığınız yerde yüzde 60'ı işsiz kalıyor. Öyleyse gerçek sermaye birikimi biriktirecek bilgi sahibi girişimciyi de istemiyorsunuz demektir; Her köyde bir imam var, ama bir ziraatçı yok. Öyleyse gerçek sermaye birikim yapısını isteyecek bir müteşebbisimiz yok.

Üçüncü neden, işletmeler küçük, tasarruflar az. Son tüketim anketini inceliyorum, ziraat kesiminde çalışanlarımız gayet tasarruflu, tüketim yapılarına bakıyorsunuz kıs kıs; nereye gidiyor bu tasarruf; ticaret hadlerine bakıyorum; ziraat gerçekten tasarruf ediyor, kim diyor tasarruf etmiyor diye. 1986 yılı hariç iç ticaret hadleri mütemadiyen ziraatın aleyhine geliyor. Hububatta 1988'de 75, 70'lere doğru düşüyor, ticaret hadlerinde toplamlara bakıyorsunuz, 85'e gidiyor. Tarım tasarruf ediyor ve sanayimizi finanse ediyor.

Sanayi niçin bir şey yapmıyor, Ünal Evcim'in sorusuna geliyorum. O ne yapacaktır, modern girdi üretecektir. Bir bakıyorum ki orada çarpıklık var. Modern girdinin başında mekanizasyon gelir ve mekanizasyon ardından diğerlerini sürükler, toprağı iyi işlemezseniz gübre atamazsınız. Mekanizasyonla ilgili konuları gündeme getiremezseniz tarlayı sulayamazsınız. İlaçlama yapamazsanız, öyleyse temelde mekanizasyon yatar. Yoksa, Türk çiftçisi biyolojisini biliyor, hiç de cahil değil.

cak komisyonundaki tepinmesini hatırlıyorum, dövüne dövüne ve tabii benim bilmediğim boyutlara kadar da götürdüğünü ve buna önem verdiğini görüyorum ki, gerçekte ziraatte bir yerde sermaye israfı da var. Bazı tebliğlerin içinde aşırı gübrelemeden söz ediliyor. Öyleyse birtakım yapısal bozukluklar da kendi içinde var. Fakat bütün bu olumsuzların yanında genel politika içinde tarım yerini almıştır. Tarım, endüstrileşmenin otomatik gücü olarak sermaye yaratıcı unsur olarak hâlâ devam ediyor.

Eğer endüstrileşmemiz doğru ve sağlıklı olursa, ki o konu çok geniş, onu da tartışmaya hazırım, ama zannederim boyutunu aşar buradaki tartışmanın. Artık bir gün gelir tarımın diyetini öder, dünyanın her yerinde böyledir; Ama herhalde bu diyet ödemek için biraz daha beklemek gerekir.

Sabırlarınız için teşekkür ederim efendim.

Hasan Basri GÖKTAN

Şekerbank Genel Müdürü

Sayın Başkan, kıymetli dinleyiciler; hepinize teşekkür ederek sözlerime başlıyorum. Bu tebliğlerde ve tarımın sorunlarında ben de bazı ikilemlere değinmek istiyorum.

Tarımda bir sermaye birikimi yetersizliğinin olduğu ve bu nedenle de tasarruf yapılamadığından, sermaye artırımını sağlanamadığından, yeterli büyümenin elde edilemediği, dış kaynak ihtiyacının arttığı vurgulanıyor, doğrudur; Ama, tarımdaki bu kaynak birikimi nasıl yaratılacak, ne şekilde bir sermaye birikimi sağlanacak. Bu konuda bana göre yeterli açıklık getirilmedi. Birtakım selektif desteklemelerden söz edildi. Bugün Türkiye’de tarımda birtakım destekleme politikaları uygulanıyor; Ama, birtakım da tartışmalar var. AT ile bütünleşiyoruz. Bu, geçmişte olduğu gibi destekleme politikaları, ürün bazında üretilen ürüne doğrudan doğruya para vererek mi olmalı ya da ürünün planlanması şeklinde olmalı caydırıcı veya cezbedici şekilde mi olmalı. Bu konu bana göre iyi tartışılmalı ve bu bir sistem şeklinde ortaya çıkarılmalı. Henüz bu konuda karar verilmiş değil.

Diğer konu, destekleme işlemleri yapılırken çiftçinin teşkilatlandırılmasından bahsediliyor ve yıllardır da bu konu Türkiye’de konuşuluyor. Bugün model olarak da kooperatifçilik öneriliyor, fakat bugün kooperatifçilik de Türkiye’de tartışma konusu yapılıyor. Bildiğiniz gibi tarımı destekleyen büyük kooperatif kuruluşları var. Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri var, Pancar Kooperatifleri var, yeni bir kol olarak da tarımın dışında konut kooperatifçiliği aldı başını gidiyor.

Kooperatifleri destekleyelim derken tarım satış kooperatifleri KİT’ler gibi bütçe açığını oluşturan büyük dinazorlar olarak gösteriliyor. Bunlara destekleme görevi nasıl verilebilir, bunlar ekonomide gerekli midir değil midir veya bunların özelleştirilmesinden bahsediliyor, nasıl olacak. Bu konulara da soru koymak suretiyle tartışılması gerekiyor.

Tarım kredi kooperatifleri aynı malzeme veriyor, Ziraat Bankasına aracılık ediyor. Ote yandan kullanılan kredilerin yüzde 99’unun Ziraat Bankası kanalıyla kullanıldığını söyleniyor. Acaba, bu krediler yerine gidiyor mu, işletme kredileri olarak mı kullanılıyor yatırım kredileri belli ölçüklere göre verildiği için onları ayırmak mümkündür; acaba tüketime mi gidiyor; bu konuların da tartışılması ve üzerinde durulması gerekiyor. Bu arada da ikilem ve çelişki devam ediyor.

Diğer bir çelişki ve ikilem tarımda, optimal işletme büyüklüğüne ulaşamamaktan dolayı geliyor. Biliyorsunuz tarımsal araziler boyuna tahrip ediliyor, arsa yapılıyor, sana-

yle aktarıyor ve özellikle sabit sermaye yatırımları, alt yapı yatırımları ihmal ediliyor ve arazilerde de hukuk sistemimizdeki boşluk nedeniyle bölünme hızla devam ettiriliyor, şimdi bu kadar güçlüen ve dağılılan işletmelerde nasıl bir mekanizasyon programıyla, nasıl bir yatırım sistemiyle optimal büyüklük elde edilir ve buradan nasıl bir gelir elde edilecek sermaye aktarılır; bu konunun da tartışılması gerekiyor.

Diğer bir konu, tüm bu sorunlar çözülüp de yeterli büyüklük elde edildiği zaman meydana gelen üretim fazlası ne yapılır? Çünkü, AT içerisinde de bir tarım ürünleri fazlalığı vardır. İhrac edemediğiniz ürünü ürettiğiniz zaman stoklar nasıl değerlendirilecek- tir ve tarıma bunun ihracından, satışından dolayı sağlanacak kaynaklar nasıl aktarılacak- tir veya satılıp aktarılmadığı zaman nasıl finans edilecektir? Bu konuların da eni- ne boyuna düşünülüp tartışılması gerekiyor.

Özetlemem gerekirse, tarımsal politikaların birtakım çok uçları ve bu uçlar arasın- da da çeşitli dengeler var. Bir tarafa gittiğinizde öbür tarafta birtakım olumsuzluklar meydana geliyor. O nedenle tüm bunların bir paket halinde oluşturularak bir görevle- gizilmesi gerekiyor. Destekleme politikalarının bundan sonraki seyri ne olacak, tabii bütün bunları yaparken de dünya ile bütünleşmeden, globalleşmeden ayrı bir sistem içinde uygulamamız mümkün değil.

Bugün Türkiye'de bazı teşvik gören sanayi bitkileri çiftçinin aşırı hücumuna uğrar- ken, çiftçi buğday ekmekten kaçıyor, şeker pancarını daha fazla ekmek istiyor. Şeker pancarı eken çiftçi daha fazla kredi kullanmak istiyor; ama öbür taraftan ürettiğiniz şe- ker de satamıyorsanız, stoklarınız büyüyor. Böyle bir ikilem ve karğaşa mevcutsen, bu sistemleri oturtmak hakikaten kolay değil; ama, deneme - yanılmayla da bu işi ba- şarmak mümkün değil, çünkü zaman zaman kaybettirici bir olay.

Bana göre burada yapılacak şey, önce tarımda optimal büyüklüğe ulaşmak, hukuk sistemindeki aksaklıkları giderip tarımda sermaye biriktirecek, kaliteli hale getirecek, yani işletmeye umudunu bağlatacak, yatırımcının tasarrufunu orada değerlendirecek bir sis- temin öncelikle oluşturulması gerekiyor. Ondan sonra da diğer sistemleri tartışarak destekleme politikalarını gireceğimiz AT'ye paralel şekilde gözden geçirmek gerekiyor. Kooperatiftiği islah edip fonksiyonel hale getirmek gerekiyor. Tüm bunlarla be- raber ve mutlaka tarımın kredilendirilmesinde devlet desteğinin devamına ihtiyaç duyu- luyor.

Engin ÇADIRCI

TC, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü

Bu tartışmanın son konuşmacısı olarak, oturumda ileri sürülen konulara genel hatlarıyla yaklaşmak ve bir sonuç varmak istiyorum.

Sayın konuşmacılar, tarımda sermaye ve kredi kullanımına çeşitli şekillerde değ- indiler ve bazı konular üzerinde önemle durdular. Genelde belirli problemler üzerinde konuşmalarını yoğunlaştırdılar.

Sayın konuşmacılar dediler ki;

— Ülke nüfusunun önemli bir bölümü halen kırsal kesimdedir ve tarımla uğraş- maktadır.

— İktisaden faal nüfusunuzun yarısından fazlası keza tarım kesiminde istihdam edilmektedir.

- Cari fiyatlarla tarım sektörünün gayrisafi milli hasıladaki payı 15.94'tür.
- İhracatımızın yüzde 18.4'ü tarımsal ürünlerden oluşmaktadır.
Diğer taraftan;
- Ülkemizde 100 dekardan az araziye sahip işletmeler toplam tarım işletmelerinin yüzde 85'ini oluşturmaktadır.
- 100 dekardan az araziye sahip işletmelerin sahip olduğu işlenen arazi toplam işlenen arazilerin yüzde 39.3'ünü teşkil etmektedir.
- İşletmelerin küçüklüğü, tasarruflarındaki arazilerin çok parçalı oluşu, verimliliği ve tarımsal finansmanı olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu ifadeler Türkiyemizin gerçekleridir. Bu gerçekler bize tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğunun çağdaş anlamda bir tarımsal işletme ünitesi olmadığını açıklamaktadır.

Toprak, emek ve sermaye tarımsal üretim ve verimliliğin temel öğeleridir.

Bilindiği üzere, sermaye insanlar tarafından oluşturulmaktadır. Tarımsal üretimin Dünyada bilinen özellikleri ve doğa şartlarına bağımlılığı, diğer iktisadi faaliyetlere göre sermaye ihtiyacını artırmaktadır. Ancak bilindiği gibi tarımda sermaye birikimi oldukça zordur. Zira, tarımsal üretimde risk ve belirsizlikler her zaman görülebilir. Bu nedenle de tarımda tasarruf yoluyla sermaye oluşturulması zordur, olsa bile uzun zaman gerekmektedir.

Diğer taraftan, gelişen teknolojiler, tarımsal işletmelere ek ve yeni masraflar da yüklemektedir. Yüksek verimli tohumluklar, zirai mücadele, mekanizasyon ve sulama gibi hususların işletme girdi masraflarını artırdığı dolayısıyla sermaye ihtiyacını ve buna bağlı olarak, kredi talebini artırdığı açıkça belirtildi. Doğrudur.

Ancak, Sayın Bülbül hocam yukarıda açıkça sıralanan sektörün bu şekliyle kredilendirilmesinin nasıl olacağını veya olması gerektiği hususunu kapalı olarak geçti. Ülkemiz tarımının ikibinli yıllara bu haliyle taşınması doğru mudur? Nasıl bir dönüşüm olduğundan hareket edilmesi gerekir?

Zira yukarıda izahına çalıştığım gibi ortaya konulan tablo pek iç açıcı değil. O halde, bu günkü tarımsal yapının çağdaş bir görünüme kavuşturulması ve sorunlarının enaza indirilmesi için gerekli olan sermaye yapısı ve finansman uygulaması nasıl olmalıdır? Bu oturumda oluşturulması ve sonuçlandırılması gereken hususun bu olması gerekirdi.

Diğer taraftan, tebliğ sahipleri tarımsal işletmelerin % 85'inin 100 dekarın altında olmasının kredi teminatlarını da olumsuz yönde etkilediğinden (**ipotek bedelinin açılan krediyi karşılamaması gibi**) bahsettiler. Ancak burada önemli bir husus göz ardı edildi. T.C. Ziraat Bankası kredi uygulamasında arazi ipoteği yanında geniş bir uygulaması olan müşterek borçluluk ve müteselsil kefaletle de kredi kullanılmaktadır. Türkiye'de kadastro tamamlanmamış veya kadastro geçmekle birlikte güncelliğini yitirmiş kadastro işlemlerinin de kredi teminatı olarak verilecek arazilerde problem oluşturduğu ifade edildi. Bu görüş kısmen doğru olmakla birlikte, T.C. Ziraat Bankası bu gibi problemlerin olduğu yörelerde ipotek yanında müşterek borçluluk ve müteselsil kefalet sistemini çalıştırarak çiftçilerin üretimleri için gerekli krediyi vermeye çalışmaktadır. Banka şubeleri bu konuda yeterli işlem yapabilmekteler mi? Bu soruya rahatlıkla evet diyebiliriz. 3182 sayılı Bankalar Kanununun 44. maddesi gereğince Banka Genel Müdürlüğünce bir kişiye açılacak kredi limiti olan 500 milyon liranın 75 - 400 milyon li-

rası şubelere devredilmiş bulunmaktadı. Bu limitler çerçevesinde, şubeler kullandıkları kredilerin önemli bölümünü müşterek borçluluk ve müteselsil kefaletle kullandırmaları imkânına kavuşturulmuş bulunmaktadı.

Sayın Bülbul Hocam tarımda sermaye devrinin düşüklüğünü, üretimdeki risk ve belirsizlikleri gündeme getirerek, uygulanan tarımsal kredi faiz oranlarının aşağı çekilmesi gerektiğini iletmişlerdir. Bu hususa katılmamak mümkün değil. Ancak, günümüzdeki bankacılık sistemi dikkate alındığında, tarıma tahsis edilen kaynakların maliyetlerinin ekonomik sistemin gereği olarak bir hayli yüksek olduğu ve kaynak maliyeti ile uyumlu bir faiz oranının tespiti de gözönüne alınmalıdır.

T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredilere uyguladığı bu günlük faiz oranları Türkiye'de diğer kredilere uygulanan faiz oranlarının bir hayli altındadır. Ticari kredilere uygulanan faiz oranları, tarımsal kredilere Ziraat Bankasının uyguladığı faiz oranları ile uygulanabilir. 4 - 5 katıdır.

Diğer taraftan, T.C. Ziraat Bankası 1989 yılından beri tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranlarında büyük bir değişim yapmamış, aksine uygulamaya koyduğu cari hesap sistemiyle kredilere yıl sonlarında yapılan faiz kapitalizasyonlarını kaldırmak suretiyle faiz ödemelerini aşağı çekmiştir.

Konuşmacılar kaynak oluşumu ve girdilerin kredilendirilmesinden bahsettiler.

T.C. Ziraat Bankası bu dev sektörü kredilendirirken 10 trilyon liralık sermaye yapıyla hareket etmekte, Türkiye'nin en uca köşelerine yayılmış bulunan 1273 şubesiyle tasarrufları toplayıp tarımsal kredi sistemine aktarmaktadır.

T.C. Ziraat Bankası Dönüşüm Olgusunun gündeme geldiği bu günlerde çok önemli bir yeniliği başarı ile uygulamaya koymuştur. Bu konuda Cumhuriyet Tarihimizin en kapsamlı ve en önemli yeniliği 1 Temmuz 1993 yılında Bankanın tüm şubelerinde uygulamaya konulan tarımsal işletme kredilerinin cari hesapla bir sistemle kullandırılması hususudur.

Tarımsal kredilemenin değişen bankacılık ve tarım teknolojilerine uyulanması bakımından çok önemli olan bu uygulamayı, dönüşüm stratejilerine örnek olarak gösterilebilir. Eski sistemle tarımsal işletmeler, kredi konularına göre ayrı ayrı ve bir yıla yayılan vadelerle kredi verilmekteydi. Yeni kredileme sistemiyle, tarımsal işletme bir bütün olarak ele alınmakta ve işletmede üretilen tüm faaliyetler gerekli ihtiyacı hesaplanarak bir limit tespit edilmektedir. Bu limite sınırlı kalmak koşuluyla çiftçi istediği zaman para çekiyor veya hesabına para yatırıyor. Bu sistem en önemli tarafları, tespit edilen devre sonunda kredinin faiz ve masraflarının çiftçi tarafından ödemesi ve ana-paranın işletmede kullanılmasına devam edilmesidir. Çiftçi kredi limitinden geçtiği paraya karşılık eline geçen paraları tarımsal işletme kredileri hesabına yatırmakla da hesabına tahakkuk ettirilecek faizleri en aza indirme imkânına da sahiptir.

Konuşmacılar tebliğlerinde ürün bütçelerine değindiler ve işliği fazla olan ürüne az kredi, işliği az olanlara ise fazla kredi verildiğini ifade ettiler.

Bunun dengsizlikler yarattığı belirtildi. Ancak ürün bütçeleriyle kredi verirken, maliyet kapsamı içinde elbette ki işliğin giderleri fazla olanlarda işletmenin, aile işletmesinin içindeki fertler tarafından ortaya konulacak iş gücünü belki dikkate alınmamıştır. Ancak, bu önemli bir husus değildir.

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

SORULAR VE YANITLAR

Prof Dr. Emin İŞIKLI — Sayın Başkan, sayın izleyiciler; gerçekte bize doğrudan yöneltilmiş herhangi bir soru yok, yalnız ben Sayın Zoral'ın görüşleriyle ilgili iki noktaya, Sayın Gökta'nın görüşleriyle ilgili bir noktaya değineceğim.

Sayın Zoral'ın, sermaye kullanımında girişimci faktörü son derece önemlidir biçimindeki görüşü doğru ve bizim de katıldığımız bir görüştür. Bu girişimci insanların yaratılması açısından ziraat fakültelerinde veya tarım sektöründeki eğitimin etkinleştirilmesi konusu da son derece önemlidir. Bu noktada yine kendisine katılıyorum; ancak, Türkiye'de girişimci nitelikte uygulamaya dönük gerçekten mesleği uygulayabilecek biçimde bir ziraat fakültesi mezunu veriliyor mu verilmiyor mu konusunun çok ciddi biçimde değerlendirilmesi gerekir. Bugünkü yapı içinde mezunlarımızın beklenen nitelikte olduğunu iddia etmenin doğru olmayacağını düşünüyorum. Eğitimde birtakım iyileştirmelerin, özellikle eğitim programlarında birtakım iyileştirmelerin uygulamaya dönük çalışmaların yapılması zorunluluğu artık bellidir. Bu itibarla, belki de bu kadar işsiz insanımız varsa, sorunun gerisinde yatan önemli nedenlerden birini burada aramanın gerçekçilik olacağını düşünüyorum. Yanlış politikaları kabul etmiyorum, ama bu eğitimden geçen insanların yeterli formasyona kavuşturulması konusunun son derece önem arz ettiğinin altını çizmek istiyorum.

Sayın Zoral'ın ikinci söylediği nokta da ekonomi tarıma gereken önemi vermiştir ya da tarımı fazla büyütmek pek de uygun olmayacak biçimindeki görüşüdür. Ekonominin gelişme süreci içinde tarım zaten ikinci, üçüncü planda kalacaktır. Bu kaçınılmaz bir sonuçtur; ama, hiçbir zaman tarımın ihmal edilmesi anlamında da algılanmamalıdır. Özellikle Türkiye'de 1980 sonrası uygulamalarında uygulanan politikanın gereği olarak tarım ikinci plana itilmiştir. Bunun altını çizelim, ama bu yaklaşım, ülkede çözümü güç bazı sorunları ve siyasal bazı sonuçları da getirmiştir. O halde, burada tarımı ihmal edici bir yaklaşım değil, esasen Sayın Zoral'ın da öyle demediğini çok iyi biliyorum, ama tarıma gereken önemi verebilecek bir yaklaşım ve anlayışın olması lazım, çünkü tarımda bu potansiyel vardır. Biz bu potansiyeli kullanmanın yolunu arıyoruz, işte bu yol tarıma yeni bir politikayla bakış getirmelidir. Ben onu işaret etmeye çalıştım.

Sayın Gökta'nın, kaynak ve sermaye birikimi nasıl olacaktır, sorusu yeteri kadar açılmadı biçimindeki yaklaşımı saygıya değer bir değerlendirmedir; ama bildirimizi sunarken sermaye birikiminin olabilmesi için öncelikle gelir düzeyinin artırılması gerekir, gelir düzeyinin artırılabilmesi için de işletme ölçeğinin belli biçime ulaştırılması gerekir biçimiyle yeter gelir, tasarruf, arkasından yatırım, arkasından verimlilik artışı ve yeniden yeter gelir döngüsünün olabileceğine işaret etmiştim. Esasen Sayın Gökta'da optimal işletmelere giderek bunun yaratılması gerektiği görüşünü kendisi dile getirmiş oldu ve aynı noktada birleşmiş olduk.

Teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Mehmet BÜLBÜL — Bana yöneltilmiş sorulara cevap vermeye çalışacağım, bu ara da yine Sayın Zoral bazı konulara değindi, direkt olarak değilse de sermaye ve kredi meselesi birbirinden ayrılan konu olmadığı için bu meseleye kısaca değinmekte yarar var.

Tarım sektöründe bir birikimin olmadığı ifade edilmedi, ama bu birikim, yani tarımda kaynak birikiminin koşulları vardır. Tarımda bir kaynak birikimi varsa bugün, çiftçinin zorunlu tasarrufu sonucunda ortaya çıkmış olan bir birikimdir. Genel ekonomik kurallar içerisinde tarım sektörünün normal olarak sağlamış olduğu bir sermaye birikimi değildir. Çiftçi köylü dediğimiz bu insanların kendi yaşam standartlarından feragatle ayırmış

oldukları payların birikimidir bu. Eğer zaten böyle olmasaydı, geçtiğimiz dönemde 1000 traktörden 692 bin traktöre geçemedik, biz bunu çiftçiye hibe etmedik ki, krediyi verdik, o birtiridi bize geri ödedi. Bunu iyi ayırt etmek lazım.

Ben, tarımdaki sermaye birikiminin, normal koşullarda işçilik gelirin karşılığı tarıma bağlanmış olduğu sermayenin normal faiz karşılığını talep ediyorum. Bu yoksa o zaman sermaye, tarımda normal bir sermaye birikimi olduğunun söylememiz mümkün değil.

Tarımdaki sermaye işrafı doğrudur bazı noktalarda, ama bunu genelileştirmek mümkün değil. Bazı bölgelerimizde aşırı gübre kullanımı varsa, bazı bölgelerimizde aşırı su kullanımı varsa, traktörün tarım dışı alanlarda işrafı edilişi varsa yine ben bu çiftçiye fatura edemem. Yanlış bilgilendirmeden veya çok iyi dile getirdi Cemal Taluğ arkadaşımız, yayım teşkilatının yetersiz olmasından dolayıdır bu. Yine bunun günahı da bizim omuzlarımızda.

Niçin kırsal alana gidiorusunuz; Konya yoluna gidin, Dişişleri Bakanlığı binasını 15 km geçin, sol tarafta yapılmış tezeleri göreceksiniz, çayır çayır yapıyorlar, dumanı da bu tarafa doğru geliyor. Yani, tezek yakma işrafının varlığını kabul ederim.

Ben diyorum ki, Sayın Zoral, Sayın Taraklı'nın okuması olduğu tebliği dinlemiş olsaydı veyahut da okuması olsaydı, tarım sektörünün bu kadar parlak bir tablo göstermediğini sektör olarak ele almaktan çok, bir tarım, kırsal alan sorunu, bir köylü sorunu, bir ziraatçı sorunu şeklinde ele almış olan bu tebliğde tarım sektörünün veyahut da kırsal alanın köylünün ne durumda olduğu orada çok iyi ortaya konmuştu.

Kredi sisteminde kullanılabılır kredi kaynakları vardır, mevduatın tamamı kredi değildir, maliyetleri de biliyorum, paçal maliyetler kredinin maliyetlerinin oluşmasındaki esas. Mevduatın karşılığı Ziraat Bankasına 100 lira para yatırılır, bu 100 liranın karşılığı Ziraat Bankasına 15 - 20' si Merkez Bankasına yatırılır, bankanın kasasında ödemek için disbonblite oranı vardır, bu da yüzde 12 - 15 arasındadır. Ortalama olarak bu yüzde 25'tir. Yani maliyet yüzde 100'dür. Buradaki faiz hadlerini düşürmek zaten Ziraat Bankasından istenebilecek bir durum değildir. Devletin faiz politikasıdır. Bu paçal maliyet yüzde 40 - 60' tarım yakınıdaysa devletin yüzde 5' lik sübvansiyonu vardır, buradaki esas devlet politikası, tarım sektörünün ekonominin geçici güçlerinden olup olmasısıyla çok yakından ilgilidir bu sorunu.

Çarlı hesap sistemi güzel bir durumdur, tarım sektöründe kredinin iyi kullanılması açısından, çiftçinin zorluğa düşmemesi açısından. Faizlerin miktarını belirleyen ekonominin rantablenin üzerindeki her faiz çiftçinin aktif sermayesinin faiz karşılığıyla iş yapması için gerekli olan paradır.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yavuz TEKELİOĞLU — Benim katkım, tarımsal mekanizasyondaki bazı yanlış anlımaları ortadan kaldırmak için olacak.

Çok hızlı bir sunum olacak, ama çok yararlı olacağına inanıyorum. Batı'da nasıl oldu, bizde nasıl oldu: Bizde mekanizasyon Marshall planıyla başladı birinci aşamada 40 bin traktör geldi ABD'den 1948 - 1953 arası ve bu traktörler dağıldı. Fransızlar da 10 bin tane geldi, 10 bin traktör Fransızlar geldiğinde Fransızlar oturup kara kara düşündüler ne yapacağız; tarım bakamı, o günkü hasat sendikalarında bu traktörleri verdi ve o sendikalar bugünkü tarımda makine kullanımı kooperatifleri olarak o gün örgütlendiler ve bugüne geldiler, çok etkindiler, tarımda drenajı bile yaparlardı.

Biz dağıttık, sonra tesisler kurulmaya başlandı, 1960'lı yıllar, çok hızlı başlayan bu mekanizasyonun sonuçlarını da almaya başladı; tamir, bakım, yedek parça vesaire. Anadolu traktör mezarlığıdır. Daha sonra planlı dönemde planlara göre kesinlikle traktör ithalatı yasak., bazı paletli traktörlerin ve büyük güçlü traktör dışında; fakat Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde ithalat serbest bırakılır ve Türkiye, uluslararası platformda ABD, Kanada ve Fransa'dan sonra en çok traktör ithal eden ülkedir, dünyanın her tarafından, İspanya, Brezilya, Hindistan'dan.

Tarım çok güzel, traktörler de satılıyor, karaborsalar çift fiyatlar vesaire; özel sektör hemen yatırım yapar. DPT, teşvik izinleri, montaj izinleri verir ve yeni firmalar devreye girer. 1980'li yıllara gelinir, ekonomik kriz vesaire, sonra 1980'li yıllarda da Anadolu bir traktör fabrikası mezarlığıdır. Neden bütün bunlar, bakacağız.

Batı'daki yaklaşım şudur; tarımsal mekanizasyon konusunda ya güçlü ekipmanlar, çünkü teknoloji sürekli performa, ama çok pahalı ekipman yapıyor, tarımsal mekanizasyon sadece traktör değil, her ne kadar traktör, tarımda bir devrimi açmışsa da; bu makineler çok pahalı, bireysel çiftçilerin bunları satın almaları imkânı yok. Küçük makineler, küçük çiftçiler alsın diye. Birinci gruptaki makinelerden küçüklerin yararlanabilmesi için mutlaka ortak kullanım gerekiyor. Batı'daki yaklaşım bu iki çözümden bir tanesi. Biz bunlardan ne birini, ne de ötekini aldık, kendimize özgü bir mekanizasyon yaptık.

Bunlar, tarımda hep yapısal dönüşüm, yeniden yapılanma diyoruz. Tarımsal yapılar sağlıklı bir mekanizasyona uygun değil, her geçen gün bu yapılar daha da bozuluyor. İkincisi, endüstrinin ürettiği traktörlerde şu andaki Türk tarımsal yapısına uygun traktörler değil; dolayısıyla bir çelişki var. Bu çelişkinin sonucunda şu anda da Türk tarımının çok aşırı mekanize olduğunu iddia ediyorum. Sayın Evcim henüz yeterince mekanize ve ayrıca burada verilen kriterlerin de sağlıklı kriterler olduğunu zannetmiyorum. Dünyada bin hektara düşen traktör sayısı çok yanıltıcı bir kriterdir. Bir hektara düşen beygir gücü olarak bakılmalıdır ve Türkiye çok mekanize bir ülkedir, korkunç atıl kapasite vardır traktör kullanımında.

Bunun nedenleri de ortalama 300 - 350 saat kullanılıyor, senede 1200 saat kullanılması gerekiyor, dolayısıyla bunu özendiren nedenlerden bir tanesi ekipman yetersizliğidir, ortak kullanımın yok olmasıdır. Çiftçinin, hâlâ traktöre bir sosyal statü aracı olarak bakmasıdır.

Teşekkür ediyorum.

Bir İzleyici — Özendirici teşvikler nelerdir, bunun reçetesini verirse ben bakarım, ben pazarlamayım.

Pazara yönelik ürünlerin kredilendirilmesine özen gösterilmelidir denildi. Ben üç senedir bölgeleri dolaşıyorum, böyle bir model görmedim. Bunu da bize söylerlerse sevinirim.

Prof. Dr. Mehmet BÜLBÜL — Pazara yönelik kredilerin, pazar ürünlerine yönelik kredilerin teşvik edilmesi, şöyle bir uygulama vardı; güçlendirme kredisi dediğimiz pazarlama kredisi dediğimiz bir kredi uygulaması vardı; yani hasat öncesi çiftçinin mali durumunun en zor olduğu dönemde, çiftçinin malını pazara yok fiyatıyla vermemesi için güçlendirme kredilerinin tekrar gündeme getirilmesi ve yaygınlaştırılmasında yarar var.

İkincisi, teşvik önemli olarak özendirici teşvikler, yapılacak olan, verilecek olan kredinin cinsine göre değişir. Yatırım yapacaksınız, 1964 - 1980'li dönemlerdeki gibi uzun vadeli kredilerde puan indirimi gelir, yani ucuz kredi sistemi getirilir. Ödemesiz

dönemler getirilir. Başka, gelişmekte olan bölgelerimizde uygulandığı gibi, yapılacak olan yatırım belirli bir bölümünü hibe olarak vermek mümkündür. Bu, yapılacak yatırımın ülke ekonomisine yapılıacak katkısıyla orantılı olarak verilebilir.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ünal Evcim — Türkiye'de mekanizasyon açığı vardır, değişik yatırımlar da bütün arkadaşlarımız bunu dile getirdi. Sayın Hocamızdan rica ediyorum, bu konuda fikir serdetmeden önce bu yatırımları değerlendirilmesini rica ediyorum.

1,7 - 27 kilovat hektarlar söylediği değer Türkiye'de, 7 kilovat hektarlar Batı Almanya'da, Avrupa ülkelerinin tümünde kilovat hektar cinsinden hepsinden geriyiz, 0,69 kilovat hektardır Güneydoğu Anadolu Bölgesinde. Artı, şu anda ülkemizde 19 tip traktör üretilmektedir, ne satılıyorsa onu üretmeye hazırız sanayici. Öğe olarak Avrupa'da parti partilere eşit ölmektedir. Fiat traktörlerinin kapasitesi 40 bindir, Türkiye'de bir fabrikamızın kapasitesi 25 bindir, aynı teknolojiye sahiptir. Yalnız bir yanlış, traktörün küçültüğünüz ölçüde fiyatı küçültmemektedir, o nedenle küçük traktör görmeyebilirsiniz. Artı, işletmenin küçülmesi demek, güç ihtiyacının aynı oranda küçülmesi demek değildir. Siz, işletmeyi küçülttüünüz diye tarlanızı çapayla sürmezsiniz veya işneyle kuyu kazamazsınız; yani güçü de aynı ölçüde küçültmezsiniz.

Teşekkür ederim.

AÇIK OTURUM

TARIMIN GELİŞME GEREĞİ VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

Yönetici : **Prof. Dr.Doğu ERGİL**
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

KATILIMCILAR :

Prof. Dr. Mehmet ALTAN
Gazeteci / Yazar

Dr. Erol BARAZ
Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı

Doç. Dr. Yücel ÇAĞLAR
Milli Prodüktivite Merkezi

Tevfik ÇAVDAR
Araştırmacı / Yazar

Prof. Dr. Halis AKDER
Ortadoğu Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Seyfettin GÜRSEL
İstanbul Üniversitesi Eski Öğretim Üyesi / Yönetici

Dr. Seyfettin GÜRSEL (İ.Ü. Eski Öğretim Üyesi — Yönetici)

Ziraat Mühendisleri Odasına teşekkür ediyorum beni bu panele davet ettikleri için. Aslında ben bir tarım uzmanı değilim, bir iktisatçiyim, ama tarıma sadece teknik uzman açıdan değil, aynı zamanda bir iktisatçı gözüyle de bakmak zorunluluğu var.

Bence Türkiye'nin en büyük sorunu ne enflasyon, ne de terör, en büyük sorun, şu anda istatistiklerde % 40 civarında gözüken tarımsal nüfusu süratle % 10 - 20'lere bir 15 - 20 yıl içinde Türkiye nasıl indirecektir? Aynı zamanda gelişmesini de buna paralel olarak nasıl sağlayacaktır ve tarımı da ezmeden, tarımda çalışanları gelir açısından Türkiye'nin ortalamasından çok fazla koparmadan bunu nasıl sağlayacaktır? Bence bu çok ciddi bir sorundur.

Tarımın birtakım özellikleri var. Tarımın büyük bir sorun teşkil etmesinin nedeni, tarıma özgü çok genel birkaç özellikten kaynaklanıyor. Bunlardan biri, geliştikçe, gelirler arttıkça biliyoruz ki tarım ürünlerine yiyeceğe, içeceğe vesaireye olan talep artışı gelir artışının gerisinde kalıyor. Bu bir dünya trendi, olgu. Eğer tarımda talep artışı yavaşsa, elbette tarımsal ürünlerin fiyatlarında da genelde bir düşüş söz konusu olacaktır. Nitekim, size bu konuşmam sırasında da mümkün olduğunca bazı çarpıcı rakamlar vermeye çalışacağım. Örneğin 1988 - 1990 arasında tarım ürünleri dünya fiyatlarına baktığımızda manzara şu: 1977 - 1979 yıllarını 100 olarak alırsanız, 125'ten başlamış, 80'lere düşmüş. Bunların içinde çok daha hızlı fiyatı düşmüş ürünler var, çok daha yavaş düşmüş belki birkaç istisna da artmış olabilir.

İkinci temel özellik, tarımda verim artışı, tarım dışı sektörlerdeki verim artışının iki katı olmuş bu gelişme sürecinde. Bu ikisi bir araya geldiğinde iktisadi açıdan şu demektir: Tarımda gelirlerin, normal gelişme trendindeki gelir artışlarını iyi kötü izleyebilmesi için tarımda çalışan nüfusun büyük bir hızla azalması gerekir. Nitekim de böyle sonuçlanmıştır, çünkü gelişmiş ülkelerde şu anda tarımda çalışan nüfus yüzde 5 civarındadır.

Bizim nasıl bir gelişme senaryomuz olacak önümüzdeki yıllarda; bu, gerçekten

temel bir sorun. Buna benim hazir bir cevapim da yok. Batı ya baktiginizda, gok kabaca uc tane dönem var. Bir tanesi 1846 öncesidir, 1846 gok önemli bir tarihtir, İngiltere'de ünlü tahil kanunlarının gikaridigi yildir, yani 1846'ya kadar ig piyasasını, tarım üretiminin korundugu yillardir, 1846'dan sonra büyük kavga kopmuş, dogrudan dogruya tarıma sanayi dünyasının bir garpışması halinde cereyan etmiş olay ve 1846 sonrası bir ithalatın serbestleştirildiği, yani emeğin en önemli girdisi olan o dönemde, ürünlerin gelirin fiyatlarının indirilmesi dönemidir. 1930'lara kadar bugün gelişmiş ülkeler sanayileşme-lerini sağlamışlardır. Neyin sırtından? İgerideki tarım sektörünün sırtından.

1930'larda başlayan dönem, özellikle Amerika'da tarım fiyatlarının büyük bir hızla düşmesi ki, büyük bunalmın nedenlerinin başında gelmiştir, borsa düşüşü sadece bir sonuçtur, onların sonucunda özellikle efektif talep düşüklüğü yaratan, tarımdaki büyük gelir düşüşleri sonucunda Keynes'igil politikalarla yavaş yavaş tarımın korunması ve sübvansiyon edilmesi politikaları gündeme gelmiştir ve 1930'lardan bu yana son dere-çe karmaşık, sofistike bir tarım koruma politikaları inşa etmiştir Batı. Bugün bu inşa et-tiği karmaşık koruma politikalarının gikmasıyla karşı karşıyadır ve son Uruguay raundu sonuncunun da uzamasının en önemli nedeni bu koruma politikalarıydı ve bugün bu po-litikardan vazgeçmenin yoluna girmiştir. Bu büyük bir politik kavgaadır, sadece iktisadi mesele değildir.

Sorum ne mevcut koruma sistemlerinin sorunu, bir kere özelliği ne; üretim teşviki, yani üretimi sübvans eğiyor. Burada kullanılan araçlar garanti edilmiş asgari fiyatlar, yani taban fiyat politikaları, yatırım teşvikleri ve girdi teşvikleri, tabii bunların bir arada yürüyebilmesi için, yani ig piyasada bu teşvikler sonucunda oluşan yüksek fiyat düzeyi-ni koruyabilmek için ithalat yasakları veya yüksek gümrük duvarları, üç tane temel araç var.

Batı dünyasında bunun sonuçları nedir, aslında gok sayıda iktisadi, özellikle tarım iktisatçıları araştırmalar yaptılar. Çarpıcı rakamları vermek istiyorum. Hesaplanıyor ki, kısmi bir liberalizasyon 200 milyar dolar kazandıracak. Gene hesaplanıyor ki, Batı için her kapsamlı liberalizasyon 500 milyar dolar kazandıracak. Bu Avrupa'da millili gelirin 2,5 yillik artışı demektir. Şu andaki kayıplara gelince, bunlar hesaplara göre elde edile-cék kazançlar, bugün tamamen kayıp olarak görünün, yani hiçbir işe yaramadan, yani buharlaşan rakamlar açısından ise örneğin, 1990'larda 260 milyar kayıp hesaplanıyor, bu, İsveç'in millili geliri. Hiçbir şey değiştirilmeden devam edilirse 2000'li yıllarda 300 milyar. Amerika'da her bir doların koruma için harcanan 37 centinin kayıp olarak ortaya giktiği hesaplanıyor.

Bu politikaların sonucu bir dogrudan kayıp meselesi var ve Batı'da bu hesaplana-biliyor.

İkinisi, dünya fiyatlarında bir düşüşü hızlandırıyor. Şekerde 1974 - 1985 arasında dünya şeker fiyatları 2 dolar 60 centten 60 cente düşmüş. Neden böyle, çünkü, iğeride desteklenen üretim bir üretim fazlası yarattığı için dünya piyasalarında pek gok korunan ürün fiyatı ülkenin içindeki fiyatların altında oluşuyor. Bunun bir sonucu var, gelişmekte olan ülkeler üzerinde de bu olay gok büyük bir baskı ve adaletsizlik yaratıyor. Nitekim, şeker üreticisi ve ihracatçısı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bugün içinde düşüşü büyük ekonomik siktininin bir iktisadi temeli var.

Bu üretimi destekleme, sübvans eğme politikalarını aslında sadece uluslararası düzeyde adaletsizliğe yol açmıyorlar, ülke içinde de adaletsizliklere yol açabiliyor. Bu tansiyonları var ve bu net bir şekilde hesaplanabiliyor. İki türlü adaletsizliğe yol açıyor-lar; bir, tarım igi adaletsizliğe yol açıyorlar; çünkü, üretimi desteklediğiniz zaman en

çok üretimi yapan, verimi yüksek, en geniş topraklara sahip olan çiftçileri daha fazla destekliyorsunuz ki bunların zaten ortalama gelirleri genellikle sadece tarımda değil, o ülkenin ortalama gelirinin üstünde. Amerika'da iki kat olduğu hesaplanıyor belli bir asgari toprak düzeyinin üstüne sahip çiftçilerin gelirleri, Amerika'daki toplam ortalama yıllık gelirin iki katı. Genelde bir sübvansе verdığınız zaman zengini daha zengin yapıyorsunuz, yoksulu biraz daha az yoksul yapıyorsunuz. Orada da adaletsiz bir mekanizma çalışıyor.

İkinci adaletsizlik tarım dışında ortaya çıkıyor. Tarım dışında yaşayan insanların en yoksul kesiminin tüketim sepeti içinde elbette tarımsal ürünlerin payı çok yüksek. Siz içeride tarım ürünleri fiyatlarını dışarıdan daha yüksek bir düzeyde tuttuğunuz zaman, tarım dışı en yoksul kesimlere de bir iktisadi külfet bindirmiş oluyorsunuz.

Ne yapmalı, Türkiye'de benzer politikalar uygulanıyor, gerçi tarım o kadar gelişmiş değil; ama bir tarafta yüzde 40 nüfus, Batı'da yüzde 5 nüfusu geri kalan yüzde 95 besliyor. Maliyetinden büyük eleştiri ve şikâyet içinde.

Biz ise yüzde 60 nüfusumuzla yüzde 40'ı ne ölçüde yapay bir şekilde tutabiliriz. Bu bence temel sorun. Dolayısıyla, fazla tarımı ezmeden, tarımsal gelirleri çok düşürmeden acilen bizim tarımda emek verimliliğini artırıcı politikalara geçmemiz lazım ki, tarımsal nüfusu hızlı indirebilelim. Bunun yanı sıra üretimi destekleme yerine, ki tütünde tamamen absürt bir düzeye varmıştır. Türkiye'de bu politikalar, pamukta çok tartışmalıdır, hayvancılıktan söz etmiyorum, çünkü girdileri ve yatırımları desteklenmesi gerekir. Çünkü, hayvan üretimi, et üretimi Türkiye'de kişi başına son 10 yılda geriledi, üretimde çok cüzi bir artış var, ama nüfus artışının altında. Birtakım ürünlerde de biz politikalarımızı kimin cebinden alıp kimin cebine koyuyoruz ve ne ölçüde amaca hizmet ediyor sorusunu sorup ciddi analizlerle irdelemek zorundayız ve politikalarımızı gözden geçirmek zorundayız.

Üretimi, para vermek yerine, sübvansiyon yerine şu söylediğim süreci sosyal açıdan daha kabul edilebilir kılmak için de doğrudan doğruya gelir politikasına geçmemiz lazım. Yani, o tarımdaki yoksul kesime doğrudan gelir vermek, üretime para vermekten bence sosyal adalet açısından doğru bir politika ve iktisadi açıdan da büyük bir ihtimalle daha doğru bir politika.

Söyleyeceğim pek çok şeyi maalesef söyleyemedim, belki ikinci turda söyleme fırsatını bulurum.

Dr. Erol BARAZ (TZOB Başkanı)

— Hazirunu TZOB adına saygıyla selamlıyorum.

— Biraz belediye otobüsüne benzeyen bu panelde tabii zamanımız çok daraldığı için konuşmamda satırbaşlarına temas edeceğim.

Dünyada tatbik edilen, bizde konuşulan bir konu değişim. Hep değişimden bahsediyoruz, nedir bu değişim: Ben, tarım sektörü açısından, tarım sektörüyle diğer sektörler arasında fark olmamasına doğru giden farkın kalkmasına giden bir yoldayız. Bugüne kadar ne konuşuluyordu; tarımda üretim faktörleri konuşuluyordu. Bu üretim faktörlerini nasıl kullanırız, ne kadar kullanırız. Bu üretim faktörlerini nasıl destekleriz, nasıl desteklemeliyiz şeklinde konuşuluyordu.

Bugün üretim, pazarlama, makro ekonomik ilişkilerle uyum sağlama, devletlerarası ve beynelmilî ekonomi konuşuluyor. Tarım artık buraya gidiyor. Türkiye içinde yalnız Türkiye'ye mahsus birtakım tedbirlerle burada meseleyi çözdünüz gibi görüseniz

de meseleyi çözemeyiz, mutlaka dünyada ne olup bitiyor, bununla ilgili kurmak

Bu değişimler kendi içinde bir zincirleme reaksiyon oluşturarak yeni değişimlere sebebiyet veriyor. Yeni değişim zaten bir süreç, fakat bu son zamanlarda son derece hızlanan ve daha da hızlanacak olan bir değişim içinde bulunuyoruz. Bu sebeple, tarım politikaları yeni hedefler, yeni sistemler, tarımda bu değişimle beraber yaşamak, bu değişimi tarımda bir problem değil, bir itici güç haline getirmek amacını taşıyan, o şekilde programlanan birtakim yeni tedbirler gerekiyor.

Tarım, artık özel bir sektör olma vasfını kaybediyor. Şimdiye kadar söylediklerimiz dünyada olan şeyler. Yani, eskisi gibi üç sektör, primer, second, sonra da hizmetler sektörü çıktı, bunlar böyle birbirlerinden belirsiz hudutlar içinde ayrıılıyorlar, o kadar ki birbirinin içine girmiş, iktisadi illikiler kurmuş bir durumda olduklarından, artık sektörleri eski kavramda mütalaa etmemiz mümkün değil. Buna sebep iki mühim faktör. Bir tanesi, bioteknoloji, bir tanesi de ileriye.

Biraz evvel, Türkiye, kendi hudutları içinde tedbirlerle getirmek istediği takirdede meselesini çözemeyiz, demek istediğim bu. Aslında dünyada şu veya bunun istediğiyle değil, yani bu değişim dediklerimiz, bu globalleşme dediklerimiz, Clinton'un, Mitterand'ın veya bir başka memleket başkanının, idaresinin istediği hadise değil; bu hadise defakto hadise, bunu herkes kabul ediyor, yani bu kimse'nin iradesinde değil; bu, artık teknolojinin iradesine geçmiştir. Bu hadiseyi kabul edip bu hadiseye uyum sağlamak mecburiyetindediriz.

Bu, bütün üretim faktörlerini değiştirecek. Dolayısıyla, artık ziraatte de birtakim kompleks jestion hususiyetlerine sahip olmak icabeden birtakim bilgi birikimine haiz insanlara ihtiyaç olacak, yani eğitim fevkalade, biz hep eğitim önemlidir deriz, ama fevkalade önemli bir hale gelecek. Tabii sermaye meselesi gıkacak; yeni teknolojileri mas-hedebilmek için mutlaka bir arti değer ödemek mecburiyetinde kalacak ziraat. Tarım iki kutba doğru gidecek bir tanesi merkezî kutup dediklerimiz orta işlemler, büyük işlemler, biri de küçük işlemler. Orta işlemler asıl hareket halinde olan kısım; yani bunlar, bir kısmı Türkiye'de başladı, kimse farkında değil. Yani bunlardan bir kısmı küçük işlemlere doğru kayacak, ekşi kutup dediklerimiz; bir kısmı da büyük işlemlere doğru ka-yacak.

Şimdi bunun yanı sıra bir de kısaca aslında GATT denen yani dünya ticaret anlaş-ması şeklinde ve Uruguay da başladığı için Uruguay Round denen hadise, anlaşma, ki şimdi bitti, itici gücünü de arayalım. Nereden gitti bu? 1948'de dünya ticaret anlaşması ilk defa yapıldığından bugüne kadar tarım sektörü bu anlaşmanın içinde değildi. İlk defa olarak bu anlaşmanın içine tarım sektörü itil edilmiş. Neden? Birçokları tarafından bu-nun itici gücünün, tarım sektörünün GATT'a itil edilmesinin sebebi, ileri memleketer olduğıu söylese de bana göre ileri memleketer kadar gelişmekte olan memleketerin de rolü vardır. Çünkü, son zamanda dünyada bir tarım krizi var. Üretim ve kazanç ileri memleketerin elinde. Bunlar aşağı yukarı dünya nüfusunun dörtte birini bile toplamaz-ken, üretimin yüzde 45'ine dünya stoklarının da yüzde 54'üne sahip. Bunun da esas iki kutbu ABD ve AT, ABD - AT kavgayaya girdiler, birbirlerini silleme hedefini güderek dünya tarım piyasasında, bu karar neticesinde her iki taraf da ihracatlarına fevkalade sübvansiyonlar uyguladılar, ondan sonra dünya fiyatları mutihş bir şekilde düştü. Bizim Türkiye'de de bunu ganimet bildiler, eferdim dünya fiyatları çok düşük, üç misli fiyat veriyoruznuz gittiğiye diye ortaya gıktılar, herkesten hızlı olarak biz de kendi fiyat destek poli-tikalarımızı adeta azaltma heyecanına kapıldık. Halbuki, o dünya piyasaları dedikleri fi-yatlar fiiktiftir. Yok öyle bir fiyat.

Gelişmekte olan ülkelerin rolü devreye giriyor burada. Çünkü, dünyadaki fiyatlar düştü, ama gelişmiş ülkelerde fiyatlar yüzde 19 nisbetinde düşerken, gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar yüzde 60 düştü. Bu sefer gelişmekte olan ülkelerin tepkisi; dediler ki; siz öyle korumacı politika tatbik ediyorsunuz ki, siz bizi öldüreceksiniz. Çünkü, bir yandan da Dünya Bankası, buralara, siz tarım ihracatını artırın diyorlar. GATT'ın sebebi budur. GATT rekabeti getirdi, getirecek daha doğrusu.

Türkiye'ye gelelim, Türkiye'de 70 senedir tarım sektöründeki nüfus baskısından bahsetti arkadaşlar. Biz 70 senede bu işi beceremedik. Türkiye'de tarım nüfusunu aşağı düşüremedik. Onun birtakım menfi etkileri var, çok elim bir şekilde, Türkiye'yi sarsacak bir şekilde verimin etkileri var. Herkesin söylediği erozyonun temelinde yatan bu hadise. Çünkü, Türkiye'de büyük bir ekseriyetle marjinal topraklar işleniyor nüfus baskısı yüzünden.

Ne yapacağız; işte onu da reklamlardan sonra.

Çok teşekkür ederim.

Doç. Dr. Yücel ÇAĞLAR (MPM)

Efendim, ben, panelistler arasında burada dünden beri bulunarak avantajlı konuşacağım. İki gündür izlediklerim, algıladıklarım, bu konuyu bağışlarsanız bilinçli bilmezlik tekniğiyle bir an için bütün bildiklerimizi sıfırlayarak baştan ele almanın gerekli olduğunu düşündüm. Çünkü, toplantının amacı, hem panel, sempozyum uygulamalarında, duvarda asılı olmasına karşın iki gün gözlediğim kadarıyla tek ağacı görme gibi bir noktada takıldık kaldık. Kanımca bizim iki gün gözlediğim kadarıyla tek ağacı görme gibi bir noktada takıldık kaldık. Kanımca bizim iki gün gözlediğim kadarıyla tek ağacı görme gibi bir noktada takıldık kaldık.

Burada yapılagelen tartışmalar ağırlıkla ekonomistçe oldu. Son derece teknokratça oldu ve inanılmayacak kadar da global oldu. Tamam, globalin modası var da bu kadarı da fazla gibi geliyor bana. Çünkü, biz bu globalcilik içinde sektörü, yöreyi, ürünü, toplumsal sınıfları, üretim ilişkilerinin niteliği gibi çok ciddi olan dönüşüm sorununu tartışırken çok büyük bir ciddiyetle ele alınması gereken konular olduğunu görüyoruz.

İlk gün Sayın Halis Akder bence çok ciddi bir soru sordu, bizim bu tartıştığımız kavramlar çerçevesinde, biz ortak görüş sahibimiyiz dedi ve kaygılarını da belirtti. Eğer biz bu dönüşümü, yapıyı çok geniş tanımlarsak ya da ne şekilde tanımladığımızı çok net olarak ortaya koymazsak, bu kavramın içinde kaybolur gideriz diye ve sanıyorum ki bu kaygısı da burada gerçekleşti diye düşünüyorum. Ben şahsen öyle düşünüyorum.

Burada çok ciddi iki kavram var ki, bu demin işaret edilen boyutlarıyla tartışmamızda gerçekten yarar var. Biri gelişme. Genel olarak gelişmeden söz ettiğiniz zaman, bağışlayın ama belki de doğum kökenli yöremizin özelliği nedeniyle 17.00'den sonra pek çalışmadığı için olsa gerek, nerede, neyin, nasıl, neden gelişmesi gerektiği konusundaki soruları ben yanıtladığımızı sanıyorum.

İkincisi, tarımsal gelişmenin, eğer gelişmeyi nitelendirip de tarımsal olarak ortaya koyduysak, bunu da yine Türkiye genelinde ürün özelliği dışına, yöre özelliği dışına işletme ilişkisi dışına taşırdığımız andan itibaren yine pek doğru, somut çözümler yapma şansımızı yitiriyoruz.

Bir konuşmacı Sayın Akder, Sayın Şahin, Sayın Tekelioğlu yapıdan neyi anlamamız gerektiği üzerinde durdular; ama anlayabildiğim kadarıyla, yine burada da bu açıklamalar sırasında da hep öğeler üzerinde duruldu; toprak, teknoloji, işgücü üzerinde duruldu, tek tek ele alındı; ama yine bağışlayın lütfen, bu faktörler arasındaki ilişkinin ni-

tebliği yine hiç ele alınmadı, almadık. Dolayısıyla da bence buraya kadar ki olan şekilde sempozium, tarımsal yapı, dönüşüm sorununu yeterince tartışmadı diye düşünüyorum.

Bir başka soru katamda şu; Türkiye'de tarımsal gelişme olmuyor. Türkiye'de tarımsal dönüşüm olmuyor. Dünden bu yana verilen tebliğler gösterdi ki, var, Türkiye'de bir tarımsal gelişme var, tarımsal dönüşüm var; çünkü, bu kimi zaman tarımsal gelişmenin bir gereği olarak, bir ön koşulu olarak yapılar, yapısal dönüşümler olmuştur. Böyle bir dı-tarım gelişiminde, Oyleyse eğer bunlar benim görebildiğim kadar bir gerçeklik namiklik var Türkiye'de. Türkiye'de, Oyleyse eğer bunlar benim görebildiğim kadar bir gerçeklik ise, o zaman böyle bir sempoziumun adı neden tarımsal yapı ve dönüşüm oluyor. Demek ki dönüşümü gerektiren birtakım sorunlar ya da olgular var. İşte bu soruyu araştırmamız zaman, eğer Türkiye'ye, uluslararası yine çok yu-karıdan, bu seter tersten söyleyelim, ormanı gözetmek, onunla yetinerek bakarsak yine yakalayamadığımızı söyleyebiliriz. Örneğin toplumsal yapılar, eğer dönüşümü tartışıyor, kesinlikle üretim ilişkilerinin dönüşümü sorununu tartışmak durumundayız. Bunu tartışmaya kalktıgımız zaman da karşımıza özellikle sosyal bilimci dostlarımızın gündemlerinden hiç düşme-yen küçük meta üretim ilişkilerine mi dönüşüreceğiz, dönüşürecekssek neye dönüşüreceğiz, dönüşürmeme gerekli mi ya da kapitalist üretim ilişkilerini mi, feodal üretim ilişkilerini mi; bunları dönüşürecekssek nasıl dönüşüreceğiz? Bir öncelikli alan var burada. Bölgele olarak da bu dönüşüm meselesi gündemde yer alabilir. Bir önce-lik, neyeri, hangilerini alacağız, hangi yöredeki demin saydığım toplumsal ilişkiler bağla-mında ele alırsak neyeri dönüşüreceğiz?

Altyapı sorunu var dönüşümü gerektiren bir boyut olarak, teknik ve teknolojik süreçler var, özellikle biyogenetik üzerinde çok duruldu, ama öyle duruldu, mesela şu yanı açığa çıktı. Eğer biyogenetik gelişmeler öngörülüyor düzeyde gerçekleşirse, tarı-ma girerli sağlanan teknolojilerin bütün yapısı değişecek mi? O zaman bizim tarımsal ya-pıların dışında tarıma girerli sağlanan; peki tersini de söylersek; tarımsal ürünlerin niteliği değişmeyecek mi? İşte böyle bir düşünme söz konusu olacaksa, biyogenetik alanın-da o zaman bu yapılar da büyük ölçüde değişecektir, bu ürüne göre dayalı ilişkiler de-ğişecektir; ama ben iki konuya son derece katıyım. Bir tanesi üretim, öncelikle dönüşümü gerektiren olgulardan biri. Üretimin üretim, ikinci önemsedim kon-u, devletin dönüşümü sorunları var, gündemde çok yakıcı bir şekilde var.

Sayın Baraz'da burada ve bana göre de Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin başında öyle bir önderin olması bana göre gelecek yünden umutlu olmamızda oldukça ciddi da-yanak. Fakat, öyle olmasına karşın, halen tarım raporunda üretim nasıl ?

"Güçlü ziraat odaları kurulabilirse, devletin tarımla ilgili hedefleri, programları zira-at odalarının katalizör rolü oynamasıyla şu kısa sürede gerçekleşme imkânına sahip olacaktır."

Eğer böyle bir örgütsel anlayışı dönüşürmese, dönüşürmese tarımda tek-nik düzeyde söz edilebilir, ekonomik düzeyde söz edilen gereklerin hemen hiçbir ye-rine gelmez gibi geliyor bana. Eğer Anayasamızın 171, 135, 33, 34. maddeleri değişmez-se örgütlenme alanında, yani bu maddelerin antidemokratik özellikleri de değiştirilmez-se Sayın Baraz başlıcasın, 10 tane Baraz da gelse TZO'ni şurada tarım raporundan alınmasını içerikten başka bir şekilde algılanmasına olanak vermez; yani, devle-tin uygulayacağı tarım politikalarını geliştirecek bir ziraat odaları birliği özlemi olmaz.

Devletin değişik alanlarda tarıma müdahale ettiğini biliyoruz. Yönelendirme alanla-rı, fiyatlandırması, sübvansiyonu, altyapı yatırımları, örgütlenme, ARGE.

Birinci gün Sayın Saltık harika bir saptama yaptı. Ne kadar demokratiz diye sordu. Ben diyorum ki, devleti ne kadar demokratlaştırabildik? Bu çalışmalar anında ne kadar demokratlaştırabildik; çünkü burada tartışılması ve dönüştürülmesi gereken demokratikleşme olayı sadece davranışsal olarak bireylerin demokratikleşmesi değil, kurumların da demokratikleşmesi ve bunların başında da devletin gelmektedir. Devlet demokrat mıdır, tarıma yaklaşımında demokrat mıdır? Bu sorunun en güzel yanıtını sanıyorum Sayın Baraz verecektir, çünkü tarım alanlarının amaç içi kullanımı konusunda olsun, YAYÇEP konusunda olsun, TZOB'nin ne denli etkinliği var? Eğer Türkiye'de çiftçi örgütünün en başında geleni ise? Ziraat Mühendisleri Odasının ne etkinliği var?

Eğer benim anladığım anlamda devletin demokratlaşması sorununu önemsemiyorsanız, o zaman karşımıza bununla birlikte, yani meslek örgütleriyle birlikte bütün bu karar alma ve uygulama süreçlerine katılım mekanizmalarını geliştirmek gerekir.

Demekki biz, eğer bu dönüşüm sorununu; ürün, yöre, üretim ilişkileri, toplumsal yapılar gibi ortamların dışında sorguluyorsak, bununla yetinirsek, dönüştürüm için strateji arayışlarını çok da gerçekçi temellere dayandıramayız.

Bu alanda bir strateji arayışı içinde olacaksak, ki bizden de Sayın Odamız bunu talep etmiştir, o zaman arayış alanlarımızı önceliklendirmek zorundayız. Bunu da yaparsak, kanımca hemen karşımıza çıkacak olan iki olguyu en kısa zamanda, en üretken ve en katılımcı mekanizmalarla dönüştürebilecek çabalara girmemiz gerekiyor. Biri devlet, biri de bu alandaki mesleki örgütlenmeler. Bunların demokratikleştirilmesi, mekanizmalarını üretmemiz gerekiyor, ki tarım demokratikleşebilsin. O zaman öteki süreçlere, yani kendisinden bihaber, örneğin Sayın Taluğ Hocam da burada, ilk gün eğitim meselesini getirirken söylediği çiftçinin katılamaması gibi sorunlar sanıyorum ki kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Tevfik ÇAVDAR (Araştırmacı — Yazar)

Sayın Başkan, değerli dinleyiciler; 10 dakika içinde ne söyleyeceğiz bilemiyorum.

Bir kere tarımdaki gelişmeden söz ediyoruz. 17. Yüzyıldan bu yana Türkiye'de tarım özellikle Anadoluyu düşündüğümüzde sürekli kriz içindedir. Yaklaşık olarak tam 400 senedir bu krizin içinde yaşıyoruz ve 400 sene içinde ancak Cumhuriyet döneminde bu krizi nasıl değiştirebiliriz diye düşünmüştüz.

Osmanlı tarımına baktığımızda, zaten Osmanlı tarımı diye bir şeyden söz etmek mümkün değil; ancak belli yerlerde belli ürünler ve sadece o çerçevede alışveriş için üretiliyor, yani ticari tarım kavramı 19. yüzyılda Osmanlıya giriyor ki, bunu da Osmanlı yabancılara teslim etmek istiyor. Keçecizade Fuat Paşayla Ali Paşa'nın meşhur vasiyetnamelerinde söylendiği gibi Konya Ovasını ve daha başka yerleri kolonizasyona açmak, yani Avrupalılar Amerika'ya gideceğine buraya da gelsinler, hem tarımı düzeltirler, hem de faydalı olur toplumun kalkınmasına. Nitekim, İzmir, Aydın kasama ve temdidi yolları ve nihayet Bağdat Demiryolunun çevresinde de yine benzeri bir takım ticari tarımı geliştirecek, ama yabancılardan, Alman ve İngilizlerin kontrolünde geliştirecek bir ticari tarım yapısı yaratılmak isteniyor.

İzmir Kongresinde de çiftçilerimiz böyle büyük sorunlarla uğraşmıyorlar, biraz ziraat tarım üzerinde duruyorlar ve biraz da aşar kalsın diye düşünüyorlar. Nitekim, İzmir Kongresine katılan çiftçiler, ki bunlar büyük çiftçilerdir, aşarın kaldırılmasından en fazla yarar görenlerdi. Geçimlik tarımdan daha fazla yarar görüyorlardı ve aşar kaldırıldıktan bugüne kadar bir iki ufak teşebbüsün dışında tarım sektörü vergilendirilmemiştir, yani tarım sektörü bugün dahi çok komik bir şekilde vergilendirilmekte ve tarımda büyük

paylar, aracı payları vesaire büyük gittiklerin ürettikleri kazançlar ciddi bir şekilde vergilendirilmişlerdir. Buna karşın, Cumhuriyet döneminde, özellikle 1930'dan sonra, ki 1928'den itibaren başlıyor, tarım ve sanayi fiyat makası ortaya çıkmış ve o dönemin hükümetleri sürekli olarak tarımı sanayie yöneltmek sermaye birikimi için kaynak olarak kullanmışlardır. O yüzden bu yana tarımdaki tasarruf oranının yüzde 16, sermaye birikimi yok dendi. Aslında burada şu anda bulunan mayan Kültü Bey çok net olarak koydu ki, tarım, sanayi sermayesine kaynağı hazırlayıp ve sanayi sermayesi tarımın kaynaklarını kullanarak bugüne kadar geldi. 1930'lu yıllarda meshur sanayi programında bu yapıldı, 1950'den sonra bugün çok eleştirilen destekleme fiyatlarıyla da bu yapıldı, hem bir yandan bu sanayi ürünleriyle tarım arasında daki fiyat makası (bilhassa 1970'lerde gene ters döndü), kullanılarak sermaye aktarıldı, fakat çok daha önemli bir biçimde destekleme fiyatlarıyla sermaye aktarıldı. Böyle ki, tarıma verilen fiyatların önemli bir bölümü, gitticinin eline geçen gelirin önemli bir bölümü sermayenin ürettiği malları almak için kullanılmıştır. Yani önemli bir taleptir, talep yaratılmıştır.

Bugün ben şaşıyorum, liberal ekonomiyi savunanlar, hatta sanayicilerimizin aldığı tuttuğu bu savunmalar arasında destekleme fiyatları konusunda sürekli olarak işte bunlar kalksın dedikleri anda tarımı yalnız bırakıyorlar, fark etmiyorlar, fakat onun da ötesinde kendi piyasalarını da baltaladıklarının farkında değiller.

Onun için, tarım destekleme fiyatlarının kesinlikle tarımı ve gitticiyi koruyan fiyatlardan ziyade sanayiciyi ve koruma altında bulunan, adeta oligopolier halinde gelişen sanayiciye bir kaynak yaratıldığını unutmamamız lazımdır.

Bütün bu dönem içinde de tarım sektörü, hiçbir şekilde yani fazla traktör kullanılmıyış, ama bu traktör mezarlığı mıdır ki traktör mezarlığı halindedir, Türkiye'de acaba bu kadar çok traktör, bu şekilde bir mekanizasyona gitmek gerekiyor muydu? Bu soru tartışılmadı. Verimlilik artışları oldu, bunu da kabul etmek lazımdır. Yani, tarımda verimlilik artışlarıyla mekanizasyon yönünden belirli gelişmeler oldu, ama buna karşın tarım, bugün artık dış ülkeler, hele Avrupa Birliği tarımıyla rekabet edecek duruma da gelmedi.

Oyle bir tarım kesimiyle karşı karşıyayız ki, artık bugün Türkiye'de gayri mülki hasılat içerisindeki payıyla iyice küçülmüş ve Avrupa ve diğer ülkelerle rekabet olanakları hemen hemen elinden alınmış ve bu GATT, AT gümrük indirimiyle beraber neler olacağı, ni göreceğiz, tam bir yıkıma doğru itilen bir tarım var. Büyük bir kaynak israfı da var, insan kaynağı israfı israfı, işte ziraat mühendisleri, hepimiz buradasınız. En büyük insan kaynağı israfı ziraat mühendisliği alanında olmaktadır ve bu arkadaşlarımız ne tarım alanını da geliştirecek bir iş bulabiliyorlar, ne tarım sanayii gelişmiş durumda.

Bunun ötesinde sürekli olarak tarım suçlanıyor, kara delikler olarak suçlanıyor ve kara deliklerin başında da beş tane delik sayılıyor ve kooperatifler veya kooperatif birlikleri suçlanıyor. Bunları suçlamak, bunların yaptığı çalışmalarını veya bunların bugünkü ekonomik yapısını eleştirmek bence mümkün, bunlara itiraz etmiyorum; ama, acaba asıl temel kara delikler nerededir, bunu niye tartışmıyoruz? Karadeliklerden bir tanesi acaba tarıma verilen sübvansiyon mudur yoksa çok daha başka sektörlere verilen teşvikler midir? Onu da tartışıyoruz.

Söyle bir duruma karşı karşıyayız. Bugün tarımın nüfusunu düşürmekten bahsediyoruz, bunu düşürebilir miyiz? Bunu düşürmemiz mümkün değil şu anda. Çünkü, diğer sektörlerde bu nüfusu istihdam edecek herhangi bir atılımı göstermiyoruz. Sanayi sektörümüz bunu göstermiyor, teknolojiyi değiştiriyor ve o genel nüfusu istihdam edecek yer bulamıyor. O zaman, bunların tarımda kalmasının belli sosyal patlamaları

maları, belirli bir süre geciktireceğini de düşünmemiz gerekiyor. Her halükârda bugün Türk tarımı yapısı itibariyle mekanizasyonunda belirli bir aşamaya gelmesi, verimlilikte belirli bir aşamaya gelmesine rağmen, elimizdeki rakamlara göre Türkiye’de bir çiftçi ancak 6 kişiyi besleyebiliyor kendi dışında; halbuki bu dışarıda tarım sektöründe çalışanlar için 1 kişi 94 - 100 kişiyi besleyebiliyor. Bu açığı nasıl kapatacağız, asıl yapısal değişim bu. Bunu kapatırken küreselleşme, GATT - AT, gümrük birliği, bir yerde insana çarpıcı geliyor ve iyi geliyor; ama bunun sonunda tarım sektörünün, sanayi sektörünün alacağı yaralar acaba bizim yapısal dönüşümü yapabilmemize imkân verecek midir? Bir soru da bu ve ben bunu veremeyeceği kanısındayım.

Güneydoğuda tarım bitti, onu tartışalım, güneydoğudan büyük kentlere büyük göç var; yani oradaki göçten dolayı tarım nüfusu azalıyor diyebilecek miyiz?

Güneydoğuda tarımı nasıl canlandıracağız?

Kooperatifleşmeye hücum ettik, Köy - Koop dedik hücum ettik, birlikler dedik hücum ettik; peki, kooperatifleşmenin dışında tarımı hem pazara açılma, hem kendi teknolojisini yenileme açısından başka bir model bulabilecek miyiz?

Kamu desteğine kızıyoruz, kamu desteğini çektüğümüzde hem tarım sektörünün, hem de talep yaratma açısından, satın alma gücü açısından sanayi sektörünün ve hizmet sektörünün kaynaklarını kısacağız. Bu konuda ne düşünüyoruz?

Teknik eleman bolluğunu nasıl masedeceğız?

Bütün bu sorulara yanıt bularak ancak yapısal dönüşüm ve strateji arayışlarına bir şey getirebiliriz.

Prof. Dr. Halis AKDER — Değerli konuklar, ben kendi uyarıma sadık kalayım, bu yapı konusu nasıl ele alınabilir, kendi denememi yapmaya çalışacağım.

Tarım konusu zor, ben şöyle sordum kendime; bu yapıyı ölçmeye kalksan nelere bakardın? Mutlaka Türkiye tarımında çok uzun süreden beri en az değişen öğeler nelerdir? Bunlar yapının işareti olabilir. Bazı şeyler değişmiyorsa, bunlar önemli göstergeler olabilir dedim ve kendime göre bir liste yaptım.

Birincisi, Cumhuriyet tarihinin ortalarından itibaren devletin tarıma artan müdahalesi var. Hiç azalmadan artan; bu, hem ürün kapsamı olarak, hem politikalarıyla artıyor. Bu değişmeyen bir özellik. Bunun, bugün yapı dediğimiz şeyi oluşturan bir boyutu var.

İkincisi, benden önceki arkadaşlar da dile getirilir, o da, tarımda kullandığımız üretim faktörleri. Bunlardan iki tanesi sabit kaldı uzun sürelerdir, tarımdaki nüfusa mutlaka olarak baktığımızda, 12 milyon civarında, toprakta ufak tefek dalgalanmalar göstermekle birlikte 1960’ların sonunda nadastaki dalgalanmaları saymazsak, onu da toprak diye düşünürsek sabit kalmış durumda. Klasik iktisat öğretisinde temel sabit girdiler varsa üretim artışları ancak değişken girdi bir noktaya kadar artar, azalan verimlerle çok kısa karşılaşıyoruz, Türkiye’nin de başka çaresi yok, Üretimi artırmak için teknolojiyi artırması lazım; yani sadece girdileri artırarak da bir yere varılamaz. Sürekli teknoloji arayışı içinde olunması gerekiyor; ama, iki tane önemli faktörü büyük bir istikrarlılıkla sabitlilik gösteriyor. Bu da yapının önemli iki özelliğini oluşturuyor.

Üçüncüsü, bazen yanlış tartışıldığını sandığım işletmelerin büyüklük dağılımı, 1950’den beri yapılıyor, daha evvelki sayılara da bakın, küçük ve parça parça, ama bu değişmiyor. Eğer bizim itiraz ettiğimiz parçalanma sürüyor olsa, mümkün değil, aynı durumda kalamaz, inanılmaz daha ufaklıklara bölünmesi gerekirdi; hayır, belirli bir küçüklükte kalıyor ve dağılım hemen hemen değişmiyor. Ortalamadaki çok küçük

düşüdü de görelli teknolojik ilerlemelerle açıklanamak mümkün; yani toprak ikame eden teknikler daha küçük yerlerden geçimini sağlayabiliyor. Yani toprak dağılımı oldukça sabit, mutlakta alışveriş olması lazım; yani parçalanıyor, birileri satın alıyor, ve bu dağılım en azından 1950 sayımından bu yana değişmiyor.

Dördüncü önemli konu, ürün desenimiz. Bir sürü yeni ürün adapte ediliyor, bir sürü yenilikler oluyor, doğru, o açıdan bakarsanız değışiklik olan bir alan; ama başka bir taraftan bakın, en önemli ürünümüz tahıllar, arpa ve buğday, bunun önemli değışiyor, isterseniz alan olarak gıkarrın, toplan alana oranlayın, 1950'den bu yana bu oranın hemen hemen değışmediğini bulacaksınız. Türkiye tarımının en önemli iki ürünü arpa ve buğday, bunun hiçbir şekilde değışmediğini, büyük bir istikrarla görüyoruz.

Bundan sonraki konu teknoloji. Değışmeyen şeyin ne olduğunu söyleyeceğim; biz, hep en gelişmiş teknolojiyi arkadan takip ediyoruz. Bunu hep böyle yaptığımız halde de de bunun motifi olsa gerek geri kaldık diye yakınıyoruz. 1800'ü yıllardan yazılan okuyun, 1930'lardan raporları okuyun, isterseniz çok yenilerini okuyun, hepsinde aynı şey. Bunun bir açıklaması olması lazım. Yani her yerde bir teknoloji aynı yoğunlukta uygulanamaz, zaten rasyonel de değildir. Bizim tarımımız özellikle Batı Avrupa'ya göre daha ekstsansif olmak zorundadır da. Bu bakımdan, biz, oradaki teknolojinin hep gerisinde gidiyoruz. Bizim yapımızda, yarışmada biraz çalısdığımız toplumlarla kendimizi kıyasladığımızda teknolojik açıdan bir farkımız var, bu kapanmıyor.

Bir başka önemli özellik; tarım açısından bölgesel farklılıklarımız giderilemiyor. Burada bir tabii olan şey var, o zaten giderilemez, iklim kcsullar, toprak; ama gelişme açısından da baktığımızda, tarım açısından gelişmiş bölgeler zaman içinde gelişiyor, daha az gelişmişler gelişiyor, ama birbirlerine göre durumlarına baktığımızda çok önemli büyük bir farklılığı yakalayamıyoruz.

Son iki tanesi ise buradaki kötümser görüşlere katılmadığımı söylemek istiyorum. Aslında aynı birbirinin farklı itadesi. Türk tarımı sürekli net ihracatçı bir tarım olmuştur, çok büyük ayırıcı bir özellikti. Bunu başka türlü son özellik olarak ifade edeyim ki, tarımdan ne bekledikimiz sorusunu daha çok, biz, tarımdan, kalkınma politikamızı sağlama masını bekliyoruz gibi tartışıyoruz. Bence bu yanlış. Tarım bizi besleyecek ve tarım verilerine bakın, sayıyı tartışabiliriz, küsurda farkedebilir; yaklaşık yüzde 3'lük bir doğal artış katsayısı göstermiştir. Bu sayıyı da ne kadar tartışırsak tartışalım, nüfus artışının üstündedir. Yani, bizim tarımımız, sürekli insanımızı besleyebilmiş, bir de üstüne üstlük ihracat yapabılmış. Son iki kısımdan baktığımızda, tarımımızın başarısını teslim etmemiz gerekir. Biz onuna yetinmek istemeyebiliriz. O başka, zaten tartışma konumuz da bu. Bütün bunları saydıktan sonra, başka bir soru sormak zorunda kaldım kendi kendime; bir süre sevindim bunları buldum diye. Niye böyle olmuş peki; yani bir açıklama getirmek lazım. Niçin bunlar değışiyor, bunlar böyle kalmış? Ben kendime birtek cevap bulabildim; eğer, politik olarak kendine yeterlilik amaçlanmıssa bunlar anlamli, bunların değışmemesi lazım; ve de daha ileri gitti, burada dolaylı söylendi, biraz evvel söylendi. Bizim bu tarım politikamızın sonucu değil, bu endüstrileşme politikamızın sonucudur. Türkiye de uygulanan bu kendine yeterlilik politikası bu saydığım özelliklerin yapısallaşarak kalması, sabitleşmesi tarımda uygulanan politikadan değil, tarım politikasının yanlışığından değil; bizim endüstrileşme politikamızdan türetilen ve tarımın nası-
bi bu.

Kritik soru şu: Ben, nüfusu artıralım, şuna - buna getirelim demeyeceğim. Öturm Başkanının en başta söylediği noktaya geleceğim. Biz bu politikaı bu şekilde GATT ve gümrük birliğinden sonra sürdürülebilir miyiz? Biz, kendine yeterlilik amaçlamıştık. Demin belirttiğim gibi, bu net ihracatçılığımızı bize sağlayan daha çok geleneksel ihracatçı-

mız. Ben, onun süreceğini sanıyorum, onu çok sorunlu olarak görmüyorum, bölge olarak da çok sorunlu yerlerde değil onlar; ama, genel anlamda biz artık bazı politikalar konusunda sınırlı bir hale geleceğiz.

En önemli ürünlerimiz tahıllar, diğer temel gıda maddeleri, çünkü bizim ihracatımız lüks gıda maddeleridir, biz temel gıda maddesi ihraç eden bir ülke değiliz. En çok müdahale ettiğimiz, koruduğumuz, ama yapısal sorunları en çok dondurduğumuz sektörlerimiz ki, bunun başında tahıllar geliyor, rekabete daha açık bir duruma getiriyoruz. Acaba bunları hangi politikalarla ne şekilde koruyabiliriz. Burada bence soru şu noktaya geliyor: Yeni bir müdahale şekli kolay kolay bulamayacağız. Bir anda bir anlaşmaya imza atmışsınız, bunu, dünya piyasaları herkes size karşılıklı açıyor. Siz de piyasalarınızı açmak zorundasınız. Yasalarla, hükümet müdahaleleriyle bir şeyler yapamazsınız. Halbuki elinizde yeni bir araç var, yani tarıma doğrudan müdahale etmeden tarımın yapısına, işletme büyüklüklerine, onun içinden çekilmiş bir parça olarak yahut örgütlenmeye yahut vergi yasalarına veya başka konulara yasal, yani bir anlamda stratejik müdahaleler yapabilirsiniz. Söz gelimi, Güneydoğu Anadolu için İran, Irak ve Suriye ile serbest ticaret anlaşması yaparsınız, sınır ticareti değil de; ama müdahaleleri bu tür yapmanız gerekiyor. Siz gidip bir tek iyi bir ticaret anlaşması yapacaksınız, ondan sonra o bölge varsa bir potansiyeli, bunu kendisi geliştirecek; ama, hiçbir şekilde tarım ürünleri fiyatlarını şuraya getiririm, gübreye şu kadar daha sübvansiyon verebilirim şeklindeki düşünceleri büyük ölçüde terk etmemiz gerekecek.

Ben tutarlı kalmak için önce kendi görüşümü söyledim, katılmadığım görüşler söylendi, ikinci turda herhalde onları söylemeye fırsat olacak.

Mehmet ALTAN (Gazeteci - Yazar) — Önce galiba sorunun özü çok derinlemesine olarak son iki konuşmacının çizdiği çerçevede çözülebilir, ben de o istikamette konuşacağım. Tabii ki bir dönüşüm söz konusuysa nedir, ben bunu kendi payıma hemen açıklamak istiyorum. İnsanoğlunun doğa üstündeki egemenliğinin en çağdaş noktası neyse ona dönüştürmek. Bugün bu bilgi toplumdur, yani tarımsal bir ülkeyi bilgi çağını yakalayacak bilgi toplumu olacak yönde dönüştürme ihtiyacı vardır. Bunun için bir de rakam vermek istiyorum; biz AT'ye resmen tam üyelik için başvurmuş bir ülkeyiz ve amacımız, toplumsal bir konsensus var AT'ye girme konusunda ve AT'de Türkiye'nin boyutlarına uygun İtalya var, İngiltere ve Fransa var. Bunlardan en fazla tarım ağırlıklı ülke Fransa'dan bir örnek vereceğim, aynı zamanda GATT'ın büyük anlaşmazlıklara düşmesi bu anlaşmadan evvel, aslında Fransa ile Amerika arasında çıkan bir tartışmadan kaynaklanmıştır. Fransa'da bugün 1 milyon 600 bin köylü var. Bu köylülüğün, bilgi çağını yakalamış ülke için 300 bine indirilmesi lazım. 1 milyon 300 binlik bir fazlayı sübvansiyonla Amerika ile arası açılıyor; yani, bizim varmak istediğimiz normlar açısından 60 milyonluk bir ülkedeki köylü nüfusu ne olmalıdır; bir kere bunu bir saptamak istiyorum.

İkincisi, çok önemli bir vurgulama, Sayın Akder söyledi, onun konuşması istikametine konuşurken iki tane önemli saptama yapmak gerektiğini hissediyorum. Birincisi, bizde değişmeyen yapı Osmanlı toprak düzenidir. Osmanlı toprak düzenini şematize ettiğinizde, bir tarafta özgür küçük üretici, köylü yapısı görürsünüz; bir tarafta da sarayı görürsünüz. O saray, o küçük üreticinin artığına el koyarak kendini üretmiştir. Onun için de sermaye birikimine düşman bir toplum, devlet yapısı üretmiştir. Sermaye birikimi olduğu an o yapı ayakta duramaz, Osmanlı toprak düzeninin bütün statik yapısı, küçük üreticiliği büyütmemek üstüne oluşturulmuştur ve sermaye birikimi yapmakla Osmanlı toprak düzeni gelişir. Onun için de bütün merkez, güç kaybettiği vakit yerel güçler kuvvet kazanır; merkez güçlenince tekrardan bunu bastırır, senedi ittifakı alırsınız mesela çok kısa ömürlü olmuştur; merkez zayıfladığı an ortaya çıkmış, merkez

güçlenince geri alınmıştır. Buradan ikinci bir saptamaya gelmek istiyorum. Türkiye, çok doğru olarak dediler ki; bu sanayileşme politikası tarımı yönlendirmiştir. Yani, o tarımın kendine has bizzim dev- letimizin niteliği itibarıyla refah ve özgürlük üretme üstüne bir anlayış yoktur, yani toplu- mum ortak refah üretin akilci organı olamamıştır, icra organı olamamış, yönetenlerin aracı olmuştur. Onun için yer yüzündeki bugün refah toplumu dediğimiz vakit 33 bin doları başlar. Türkiye'de 3 bin dolar bile değildir; çünkü, burada çok önemli bir kav- ram; Türkiye sanayileşmek istemiştir, ama kapitalistliğemeye düşman bakmıştır. Kapita- lizm olmadan da sanayileşme bu kadar oluyor. Onun için de toprak yapısı ve Osmanlı toprak düzeni pek değişmiyor.

Sayın Cumhurbaşkanını, bugünkü gazetelerde gördüm, dün burada konuşurken "Türkiye'nin ilerleme, kalkınma, zenginleşme hadisesinde ayakbağı, toprakta yaşayan nüfusunun çokluğu, toprakta yaşayan nüfusunun çokluğu, Cumhuriyetle birlikte sanayi devrimine nin senelerce farkına varmamış bir Türkiye, Cumhuriyetle birlikte sanayi devrimine doğru yönelmiştir." diyor.

Bunun iki açıdan ve burada konuşulanları da kısaca irdelemek istiyorum. Siz buna kapitalizm ve tarım başlığı atarsanız, Türkiye'deki yapıyı ne istikamette dönüştürmemiz gerekir, dönüşür mü, dönüşür mü, değişti mi, değişmedi mi; bunlarla ilgili rakamlar vereceğim. Önce bunu ikiye ayırıyorum; birincisi, tarımsal işgücüdür. Türkiye- 'de 20 milyon tarımda çalışan insan var. Bu, yüzde 50, aktif nüfusun yüzde 45'i, bu, nüfus olarak 12 At ülkesinin toplamına eşit, yani demin o 300 bin dönüştüreceğiz, neyi dönüştüreceğiz; bizzim amacımız Türkiye'yi bilgi toplumuna götürmekse, 300 bin köylü nüfusun Türkiye'yi besleyip dünyaya ihracat yapabileceği bir yapıya götürmek, demek o noktaya doğru dönüşüm arzunuz var.

Nüfus yapısı deňset. Size, aktif nüfustaki tarım payı yüzde 50 civarında. Belçika 2,7, Danimarka 5,5, Fransa 6,4, Almanya 3,4, en kaba tarım oranını Yunanistan da yüzde 25, İtalya da yüzde 14, İtalya 9,3, Lüksemburg 3,4, Hollanda 1,5, Portekiz 19, İspanya 11, İngiltere 1,2.

Türkiye'nin bugünkü durumunu tarihsel olarak İngiltere ya da Fransa'ya örnek alir- sak, onların hangi toplumsal aşamasına tekabül ediyor diye baktığımızda, bizzim bugünkü yapının Fransa'nın 1885 yıllarına tekabül ettiğini görüyoruz. Bugünkü bizdeki tarımsal nüfus Fransa'da 1885'te vardı. 1881 yılında İngiltere'de 12,8 milyon insan çalışıyor, bunun sadece 1,6'sı tarımda çalışmaktaymış.

Şehirleşme oranlarına da bakmak lazım düşünme söz konusu olunca. Bizde ka- bacı, bizde köyleri kasaba sayıyorlar, onu da şehir sayıyorlar gibi bir hadise var ve bu- nu da kabul ettiğiniz vakit yüzde 40 kırlar, 60'da kentlerdir. Bu, 2,5 asır önceki İngiltere- Belçika'da 97, Danimarka'da 87, Fransa'da 74.

Bu birinci tespit, ki bizzim dönüşüm meseleminde bir tarımsal işgücü var. Bu işgücünün ve toprağın yapısını da kısaca şöyle söylemek isterim. Osmanlı toprak düze- ni değişti mi değişmedi mi diye;

1750'ye geliştirmede Sanayi Devrimi adlı bir kitap İngiltere'yi anlatıyor, 1750'de İngiltere'nin büyük bir bölümünde artık toprak sahibi bir köylülüğün söz edilebileceği kuşkuyla, geçimlilik düzeyindeki tarımsal faaliyetten söz edilebileceği ise kesinlikle diyor. 1891'e geliştirmede ise yalnızca 13'te bir kadardı tarımın gayri safi hasıladaki payı di- yor. Biz daha çok gerilerden geliyoruz.

Küçük üreticilik olan bir ülke tarımı kapitalistleşebilir mi, çağı yakalayabilir mi, refah üretebilir mi?

Türkiye’de 100 dekarı küçük üreticilik sınırı olarak kabul ettiğinizde, tarımsal işletmelerin yüzde 85’i arazinin de yüzde 42’si küçük üreticiliğin alt sınırında. Onun için Osmanlıdan bu yana hiçbir şey değişmedi derken bunu kastediyorum.

Halis Akder’in söylediğini de onun için çok doğru buluyorum. Bu kadar küçük üreticiliğin hâkim olduğu, yalnız bir yerde feodaliteye izin veriyor, o da bugünkü güneydoğu bölgemizde; yani terörün çok yoğun olduğu yerlerde Osmanlı’nın feodaliteye izin verdiği tek bölge orası. Üretim ilişkilerindeki bölgesel farklılıklara gelince, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye’nin iç bölgelerindeki Kürt aşiret reislerine 16. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından askerî yükümlülük ve düzenli vergi ödemeleri karşılığında özerklik verilmişti. Buralarda meta üretimi, yerel kent pazarlarının büyüklüğüyle sınırlı kaldı. Kürt aşiret reisleri, İstanbul’daki merkezi hükümet karşısındaki özerklikleri, yöneticilerden artık çekip almada ekonomik güçlerin önemi ve üretim ilişkilerin temel olarak feodal niteliği 19. yüzyıl boyunca sürdürüyor” diyor ve bugün de baktığınız vakit küçük üreticilikle uyuşmayan büyük feodalitenin tarım ağalığının halen bu bölgede sürdüğünü görüyorsunuz; yani terörle bunu da irtibatlamak lazım, söylenmesi gereken bir hadise.

Gelelim bu yapı, acaba bu yapıdan bir fazla artı değer çağdaş bir üretim biçimi bilgi toplumu çıkar mı? Bunun için bir iki şey söyleyeceğim.

“Ekonomide ilkel birikimin hızla olabilmesi için mülksüzleşme süreci dolayısıyla ücretli emek arzının artması gerekir. Aile işletmeleri üzerinde temellenen küçük üreticiliğin devamı bunu önler. Gerçi sınıfsal farklılaşmanın keskinleşmediği bir küçük üreticiler ülkesi olmanın mutluluğunu duymak böylece mümkün olur; fakat bu mutluluğun fiyatı, hızla sermaye birikiminin engellenmesidir.” Bunlar alıntılar.

“Küçük üreticiler ilke olarak kendi tüketimleri için üretimde bulunurlar. Gerçi kapalı köy ekonomisinden başlayarak pazar ekonomisine doğru bir kayış görülür, fakat bu mübadelenin altında kendinin sınırlı ihtiyaçlarına yeter. Genellikle küçük üreticiler, pazar ile bağların zayıf olduğu tüketimin üretime oranının yüksek bulunduğu, birbirinden kopuk, hatta aile işletmesinden kurulu köylü ekonomisini oluştururlar.”

Bu küçük işletmelerdeki insanların, 10 milyonun 6 milyonu, gizli işsizdir. Bunlar ücretsiz aile çalışanıdır, yani 10 milyon gibi gözüküyor, ama 6 milyonu 4 milyonun ürettiğine ortak oluyor, hiçbir şey üretmiyor. Şimdi, böyle bir yapıyı dönüştürmek için devletin yapılanmasının refah ve özgürlük dağıtacak, ortak akıl alacak bir hale gelmesi lazım.

Devletin hiçbir şekilde tarımla uğraşmak, Türk toplumunu bilgi çağına götürmek gibi bir niyeti yok. Bütün bunları bir tarafa bırakıyorum. Türk Devleti, tarım politikası olarak bizim iç tüketimize bakarak partileri birbirine oranlasın, ben buna razıyım, kısa vadede. Bir de orta vadeli teknoloji politikası yok, bilim üretmiyor. Bütün bunlara baktığınız vakit, yani mevcuta bakınca ne yapılmaması gerektiğini görüyoruz, belki oradan bize aydınlatıcı olabilir.

BAŞKAN — Efendim, bir radyo veya televizyon skesinde diyelim ki bir avukat, ailenin beslediği evdeki evlatlara aşırı bir ilgi gösterir, böyle bir yayın vardır. Hemen er-tesinde bir sürü mektup ve telefonlar gelir. “Sen avukatlığı nasıl küçültürsün alçak yayın organı vesaire” diye, bizim milletimiz çok alingandır biliyorsunuz. O yüzden, biraz önce Yücel Çağlar arkadaşımız “Ziraat Mühendisleri Odası ne yaptı” diye sormak cesaretini göstermiş, o yüzden tabii Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı hemen cevap vermek istiyor, kendisi alındı, ona söz vereceğim.

Gene Sayın Altan söyledi, 300 bine immesi lazım bu tarımla uğraşanların. Buna itiraz eden yok, fakat nasıl ineceği konusunda kesin bir bilgimiz yok. Bugün İstanbul büyük bir megapol olmuştur, fakat bu megapol oluşum doğrudan doğruya tarımın bitmesinden, yani İstanbul'un geliştiğinden değil, tarımdaki bir nevi 17. asırdaki gift bozma-

den kapandık. O bakımdan da Mehmet Altan'a katılıyorum. İzmir Kongresi ve ondan sonraki 6 yıl bunun dışındadır, ama onun akabinde yeni-

leşmeye hayır. İncisi, Türkiye'de sanayileşme ve kapitalistleşme; sanayileşmeyi istedik, Osmanlı'dan beri fabrikalaşmayı istedik; fakat, özellikle 1908'den sonra, 1914'ten sonra sürekli bir biçimde kapitalistleşmeyi istemedik; yani sanayileşmeye evet, kapitalist-

gikliğimi söylüyorlar ve özellikle de kaynak aktarımı sorunu doğrudur, katılıyorum. Ye'nin sanayileşme politikasının bir türevi olduğunun ve onun içinde bugünkü sorunların tarım politikalarının aslında tarımın politikası değil, bir tarım politikası olmadığını, Türkiye'deki katıldığımız söyleyeyim, mesela konuşmacılardan arkadaşım Sayın Altan, Türkiye'deki

TEVLİK ÇAVDAR —

Tartışmalar çok güzel bir noktaya geldi. Aslında bazı şeylere Sonuç olarak, eğer bu alandaki sorunlarımızı başta söylediğimiz gibi yöre, sektör, ürün, sınıf ilişkisi biçimi öncelik düzeyinde önceliklendirdiğimiz takdirde kayboluruz. İd-

ze öncelikli bir alan. Formu yapacağımız, daha az rizikolu bir alan bulamazsınız. Bunu yapıyor devlet. İşte si-yasal taban olma işlevini görmüştür. Kaynak aktarma mekanizmalarıla eğer Türkiye'de böyle başka türlü de nasıl söyleyeceğim bilemiyorum; bütün gençci siyasal iktidarlara si-

2. Bütün gerici siyasal iktidarların, bu tanımı böyle yaptığım için bağışlayın beni, 17 500 köy ormanların içinde ve bitişğinde yerleşik. Orman köyüsü deniyor. Türkiye köylü nüfusunun da yaklaşık yüzde 32'si, Türkiye nüfusunun da yüzde 15,5'i, Türkiye'de küçük meta üreticiliği ilişkisinin yaygın olduğu kesimin de yüzde 70'leri ve bu kesime yönelik devletin öyle bir politikaları var ki, bu politikaların içinde bu küçük üreticilik kesimi, koskoca kütle bir tek fonksiyon görmekte. Türkiye'de

1. Türkiye'de 17 500 köy ormanların içinde ve bitişğinde yerleşik. Orman köyüsü deniyor. Türkiye köylü nüfusunun da yaklaşık yüzde 32'si, Türkiye nüfusunun da yüzde 15,5'i, Türkiye'de küçük meta üreticiliği ilişkisinin yaygın olduğu kesimin de yüzde 70'leri ve bu kesime yönelik devletin öyle bir politikaları var ki, bu politikaların içinde bu küçük üreticilik kesimi, koskoca kütle bir tek fonksiyon görmekte. Türkiye'de

Şimdi size iki üç sayı vereceğim. Biz, 1987'de İhan Tekeli o zaman da söylemiş, küçük üreticilik, küçük meta üreticiliği Türkiye tarımının gündemindeki en önemli engel alanlardan biri. Kişisel olarak ka-

tiliyorum. Öncelikli alan getireceğim. O nedenle, bu olay son derece önemli. Şimdi bize bir başka örnek olay ya da

daha önceki yıllarda yapmıştır ve yapıyor. Üzerinde bir örgüt olarak görmüyorsanız, ben böyle görmüyorum, bu ideolojik seçimi yapacaktır, 1980'li yıllarda Ziraat Odaları Birliğinin yakındığı şekilde ideoloji seçimi

ya benzer tarımdan kaçışın, yani tarımın beslemediği nüfusun kaçışının yeridir. İstanbul sorunu açık, buna benzer bir sorunu nasıl yaratacağız ve ayrıca, bilim ve teknolojinin getirdiği yeniliklerden söz ediyoruz, ama bugün şunu düşünmüyoruz; Almanya, Fransa, Avrupa birliğini ve Amerika'yı düşünelim, buralarda hızlı bir şekilde işsizlik artıyor. Bunlar ki tarım nüfusunun en az olduğu yerler; ama buna rağmen ne sanayi, ne hizmetler, ne de diğer sektörler buralardaki nüfusu mashedemiyor.

Kent nüfusu yüzde 60 mıdır değil midir; benim yaptığım birtakım hesaplar var ve 1993'ün altıncı ay nüfusuna baktığımızda, kent nüfusunun yüzde 70'leri geçtiğini görüyoruz ve sadece İstanbul Ankara, İzmir, Adana ve Bursa'da yaklaşık olarak yüzde 20'den fazla insanı yaşıyor Türkiye'nin.

Şimdi gelelim bu yapısal sorunları nasıl çözeceğiz. Bir kere GATT ile ve ihracata yönelik duruma bakalım. Evet, stabil bir ihracat var, 1989, 1990, 1991 ve 1992'de 2 milyar dolar civarında bir ihracatı var tarım kesiminin; ama buna mükabil aynı dönemde 8,5 milyardan 12,5 milyara doğru artan bir sanayi ihracatı var. Yani, sanayide artış büyük, fakat tarımda artışlar belli bir yerde kalmış.

Türkiye'de en önemli sorunlardan biri, bundan sonra tarımda nasıl yapısal dönüşüm; toprak sorunu var, diğer sorunlar var, meta üretiminin artık aşılması gerektiği meselesi var. Bütün bunlara ben de katılıyorum; ama bir başka şeyi gündeme getirmemiz lazım, yeşil devrimi. Bugün Türkiye'de ihracatta Avrupa Birliği içinde bir yeri olması gerekiyorsa tahıllardan sebze, meyveye, çiçek ve hayvancılığa doğru bir dönüşümün yapılması gerekiyor.

Örgütlenme açısından ziraatçıların ne sendikal olarak köylünün veya Ziraat Odaları içerisinde tarım işçisinin kendi sendikaları içerisinde örgütlenmesinin güçlü olduğunu söylememiz mümkün değil.

Özet: Osmanlı toprak düzeni bugün de devam ediyor, buna katılıyorum. Tarımın bu toprak düzeni, tarımın sömürülmesidir. Kim tarafından? İşte Osmanlı yapısında padişah veya merkezi hükümet tarafından; bugün de işte devletin mekanizmalarıyla aktardığı sanayie doğru, hizmete, finans sektörüne aktardığı şeylerle.

Devlet konusuna gelince; evet, burada demokrasinin veya devletin özellikle kendi ön yargılarıyla veyahut da aşılması mümkün olmayan birtakım tutkularıyla kabul ettirdiği ve halen de ısrarla devam ettirdiği politikaların aşılması gerekiyor; yani, devlet sorununu da sorgulamamız gerekiyor.

Mesleğimden bir hikâye; bu, bizim devleti anlatmak bakımından da çok güzel, tarım sektörünü anlatmak açısından da çok güzel.

Hükümranın biri bir yere gitmiş geziyor, ama gezerken etrafında bir yığın adam, ellerinde sopalar, onu dövüyorlar, yol açıyorlar, o zamanın polisiyle vesaire; ama kan gövdeyi de götürüyor bu arada. Bir aşık var, o da dayaklardan nasibini alıyor ve hükümdara şöyle sesleniyor : "Hükümdarım, zulmün açığı böyle olursa gizlisi nasıl olur?" Şimdi bunun üzerinde çok düşünün; yani, bu, hem Türkiye işçi sınıfı açısından, hem Türkiye çiftçileri açısından hem tarım mühendisleri açısından, hem memurları açısından düşünmemiz gereken konu.

BAŞKAN — Efendim, tabii konuşanın iktidar partisi mensubu olduğunu da unutmayın.

Tevfik ÇAVDAR — Yani iktidar partisinin mensubu olmakla beraber, iktidar partisinin homojen yapıları olduğunu özellikle söylemek mümkün değil.

Sizin elinizde en bol faktör neyse onu kullanarak üretceksiniz. Rasyonel olanı budur ve sizin tek rekabet şansınızdır.

İktisadi olarak bulamazsınız. Bir sonuçun sonunda Türkiye tarımında nüfusun bir kısmının fazla gıkacığını biliyoruz. Madan kolay kolay bir teknik sonuca varamayız. Teknik bir sonuca varsak bile, teknik sayılar olarak, ki ziraat mühendislerinin yapması gerekir bunu. Bunlara göre hesaplan- Türkiye'nin engembeli olması bakımından ne kadar lazımsın? Bütün bunlar teknik kat-

ye de, herkesi yanıltıyor. Bizim ülkemiz çok büyük tarımsal alan olarak kaç tane Avrupa ülkesini içine alır. Bir dekar başına, bir hektar başına kaç işgücü lazımsın. Bakın, hiçbir şekilde teknik bir dayanağı olmadan bunu kimse iddia etmesin. Türkiye'de, herkesi yanıltıyor. Bizim ülkemiz çok büyük tarımsal alan olarak kaç tane Avrupa ülkesini içine alır. Bir dekar başına, bir hektar başına kaç işgücü lazımsın.

Bakın, hiçbir şekilde teknik bir dayanağı olmadan bunu kimse iddia etmesin. Türkiye'de, herkesi yanıltıyor. Bizim ülkemiz çok büyük tarımsal alan olarak kaç tane Avrupa ülkesini içine alır. Bir dekar başına, bir hektar başına kaç işgücü lazımsın.

Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

rebilirsiniz, yavaş becerebilirsiniz. Hiçbir teori şunu söylemiyor : Nüfusunun yüzde 40'ını kırsal tutmayacaksınız, böyle yüzde 40'ı kırsal kesimde kaldı diye hepsinin tarım yapması da gerekmez. Bunu bece-

BAŞKAN — Gayet tabii, ben de zaten öyle söyledim.

Yeşil devrim konusunda muhakkak ki Sayın Çavdar'ın sözlerine katılanlar olacaktır, mesela Refah Partisi bunu destekleyebilir.

TEVfik ÇAVDAR — Bilakis, biraz evvel Hanımefendi destekledi burada, biotek-

BAŞKAN — Onların da bir yeşil devrim anlayışı var da onu söylemek istedim.

Sizler çok alıngansınız, Türk müsunuz acaba? . . .

Sayın Haliş Akder, buyurunuz.

Prof. Dr. Haliş AKDER — Ben de bir benzetimle başlayayım. Genellikle bu ka-

pitalistlerin belirli bir gapka ve puro için adam olarak karikatürleri çizilmiştir. Tek söyle-

ye yüzde 10 - 20'ye indirin aç kalırsınız, hiçbir şekilde de kalkınamazsınız. Bu tür reğeteler

son derece uyduruk.

Türkiye'nin tarımındaki nüfusunun tarımında tutabilmesi tek şansıdır. Bunu böyle

görmelisiniz.

Hiçbir şekilde hiçbir teori kitapta hiçbir ciddi tartışmada tarım nüfusu şuraya indig-

inde kalkınma olur diye bir laf yoktur. Bu bizim uydurduğumuz. Bundan lütfen vazgeçin,

yanlış benzetimler yapıyorsunuz.

İngiltere, 1880'lerde şurada burada tarımdaki adamları tutamadığı için bütün

dünyaya göndermiştir çiftçilerini. Çalışacakları toprakları yoktu, kendi çiftçilerini koloni-

lerine gönderdi. Bu durumda siz kendinizi kıyaslayamazsınız. Hiç kıyaslanacak bir du-

rum değil.

Ayrıca, bütün endüstrileşme süreci içinde kırsal nüfus bir kerede gitmemiştir, ya-

vas yavaş olmuştur bu. Avrupa Topuluğu kurduğunda bile Fransa'daki yüzde 20 -

25'lerle başladı, İngiltere'deki çok özel siyasi nedenlerdi, zaten toprak asillerin elindey-

di. Ahali diyeceğimiz, köylü diyeceğimiz kolonilere gitti. Oradaki durumda, toprak dağılı-

mıyla biz kendimizi kıyaslayamayız. Çok yanlış sonuçlara varırız. Bu kesinlikle yanlışçı.

Sonra, hiç olmayan kavramları uydurmayalım. Köylü, çiftçilik diye bir kavram

yok, günlük hayatta kullanın, ama ciddi bir sosyal bilim tartışmasında hiç yeri olan şey-

ler değil bunlar.

Söyleyebilir misiniz bana, bir konunun tekniğini Avrupa'dan alacaksınız, teknolojiyi satacak, siz burada onun kadar toprak, onun kadar işgücü kullanacaksınız ve onunla rekabet edeceksiniz!... Hiçbir şansınız yok. Sizden daha eğitimli çiftçisi var, bir de üstüne hem teknolojinin mal maliyetini ödeyeceksiniz, hem de üste geri mal maliyetini. Siz, ancak ondan farklı bir işi başarırsanız rekabet edebileceksiniz. Tek şansımız, kendi nüfusumuz, bol toprağımız, iklim farklarımız; bunları kullanarak ancak. Onlara benzeyerek onlarla rekabet edemeyiz. Farklılıklarımızın olumlu olanlarını koruduğumuz sürece ancak bir şeyler bulacağız. Onlara benzeyerek rekabet edemeyeceğiz. Bunu kafamıza koyalım.

Yanlış reçetelerle de kendi kafamızı bulandırmayalım. Türk köylüsünün şehirlerle gelmesine dair bir yasa yoktur, kendisi gelmiyor, gelecek yer yok; bunu teşvik etmenin de bir anlamı yok. Orada durduğu sürece de ona orada bir şeyler vermeye çalışmak ve onu orada iyileştirecek önerileri getirmenin daha yapıcı ve anlamlı olduğu kanısındayım.

Dr. Seyfettin GÜRSEL — Teşekkür ederim. Aslında bu alkışlardan sonra benim bu konuşmayı yapmam biraz tehlikeli olabilir siyaseten; ama ben alışkınım, on yıldan beri solda sosyal demokraside hep aykırı görüşleri savunmuşumdur, ama bu aykırılık giderek yavaş yavaş aykırı olmaktan çıkıyor, bu da bana çok büyük mutluluk kaynağı veriyor.

Biraz önce konuşan sayın konuşmacının görüşlerine elbette katılmıyorum, hatta taban tabana zıt görüşleri savunuyorum. Türkiye'de bu tip tartışmalarda genellikle sorunlara teşhis konulur, sorunları analiz etmekle vaktin büyük kısmı harcanır, hatta tarihi analizlere girilir, ama sorunların çözümlerine, somut politikalara pek az yer verilir. Ben, aslında konuşmamı doğrudan doğruya bir önlem paketini, somut politikalar paketini özetlemek istiyorum. Ancak, bu son konuşmadan sonra birkaç şeyi hatırlamak zorunluluğunu hissediyorum.

Birincisi, arkadaşımızın teoride böyle bir şey yoktur, teorik gerekçeleri yoktur'a katılmıyorum, galiba kaçırıldı. Konuşmamın başında zaten bunun teorik gerekçesini söyledim. Eğer tarım ürünlerine talep genel talebin altında seyrediyorsa, buna karşılık tarımda verimlilik diğer bütün sektörlerde, o çağdaş teknolojiye rağmen tarımdaki teknolojilerin çok daha etkin olması nedeniyle verimlilik iki kat artıyorsa, diğer sektörlerde çok daha hızlı artıyorsa zaten bunun doğal sonucu, tarımda çalışan nüfus, kır demiyorum, orada yanlış anlama var; tarımda çalışan nüfusun doğal olarak azalması gerekir. Aksi takdirde siz, tarımsal nüfusunuzu ya açlığa mahkum etmek zorundasınız çok düşük gelirlere ya da katlanamayacağınız ölçüde sübvans etmek zorunda kalırsınız. Bu da zaten gelişmeyi engeller.

Teorik gerekçenin ben çok açık olduğu kanaatindeyim. Bir tek bana gösterebilir misiniz ki, gelişmiş bir ülke olsun ve tarımsal nüfusu yüzde 20'nin üzerinde olsun? Mümkün değil.

Ben gene esas konuma geçerek somut politika paketini ayırmak istiyorum. Bunu bir iktisatçı ve bir sosyaldemokrat olarak önermek istiyorum. İktisatçı olarak, akılcı bir politika olduğu kanatında olduğum için, sosyaldemokrat olarak da sosyal adalete dikkat ettiği için.

Birincisi, hayvancılık dışında ve istisnalar dışında üretimi teşvik edici politikalara son vermemiz lazım. Bunun yerine sadece ihtiyacı olan en yoksul kesime sosyal açıdan destekleyici gelir politikalarına geçmemiz lazım. Buradan artıracığımız parayla yapacağımız tasarrufla, orada belki sayın konuşmacıyla aynı fikirdeyiz, çiftçilere yan ge-

Ö nüfusunun nerelere geçip geçmeyeceğini vesaire; aman hızlı giderse sosyal dep-rem olur gibi tartışmalar var. Halbuki, bunu iktisat politikalarını, bunu yapan ülkelerin sırt-

Ö nüfusunun nerelere geçip geçmeyeceğini vesaire; aman hızlı giderse sosyal dep-rem olur gibi tartışmalar var. Halbuki, bunu iktisat politikalarını, bunu yapan ülkelerin sırt-

Sayın Çavdar "300 bine gelmesin bir tirajımız yok" dedi, ama burada zaten itir-az söz konusu değil, niyetiniz var mı; yani, toplumsal olarak Türkiye'nin, köylüleri-azıp dağı yakalayacak bir yeni yapılanmayla daha çok rahat üreteceği bir sanayi anlayış-ina, çünkü dünyadaki nüfusun yüzde 1'ini oluşturuyor Türkiye nüfusu; ama dünya tica-rétinodaki payı ancak yüzde 3. Bir de işsizlik olur dendi; işsizlik konusunda, ancak bütün-bu düzenlemelerin kısa vadede bir teknoloji politikasıyla uyumlu hale getirilmesiyle mümkün olacaktır.

Mehmet ALTAN — Ben, Seyfettin Gürsel'e tamamen katılıyorum ve bir meslek-geçmek zorundadır. Ben, Seyfettin Gürsel'e tamamen katılıyorum ve bir meslek-geçmek zorundadır. Ben, Seyfettin Gürsel'e tamamen katılıyorum ve bir meslek-geçmek zorundadır.

Özellikle dampinge karşı evet, gümrükleri yükseltmeye devam edebilirsiniz, ama damping dışında amaç, iç fiyatları dünya fiyatlarına yaklaştırmak olmalıdır.

Bunların sonucunda ancak bu paketi bir bütün olarak uyguluyorsanız, yani tarım politikalarında radikal bir dönüşüm yapmıyorsanız o zaman bir miktar da yatırım ve tek-nolojiye teşvik verebilirsiniz; çünkü ancak bu koşullarda yatırım ve teknolojiye vere-ceğiniz teşvik, apurtu üretim artışlarına gitmez; tam aksine verimlilik artışlarına gider, yani, tarımda birim maliyetleri düşürücü ya da kişi başına tarımda çalışan nüfusun geliri-

Ünçünçün zaten doğaldır, eğer üretimi teşvik etmiyorsanız o zaman yapay yüksek fiyatlar da oluşmaz, iç fiyatlarımız yavaş yavaş dünya fiyatlarına yaklaşıp. Dolayısıyla libe-ralleşmede de bir sorun doğmaz.

Ünçünçün, bunların bir bölümü olarak ithalatı liberalleştiriyoruz. Çünkü, tarım dış-ında çalışan ücretli insanların hayat standartlarını yükseltmek için yapmalıyız.

Ünçünçün, bunların bir bölümü olarak ithalatı liberalleştiriyoruz. Çünkü, tarım dış-ında çalışan ücretli insanların hayat standartlarını yükseltmek için yapmalıyız.

İkinci Dünya Savaşından sonraki iktisat politikalarını araştırarak bile görüyorsunuz. Fransa 1960'larda yüzde 20 olan aktif nüfus içindeki tarımın payı 4 - 5'e nasıl indiririz diye 20 yıllık bir iktisat politikasını oluşturmuş ve bunu planlarına koymuş. Yani, oradaki planlama sisteminde toplumun bütün sivil örgütleri geliyor, bu 5 yıldaki öncelikli alanları tespit ediyorlar. Mesela 1960'daki ilk beş yıllık planın amacı sosyal adaletmiş, daha sonra ihracatı artırmakmış. Bunu uzatmak istemiyorum, ama çok sıradan bir kaynak tarıma yapıldığı vakit bile bu beni hayrete düşüren ifadelerin cevapları var.

Dr. Erol BARAZ — Bir kere Türkiye'de tarım sektörünü iyileştirmek için, tarım sektörünü Türkiye'ye katmak lazım. Bugün Türkiye'de tarım, tamamen hudutları çizilmiş, iktisaden konuşuyorum, o hudutların içinde o hududu tarladır, o hudutları içinde hareket eden ve o hudutları içinde hammadde üreten; arkadaşlarımızın çoğu dediler, doğrudur, sanayie kaynak aktarıldı; doğrudur. Fakat niye sanayie kaynak aktarıldı? Çünkü, Türkiye'de tarım servis yapısından ayrı mütalaa ediliyor. Yani, tarımın bir kere para kazanması için gittikçe düşen uzun vadede, gittikçe düşen hammadde artı değerinden kurtulması lazım. Tarım, hammadde üretmeye devam ettiği ve onu sattığı müddetçe ve o hammaddenin ürettiği artı değer de gittikçe düştüğüne göre, ki bu tespit sabit, o halde bir dal atlaması lazım, bu hammadde satanların hangisi inişte, hangisi çıkışta mamul madde veyahut ticari? Demekki tarımın noksanlığı, öyle enflasyonist dönemi konuşmuyorum, ben normal şartlarda konuşuyorum. Bu enflasyonist dönemde tarım fevkalade güç durumda, çünkü senede bir cirosu olan, her gün satın alan, senede bir kere satan bir sektörün mümkün değil bu enflasyonla baş etmesi.

Evvel emirde bir kere kavramlar bakımından iyi yaklaşmak lazım. Tarımın sosyal vasfının - bugün sosyal vasfı önde - yanında onu biraz geri iterek ekonomik vasfını öne nasıl çıkaracağız.

Bu da biraz evvel söylediğim başka kesim olarak görünen, ama ilk ifademde, dünyada sektörler arası hudutlar kalkıyor diye, ki vakti zamanında Batı'da da vardı bu, bu entegrasyon dediğimiz, bu. İktisadi entegrasyon, tarımın diğer sektörlerden, yani ticaretten de bir parça pay alması gerektiği, sanayiden de, mamul madde üretiminden de pay alması; çünkü, onların ürettiği artı değer yüksek.

Şimdi, bu durumda ben size belki kara tablo çizeceğim , ama u kara tablo değil, gözünün içine bakmaktır.

Biraz evvel Mehmet arkadaşımın, gazetede okudum, holding şeyi, diyor ki "Hükümet elini çekerse 10 senede dünyanın en zengin memleketi oluruz" Ne hesap bu kardeşim, bunu söylüyor. Benim söyleyeceğim belki kara, ama daha doğru.

Türkiye'de küçük - büyük işletme diyoruz, işletme var mı diye kimse sormadı. Biz arazinin toplam dekarını hesap ediyoruz, işletme vasatı 40 dönüm diyoruz; ama işletme var mı diye sormuyoruz. Çünkü biz, tarımda işletmeyi, onun dışında olanlar bilhassa tarımda işletmenin varolup olmadığı sualini kendilerine sormamışlardır, onun arazisi var mı, tamam orada işletme var demektir, ama bilmiyorlar ki tarımın yüzde 70'i gününü tarlasında çalışmakla geçirmiyor, bir parçadan birparçaya gidip gelmekle geçiriyor. Yani traktörünü, kendini nakliyede kullanıyor; ama tarlasını işletmede kullanmıyor; çünkü, bir parçası bir köyde, öteki parçası başka köyde. Buna siz işletme diyemezsiniz.

Bugün Türkiye'de tarım, kadastro daha yüzde 50'sinden geçmemiştir. Türkiye'de ne olduğunu bilmiyorsunuz siz. Yani, bugünkü durumda yüzde 50'sinin kadastrodan geçmediği bir memleket tasavvur edebiliyor musunuz?

Bugün dinlediğim bir iki arkadaşım KİT'leşmiş dedi, doğru, bu tarım satış birlikleri, kooperatifler meselesi, ki tarımın işte biraz evvel söylediğim, ticaretten pay alması.

İyi ama tarım satış kooperatiflerinin bir tanesini de ben kurdum, Trakya Birliği de ben kurdum. Bu tarım satış birlikleri kooperatiflerine siz kooperatif diyebiliyor musunuz? Yani, bugün aslında tarımın sükunetsiz derinliğine inerek, tarımın devlet güdümünde olduğundan en büyük sükunetsizliği Tabii burada bir destekleme faslı var, o desteklemenin de tarıma ne getirip götürdüğü belli değil. O desteklemenin bir hesabı yok. Ö halde, özelersek, devlet demokrat, bizim demokratlaşmamız, Türkiye'de demokratik yollarından bir tanesi de mutaka iktisadi bir güç olmaktadır. Yani, günkü yaşama seviyesinde olan, ki bugün tarımda yüzde 14 fakirlik sınırının altında, Planlama öyle diyor, bu insandan siz pek öyle demokratlaşma bekleyemezsiniz, hele hele birtakım şeyler olursa şey bakımından. Onun için, tarımın güçlenmesi, aynı zamanda Türkiye'de sanayiye de ilerlemesine sebep olacaktır. Çünkü, bugün Türkiye'de sanayi, bugün söyledi-ler, «subansiyonlar olmasa holdingler bile batır» dediler, doğrudur. Neden gapları küçüktü? Çünkü, Türkiye'de hiç pazar yok, yani 60 milyonluk Türkiye'de 5 milyonluk Avrupa ülkesinin pazarı yok. Hangi sanayi olur burada. Hiç pazarda. Hiç pazarsız bir şey olmaz, iç pazarı büyük bir güçtür, turizmde de böyle.

Bu ziraat mühendislerinin masedilmesi için Ahmet Baykurt arkadaşım yazmış, aslında benim bugün tabik ettiğim bir proje var, bu projeye hükümet bir destek verse, şu gün bozta geçen ziraat mühendislerinden biri kalmaz, eksik gelir. Bu proje tarıma o bilgiyi aktaran proje. Hem de ziraat mühendisini çiftçi tarafından istihdam ettiren proje, harika bir proje, ama kimse in salladığı yok.

Ziraat mühendislerinin istikballi de, hali de çiftçinin hali ve istikballine bağlıdır. O düzelirse o da düzelecektir.

ALTINCI OTURUM

TARIMSAL YAPININ DEĞİŞİMİ VE ÖRGÜTLENME

Başkan : **Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLAYİM**
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

SUNUŞLAR :

Kırsal Alanda Örgütlenme Yaklaşımları
Prof. Dr. Cevat GERAY
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Tarımda Üretici Örgütlenmesi
Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
Trakya Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kırsal Alanda Yönetmel Örgütlenme
Turan EREN
Malkara Kaymakamı

TARTIŞMALAR :

Recep YAZICIOĞLU
Erzincan Valisi
Prof. Dr. Ayhan ÇIKIN
Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi
Ata ÜNVER
Köy — Koop İzmir Birliği Başkanı

BAŞKAN — Altıncı Oturumu açıyorum.

Sayın konuklar, bize her yıl olduğu gibi bu yılda tarımın çeşitli konularını tartışma olanağını sağlayan Ziraat Mühendisleri Odasına ve özellikle Sayın Başkan Mahir Gürbüz'e ve diğer arkadaşlarımıza teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Bu oturumumuzun konusu Tarımsal Yapının Değişimi ve Örgütlenme.

Bu oturumda Sayın Geray, Sayın İnan ve Malkara Kaymakamı Sayın Turan Eren sunuş yapacaklardır; ayrıca Erzincan Valisi Sayın Recep Yazicioğlu, Prof. Ayhan Çıkin ve Sayın Ata Ünver tartışacaklardır.

Bugünkü konumuz tarımsal yapı açısından oldukça önemli. İki gündür tartışıyoruz ve tartışmalarda gündeme çıkan, tarımsal yapı bozukluğunda ve bu tarımsal yapının değişiminde en önemli sorun olarak biraz evvel politikacı arkadaşlarımız da tartıştılar, tarımdaki nüfusun azaltılması, bir de çok önemli gözükken işletmenin küçük olması. 5 hektar olması ve mutlaka bunun büyütülmesi konusu; tarımsal yapının düzeltilmesi için en önemli konu olarak gündeme getirildi.

Benim kanaatim, bu her iki konuda da sanki Türkiye'de bugünkü örgütsüzlük düzeni devam edecekmiş gibi bir tavır takınıldı; tabii güçsüz olduğu zaman 5 hektar işletmeyle ve bu nüfusla bu tarımsal yapıdan kurtuluş yok.

Bütün teknik konularda Batı ile karşılaştırma yapıldı, işletmecilik ve nüfus yönünden; ama örgüt konusunda yapılmadı. Batı'nın örgütlenmesi bu yüzyılın başında tamamlanmış durumda, bugün Batı'da çok önemli bir tarım yapılıyorsa bu tarımın yapılmasında sadece işletmenin büyük olması veya nüfusun çok az olması kırdı değil; tarımın çok etkili bir şekilde bu yüzyılın başından itibaren demokratik olarak örgütlenmiş olmasıdır.

Herkesin sesi çıktı, fakat çiftçinin sesi çıkmadı burada, yani hiçbir çiftçi fikrini söylemedi. Dün, Ziraat Odaları Başkanı sadece bir tartışmacı olarak katıldı, bugün de tartışmacı olarak Köy - Koop İzmir Başkanı var; bütün çiftçiyi temsil eden bir kimse konuşmadı; çünkü, çiftçiler örgütlenmemiş olduğu için çiftçinin sesinin buraya gelmesi mümkün olmadı. Hatta, gelecek sefere çiftçileri getirelim bir oturum yapalım denildi, gelecek çiftçiler Türkiye'yi temsil etmez, Türkiye'yi temsil edecek çiftçiler ancak çiftçiler örgütlenirse olabilir.

Demek ki örgütlenme sorunu çok önem taşıyor. Bugünkü oturumumuzda örgütlenme geniş boyutuyla ele alınacaktır. Programda da görüldüğü üzere sadece kooperatifcilik boyutu değil, muhakkakki örgütlenmenin en önemli kısmını oluşturuyor çiftçinin kooperatifler içinde örgütlenmesi; fakat yönetsel örgütlenme, vakıf, sendika veyahut anonim şirket gibi çeşitli yönlerden örgütlenmesi tartışılacak.

Ziraat Mühendislerinin organize ettiği bu haftada çok önemle tartışılan bir konu da ziraat mühendisliği işsizliği olayı, 20 bine yakın ziraat mühendisi işsiz. Bu sorunun çözümü de örgütlenmeden geçer. Bugün Türkiye'de 4 milyon işletme vardır, ama bireysel işletmelerin ziraat mühendisi istihdamı olanaksızdır; ancak çiftçi örgütlenirse örgütlerinde ziraat mühendisi istihdam edebilir. Örgütlenme ziraat mühendisliği istihdamının da temelini teşkil ediyor.

İlk sunuşu yapmak üzere Sayın Geray'a söz veriyorum; buyurun.

Ben de öbür konusmacılar gibi tarım mühendisleri - kasıtlı olarak tarım mühendisleri diye tap ediyor, ben Tarım Mühendisleri Odası yöneticilerine teşekkür ediyorum. Hem böyle bir hatıranı düzenlenmesinde, hem de bu konularda görüşlerimi açıklamaya fırsatı tanıdıkları için. Bu konuda aslında kırsal alanda örgütlenme yaklaşımları konusu birkaç açıdan tarımcılarla ilgilendiriyor, tarımcılar derken bunların mühendislerine de bakarak geniş bir kitleyi belirlemek istiyorum.

Kırsal alanda örgütlenme temelde devletin bir kırsal alanda geliştirmek, kalkınma programı, politikası, yasaları vardır, bunun gerçekleştirilmesi için hem devlet, hem özkösel merkezî, hem de yerel yönetimi kastediyorum; taşrada bunu, bu amaçla örgütlenmesi gerekiyor. Aynı zamanda tarımsal politikaların konusunu oluşturan ve hiçbir şekilde de ülkemizdeki bu politikaların oluşmasına katkıda bulunmayan çiftçilerin, köylülerin örgütlenmesini zorunlu kılıyor. Bu iki boyut, biri resmî, biri de gönüllü boyutudur kırsal alanlardaki örgütlenmenin.

Resmî örgütlenme, bu panelde bir başka biçimde taşra yönetiminin ve yerel yönetimlerin yapabilecekleri çalışmalar, yetkililer ve güdücekleri politikalarla ilgili olarak başka konusmacılar olduğu için ben bu konuya girmiyorum.

Politikacılarımızı hep dinliyorsunuz sabahları, politikacılar genellikle bu konuda idarenin, Ankara'dan bütün ülkeyi yönetmenin olanaksızlığını görerek düzenlenmesi gerektiğini savunuyorlar. Nedense iktidara geldikleri zaman bunları yerine getiremiyorlar, gerçekleştiriyorlar. Bir muhalefet temennisi olarak kalıyor başka konularda ol-
duğu gibi.

Aslında geçmişimiz yerelleşme çağı ve bu da özeksizleştirmeyi ademi merkezileştirmeyi, ama - Türkiye'de bir sayı valimiz ve kaymakamımız burada - acaba gerçekten taşra yönetimi Anayasamızın öngördüğü biçimde yetki genişliği tevsiî mezun-
yet dedikleri ilkeye göre yönetiliyor mu? Maalesef bakınlar çeşitli konularda bu özkö-
ten yönetimi ve kararları empoze etmeye merkezden, dayatma eğilimlerini giderek artı-
rıyorlar.

Yerel yönetimlerimiz de, yani halkın seçilmiş organlarımızı yürüten yerel yöne-
timlerimiz de doğrusu gerçek anlamda özerk ve siyasal açıdan bağımsız birer birim
oluşmamışlar, oluşuramamışlardır. Bu duruma gelmemişlerdir, daha doğrusu bu
duruma getirilmemişlerdir.

Bir yanda kopkoyu bir özköçlük, merkezileştirmeli; öte yandan da Anayasada yerin-
den yönetim ilkesine göre oluşturulması ve işlevi gereken yerel yönetimlerde
güçlü çok değerli kaymakam ve vali arkadaşlarımız bu konuda herhalde sizi daha ay-
dınlatma durumunda olacaklar.

Ben, bir de bunun kırsal kesimde yaşayan, bizim köylü dedikimiz, sizin de çiftçi
dediğiniz insanların örgütlenmesi açısından olaya bakmak istiyorum.

Bu arada yine iki tür örgütlenme biçimi ortaya çıkmaktadır, bunlardan biri, bir tüzel
kişilik, bir hukuki şahsiyet kazanmış olan bu örgütlenme biçimleri; bir de geleneksel
olan ya da herhangi bir tüzel kişilik kazanmadan köylünün kendi arasında imcece gele-
neğine uygun biçimde yaptığı girişimler, örgütlenmeler.

A.Ü. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Cevat GERAY

KIRSAL ALANDA ÖRGÜTLENME YAKLAŞIMLARI

Buna bir de tüzel kişilik olarak örgütlenmeleri, yani hukuki bir varlık oluşturmaları anlamında bir örgütlenme türü olduğunu vurgulamak istiyorum.

Bu tür örgütlenmeler dernek statüsünde, meslek kuruluşları olarak karışımıza çıkabilir. Bilmem A köyünü kalkındırma ve güzelleştirme derneği gibi dernekler var; ya da bunların bir kısmı aslında asri kumarhane dedikleri kumar oynatılan, başka bir işe yarayan yerler olmaktadır. Bir de bildiğiniz gibi ziraat odaları var. Bunların da ne ölçüde çiftçinin, köylünün sesi olduğunu sizler benden daha iyi bilirsiniz; çünkü, bir zamanlar toprak reformu gündeme geldiğinde ilk karşısına çıkanlar ziraat odaları olmuştur, onların birlik başkanı olmuştur, çok iyi anımsıyorum; çünkü, onlar, büyük çiftçileri temsil ediyorlardı.

Tüzelkişilik olarak sendikalaşma söz konusu olabilir, bir de kooperatifçilik. Burada tüzelkişilik olarak sendikacılık, benim uzmanlık alanımın dışında, ama hepimizin bildiği bir gerçek, tarım işçisi istendik ölçüde sendikalaşmış değil ve üstelik de sendika kursalar, bugün 12 Eylül'den sonraki yapılan düzenlemeler ve 1982 Anayasasıyla getirilen sendikal hakları tırpanlayıcı, sınırlatıcı ve birtakım sendika kurma özgürlüklerini kökünden zedeleyici, sendikal hakları kullanmayı engelleyici birtakım düzenlemeler yüzünden sendikalaşma da çok büyük bir etkinlik gösteremeyebilirler diyeceksiniz. Ama, en kötüsüyle bile sendikalaşabilmek örgütlü bir katılım yönetimidir.

Memurları burada dünkü gibi sendikal haklarını isteyen memurları dağıttıkları gibi köylüye ne tür baskı yaparlar o da ayrı.

Sendikalar uzmanlık alanım dışında, ama tarımda sosyal güvenliğin sağlanması doğrultusunda gerekli önlemlerin alınması gerektiğini burada vurgulamaktan öteye bir açıklama yapmayacağım.

Burada Oturum Başkanımız da bir kooperatifçi, birlik başkanı var, ama ben daha çok tarımsal kesimde en etkin, en yaygın ve demokratikleşme süreci açısından da en önemli olan kooperatifçilik konusuna değineceğim ve bu zaten 15 dakikayla sınırlanan böyle bir bildiri de kooperatifçilikle ilgili, daha doğrusu kırsal alandaki kooperatifleşmeye ilgili bazı saptamalar yapmak istiyorum.

Türkiye'de öbür kooperatifler de, kentsel kooperatifler de aynı niteliktedir, ama büyük ölçüde tarımda tarımsal amaçlı kooperatifler kâğıt üzerinde çok kitleyi kapsar görmektedir. Sayılara vurursanız bir hayli de ilginç, eğer o sayıların ardındaki gerçeklere dikkat etmezseniz kâğıt üzerinde bayağı önemli gelişmeler olmaktadır. Ben sizleri sayılarla yormak istemiyorum, ama Türkiye'de yıllara göre kırsal alandaki kooperatifçilik, kentsel alanda özellikle konut kooperatiflerine bağlı bir gelişme bir tarafa bırakılırsa kırsal alanda da önemli gelişmeler olmuştur.

1957'deki tarımsal kooperatifler 1915'ten ibaretti sayıları, 1991 sayıları var bende ve bu da 8 bin kooperatif bulunduğunu göstermektedir kırsal alanda.

1980. 1983 hatta 1976'dan bu yana birtakım sayılar, özellikle köy kalkınma kooperatiflerinin çoğaldığı dönemler dikkate alınırsa en çok 13 814'e kadar yükselmiştir ve 1980'li yıllardan sonra bu azalma iki aşamalı olmuştur; biri, köy-koop genel merkezi, 12 Eylül'de hem yöneticileri yargılanma bahanesiyle iş başından alındığı, hem de birliklerin ayakta durmasına engel birtakım sıkıyönetim önlemleriyle bunlar mal varlıklarını işletemez, koruyamaz, genel kurullarını toplayamaz olmuşlardır; ama ülkenin kimi yörelerinde başta İzmir ve Manisa olmak üzere, bunlar ayakta kalabilmişler; ama, çok canlı, dinamik ve demokratik bir yapıda olan köy kalkınma kooperatifleri, 12 Eylülle büyük bir darbe yemiş ve bu merkez birliğinin iflasına kadar götürülmüş, elinden bankası alınmıştır. Bu faciayı herhalde benden iyi hem Oturum Başkanımız hem de Ata Bey anlatabileceklerdir.

Şu bir gerçek, bir kez bu kooperatiflerin büyük bölümü birden çok üyeliği kapsamaktadır. Çünkü, çok amaçlı kooperatifler sadece köy kalkınma kooperatifleridir. Onun ötesinde tarım satış kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri ise belli tek amaç diyebileceğimiz amaçlı kooperatiflerdir; ama işletmeleri olduğu tarım satış kooperatifleri daha çok amaçlıdır. Yalnız burada hepimizin bildiği bir gerçek, bunların yapısı demokratik değildir ve muhalefetleyken hep bugünkü koalisyon hükümeti de dahil, hep bunların yapısının demokratikleştirilmesi vadedildiği bilinmiştir, protokollerde vardır. Hükümet izlenicilerinde vardır; ama genel müdürünün deşifre ettiği bir profesör ya da çok iyi bir bürokrat atamakla bu iş halledilmiş sayılmaktadır. Aslında bunların yapılarını deşifre etmek gerekirdir. Bir kere çiftçilerin öz örgütü durumuna sokulması için yasal engeller kaldırılmaldır. Nitekim, en son Sayın Mülayim ile birlikte katıldığımız, ikinci kooperatiftik kurultayında bunların demokratik yapıya kavuşturulması dileği ayakta alkışlarla kabul edilmiştir.

Bu kooperatiflerin yapısını demokratik hale getirmedikçe bunların, çiftçinin gerçek gücünü yansıtması olanaksız. Son yapılan deşifrelikte maalesef atamış genel müdürün başkanı olmasaydı ilgilili biçimsel bir deşifrelik getirilirdi. Belki de bunların görevlerini sona erdirtip yenilerini atamak için, Teşkilatlandırma Sayın Genel Müdüremuz de burada, belki nasıl bir atama yapılırdı mı bilmiyorum, benim anladığım kadarıyla son düzenleme de amaca uygun değil. Artı, bunlar acaba kime hizmet ediyor? Çiftçinin kendisine mi yoksa seçime uğraşan birtakım firmalara hammaddede sağlamak mı? Bu, tartışılan bir konudur.

Üçüncüsü ve en tehlikelisi, Sayın Başbakan da maalesef "Biz KİT'leri özelleştireceğiz" diyor, bu arada tarım satış kooperatiflerinin işletmelerini de özelleştireceğiz gibi bir davranışta sözler sarfetmektedir.

Arkadaşlar, tarım kooperatiflerinin işletmeleri devletin mali değildir, babasının da mali değildir kimse. O, çiftçilerin artı değerlerinin biriktirmesinden oluşan yatırımlardır. Devlet, maalesef KİT'leri kendi politikasına, destekleme alımlarında görevli saydığı için, KİT' gibi bakmaktadır bu kooperatiflere. 1981'de idareyi yeniden düzenleme komitesi kuruldu, 9 konudan bir tanesi de tarım satış kooperatiflerini yeniden düzenlemektir. Devlet örgütünü, yerel yönetimleri yeniden düzenlemek isteyen bir komisyona, 12 Eylül Yönetimi, Sayın Evren demiş ki; "Bu tarım satış kooperatiflerine bir geri düzen verin", ondan sonra hemen onu da gündeme almışlar, ki bugünkü Başbakan da aynı zihniyette devlet teşkilatının sanki bir parçasıymış da, sanki kooperatiflerin, çiftçilerin birikiminden sağlanmış bir sermaye, yatırım konusu değil de; devletin malıymış gibi bakarak özelleştirmeye gitmek istemektedirler.

Gerçekten tarımcılar, köylüler ve özellikle kooperatifçiler buna karşı durmak zorundadırlar. Bu yanlış bir tutumdur.

Evet, dün Sayın Çavdar "Kooperatifler bugünkü yapısıyla vazgeçelim, yeni bir model arayalım" dedi. Arkadaşlar, yeni modele gerek yok. Bugünkü kooperatiftikliği ulustararası ilkelere açısından gerçek demokratik saydam bir yönetime ve katılımcı demokrasinin vazgeçilimsiz bir ögesi olduğuna karar verilirse, o zaman belki çağa gerçekten uyumak için bu kooperatiflerin kendilerinin yeniden yapılanmaları, kendi istekleriyle bunu yapmalarına olanak sağlanırsa o zaman anlıyorum, yeni model anlayışına gerek yoktur.

Burada kooperatiflerin demokratikleşmesinin ülkenin demokratikleşmesiyle ve kırsal alanda beklenen dinamiklerin, canlanmalarının yeniden ortaya çıkmasının ön koşulu olduğunun söylemek istiyorum.

Kırsal kesim ve kooperatifçiliği devletin sanki bir gizli eliyle demokratikleştirilmek, değiştirilmek istenmemektedir. Hep nutuklarda her aşamada bunu siyasilerden dinliyoruz; ama, gerçekten de böyle bir istek yok. Bu isteği yaratmak yine demokratikleşme süreci içinde olacaktır.

Arkadaşlar, Bask bölgesi modeli üzerinde yerel yönetimlerle ilgili olarak söz edilirken bir nokta unutuluyor; Bask'ta demokratikleşme ve yerelleşmenin arkasında orada işçi üretim kooperatiflerinin güçlü birlikteliği vardır; ama burada sayılarını çıkardım, bizim kooperatifleşemediğimiz yöreler geri kalmış bölgelerimiz. Bizim geri kalmış bölgelerimizde gerçek bir kooperatifçiliği geliştiremediğimiz, bunu engellediğimiz için bugün bölgelerarası dengesizlikler oluşmaktadır. Bu sadece kooperatifçilikten değil, ama orada farklı boyutlara ulaşmıştır.

Teşekkür ediyorum.

TARIMDA ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

Prof. Dr. Hakkı İNAN

T.Ü.Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Tarimsal kalkınmayı hızlandırmak, üreticilerin refah ve gelir düzeylerini artırmak için değişik tarım politikaları uygulanır. Bunlardan destekleme politikası, ekonomide serbest fiyat oluşumunu etkilemek, fiyat istikrarı sağlayarak üretici ve tüketicileri korumak amacıyla uygulanan önlemlerin tümüdür. Destekleme fiyatları Türkiye'de üzerinde sürekli çalışılan, tarti ve ölçüye dayanan verilerin elde edildiği model işletmeler olmandığından sağlıklı saptanamamaktadır. Ayrıca, fiyat yoluyla destekleme göğünluğu pazara az miktarda ürün arzeden çiftçilerin bu destekten yararlanmasını sınırlamaktadır. Bu nedenle, uygulanan fiyat politikası tarım kesiminde gelir dağılımını iyileştirici ve yapısal sorunları gözücü uzun vadeli bir politika değildir.

Tarimsal yapı ile ilgili sorunları çözmeyi ve tarımı modernleştirmeyi amaç edinen yapısal politikalar: teknolojik değişimler, kurumsal reformlar, üretim ve pazarlama organizasyonu olarak üç grupta toplanabilir. Teknolojik değişimler modern teknolojinin tarıma sokulması ve tarım girdilerinin kullanımının yaygınlaştırılmasıdır. Toprak reformu gibi bir kurumsal reformlar ile toprak - insan ilişkilerinin düzenlenmesi; sulama ve toprak işleme gibi yatırımların gerçekleştirilmesi mümkündür. Kurumsal reformların gelir dağılımını düzenleyici ve tarimsal yapıyı iyileştirici etkileri fazladır. Üretim ve pazarlama hizmetlerinin etkinleştirilmesi, üreticilerin kredi sorunlarının çözümü kolaylaşır.

Tarım sektöründe fiyat istikrarını sağlamada ve yapısal sorunları çözmeye kullanan yapısal politikaların oluşturulması ve uygulanmasında devletin rolü önemli ise de, yeterli değildir. Bu bağlamda üreticilerin örgütlenmeleri son derece gereklidir.

2. ÜRETİCİLERİN ÖRGÜTLENME GEREĞİ

Tarım kesiminde üreticiler piyasaya mal arz ederken veya piyasadan üretim için girdi talep ederken, son derece örgütlü bir ticaret ve sanayi kesimi ile karşı karşıyadırlar. Üreticilerin karşısındaki taraf örgütlü ve güçlü, üreticiler ise dağınık ve güçsüzdür. Üreticilerin mesleki ve ekonomik çıkarlarını korumaları zordur. Tarım ürünleri ve girdilerinin ticareti ile uğraşanlar sayıca az olduklarından, örgütlü ekonomik ve siyasal güçleri sayesinde üreticilere koşullarını kabul ettirebilirler. Mal arz ederken ya da girdi tedarik ederken söz konusu olan ve dağınıklığıktan kaynaklanan zayıflığı güçlendirmek, toplu pazarlık gücü elde etmek için çiftçinin örgütlenmesi şart olmaktadır.

Tarım girdi satan veya tarımdan ürün alan ve oligopolist / oligopsonist örgütlenmeye yapısı gösteren firmalar karşısında çiftçilerin en etkiliyici, karşı gücü dengeleyici ya da "karşı güç" oluşturduğu örgütleri uluslararası kooperatiftçilik ilkelrine göre çalışan tarım kooperatifidir.

Ülkemiz tarımı az gelişmiş ülkelerin göğünde görülen dual (ikiilli) bir yapıya sahiptir. Küçük köylü işletmeleri geleneksel kesimi oluştururken, büyük işletmeler modern (ticari) kesimi oluştururlar. Geleneksel kesim kendi varlığını sürdürmek için geçimlik üretim yaparken, modern kesim pazar için üretimde bulunur. Modern kesimdeki dinamizm geleneksel kesime kolaylıkla aktarılamadığından, geleneksel kesim kurumsal, teknolojik ve örgütsel kalkınma araçlarından gereği gibi yararlanamamaktadır.

kesimde yoğunlaşmaktadır. Aynı sorunlar ürün piyasası için de geçerli olduğundan, örgütlenmiş pazarlama kuruluşlarından genelde modern kesim yararlanmaktadır.

Dual yapı Türkiye'de tarımsal kalkınmayı olumsuz etkilediğinden, tarım kesiminin bu önemli problemi kırsal örgütlenmeyi gerekli kılan nedenlerin başında gelmektedir. Bu nedenle, tarım kesiminin problemlerini çözmek için, başta tarım kooperatifleri olmak üzere tarım ürünleri piyasalarını düzenleyen örgütlerden yararlanmak gerekir. Aynı örgütler girdi ve kredi piyasalarında da etkin olabilirler.

3 . KOOPERATİF ÖRGÜTLENME ŞEKİLLERİ

3.1. Federatif (Tabandan Yukarıya) Örgütlenme

Federatif örgütlenme tabandan yukarıya doğru örgütlenme olup, federe kooperatifler lokal kooperatiflerin bölge birlikleridir. Federatif örgütlenmede lokal kooperatiflerin kontrolü federasyonun değil, lokal kooperatiflerin elindedir. Federe kooperatifler genel danışmanlık hizmetlerinden sorumludurlar.

Federatif örgütlenmenin başlıca avantajları şunlardır:

1. Ortaklar lokal kooperatiflerin yönetiminde söz sahibi olduklarından, kooperatiflerini destekler, kooperatif faaliyetlerine daha fazla katılırlar.
2. Ortaklara temas daha kolaydır.
3. Örgütlenme tabandan başladığından, yerel ihtiyaçlar için sermaye kolayca sağlanabilir.
4. Lokal kooperatifler çiftçilerin ihtiyaçlarını daha çabuk karşılayabilirler.

Federatif örgütlenmenin başlıca dezavantajları ise:

1. Bölge kooperatifi lokal kooperatifler üzerinde direkt kontrole sahip değildir.
2. Önemli kararların alınması zaman alır.
3. Lokal kooperatifler arasındaki koordinasyon zayıftır.
4. Dikey bütünleşme faaliyetleri federe kooperatif tarafından daha zor gerçekleştirilir.
5. Muhasebe ve denetim faaliyetleri uniform değildir.

3.2. Merkezi (Yukarıdan Tabana) Örgütlenme

Merkezi örgütlenmeye giden kooperatiflerde ortaklara doğrudan hizmet götürülebilir. Bu örgütlenme şeklinde çiftçiler bölgesel bir merkezi kooperatifin direkt ortaklarıdır. Merkezi kooperatif dikey faaliyetleri daha kolay gerçekleştirir.

Merkezi örgütlenmenin avantajları:

1. Lokal kooperatiflerin kontrolünün kolaylığı,
2. Kararların zaman kaybetmeden alınması,
3. Sermaye artırımında kolaylık,
4. Muhasebenin merkezi ve uniform oluşu,
5. Uzun vadeli planların daha kolay yapılmasıdır.

Bu nedenle, ziraat odalarının izleyecekleri tarım politikaları parti politikalarından farklı olmalıdır. Oysa, Türkiye Ziraat Odaları ve Odalar Birliği, diğer çoğu meslek kuruluşları gibi, zaman zaman bazı siyasi partilerin yanında veya bunların sözcüleri gibi davranmakta ve siyasi iktidarlar da Ziraat odalarına karşı tutum ve davranışlarını buna göre düzenlemektedirler.

Tarımsal sorunların gündeme getirilmesine, yasama ve yürütme organlarının kararlarını etkilemede Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin rolü olmakla birlikte, Ticaret ve Sanayi Odaları veya Avrupa Ülkelerindeki Ziraat Odalarının etkisine göre bu etki oldukça sınırlıdır. Bu durumun temel nedeni, dual yapının mesleki örgütlere yansımaları ve Ziraat Odalarının ekonomik örgütleri ihmal edilmesidir.

Mesleki örgütlerde çiftçiyi isteksizliğe iten bir başka neden de çoğu zaman büyük toprak sahiplerinin, çiftçiliği yan uğraş olarak yapan ve şehirlerde yaşayanların odaların yönetiminde söz sahibi olmalarıdır.

Türkiye'de Ziraat Odaları üreticilere yeterince hizmet götüremediği gibi, ülke düzeyinde tüm çiftçi kesimini temsil eden bir örgüt yapısına da kavuşmamıştır. Bunun en önemli nedeni, Ziraat Odalarının bağımsız politika üretmemeleri ve üreticilerin ekonomik örgütleri olan kooperatiflerle işbirliği yapmamalarıdır.

Türkiye'de 3515 sayılı Cemiyetler Kanununa göre kurulan Çiftçi Birlikleri ve Dernekleri, çiftçinin örgütlenmesine ilk örnekler olmuşlardır. Bu dernekler ve birlikler daha çok belirli grup çiftçilerin yararlarını korumayı amaç edinmiş ve özellikle büyük çiftçilerin organı olarak faaliyet göstermiştir.

Başlangıçta yöresel kuruluşlar olarak çalışmalarını yürüten bu birlikler, 1960'lı yıllarda, toprak reformu, zirai vergi, plânlama ve kredi gibi konuların güncel olması ve bunlara ilişkin yasaların çıkarılması gereği ve önemi üzerinde durulması, çiftçi birlikleri yöneticilerini yatay örgütlenme yönünde harekete geçirmiş ve 1962 yılında Ankara'da merkez kuruluşu şeklinde Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu kurulmuştur.

Federasyon çiftçilerin yararını korumaya yönelik faaliyetlerinde bazı etüt ve incelemelerden öteye gidememiştir. Daha sonra faaliyetlerinde görülen durgunluk sonucu bu federasyon ve federasyonu oluşturan birlikler feshedilerek varlıkları Ziraat Odalarına devredilmiştir.

Diğer derneklerden bazıları da sadece ismen varlıklarını sürdürmektedir.

5 . 2 . Ekonomik Örgütler (Üretici Kooperatifleri)

Üreticilerin ekonomik örgütleri tarım kooperatifleridir. Kooperatifler genellikle tarımsal (kırsal) kooperatifler ve tarım dışı (kentsel) kooperatifler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Kentlerde yaşayanların ihtiyaçları daha çok gıda maddeleri, giyecek, konut ve meslekleri ile ilgili olduğu için, tarım kesiminde yaşayanlardan farklıdır. Bu nedenle, kentsel kooperatiflerin faaliyetleri tüketim, konut, taşıma ve sanat gibi alanları kapsamaktadır. Türkiye'de de kentlerdeki kooperatiflerin önemli bölümünü konut, esnaf kefalet, taşıma ve daha az sayıda tüketim kooperatifleri oluşturmaktadır.

Tarım kooperatifleri değişik biçimde sınıflandırılmaktadır. Genellikle ortaklara götürülen hizmetlere göre kooperatiflere isim verilir.

Kooperatif kredi, girdi alımı, pazarlama gibi konulardan birinde faaliyet göstermeyi amaç edinmişse, diğer konularda daha sınırlı olarak hizmet yapsa da, bunlar tek amaçlı kooperatifler olarak anılır.

Kooperatif birden fazla konuda (ürün pazarlama, kredi temini, girdi alımı, arazi ve-
ya makinelerin ortak kullanımı gibi) faaliyet gösteriyorsa, çok amaçlı kooperatif adını alır.
Tek amaçlı kooperatiflere örnek olarak tarım satış, tarım kredi kooperatifleri gösterilebi-
lir. Çok amaçlı kooperatiflere ülkemizden en iyi örnek ise köy kalkınma kooperatifleri-
dir.

Ülkemizde ilk kooperatiftiklik hareketi Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket
Sandıkları denemesi şeklinde başlamıştır. Memleket Sandıklarından beklenen başarı
elde edilemediğinden, 1888 yılında kaynakları T.C. Ziraat Bankasına devredilmiştir.
Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan bazı tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri-
nin varlığı kabul edilmekte beraber, Türkiye'de ancak 1935 yılında Atatürk'ün öncülüğü
ile 2834 ve 2836 sayılı Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Yasasının çıkartılma-
sından sonra tarım kooperatifleri ekonomide önemli bir yer almaya başlamıştır. Bu iki
yasa gittikçilerin örgütlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

1972 yılına kadar Tarım Kredi Kooperatifleri 2836 sayılı Kanuna göre faaliyetlerini
sürdürmüşlerdir. 1972 tarihinde yürürlüğe giren 1581 sayılı yasa ile bu kooperatifler Zi-
raat Bankasının vesayetinden kısmen kurtulmuşlarsa da, 1984 yılında 238 sayılı kanun
hükümlerindeki kararname ile devletin kooperatiflerin yönetimine müdahalesi yeniden art-
mış ve kooperatifler bir nevi kamu iktisadi teşekküllerine dönüştürülmüştür. Kararname
1985'de Mecliste 3223 sayılı yasaya dönüştürülmüştür.

1985'de 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu çıkıncaya kadar
Tarım Satış Kooperatifleri 1935'te yürürlüğe giren 2834 sayılı Kanuna göre faaliyetleri-
ne bulunmuşlardır. 3186 sayılı yasa da 3223 sayılı Yasa gibi Tarım Satış Kooperatiflerine
devletin müdahalesini artırmıştır.

1163 Sayılı Kooperatifler Yasasının 1969'da yürürlüğe girmesinden bu yana sayı-
sal açıdan kooperatiftiklik hareketinde önemli gelişmeler olmuştur. Kenttsel kooperati-
lerin sayısı 1969 yılında 12.500 iken 1992 başında 45.134'e yaklaşık 4 katına yüksel-
miştir. Kırsal kooperatifler 1957'den 1992 başına kadar dört katından çok bir artış
gösterecek sayı olarak 53.204'e ulaşmıştır.

Kenttsel kooperatiflerin gelişme konularına ve türlerine göre geliştirilmeler
görülmüştür (Çizelge 1). Kentlerde çevre, eğitim, işletme kooperatifleri gibi yeni koo-
peratif türleri ortaya çıkmaktadır.

Kırsal alanda gestilli konularda faaliyet gösteren köy kalkınma kooperatifleri Ba-
kanlığa sayıca ve gestil olarak azaltılmaya çalışılmaktadır. Köy kalkınma kooperatifleri-
nin son yıllarda adının tarımsal kalkınma kooperatiflerine çevrilmesi yoluna gidilmesinin
nedenlerini anlamak güctür.

Çizelge 1. Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Kooperatiflerin Çalışma Konularına ve Türlerine Göre Dağılımı (1992 başında)

Konularına Göre Kooperatif Türleri	Kooperatifler		Üyeler	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
KENTSEL KOOPERATİFLER				
Konut Yapı Kooperatifi	35.965	79.70	1.545.747	54.20
Tüketim	3.419	7.60	495.591	17.40
Motorlu Taşıyıcılar	1.991	4.40	80.704	2.80
Esnaf Sanatkarlar Kef.	823	1.80	419.146	14.70
Küçük Sanat	351	0.80	14.244	0.50
Küç.San.Sit.Yapı	903	2.00	149.824	5.30
Sağlama-Dağıtım	212	0.40	7.624	0.30
Turizmi Geliştirme	223	0.50	15.053	0.50
Üretim ve Pazarlama	268	0.60	26.006	0.90
Tedarik ve Kefalet	6	0.01	549	0.02
Toplu İşyeri Yapı	899	1.90	86.865	3.00
Yayıncılık	3	0.01	19	0.00
Taşıyıcılık (Hamallık)	3	0.01	10	0.00
İşletme	63	0.10	9.986	0.40
Sigorta	3	0.01	1.213	0.04
Yardımlaşma	2	0.00	0	0.00
TOPLAM KENTSEL	45.134	99.8*	2.852.581	100.1*
KIRSAL KOOPERATİFLER				
Tarım Kredi	2.484	30.80	1.580.172	36.80
Pancar	28	0.40	1.361.032	31.70
Çay	-	-	-	-
Balıkçılık	-	-	-	-
Su Ürünleri	252	3.10	17.119	0.40
Tarım Satış	422	5.20	687.081	16.00
Toprak-su	-	-	-	-
Sulama*	1.282	15.90	124.388	2.90
Köy kalkınma*	-	-	-	-
Tarımsal kalkınma*	3.602	44.60	523.744	12.20
Orman Köy Kalkınma*	-	-	-	-
Hayvancılık**	-	-	-	-
TOPLAM KIRSAL	8.070	100.00	4.293.536	100.00
GENEL TOPLAM	53.204	-	7.146.117	-

Kaynaklar: Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, İkinci Kooperatifçilik Kurultayı

*Bu kooperatiflerin adlarının değiştirilmesinden, ** Yeni kümelenirmede hangi türden kooperatifler arasında sayıldığı saptanamamıştır.

12 Eylül'den sonra, çeşitli baskılar nedeniyle tasfiye edilen Köy kooperatifleri Merkez Birliği (KÖY - KOOP) yerine ayakta kalabilen bölgesel KÖY - KOOP birliklerinin yeni bir merkez birliği kurulması ile ilgili çalışmalarına Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca izin verilmemesi ilginçtir. Yöresel yargı önüne gelmiş olan konunun bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Özel yasaları uyarınca kurulan tarım kredi kooperatifleri merkez birliği örgütüne sahip bulunurken, tarım satış kooperatiflerinin bu yola girmemiş olmaları düşündürücüdür.

1163 sayılı yasaya göre kurulan ve işleyen kooperatifler içinde kooperatiftiklik ilkerini en fazla uygulayan demokratik Köy Kalkınma Kooperatifleridir. Tarımsal kooperatiflerin yönetimde ilgili sorunlarının çözümlenmesi için kooperatiflere müdahale etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından kabul edilen kooperatiftiklik ilkerlerinden Demokratik Yönetim ilkesi uygulanamamaktadır.

Türkiye'de tarım kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişini yönlendiren yasaların çokluğu ve farklılığı kooperatiflerin örgütlenmelerini olumsuz etkilemiş, devletin aktif ve tutarlı bir kooperatiftiklik politikası olmadıgından, toplumdumuzun sosyo-ekonomik yapısına uygun bir kooperatif örgütlenme modeli geliştirilememiştir. Kooperatiflerin mali destekten yoksun olmaları, kooperatif yayımı hizmetlerinin yetersizliği, eğitimsizlik, yetersiz yöneticiler, ideolojik düşüncelere kayma gibi nedenler de kooperatiftiklik hareketinin gelişmesini yavaşlatan, hatta zaman zaman engelleyen faktörler olmuştur.

6 . ÖRGÜTLENME SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'de Tarım Kooperatifleri Bütünleşme sürecinde henüz önemli bir aşama katedememişlerdir. Tarım satış kooperatifleri bir zamanlar TARKO adıyla bir merkez birliği kurdukları halde, henüz merkez birliği güçlenmeden perakendeciliğe geçtiğinden ve diğer nedenlerle bu hareket başanlı olamamıştır. Oysa, merkez birliği bölge kooperatifleri ile lokal kooperatiflerin çözümlenmesi sorunları için kurulmalıydı. Perakendecilik, bir üretici üst örgütü olan merkez birliğinin hiç girişmemesi gereken faaliyetti. Çünkü, perakendecilik, üretici kooperatiflerinin değil, tüketici kooperatiflerinin temel görevidir.

Tarım satış kooperatiflerinin çok sayıda ürünün alımı ve değerlendirilmesi ile uğraştıkları göz önüne alınrsa, dikey bütünleşmenin zorluğu daha iyi anlaşılır. Örneğin, kısatılmış adlarıyla Çukobirlik ve Tarış olarak bilinen Bölge Kooperatifleri pamuk, zeytin, incir, turunggiller alımı ve değerlendirilmesiyle uğraşmaktadır. Bu ürünlerin alımı, işlenmesi, satışı ve üretim girdileri ile kredilerin temini kooperatifler tarafından yürütüldüğü dikkate alınrsa, bütün bu hizmetlerin verimli şekilde yürütülmesi mümkün değildir. Bunun yerine pamuk üreticileri kooperatifi pamuk bölge birliğine, bölge birlikleri de merkez birliğine ortak olarak yatay bütünleşme sağlamalıdır. Pamuk alımı, işlenmesi, depolanması, satışı, kredi, ucuz girdi gibi dikey hizmetlerin sayısı artırılabilir. Kısacası Çukobirlik, Tarış gibi bölge birlikleri farklı ve her biri uzmanlık isteyen çok sayıda hizmetleri yürütme durumundadır. Fiskobirlik, Yağlı Tohumlar, Antbirlik gibi bölge kooperatiflerinde çalışan ürün açısından belli bir düzeyde uzmanlık görülmektedir. Ancak bunların yurt dışında başarılı olabilmeleri için merkez birliklerini kurmaları gerekmektedir.

Mevcut Tarım Satış Kooperatiflerinin gelişme konularına göre ayrılmaları ve uzmanlaşmaları gerekir. Böylece aynı konuda çalışan kooperatifler bölge birliklerini, bölge birlikleri de merkez birliğini oluşturabilir. Az gelişmiş bölgelerde ise uzmanlaşma başlangıçta sakıncalı olacağından, bu bölgelerde çok amaçlı tarım kooperatifleri kurulumalı ve bunlar yatay bütünleşme yoluyla örgütlenmelidir.

Ülke çapında üretici kooperatiflerinin örgütlenmeleri ve hızla bütünleşmeleri gerekir. Çünkü fiyat dalgalanmalarının ve aracı kârlarının yüksek olduğu yaş meyve ve sebze gibi ürünler üzerinde çalışan kooperatiflerin bütünleşmesi piyasanın tanzimi açısından önemlidir.

Türk tarım kooperatiflerinin önemli sorunları olduğu açıktır. Mevcut kooperatiflerin çoğu yatay bütünleşmeyi sağlayamadığı gibi, dikey bütünleşmede de üretim ve pazarlama sürecinde bir güce sahip olamamışlardır. Buğday, arpa, patates, elma, soğan, tütün ve yaş meyve - sebzeler gibi önemli ürünlerin piyasasına çiftçiler henüz girememişlerdir. Et, süt ve yumurta da bu durum aynıdır. Oysa, pek çok ülkede bu ürünlerin hem piyasası ve hem de sanayi çiftçilerin elindedir. Bu konuda çalışan kırsal kesime yayılmış güçsüz ve dağınık kooperatiflere rastlanmaktadır. Ancak bunların çoğu kendi lokal piyasalarında dahi söz sahibi değildir. Öte yandan, yatay ve dikey bütünleşmeyle ortaklara faydalı ve etkin hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetlerin ülke ekonomisine katkıları olacağı şüphesizdir. Ayrıca, Tarım Kredi Kooperatifleri yatay bütünleşmeyi tamamlayıp dikey bütünleşmeye geçmişlerdir. Bütünleşmenin bazı avantajlarından faydalanmaktadır.

Tarım Satış Kooperatiflerinde dikey faaliyetler daha fazla olmakla beraber yatay bütünleşme tamamlanmadığından, dikey bütünleşmenin avantajlarından tam olarak yararlanılamamaktadır. Tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin en önemli sorunları bunların demokratik yönetimden yoksun oluşlarıdır. Bu sorun, bu kooperatiflerin ekonomik olarak işletilememelerine de neden olmaktadır.

Köy Kalkınma kooperatifleri 1970'li yıllarda hem yatay hem de dikey alanda hızlı bir bütünleşme sürecine girmişlerse de, faaliyetlerinin dağınıklığı ve ekonomik güçsüzlükten ötürü başarılı olamamışlardır. Kuruluşlarındaki yurtdışına işçi gönderme amacı da bütünleşmeyi zorlaştırmıştır.

Üst örgütlenme sorununun çözümü için bazı öneriler şu şekilde özetlenebilir:

1. Türkiye'de kooperatifçiliğin gelişebilmesi ve dünya kooperatifçiliğine ayak uydurabilmesi, kooperatif hareketinin büyük aracı ve tefecilerle rekabet edebilmesi, dış ticaretle ve sanayileşmede etkin rol oynayabilmesi, hatta AT ülkelerindeki kooperatiflerle bütünleşmesi için, kooperatiflerimizin bağımsız, demokratik üst örgütlerini kısa zamanda oluşturmaları gerekmektedir. Üst örgütlenme koşullara göre federatif ya da merkezi örgütlenme şeklinde olabilir. Devlet, etkili bir üst örgütlenme için kooperatifçilik hareketine her türlü kolaylığı göstermeli, maddi yardım yapmalı, böylece 1980'den sonra bu alanda yitirilen zaman süratle yeniden kazanılmalıdır.

2. Bu alanda atılacak ilk adım bugün de ayakta olan KÖY - KOOP birliklerinin, kapatılmış olan KÖY - KOOP Merkezi Birliği'ni hemen kurmaları için yaptıkları başvurunun olumlu biçimde sonuçlandırılmasıdır.

3. 1989 yılının Ocak ayında, 9 Köy Kalkınma Birliği bir anasözleşme hazırlayarak yeni bir KÖY - KOOP Merkez Birliği kurmak için yasa gereği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına başvurmuşlar, fakat bakanlıktan olumlu bir yanıt alamamışlardır. Bunun üzerine konu yargı önüne götürülmüştür. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, yeni bir KÖY - KOOP Merkez Birliği kurulması konusundaki yanlış ve olumsuz tutumundan vazgeçmelidir.

4. Tarım Satış Kooperatifleri Bölge Birliklerinin de Merkez Birliklerini kurmaları gerekmektedir.

5. Türkiye'de mevcut tüketim kooperatifleri birlikleri bir "Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği" kurulmalıdır.

6. Merkez Birliği olmayan tüm öbür tarım ve tarım dışı kooperatifler de merkez birliklerini kurarak üst örgütlenmelerini tamamlamalıdır.
7. Kooperatifiğliğimiz in üst örgütlenme sorununun gözünde Tarım ve TKKB- (TKKB), henüz merkez birliğine kadar üst örgütlenmesini tamamlamamış demokratik kooperatiflerin üst örgütlenmelerini tamamlamalarına yardımcı olmalı, onlara yol göstermeli, üst örgütlenmesini tamamlayan demokratik kooperatiflerin TKKB'ne üye olmalarını sağlamalıdır. Öte yandan, güdümlü olan tarım satış kooperatifleri birliklerinin demokratikleştirilmesine, bir merkez birliği kurulumasına ve böylece TKKB'nde yer al- masına öncülük yapmalıdır.
8. Devlet güdümünde olan tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin de de- mokratikleştirilmesi, TKKB'nde yer alması sağlanmalıdır.
9. Böylece TKKB, ülkelerinin tüm demokratik kooperatifiğliğini kavrayacak çağ- daş bir ulusal birlik düzeyine çıkmalı ve uluslararası kooperatifler birliğinde (ICA) Türk Kooperatifiğliğini bu çağdaş kimliğiyle temsil etmelidir. ICA'nın 1984 "Avrupa Parla- mentosu" seğimlerini destekleyen bildirgesinin temel sloganı "Avrupa tarmsız, tarım kooperatifsiz olamaz" şeklinde edilmiştir. Bu slogan Türkiye tarımı için de geçerli olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abrahamson, M.A., 1976, *Cooperative Business Enterprise*, McGraw-Hill Book Company, s.99 ve s.255-258.
- Abrahamson, Martin-Claud, L.Scroggs, *Agricultural Cooperation, Selected Re- dings, University of minneapolis 1963.*
- Ayhanlı, H.: Çiftçilerin Teskilatlandırılması, Ziraat Mühendisliği, I. Teknik Kon- gre Tebliği, Ankara, s. 11 ve 34.
- Destoche, H. *Le projet cooperatif, Edit. Economie et Humanisme, 1976. S.116.*
- Düller, Eberhard, *Organization and Management of Cooperatives, 6th International conference on Co-operative Science, Giesse 1969.*
- Eisenstat Phillip-Robert T. Masson, "Cooperative Horizontal Market Power and Vertical Relationships, An Overall Assessment", *Proceedings of a North Central Regional Research Committee 117, Agri- cultural Cooperatives and The Public Interest, St. Louis, Mo., June 6 - 8, 1977.*
- Hars, S.B. Connor, L.T., Schwab, O.D., 1981. *Managing The Farm Business, Prenti- ce - Hall, Inc., s.130-134.*
- Inan, I. Hakki, "Tarım Kooperatiflerinde Yataç ve Dikey Bütünleşme", *Koopera- tifiğlik Dergisi, Nisan - Haziran 1979.*
- Inan, I. Hakki, "Tarım Kooperatifleri Çok Amaçlı mı Yoksa Tek Amaçlı mı Olmalı- dir?" *Kooperatifiğlik Dergisi, Ekim - Aralık 1975.*

- İnan, İ.H., 1984, Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinde Bütünleşme Sorunları, XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler Kitabı, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yayın No. 57, Ankara, s.159-168.
- İnan, İ.H., 1987, Tarım Kooperatiflerinin Önemi ve Türkiye'de Tarım Kooperatifleri, Hasad Dergisi, Sayı 29, İstanbul, s93-94.
- İnan, İ.H., Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkındırma Kooperatiflerinde grup Tarımının Ekonomik Analizi, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yayın No. 52, Ankara, s.9.
- Karahalil, G., 1988. Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin Ekonomik Yapısı ve Kooperatif - Ortak İlişkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, s.15-18.
- Karınca Kooperatif Postası Dergisi, Sayı: 528, 1980. S.25.
- Kirsch, O.C. "Vertical Cooperation Among Agricultural Producers in Western Europe and in Developing Countries", Research Centre for International Agrarian Development, Publication No: 5, 1976.
- Marton, J., Integrating Agriculture, World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts, Volume 21, No: 2, 1979.
- Mülayim, Z.G., 1970. Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinin Federatif Örgütlenmesi ve Başlıca Sorunları Üzerinde Bir Araştırma, A.Ü. Ziraat fakültesi Yayınları, No. 483, Ankara, s.1-50.
- Talim, M., Güneş T., Çıkmın, A., İnan, İ.H., Bektöre, M., 1981. Tarımda Teşkilatlanma, Türkiye II. Tarım Kongresi, Tebliğler Kitabı, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, 19-22 Ekim 1981, Ankara, s.499-511.
- Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması. DPT=860-SPD=198. 1970.S35
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, yayın No: 126, S.185.
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği. 1974-1975 Zirai ve İktisadi Durum Raporu, yayın No: 102, 1976, S.439.
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Hukuk Müşavirliği, Genelge 971/9. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, yayın No:126, S.168.
- Walsh, Rishard G., "The Role of Cooperatives in Vertical and Horizontal İntegration in Agricultural Production and Marketing", Seminar Paper on Agricultural Organization in the Modern İndustrial Economy, Chicago, April 1968.

KIRSAL ALANDA YÖNETSEL ÖRGÜTLENME

Turan EREN

Malikara Kaymakamı

1 — ÜLKEMİZDE KIRSAL ALANIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Hızlı bir değişme ve gelişme süreci içinde bulunan ülkemiz, çok geniş bir coğrafi alana sahiptir. Bu geniş coğrafi alan üzerinde 80.000 civarında yerleşim ünitesinin varlığı, bunların önemli bir bölümünün de ural parçalar halinde dağınık ve çok engembeli alanlara kurulmuş olması, yol, su, okul, telefon, sağlık tesisi, kanalizasyon gibi temel alt yapı hizmetleri başta olmak üzere bu yörelere her türlü hizmetin kolay, ucuz ve kısa sürede götürülmesini büyük ölçüde engellemektedir.

Bu nedenle ki; bütün gıbalara rağmen, kırsal alanı oluşturan köy ve kasabaları-mız ekonomik, sosyal ve kültürel alanda halen istenilen düzeye getirilememiştir. Hem-de, Cumhuriyet tarihimizde Hükümetlerimiz ve yerel yöneticilerimizin her zaman hiz-met gündeminin önemli bir bölümünü oluşturmalarına rağmen.

Ülkemizde; özellikle 2. dünya savaşından sonra ortaya çıkan sosyo - ekonomik yapı değişikliğinden kırsal bölgede bulunan köylerimiz ve kasabalarımız büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu etkilenme kırsal ekonominin ulusal ekonomi ile bütünleşmesini sağla-mıştır. Bu yüzden yapılanmada, kapalı aile ekonomisi sistemi içinde sadece geçim için üretim yerine, pazar için üretim düşüncesi doğmuş, tarımda makinleşme, kaliteli tohum, iyi damızlık kullanma ile birlikte kırsal bölgede birim başına verimin artmasını sağlamış, bu da ekonomik ve sosyal yönden birçok olumlu gelişmelere neden olmuş-tur.

Bütün bu olumlu değişme ve gelişmelere rağmen, sanayileşme ve kentleşme sürecini yaşamakta olan ülkemizdeki hızlı değişmeler, kırsal bölgeler ile şehirlerin ya-şama düzeyleri arasındaki farklı açmaktır. Verleşme yapısı, kaynak kullanımı, yeni tek-nolojilere uyum, sosyal hizmetlerden yararlanma gibi konularda, kırsal bölgelerin gözlenmemesi gereken önemli sorunları bulunmaktadır.

Ülke nüfusunun % 41'i halen kasaba ve köylerde yaşamalarını sürdürmektedir-ler. Bu nüfusun çok büyük bir bölümünün yaşama biçimini tarım ve hayvancılığa dayalı faaliyetler belirlemektedir. Tarımdaki nüfus yoğunluğu ve miras hukuku nedeni ile tarım işletmeleri çok küçük ve sayıları fazladır. Bu işletmeler yeterli seviyede sermaye bula-mamaktadır. Tarım işletmelerinin küçük olması ve sermaye yetersizliği de teknolojik gelişmeyi sınırlandırmaktadır.

Bugün kırsal toplumun yaşama şekli olan tarımda, teknolojik gelişmeyi sağlamak, köylü ve çiftçinin refahını artırmak, sektörler arası gelir farklılığını azaltmak, işsizliğin önlenmesine yardımcı olmak, tarım dışı tesislerin istihdam imkanları üzerinde köyden şehire göçün doğurduğu düzensiz şehirlleşmeyi önlemek, kısa zamanda aşılması gere-ken dar boğazlar olarak görülmektedir.

Sanayi ve hizmet sektörlerindeki hızlı gelişmeye ve tarım sektörünün milli gelir içindeki payının nispi olarak azalmış olmasına rağmen, kırsal bölge, ekonomik ve sos-yal hayatımızdaki önemi ni korumaktır. Bu nedenle kırsal alanın ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması ve burada yaşayanlara iş olanaklarının sağlanması, sosyal ve kültürel birlik ve bütünlüğün korunması, sosyal adaletin sağlanması, kısacası çağdaş medeniyetin yarattığı tüm hizmet ve imkanların bu bölgelere götürülmesi büyük önem taşımaktadır.

Bugün ülkemizin gündemini oluşturması gereken çok önemli konulardan biri de şüphesiz ki kırsal bölgede üretimi artıracak, köylü ve çiftçiyi daha dinamik bir üretici halinde getirecek, onların tasarruflarını yatırıma dönüştürecek, çok büyük bir problem olan istihdam sorununu halledecek, ürettiği malları değerlendirecek, kırsal sanayii kuracak etkili ÖRGÜTLERİ kurmak olmalıdır.

Kırsal bölgede, kendi kendine yaşayabilir, yaratıcı ve üretici birimler oluşturmak suretiyle kır-kent ilişkilerini düzenlemek, şehirleşme olgusunu kırsal bölgelere yaymak, böylece kaynakları daha iyi şekilde değerlendirerek, kırsal kesimi etkileyen tüm faktörleri zaman ve mekan çerçevesinde gelişme ve kalkınmayı sağlayacak şekilde bütünleşmeyi amaçlayan "Kırsal Alan Planlaması" yaklaşımı, 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında, kırsal kalkınma politikası olarak kabul edilmiştir. Kırsal sanayi, bu kalkınma yöntem ve politikanın itici gücü olarak görülmektedir. Kırsal bölgede yatırımları yaparak, kalkınmayı sağlayacak yeni örgütlerin ve sistemlerin oluşturulması, bugün büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü, bu alana yönelik olarak daha önce kurulan örgütler, bu görev ve fonksiyonlarını bu güne kadar sebebi ve mazereti ne olursa olsun amaçlanan düzeyde yerine getirememişlerdir.

Bilindiği gibi, ülkemizde bugüne kadar, özel kuruluşların dışında kırsal alana hizmet götüren örgütler ve kaynaklar; Devlet (Genel Bütçe), İl Özel İdareleri (Özel İdare Bütçeleri), Köy İdaresi (Köy Bütçeleri) olmuştur.

Ülkemizde Genel Bütçeden ve İl Özel İdare Bütçelerinden kırsal bölgeye ayrılan ödenekler; son derece yetersiz olup, daha çok bu bölgedeki alt yapı hizmetlerinin yapılmasına yönelik olmuştur. Alt yapıya yönelik bu çalışma ve gayretler, 70 yıllık Cumhuriyet tarihinde önemli gelişmeler sağlanmakla birlikte, bugün bu hizmetlerin ülkemizin her yöresinde halledildiğini de ne yazık ki söyleyemiyoruz.

Ülkemizde, Genel Bütçesindeki ödeneklerin daha çok büyük projelere ve zorunlu harcamalara ayrıldığı bir gerçektir.

İl Özel İdarelerinin gelir kaynaklarının sınırlı oluşu, bu idarelerin bütçelerinin yetersiz olmasına neden olmakta, bu da bu kaynaktan kırsal bölgeye yönelik hizmet akışının yeterli ve istenilen düzeyde olmasını engellemektedir. Ülkemizdeki mevcut idari sistem içinde, İlçe idarelerinin herhangi bir bütçeye sahip olmamaları, Köy Bütçelerinin sembolik ve son derece yetersiz gelir kaynaklarından beslenmeleri, bu idarelerin de kırsal bölgede yatırım yaparak, köyü ve köylüyü refaha kavuşturmada son derece yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, kırsal alanlara hizmet götürmeye yönelik kurulan; Köy Kalkınma Kooperatifleri, Ziraat Odaları ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi demokratik kitle kuruluşlarının, kırsal kesimin kalkınmasında kendilerinden beklenen düzeyde etkili hizmet ve remedikleri de bir gerçektir.

Yukarda sözü edilen tüm kuruluşlar, genelde bu güne kadar kırsal bölgenin yol, okul, lojman, içme suyu, kanalizasyon, köy konağı, sağlık tesisi ve cami gibi temel alt yapı hizmetlerinin tamamlanmasına yönelik gayret sarf etmişlerdir. Kırsal bölgedeki üretimi artıracak, üretilebilir ürünleri değerlendirecek, istihdam yaratacak, kısacası katma değer yaratan üretime yönelik yatırımlar alanında fazla birşey yapamamışlardır. Bu bölgenin insanı, parası, ürünü kısacası varlığı değerlendirilememiştir. Türk toplumunun bünyesine uygun, mevcut potansiyeli değerlendirecek yol, yöntem ve mevzuat da zaman içinde ne yazık ki geliştirilememiştir. Bu nedendenir ki, kırsal bölgelerden büyük kentlere doğru insan ve sermaye erozyonu oldukça yoğundur. Sağlıksız kentleşmeye yol açan bu erozyon beraberinde, birçok ekonomik, sosyal ve kültürel problemleri de getirmiştir.

2 — KÖYLERE HİZMET GÖTÜRME BİRLİKLERİ

Kırsal bölgedeki tüm problemleri halledecek, bu bölgelerde bulunan her türlü potansiyeli değerlendirilerek, gelişme ve kalkınmayı sağlayacak, etkili yönetsel örgütlenme modeli veya modelleri çağdaş ve yeni bir anlayışla geliştirecek, devreye sokulmalıdır veya bu konudaki mevcut idari ve yasal düzenleyenlerden organize edilmelidir. Son yıllarda, sağladığı neticeler itibarı ile Türkiye'de kırsal kalkınmada etkili bir araç görünümünde bulunan Malkara Köyler Hizmet Götürme Birliğini yukarıdaki mevcut genel tablo içinde açıklamak, incelemek ve değerlendirmek yararlı olacaktır.

Kırsal bölgelere yeterli hizmetin götürülmemesi, yukarıda belirtilen kaynaklardan yeterince desteklenmemesi, kırsal kesim insanlarını ve onlara önderlik eden kamu görevlilerini mevcut yasal düzen içinde yeni arayışlara yöneltmeye zorlamaktadır. Konu ile ilgili yaptığımız araştırmalarda, kırsal kesimin kalkınması için, model ve örgüt arayışlarının çok önceki yıllara, 1937'lere kadar gittiğini görüyoruz.

İçişleri Bakanlığı 04.01.1937 tarihinde yayınladığı 31 sayılı tamiinde: "Karakterleri, coğrafi vaziyeti ve iktisadi münasebetleri birbirlerine uygun, merkez ittihaz edilecek köye en çok 5 km. mesafede dahilinde bulunan köylerin bir idare altında birleştirilmesi ve köy birlikleri teşkili suretiyle hizmetlerinin nizama alınması düşünülmekte ve bunun için bir kanun layihası hazırlanmaktadır..." denilmektedir.

Bakanlığın köy birlikleri hakkındaki bu tamiinde, köy birlikleri ile ilgili bir kanun hazırlanacağı belirtilmekte ise de bu kanun bugüne kadar çıkarılmamıştır. Ancak 5442 Sayılı İl İdareleri Kanununun 56'ncı maddesi, 1580 Sayılı Belediye Kanununun 133 - 148. maddeleri, 442 Sayılı Köy Kanununun 47 ve 48'nci maddeleri Hizmet Götürme Birliklerinin kuruluşuna yasal dayanak olmaktadır.

1937 yılından bu yana düşünülen, Köyler Hizmet Götürme Birliklerinin tüm bölgelere her türlü hizmeti götürmenin yanında, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için de de etkili bir araç olacaktır.

Malkara İlgesinde, Köyler Hizmet Götürme Birliğinin kurulma düşüncesi de yukarıda belirtilen anlayış ve felsefeden doğmuştur.

Trakya'nın ilgeleri içinde, en çok köyü ve köy nüfusu olan, ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayandığı Malkara'da, ülkemizin geri kalması yörelerine göre bir gelişmişliğe garmakta ise de, köylerinde başta yol, su, kanalizasyon, okul, lojman, sağlık tesisleri, köy konakları ve cami gibi temel alt yapı hizmetleri olmak üzere ekonomik ve sosyal alanda yapılması gereken birçok hizmetler bulunmaktadır. Bu eksik hizmetlerin tamamlanması için, Genel Bütçeden ve İl Özel İdare Bütçesinden Malkara'ya ayrılan payların yetersizliği karşısında, sorunların çözümü ile, eksik hizmetlerin tamamlanması ve yeni hizmetlerin yapılmasının ancak yerel kaynakların örgütlenerek, harekete geçirilmesi ile mümkün olacaktır, ilgili kamu görevlileri tarafından düşünülmüştür.

İlgilerin yaptıkları inceleme ve araştırmalar sonucu Malkara'da Köyler Hizmet Götürme Birliğinin kurulmasının yararlı olacağı kanaatine varılmıştır.

Birlik tüzüğün hazırlanmasından sonra, tüzüğün Tekirdağ Valiliğince 07.05.1987 tarihinde onaylanmasını, resmen kurularak faaliyetlerine başlamıştır.

Birliğin kuruluş amacı, tüzüğün 5'inci maddesinde şöyle belirtilmiştir:

Madde 5 — Birlik, üye köylere Kanunlarla verilen hizmetlerin yerine getirilmesinde yardımcı olur veya gerektiğinde hizmetleri bizzat yapar. İlçe ve köy halkının yararına olan ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel, sınıflar ve hizmetleri yaptığı gibi, ilçenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak, ürünlerini değerlendirecek, her türlü sanayi ve ticari kuruluşları kurar, işletir veya kuranlara yardımca olur, ortak olur. Köylülerce üretilen tarımsal ve hayvansal nitelikli her türlü ürünün değerlendirilmesi, parazlanması faaliyetlerini yürütür. Bu konularda diğer kuruluşlarla iş birliği yapar. İlçe ve köylerdeki yol, su, okul, lojman, cami, sağlık tesisi, köy konağı, kanalizasyon ve bunlara benzer her türlü hizmet ve yatırımları yapar veya yapanlara yardımda bulunur. İlçe ve Köylerdeki her türlü eğitimsel, kültürel, sportif faaliyetleri ve hizmetleri ya bizzat yapar veya yapan kuruluşlara yardımda bulunur.

Yukarıda belirtilen hizmetleri yapmak için personel istihdam eder, her türlü araç, gereç alır ve organizasyonlar kurar.

Demokratik bir mahalli idare kuruluşu olan Birliğin en yetkili organı, üye köy muhtarlarından oluşan Birlik Meclisi'dir. Ayrıca 9 üyeden oluşan Birlik Yönetim Kurulu ve Birlik Başkanı bulunmaktadır. İlçe Kaymakamı aynı zamanda Birlik Başkanıdır.

Birlik kurulduktan sonra, kapsamında bulunan yatırımsal nitelikli hizmetleri yapmakla beraber, ilçe üreticilerinin önemli bir derin kaynağı olan süt konusuna da öncelikle el attı. Çünkü süt önemli bir gelir kaynağı olmakla birlikte, önemli problemleri bulunmakta idi. Bunlar;

- 1 — Süt fiyatları mandracılar tarafından müşterek olarak belirlendiği için, oldukça düşük tutuluyordu.
- 2 — Mandracılar, aldıkları sütün bedelini üreticiye zamanında ödemiyorlardı.
- 3 — Genellikle üretici, mandracıya teslim ettiği sütün fiyatını dönem sonunda, süt bedelini alırken öğreniyordu.
- 4 — İlçe dışından gelen bazı mandracılar, süt fiyatını bir miktar artırarak aldıkları sütün bedelini ödemedi ilçe den ayrıldıkları ve bu nedenle de üreticileri mağdur ettikleri görülmekteydi.
- 5 — Bir köye birden fazla mandracının girerek, üreticiyi böldükleri ve yarattıkları bu ortam nedeniyle de sütün kalitesinin düştüğü görülmekteydi.
- 6 — Süt alıcıları süt bedelini öderken, hiçbir haklı nedene dayanmadan üreticiden keyfi kesintiler yapmakta idi.

Bunların neticesinde süt fiyatlarının yem fiyatları ile başabaş gittiği, hatta zaman zaman yem fiyatının gerisinde kaldığı tesbit edilmiştir. Bu olumsuz etkenler karşısında üreticinin günlük süt ihtiyacı için elinde bir veya iki inek bırakıp diğerlerini elden çıkardığı görülmüştür.

Yukarıda belirtilen ve ilçe ekonomisi için son derece önemli olan süt ve süt sığırcılığı sorununa çözüm getirmek, halkın önemli bir gelir kaynağı olan hayvancılığı canlandırmak, sütün miktarı ve kalitesini yükseltmek amacıyla kurulan Köylere Hizmet Götürme Birliği ile Tarım İlçe Müdürlüğü müştereken köylerde bir dizi sohbet toplantıları düzenlemiştir.

Bu toplantılarda vatandaşlar: Bu konularda acil önlem alınmadığı takdirde, hayvancılığın bölgede büyük bir darbe yiyeceğini, gelişmesinin söz konusu olamayacağını, kendilerinin de çok önemli bir gelir kaynağından yoksun kalacaklarını ifade etmişlerdir.

- Birlik bu gerçeklerin ışığında süt ve süt sığırıcılığı konusunu ele almış ve bu konuya gerekli çalışmalar başlatmıştır. Süt sığırıcılığını desteklemek, teşvik etmek ve süt fiyatlarında günün şartlarına uygun istikrar sağlamak için, 26.06.1987 tarihinde ilk süt ihalesini gerçekleştirmiştir. Bu tarihten sonra Birlik, üçer aylık dönemler halinde ihaleleri organize etmiş, getirdiği kaide ve kurallarla hem üreticiyi ve hem de süt alıcısını koruyan, konuya disiplin getiren bir düzen oluşturmuştur.
- Bütün bunlardan önemlisi Birlik, adeta üreticinin gatsi altında örgütlendiği bir kuruluş durumuna gelmiştir.
- Bu çalışmalarla birlikte üreticiye, aşağıda maddeler halinde sıralanan faydalar sağlanmıştır:
- 1 — Aynı güzergâhdaki köylerden gruplar oluşturulmuş, hâlelerde bu grup köylerin sütleri aynı fiyattan alıcıya verilmiştir.
 - 2 — İhale dönemleri üçer aylık olarak belirlenerek süt fiyatının değişen piyasaya koşullarına uydurulması sağlanmıştır.
 - 3 — İhale dönemi içinde, söz konusu gruplara sadece grubun sütünü alan alıcı girmiş, diğer alıcılar gruplara sokulmamıştır.
 - 4 — Süt alıcılarından, aldıkları sütün bir aylık bedeli, teminat olarak alınarak, üretici alacakları güvence altına alınmıştır.
 - 5 — Üretici, alıcıya hangi süreler içinde, ne kadar sütü, hangi fiyatta verdiğini, işin başından itibaren bildiği için, eline ne kadar para geçeceğini de hesaplar durumu gelmiştir.
 - 6 — Üretici, sütünün bedelini zamanında almaya başlamıştır.
 - 7 — Süt alıcıları da nelerden, ne zaman, kimlerden ne kadar süre ile, ne miktar da süt alacağını bilir ve hesaplar duruma gelmiştir.
 - 8 — Birlik tarafından kurulan süt tahlil laboratuvarı vasıtası ile yapılan kontroller neticesinde, sütün saf, temiz ve kaliteli olması sağlanmıştır.
 - 9 — Süt alıcıları ve süt üreticileri, getirilen kural ve kaidelerle disipline edilmişlerdir.
 - 10 — Süt üreticileri ve alıcıları arasında sık sık meydana gelen sürtüşmeler ortadan kalkmıştır.

3 — SÜT İŞLETMESİNİN KURULMASI

Kurulduğundan itibaren 1990 yılı sonuna kadar Birlik, süt konusunda sadece ihalelerin organizasyonunu yapmıştır. Birlik, 1990 yılı Kasım ayında yetkili kurullarında yaptığı değerlendirmeden sonra bir süt alım, filtrasyon, soğutma ve tankerlere yükleme merkezi kurmayı kararlaştırılmıştır.

Bu amaçla kurulacak tesis için çok uygun nitelikte olan, İlçe merkezine 3 km. mesafede, Çavuşköy sınırları içinde bulunan, 300 m²'lik üç katlı bina kiralanmıştır. Kısa sürede Süt Endüstri Kurumu İstanbul Süt İşletmesi ile de işbirliği yapılarak, binanın içine soğutma kompresör, buzlu su havuzları, soğutma plakaları, depolama tankları konularak faaliyete geçirilmiştir. Kuruluş maliyeti 3 Milyar lira civarında olmuştur. Daha sonra Birlikçe, kiralık olan bu bina sahibinden 850 Milyon liraya satın alınarak Birliğe mal edilmiştir.

Bugün 400.000 kalori gücünde ve günde 200 ton sütü alabilen, soğutan, filtre eden ve yükleyebilen bir tesis durumuna getirilmiştir.

Bu tesiste soğutulan sütler ikisi TIR olmak üzere 7 süt nakliye aracı ile sürekli olarak İstanbul'daki SEK işletmesine ait süt fabrikasına nakledilmektedir. Süt nakliye tankerleri çift cidarlı, izole edilmiş ve paslanmaz çelikten imal edilmiştir. Birliğin bu araçlarla günlük süt taşıma kapasitesi 200 ton civarındadır.

Birlik soğutma merkezindeki sütleri İstanbul'a taşımak maksadıyla, 1991 Haziran ayı içinde Hollanda'dan DAF marka 400 beygir gücünde bir çekici ithal etmiştir. Üzerinde 40 tonluk, çift cidarlı, paslanmaz çelikten üretilen tanker konularak, hizmete verilmiştir. Birliğin malı olan söz konusu araç, üretilen günlük 150 ton süttten 80 tonunu tek başına İstanbul SEK tesislerine nakletmektedir.

Birlikçe, İlçeye bağlı 73 köyden günde iki defa (Sabah - akşam) olmak üzere ortalama 150 tonluk süt toplanmaktadır. Birlikten ücret alan toplam 90 kişi, halen Birlik adına bu hizmetleri yürütmektedir. Bu görevliler sütü üreticiden teslim alırken, sütün kalite kontrolü, temizlik muayenesi ile tartımlarını yaparak üretici süt listelerini hazırlamaktadırlar.

Köylerde görevliler tarafından toplanan sütleri, süt soğutma merkezine taşıyan 25 adet kamyon, Birlik tarafından sürekli olarak kiralanmıştır. Süt nakliyecileri, günde iki defa köylerde toplanan sütleri, süt soğutma merkezine taşımaktadır. Böylece İlçedeki 25 kamyonu ve nakliyeciyeye, sürekli olarak iş olanağı sağlanmıştır. Kurulan Süt Soğutma Merkezinde, çeşitli meslek ve öğrenim düzeyinde toplam 30 kişi çalıştırılmaktadır. Kısaca, Süt Soğutma tesisinin kurulması ve bu konudaki hizmetin Birlikçe üstlenilmesi ile birlikte toplam 120 kişiye iş imkanı sağlandığı gibi, 25 adet kamyonu çalışma olanağı doğmuştur.

4 — BİRLİK YEM İŞLETMESİNİN KURULMASI

İlçede hayvancılık potansiyeli son derece yüksektir. Bugün için günde 220 ton civarında yem tüketilmektedir. Bölge yem hammaddesi bakımından oldukça zengindir. Çevrede mevcut yem fabrikalarında kaliteli ve üstün vasıflı yem üretilmemektedir. Her fabrikanın ürettiği yemin kalitesi ve fiyatının birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, ilçede ve yörede mera alanlarının darlığı, yüksek verimli kültür ırkı süt ve besi sığırcılığının genellikle ahırlarda beslenerek yapıldığı gözönüne alındığında, bu sektörün gelişmesinde ve istikrarında kaliteli yem üretiminin önemi iyice ortaya çıkmaktadır.

- Birlik Yem Fabrikasının Üreticiye Sağladığı Yararlar:
- 1 — Daha önce de amacında belirttiği gibi, Birlik Yem Fabrikası üreticiye kaliteli, üstün vasfili, ucuz, uzun vadeli yem vermektedir.
 - 2 — Kaliteli ve üstün vasfili yemin üreticiye verilmesiyle süt, et, yumurta üretiminde, önemli bir artış sağlanmış, bu da üreticilerin gelirinin artmasına neden olmaktadır.
 - 3 — Bugüne kadar genellikle Bandırma, İstanbul Silivri gibi uzak bölgelerden getirilen yemler, üreticiye verildiği için, oldukça yükümlü olan nakliye masraflarının üzerine ilave edilerek, yüksek fiyatta üreticiye yansımaktadır. Birlik Yem Fabrikası tarafından bu gibi ek masraflar ilave edilmediğinden, yem daha ucuz fiyatla üreticiye verilmektedir.

Bütün bu faktörler gözönünde bulundurularak, üreticiye kaliteli üstün nitelikli, emsallerine göre ucuz, uzun vadeli yem vermek amacıyla Birlik, yem konusunu da çalışma alanı içine almış ve bu amaçla, Birlik Bütgesinden Malikara'da bir Yem Fabrikası kurmayı kararlaştırmıştır.

Yukarıda belirtilen amaçlarla, kurulacak olan yem fabrikası düşüncesi oluşturulup, kararlaştırıldıktan sonra, konu ile ilgili olarak ayrıntılı bir fizibilite raporu hazırlanmıştır. Hazırlanan fizibilite raporunda, yem için gerekli olan hammaddenin üretiminin yeterli miktarda yapıldığı, üretilecek yem için de pazanın hazır olduğu sonucuna varılmıştır.

Yem Fabrikasının yapılması için çalışmalar başlatılmış, bu amaçla E — 25 karayolu üzerinde, Alaybey köyü tüzel kişiliğine ait, Malikara'ya 7 km. mesafede bulunan 15.000 m²'lik alan alınmıştır.

Alınan bu arsa üzerinde, 28 Kasım 1990 tarihinde Yem Fabrikası inşaatının yapılmasına başlanılmıştır.

Fabrika bütün bölümleri ile birbuçuk yıl gibi kısa bir sürede tamamlanarak, 24 Temmuz 1992 günü üretime başlamıştır. 20 ton/saat kapasiteli olan fabrika son teknolojiye göre kurulmuştur. Üretim bilgisayarlar kanalı ile önceden programlandığı şekilde, otomatik olarak yapılmaktadır. 7.000 ton kapasiteli hammaddenin, 1.000 ton kapasiteli mamulü madde depoları bulunmaktadır. Fabrika da 2 adet buhar kazanı, 80 ton çekerli, bilgisayarlı, tam otomatik Tır Kantarı, 40 ton kapasiteli kamyon lifli, 630 kw.'lık trafa, 3 adet 25'er tonluk kamyon mevcuttur.

Fabrikada ceryan eden tüm kayıtlar ve işlemler bilgisayarlarla yapılmaktadır. Birlik için süt ve yem işletmelerinin tüm işlemlerinin geçtiği 640 megabayt gücünde, 6 termi-nalli bir bilgisayar sistemi bulunmaktadır.

Yem Fabrikasında, yöre üreticisinin ihtiyacı olan büyükbaş süt, besi, buzağı yemi, küçükbaş ve kanatlı her çeşit karma yem üretilmektedir.

Yem Fabrikası tamamen Birliğin kaynak ve imkânları ile yapılmış olup, hiçbir ortağı yoktur. Fabrikanın bugünkü piyasa değeri 50 Milyar liradır.

Yem Fabrikasında üretilen yemler, Birlik tarafından satın alınan 3 adet kamyonla bütün köylere götürülmekte ve üreticiye evinde teslim edilmektedir. Yemin, Fabrikadan nihai tüketiciye ulaştırılmasında hiçbir aracı kuruluşa ve kişiye bulunmamaktadır. Üretimden direkt tüketime yem verildiği için üretici yemi daha ucuz alabilmektedir.

- 4 — Birlik üreticiye ucuz yem vermeyi amaçladığından, yüksek kâr marjı düşünülmemektedir. Bu nedenle de yem fiyatı daha ucuz olmaktadır.
- 5 — Üretici, Fabrikadan yemi ya kendi nakliye aracı ile almakta veya Fabrikanın kamyonları yemi üreticinin kapısına kadar götürmektedir. Her iki şekilde de üretici nakliyede önemli tasarruflar sağlamaktadır.
- 6 — Çiftçiler, hasat sezonunda yem hammaddesi olarak ürettikleri; buğday, arpa, mısır, gibi ürünlerini, Fabrikaya emanete teslim etmekte, yem ihtiyaçları olduğu zaman da önceden tespit edilen sabit fiyattan, yemlerini teslim almaktadırlar.
- 7 — Birlik tüm üreticinin sütlerini alarak paralarını zamanında ödediği için, yem bedelini süt paralarından keserek, üreticinin cebinden direk para çıkmasını önlemektedir.
- 8 — Uzun vadede tahsilat yapıldığından, üretici için büyük bir imkân ve kolaylık sağlamıştır. Diğer tüm kuruluşlar vade için ayrıca bir vade farkı almalarına rağmen, Birlik herhangi bir vade farkı almamaktadır.
- 9 — Birlik, Fabrikada ürettiği yemi direk olarak üreticiye verdiği için yem bayileri gibi aracı kuruluşlar ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda da üreticiye daha ucuz yem verme olanağı doğmuştur.
- 10 — Üretici - bayi arasında zaman zaman doğan ve fiyat, teslim, ödeme gibi konulardan kaynaklanan sürtüşmeler de ortadan kalkmıştır.
- 11 — Yem Fabrikası, kaliteli yemi ucuz fiyatla bölge üreticilerine verdiği için, diğer fabrikalarda serbest piyasa koşullarının gereği olarak, bu kurala uymak zorunda kalmaktadırlar. Aksi takdirde yemini satamayacaklardır.
- 12 — Birlik Yem Fabrikası, kendi üreticilerine olduğu gibi, bölge hayvan yetiştiricilerine de aynı imkanları sağladığından, yararı sadece yöreye değil, aynı zamanda bölgeye de olmaktadır.
- 13 — Bölge üreticilerinin kaliteli yem kullanmaları sonucu, hayvan ürünlerinde belirli bir artış olduğundan, buna bağlı olarak yüksek verimli ırk ıslahına doğru bir yönelme olmaktadır.
- 14 — Hayvancılıkta yüksek verimli ırklara yönelik sonucunda da Malkara damızlık hayvan temininde, bölgeye önemli bir kaynak olacaktır.

5 — BİRLİK HAYVAN HASTALIKLARI POLİKLİNİĞİ, SOY KÜTÜĞÜ VE SUN'İ TOHUMLAMA TESİSLERİNİN KURULMASI

Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliği; Hayvancılığın İlçe ekonomisindeki önemini göz önüne alarak, her yönüyle hayvancılığı geliştirmek, birim başına verimini en üst düzeye çıkarmak amacıyla, hayvancılık konusuna entegre bir hizmet olarak bakmış, yatırım ve hizmetleri buna göre planlamıştır. Bu nedenle İlçe'de bir hayvan Hastalıkları Polikliniğini kurarak, bünyesinde başta mastitis hastalığı olmak üzere bir çok hayvan hastalığının teşhisini yapacak bir Hayvan Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı kurmuştur. Laboratuvar son derece modern cihazlarla donatılarak hizmete verilmiştir.

YILLAR	ÜRETİLEN GÜNLÜK SÜT MİKTARI (Ton Olarak)	ÜRETİLEN AYLIK SÜT MİKTARI (Ton Olarak)	ÜRETİLEN YILLIK SÜT MİKTARI (Ton Olarak)
1986	38	1140	13.870
1987	40	1.200	14.600
1988	60	1.800	21.900
1989	70	2.100	25.550
1990	90	2.700	32.850
1991	115	3.450	41.975
1992	150	4.500	54.000
1993	170	5.100	61.200

Birlik tarafından yapılan hizmetler neticesinde; sütün, üreticinin bir problemi olmaktan çıkarılıp, gerçek bir gelir kaynağı durumuna getirilmesi, üreticisi süt sigırcılığına yöneltmiştir. Daha fazla verim elde etmek için de satırık süt sigırcılığına büyük bir talep olmuştur. Verimi düşük olan yerli süt sigırını üretici, önemli ölçüde elinden çıkarmış ve beş yıl gibi kısa bir sürede sayısı 1/3'ten daha fazla düşmüştür.

Malkara üreticisi, inek sütlerinin Birlik tarafından değerlendirilmesinden sonra, daha karlı duruma gelen süt inekçiliğine yönelerek, küçükbaş hayvancılığından ve verimi düşük hayvan ırklarından vazgeçmektedir.

YILLAR	SAFKAN SÜT SİĞİRİ	MELEZ SÜT SİĞİRİ	YERLİ SÜT SİĞİRİ	TOPLAM	KOYUN	KEÇİ
1986	4.211	4.812	3.008	12.031	58.969	23.630
1987	4.923	4.676	2.707	12.306	60.000	23.630
1988	6.022	5.353	2.607	13.382	52.624	16.376
1989	6.955	4.869	1.887	13.911	49.585	14.474
1990	7.990	4.363	1.681	14.034	45.027	9.017
1991	9.550	4.777	1.597	15.924	40.555	7.340
1992	11.500	4.817	1.097	17.414	40.350	6.210
1993	13.750	4.715	892	19.357	39.850	6.150

Köylere Hizmet Götürme Birliğimiz, Tarım İlçe Müdürlüğü ile kurduğu işbirliği sonucunda öncelikle safkan inekleri, daha sonra da tüm inekleri kapsayacak Sun'li Tohumlama hizmetini de başlatmıştır. Bakanlığımızın bu amaçla verdiği iki araç ve Birliğimizce sağlanan bir araçtan oluşan üç araçlık, toplam 12 personelin görev aldığı bir organizasyon kurulumu ve sun'li tohumlama hizmetine başlanmıştır. Hizmeti etkili ve başarılı ile yürütmek için hem çabır, hem de ring sistemi birlikte uygulanmaktadır. Malkara ilçesinde kurulan Köylere Hizmet Götürme Birliğinin gatsı altında, özellikle hayvancılık alanında yapılan önemli yatırımlar ve hizmetler neticesinde çok büyük gelişme ve değişimler sağlanmıştır. Bu gelişmelerin aşğıdaki tablo da görüldüğü gibi açıkça izlemek mümkündür.

Soy kütüğü tutmanın, hayvan neslinin ıslahındaki önemini göz önüne alan Hizmet Birliği, öncelikle ilçe'deki tüm safkan hayvanları kapsayacak şekilde soy kütüğü tutma çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla alınan bilgiler vasıtasıyla ve bu nedenle çıkarılan Bakanlık programı çerçevesinde soy kütüğü tutulmaya başlanmıştır.

Yukarıdaki tablonun incelenmesinden de anlaşıldığı gibi, 1986 yılında Malkara'da günlük 38 ton süt üretilirken, her yıl büyük artış göstererek, 1993 yılında ortalama 170 tona çıkmıştır. Bu da % 400'lük bir artışı ifade etmektedir. Bu artış, İlçede kurulan Köylere Hizmet Götürme Birliğinin devreye girmesiyle, süt konusunda istikrarlı, disiplinli ve üreticinin lehine olan bir düzenin kurulmasının sonucudur.

YILLAR	1. DÖNEM	2. DÖNEM	3. DÖNEM	4. DÖNEM	YIL ORTALAMASI
	OCAK-ŞUBAT MART	NİSAN-MAYIS HAZİRAN	TEMMUZ-AĞUSTOS EYLÜL	EKİM-KASIM ARALIK	
1986	60.—	75.—	60.—	78.—	68,25.—
1987	80.—	90.—	115.—	250.—	133,75.—
1988	240.—	256.—	225.—	305.—	256,05.—
1989	380.—	305.—	405.—	650.—	435,00.—
1990	690.—	775.—	775.—	900.—	785,00.—
1991	950.—	930.—	900.—	1.900.—	1.170,00.—
1992	1.950.—	2.000.—	2.300.—	2.660.—	2.227,05.—
1993	2.262.—	2.640.—	2.628.—	4.229.—	2.939,75.—
1994	4.275.—				

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, 1986 yılında litresi 60.— TL. olan süt fiyatı, 1994 yılının ilk döneminde 4.275.— TL.'ye çıkmıştır.

Birliğin, süt konusuna el atmasıyla, üreticinin alın teri olan sütün fiyatında çok büyük bir artış sağlanmıştır.

YILLAR	TÜKETİLEN YEM MİKTARI
1986	86.900—
1987	95.800—
1988	104.100—
1989	123.700—
1990	145.300—
1991	175.900—
1992	200.000—
1993	218.000—

Tabloda da görüldüğü gibi Malkara'da, 1986 — 1993 yılları arasında kesif yem tüketiminde 2,5 mislinden fazla bir artış olmuştur.

İlçede yem tüketiminde meydana gelen bu önemli artış daha önceki bölümler de belirtildiği gibi, Köylere Hizmet Götürme Birliğini, bir yem Fabrikası kurmaya zorlamıştır.

6 — BİRLİK 110'LUK KONKASÖR ŞANTIYESİNİN KURULMASI

Malkara İlçesi 73 köyü ile Trakya'da en çok köyü bulunan ilçedir. 73 köyde, toplam 350 km. yol ağı bulunmaktadır. 1993 yılına kadar Devlet tarafından ancak 27 km.si asfaltlanabilmiştir. Konkasör Şantiyesinin kurulması ile birlikte, sadece 1993 yılında tüm Tekirdağ bölgesindeki 170 km. yol asfaltlanırken, Malkara ilçesinde de 1 yılda 47 km. yol asfaltlanmıştır.

Süt işletmesinin yanında Yem Fabrikasının da 1992 yılı başında devreye girmesiyle, yukarıda 1994 yılı bütçesinden de görüldüğü gibi birlik, 170.000.000.000.— liralık bir bütçe yapma olanlığına kavuşmuştur.

Bütçelerin incelenmesinde de görüldüğü gibi, Birliğin süt ile ilgili tüm hizmetleri üstlenmesinden sonra gelişlerinde çok büyük artışlar olmuştur.

Birlik, toplama ve söğütme karşılığı olarak sütün litre fiyatının belli bir oranı, İstanbul'a yaptığı nakliye ücreti ve litre fiyatı üzerinden % 2'lik oranında Birlik primi almaktadır.

1990 yılı aralık ayından itibaren, Köylere Hizmet Götürme Birliği, ilçe merkezine, günde 200 ton süt söğütabilen bir süt alım, filtrasyon, söğütme ve yükleme tesisini kurduktan sonra, tüm sütleri köylerden toplamayı, ilçe merkezine nakletmeyi, söğütme rakıstanbul'a taşımayı bizzat üstlenmiştir.

Süt üreticisine ödenen süt bedellerinden kesilmesi yasal zorunluluk olan damga vergisi ve milli savunma sanayi fonu kesintisi dışında başkaca hiçbir kesinti yapılmamaktadır.

Birlik kuruluğundan bu yana primer, daima süt alıcılarından kesilmiş olup, üreticilerden herhangisi bir prim kesilmemiştir.

1988 yılı son ihale döneminden itibaren, ihaleden oluşan sütün litre fiyatının % 2'si oranında Birlik primi alınmaya başlanmış olup, bu uygulamaya halen devam etmekte-

dir. 1987 — 1988 yıllarında süt alıcılarına teslim edilen sütün litresinde prim olarak 3 lira alınırken, 1989 yılında bu miktar 5 liraya çıkarılmıştır.

Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliği faaliyetine başladığında ve onu takip eden ilk yıllarda elde ettiği gelir sadece litre başına alınan primer olmuştur.

YILI	GELİR BÜTÇESİ	GİDER BÜTÇESİ
1987	35.400.000.—	35.400.000.—
1988	55.957.000.—	55.957.000.—
1989	146.710.000.—	146.710.000.—
1990	921.700.000.—	921.700.000.—
1991	7.300.000.000.—	7.300.000.000.—
1992	41.080.000.000.—	41.080.000.000.—
1993	102.000.000.000.—	102.000.000.000.—
1994	170.000.000.000.—	170.000.000.000.—

Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliği, yukarıda belirtilen önemli hizmetleri yaparken yıllık gelir ve giderlerini gösteren bütçelerinde de yıllara göre büyük artışlar olmuştur. Bunu aşağıdaki tabloda kolaylıkla izlemek mümkündür.

Silajın özellikle süt sağırıcılığındaki önemini göz önüne alan Birliğimiz; 30 milyon liralıkta bugün içinde, ithal malı bir silaj makinası olarak, üreticilerimizin hizmetine vermektedir. Bugün ilçede 20 adet silaj makinası bulunmaktadır ve üreticiler silaja büyük önem vermektedir.

7 — SİLAJ MAKİNASININ ALINMASI

8 — MALKARA'DA BİR KÜLTÜR SARAYININ YAPILMASI

Malkara, merkez 21.000 ve 73 köyle birlikte toplam 65.000 nüfusu olan, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle ülkemizin genel ortalamasının üzerinde seviyesi bulunan bir ilçedir.

Yukarıda belirtilen olumlu genel tablosuna rağmen, bugüne kadar halkın sosyal ve kültürel faaliyetlerine cevap verebilecek nitelikte hiçbir tesis yapılmamıştır.

Bu nedenle; İlçede toplantıların, müsamere, temsil ve tiyatro çalışmalarının yapılabacağı bir salonu dahi bulunmamaktaydı. Diğer taraftan binlerce gencin boş vakitlerini değerlendirebileceği, dinlenebileceği, asgari sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir merkez veya yer de yapılmamıştı. Gerek eğitim kurumlarının, gerekse ferdi bir takım çalışmalarla ortaya konulan eserlerin halka teşhir edilerek değerlendirilmesi için, uygun sergi salonlarının bulunmaması nedeni ile ya hiç yapılamamakta veya üretilen eserler çok dar bölümlerde sergilenmeye çalışılmaktaydı.

İlçede, yukarıda belirtilen bu çok önemli eksikleri ortadan kaldıracak, sosyal, kültürel ve eğitimsel birçok faaliyete imkân ve ortam sağlayacak bir Kültür Sarayının inşaatına 1990 yılı başında başlanmış ve tesis 25 Kasım 1992 günü bir törenle hizmete açılmıştır.

1.200 m² alan üzerinde kurulan Kültür Sarayı, bir tarafı 6, diğer tarafı da 3 katlı olarak inşa edilmiş olup, toplam 4.200 m² kapalı kullanılabilir alanı bulunmaktadır.

Kültür Sarayı bünyesinde; idari bölümler, müze, kütüphane, gençlik merkezi, çok amaçlı salon, eğitim ve sportif amaçlı salonlar, sergi salonu, kafeterya ve 400 koltukluk tiyatro ve sinema salonu bulunmaktadır.

Son derece kaliteli malzeme ile inşa edilen tesis, yine çok kaliteli döşeme ve demirbaşla donatılmıştır.

Kısacası, Malkara'da inşa edilen Kültür Sarayının değil İlçelerde, illerde bile benzerine rastlamak son derece zordur.

Bu tesisin Malkara'ya kazandırılmasında Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliği'nin çok büyük yardım ve katkıları olmuştur. Değeri 20 milyar liradır.

Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliği, yukarıda belirtilen hizmetlerin yapılması yanında, 73 köyde toplam 105 adet süt toplama merkezleri yapmış, ayrıca köylerde yapılan hizmetlerde kullanılmak üzere 150 ton demir, 25.000 torba çimento, 350.000 adet tuğla ve 3.250.000.000.— TL. nakit yardımda bulunmuştur.

Birlik tüzüğü'nün 5'inci maddesinde, Birliğin amacı belirlenirken üye köylerinin başta yol, su, kanalizasyon, okul, lojman, sağlık tesisi, köy konağı, köy parkı gibi temel alt yapı hizmetleri olmak üzere çağdaş ve medeni her türlü hizmetlerin köylere götürülmesi amaçlanmış olup, eldeki tüm bütçe olanaklarının yatırıma dönüştürülmesinde bu düşünce hakim olmuştur. Köylerin hayati derecede ihtiyaç duyduğu bu hizmetlerin yanında ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini sağlayacak hizmetlerin yapılması, ürettiği ürünlerin değerlendirilmesi konusundaki Birliğin amaçları doğrultusunda gerekli yatırım ve hizmetlerin yapılması da bütçe hazırlanırken ön planda tutulmaktadır.

Birlik, 1994 yılına kadar derlenme, toplanma, güçlenme faaliyetlerine ağırlık vererek, süt ve yem işletmesi gibi iki büyük tesisi kurmanın yanında, Hayvan Hastalıkları Polikliniği ve ayrıca bütün köy yollarını asfaltlayacak büyük bir konkasör şantiyesini kurarak, halkın en önemli ekonomik faaliyetlerine katkıda bulunmayı gerçekleştiren, hal-

Diger taraftan, Birlikler konusunda zorlayıcı, belirleyici bir yasanın bulunmaması, bir konunun kişisel bilgi, beceri ve inisiyatiflerle yürütülen bir konu durumunda bırakılmıştır. Halbuki, tüm il ve ilçelerde kurulması yasal bir zorunluluk durumuna getirilmemesi,

Birliklerin, gelir sağlamak amacıyla, bazı kaynakları zorlamaları nedeni ile, çoğu zaman neticede getirilebileceği yarılar düşünülmeden, belli çevrelerce hemen karşı ta-vir alınması, örgütün doğmadan boğulmasına sebep olmaktadır. Bazen de kırsal bölge-nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamak amacıyla, kurulan Birliklerin ekonomik konulara girmeleri durumunda, eskiden beri bu ekonomik alanlarda gikarı bulunan belli kişi ve grupların, kişisel menfaat kaygısından kaynaklanan tepkileri ile de karşı karşıya kaldıkları da görülmektedir. Süt konusunu ele alan bir birliğin, üretici yararına yapacağı birçok düzenlemelere eskiden beri ağır aksak yürüyen ve genellikle de üreticinin istis-marına dayanan, mevcut düzende gikarı bulunan mandracılar karşı gikarak, Birliği ve onun başında bulunan kişi ve kişileri hedef alarak, menfi bir takım tutum ve davranışlara girmeleri bu hususa örnek gösterilebilir.

Genellikle Birlikleri kuran, örgütleyen ve güçlendiren kişilerin de tayinle gelip, ülkemizde Birlikler, her il de ve ilçe de kurularak güçlü birer kalkınma aracı durumuna getirilememiştir.

Çünkü; sosyal, kültürel ve ekonomik yönden oldukça geri kalmış yörelerde yeni bir örgütlenmenin ve düzenlenmenin halka benimsetilmesi, halkın bu konudaki des-teğinin sağlanması zaman alan, sabır isteyen bir uğraşıdır.

Köylerde Hizmet Götürme Birlikleri kurulup, ekonomik ve sosyal bir güç olarak teş-kilatlamaları sırasında ve sonrasında çeşitli zorluklar ve engellerle karşılaşmaları do-ğaldır.

9 — KÖYLERE HİZMET GÖTÜRME BİRLİKLERİ İLE İLGİLİ KARŐILAIŐILAN ZORLUKLAR VE ÖNERİLER

Malikara üreticisinin, süttten elde ettiği aylık gelirin 100 MİLLİYON'dan 20 Milyar lira-ya çıkarılması, gelir ve refah düzeyinin artmasının en güzel örneğidir.

Diger taraftan, kırsal bölgelerin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik sorunu-nun çözülüne, bünyesinde geliştirdiği 180 kişiyile bir ölçüde katkıda bulunmuştur.

İlçenin tüm köylerinin, başta temel alt yapı hizmetlerin olmak üzere bir çok yatırım ve hizmetlerin gerçekeşmesinde önemli rol oynadığı gibi, özellikle kırsal bölgenin ge-içme ve kalkınmasında, refah düzeyinin artmasında önemli bir itici güç olmuştur.

Netice olarak; Malikara Köylerde Hizmet Götürme Birliği, kurulduğundan bu güne kadar kısa bir süre geçmesine rağmen, ilçenin ve bölgenin ekonomik ve sosyal haya-tında çok önemli bir güç durumuna gelmiştir.

Birlik, bu kaynak ve imkanlarını, ilçenin ve köylerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlayacak her türlü hizmetlerin yapımında kullanmaktadır.

Bu önemli ve anlamlı yatırım ve hizmetler bir taraftan gerçekeştirilirken, Birlik, güçlü bir ekonomik ve mali potansiyele kavuşturulmuştur.

kin sosyal ve kültürel hayatında çok büyük rol oynayan Kültür Sarayının tamamlanıp faaliyete geçmesinde de önemli katkılarda bulunmuştur.

devlet tarafından teşvik edilerek desteklenmesi durumunda Birliklerin, daha güçlü, daha etkili birer yerel kalkınma aracı olacakları şüphesizdir. Böyle bir ortam Birliğin yönetiminde görev alan kişilere de büyük bir güvence verebileceği gibi, onları çeşitli ithamlara karşı koruyan bir kalkan durumuna gelecektir.

Birliklerin her zaman etkili mali kaynaklara sahip olmamaları, onların, amaçladıkları hizmetleri vatandaşa götürmekte yetersiz kalmalarına neden olmakta, bu da halkın Birliğe karşı olan güven ve desteğinin önemli ölçüde zedelenmesine sebep olmaktadır.

Devletin, mevcut sınırlı bütçe imkanları ile, çok geniş bir coğrafi alanı kapsayan İlçe ve Köylerin yer aldığı kırsal bölgenin tüm hizmetlerini kısa sürede yaparak, ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamasının mümkün olmadığı ortaya çıktığına göre, devletin bu alanlardaki yetersizliğini gideren, mahalli kaynakları harekete geçiren, örgütleyerek hizmete dönüştüren Hizmet Birliklerinin güçlü birer kuruluş durumuna getirilmesi mutlaka gereklidir.

Bu nedenle:

- 1 — Birliklerin her İlçede kurulmasını zorunlu kılacak ve güçlü gelir kaynaklarına kavuşturacak, çalışma esas ve usullerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacak özel bir kanun ve ona bağlı mevzuat hazırlanmalıdır.
- 2 — Köylere Hizmet götürme Birlikleri, Devletin, aldığı vergilerle yapması gereken kamu hizmetlerini yaparak, devletin yükünü hafifletmeleri nedeniyle Kurumlar Vergisi Kanununun 7'inci maddesindeki muafliklar ve istisnalar maddesine dahil edilmelidir.
- 3 — Ülkemizde, kırsal kalkınmanın büyük önem arzettiği gerçeği gözönüne alınarak, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri devlet tarafından teşvik edilmeli ve mutlaka desteklenmelidir.
- 4 — Birliklerin kurulmasında ve güçlendirilmesinde etkili rol oynayan yöneticilerinin, Birliğin varlığından kişisel menfaat kaygısı ile rahatsız olan çeşitli çevrelere ve kişilere karşı devletin, yetkili kişi ve kurumlara destek olmaları ve onların kişisel bezginlik, bıkkınlık ve kırıngılığa kapılmadan, azimle ve güvenle çalışmaları sağlanmalıdır.
- 5 — Değişen ve gelişen ülkemizde yaratıcılığın, üreticiliğin, yatırımcılığın gittikçe önem kazandığı günümüzde, Mülki İdare Amirliği mesleğinin gittikçe aşındığı, etkili hizmet yapma olanaklarından yoksun bulunmaları nedeni ile fonksiyonlarını yerine getiremez pozisyonuna düştükleri bir gerçektir. Bu gidişi önlemek, Devletin ve Hükümetin temsilcisi durumunda olan ve halkın kendilerinden büyük beklentileri bulunan Mülki İdare Amirlerinin bu konunun üzerine azimle, cesaretle giderek Birlikleri kurmaları, Birliğin çatısı altında tüm mahalli kaynakları harekete geçirilerek hizmete dönüştürmeleri, halkın yararına olduğu gibi, mesleğin onuru açısından da büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda etraflı bir şekilde anlatıldığı gibi, ülkemizde kırsal kalkınma çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu kalkınmayı sağlayacak, halkın refahını arttıracak hizmet ve yatırımları yapacak resmi ve özel kuruluşlar büyük bir önem taşımaktadır. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri de, bu kuruluşlar arasında, Malkara örneği ile özellikli ve ağırlıklı bir yer işgal etmiştir. Bu nedenle Devletin yetkili kişi ve kurumları, Hizmet Birliklerinin kırsal kalkınmanın etkili bir aracı olmaları hususunda iyi bir değerlendirme yaparak, bu kuruluşları daha nitelikli bir statüye kavuşturmaları ülkemizin gelişmesi ve kalkınması açısından son derece yararlı olacaktır.

BAŞKAN — Çok teşekkür ederiz Sayın Turan Eren.

Malikara Köylere Hizmet Götürme Birliği deneyimini bize anlattı, benim de merak ettiğim bir konuydu; böylece, bizzat bu işin başında bulunan bir arkadaşımızdan bunu dinlemek yararlı oldu. Tabii bu birlik olayının Türkiye'ye yeni bir tartışmayı da getirdiğini unutmayalım. Bizim belki bu tarım satışlarda devlet güdümündeki tarım satış, tarım krediden kurtulalım derken, böylece kaymakamların yönetiminde yeni bir yarı devlet örgütlenmesine gitme ihtimalini de unutmayalım. Bilemiyoruz tartışmacılar burada tartışacaktır, benim tereddüt ettiğim bir konu, bu birliğin başlarının acaba Sayın Kaymakamımızın liderliğinden mi ibaret olduğu, yoksa yapisal olarak devam edebilecek bir kuruluş mu olduğu tartışmaya değer.

Çünkü böylece devlet köylülerle işbirliği yapıyor, ekonomik konulara giriyor. Tekniklerden uzaktığımız diyorum, tarım satışları vatanındaşta verelim diyoruz. Burada böylece devletin işin içerisinde bu kadar girmesi, bize ileride ne gibi sorunlar yaratır, belki ikinci sözü verdiğimizde; yani bu konu Türkiye'ye yayılabilir mi, devam edebilecek böyle bir olay midir; yoksa, bu liderlik, mesele siz oradan gittiğiniz zaman, farzedelim başka bir yere tayin edildiğinizde veya insallah Vali olursunuz, bu olay devam eder mi gittiğiniz zaman?

Turan EREN — (Malikara Kaymakamı) —

mi sıfat olmasının hemen birliğe bir devlet damgasını basar gibi olduğunun düşünürdüğünü görüyoruz ben. Aslında birliğin meclisi, yönetimi var. Birliğin meclisi köy muhtarlarını aynı zamanda demokratik bir sistemde seçilen kişilerdir ve aynı zamanda üreticidir, köyün ileri gelenidir, liderdir. Yönetim Kurulu da meclisin seçtiği kişiler içindedir, yani başında bugün özel idarelerde sayın valilerimiz başkandır; başında bir kaymakam olması hemen antidemokratik bir görünüm vermeye benzer gerek yok; çünkü, tabandan gelen en yetkili kurumumuz meclis, sonra bütün işleri yürüten yönetim kurulu, tamamen seçilmiş bizzat çiftçi olan kişiler. Başında devletin yetkilisi, kaymakam gibi o bölgede bilgisi, becerisi ve kültürüyle bir kişinin olması benzer dezavantaj değildir, yani kaymakamın olması antidemokratik bir görünüm vermemelidir. Bugün devletin beş kurusu para almıyoruz, planımızı ve projemizi yerel, kendi imkanlarımızla yapıyoruz. Belkiyle başkalarımız katılıyor, diğer örgüt yöneticiler katılıyor, ilçe düzeyinde tamamen demokratik bir yaklaşımla sorunlarımızı ortaya ko- yuyor, planımızı yapıp kaynaklarımızı ona göre harcıyoruz. Yani, yukarıdan para alan, programı yukarıdan tasdik olan, emri yukarıdan alan bir kuruluş değildir. Türkiye'nin ihtiyacı duyduğu demokratik bir kuruluşuz.

Bugün Türkiye şartları içinde demokratik bir kuruluşuz, tamamen resmi kişi olan insanlardan da soyutlamak mümkün değildir. Köy kooperatifleri konusunu görüşürken faaliyetlerini, gelişmelerini irdelediğimizde, genellikle yürütülmeye, yönlendirilmeye, muhasebe, kıyasacası fonksiyonunu yerine getirmeye becerikli, bilgili, o işi bilen kişilerin sayısını çok azlığından kaynaklanıyor. Yani yönetici kadrosunun bu işi yürütecek gücü olmayışından, Koy-Kooperatörlerin mahkemeye intikal etmiş birçok konularda arkadışlarımızın hiçbir kasti olmaktan kendi bilgisizliklerinden veya o konuda belli bir eğitim düzeyinde olmayışından kaynaklanan eksikliklerin olduğunun görülmüştür.

O nedenle, hizmet birliklerinin bugün mevcut yapısını değerlendirdiğimizde, anti-demokratik değil, bilhassa demokratik olduğunun görülmüştür, çünkü devlette bağlantı yok, kaynağını kendi yaratıyor, o bölgedeki tüm kuruluşlarla, bizzat köylülerle, köyünün seçtiği insanlarla, teşekkür ederim.

TARTIŞMALAR

Recep YAZICIOĞLU

Erzincan Valisi

Ziraat Mühendisleri Odasına, iki yöneticiyi de bu üç gündür süren böyle bir toplantıya çağırması dolayısıyla da aynı zamanda teşekkür ederim. Demekki biz bütünü, bu işler birbiriyle içiçedir; yani meslekler, gruplar, kişiler, ülke sorunları herkesi ilgilendirmektedir.

Son konuşmacıya, değerli meslektaşına teşekkür ederim. Gerçekten çok çarpıcı, çok önemli bir olayı gerçekleştirdi. Bununla ilgili DPT'nin bir yayını oldu, televizyonda bir dizi programlar oldu ve şimdi burada da arkadaşımız söyledi, çok önemli bir hadise, belki suiijerist, belki orijinal, ama toplantı öncesi de bir kısım bilim adamlarıyla konuştuk, bunun benzeri bir örnek kooperatif var mı, yani KİT hüviyetinde olan kooperatiflerimizden ayrı olarak, demokratik bir kooperatif olarak, mesela süt konusunda veya benzeri bir konuda çok sınırlı, çok cılız bir iki örnek var dendi. Yani biz, tanzimat ilericileri gibi âdeta yeni modeller, bilimsel kavramlar tartışıyoruz, böyle modeller geliştiriyoruz; geliştiriyor muyuz, o da su götürür de. Dünyada belirli standartlar var, bazı standartlarda diyoruz ki, "Efendim, Batı'yı örnek alacağız, ama işimize gelmediği konuda da bizim kendi şartlarımız vardır" diyeceğiz. Nasıl bir şeydir bu, bazen standart orası olacak, ondan sonra da gelinece kendi şartlarımızı ileri sürüyoruz.

Bu demokratik bir kuruluş mudur birlikler? Özel idare zannedilir ki, vali var başında, halbuki özel idare bir yerel idaredir, demokratik yerel idaredir, bunun İl Meclisi var, bir süre sonra İl Meclisi seçeceğiz, herkes gider rey verir neyin nesidir neyin fesidir kimse sorgulamaz. Onun da seçtiği bir encümen vardır, onun başı validir. Benim bir tek reyim vardır, 24 kişiliktir Erzincan'daki, benim bir reyim vardır ve çoğu zaman da bizim reyimizin hilafında çoğu kararlar da çıkmıştır.

Arkadaşımız "demokratiktir" dedi, çünkü başında yalnız kaymakam var.

Efendim, Türkiye'nin karıştırdığı bir şey var. Biz, bir dönemin atanmış yöneticileri, atanmış diktatörlerin yerine, şimdi seçilmiş diktatörlere teslim oluyoruz. Türkiye bu ekstrem noktalardan kurtulamamıştır.

Şimdi herkes kuyruğa girmiş, eski bakanlar, milletvekilleri milletvekilliğini bırakıyor, bakanlığı bırakıyor belediye başkanlığı kuyruğuna girmiş. Bu neyin nesidir, dünyanın hangi demokratik ülkesinde böyle bir hadise vardır.

Bakınız efendim, bu, demokrasi adına yapılıyor zannediliyor; böyle bir hadise yoktur. Türkiye'de, demokraside yöneticinin seçilmişliği şart değildir. Türkiye'nin bilmediği hadise budur.

Şimdi biz pederşahi kültür dolayısıyla "Padişahım çok yaşa, kurtar bizi baba" felsefesi dolayısıyla her işi en baştaki insana havale ve ihale etme beleşçiliği, kolaycılığı ve dışlayıcılığını kültür haline, yaşam biçimi haline getirmişiz.

yan bir toplumdur, hoccam burada çok güzel bitirdi "Avrupa tarımsız olmaz," diyor, orada bu sabit kural, tarım da kooperatfısız olmaz. Demekki örgütlenme, karar, karar: bize

Olay, böyle büyük laflarla bu memleket bir yere varmaz. Organize, örgütlü olma-
dı."
Murat Belge çok güzel söylüyor, diyor ki, "Türk Devleti halkına bir şeyi başarma
çok önemli, başarmama fırsatını hiç tanımadı, her şeyi kendine mal etti, her şeyi kendi-
ne topladı; ama başarısızlığı hiç kendinden bilmedi. Cahil, yobaz, anarşist halktan bil-

edecek? Tanzimattan benim.
— Demokrasî, demokrasî, bu nemezem bir şeydir, ne zaman bununla biz tanışa-
cağız, ne zaman katılmali yönetim — demokrasî, katılmali yönetimdir, halkın kendi so-
runlarında söz sahibi olması, yetki sahibi olmasıdır, bunu bize büyüklüğümüz mi hediye

Recep YAZICIOĞLU — (Devamla)

BAŞKAN — Konu dışına çıkmayalım.

Onu da tartışabiliriz, onun yeri burası değil.

gâğdaş uygurluk vardır.
gıkarırmaktır, Kemalizm, zaten Atatürk'ten sonra icad edildi bu. Böyle bir hadise yoktur,
Efendim, yoruldunuz insanlar, Kemalizm, gâğdaş uygurluğa ulaşmaktır. Bu konuda al-
dığımız mesale 60 yıldadır. Bu memleketin toprağın altındaki suyu toprağın üstüne
İlerilikte kim kimin ilerisinde, kim kimin gerisinde belli değil, onu bırakalım.

— Atatürkünük gâğdaş uygurluktur, ama . . .

Recep YAZICIOĞLU — (Devamla)

dik

KATILIMCI — Kimse yorulmadı, Atatürkünüz, Kemalizm demekten yorulma-

Efendim, latımı ederek diyorum ben,

hadise.

Nasıl Kemalizmden yorulduysa demokrasiden de yoruldu bu memleket, yok böyle bir
işin zaten bu lafları ede ede bıkkık, Türkiye'de zaten bu kavramlardan millet yoruldu,
kültürden demokrasî gıkımaz, bu kültürden katılmali yönetim, göçülcülük gıkımaz. Onun
kurtaracak, belediyeleri başkanlar kurtaracak, ükkeyi başbakanlar kurtaracak! Bu
ten yok. Milletin beşçilliğe, kurtarıcılığa ihtiyacı var, ülkede kooperatfifleri başkanlar
ilericisi dedik ya, halk bu işin farkında değil. Kimsenin demokrasîlik istem ve arzusu za-
Türkiye, karar organı ne olduğunu daha keşfedemedi, çünkü halk, işte tanzimat

başkanının belediyede oturacak yeri yok, arasıra gidip gay kahve içer.

dedik adama "Ben profesyonel yöneticim, şurada burada çalıştım, beni belediye
meclisi istihdam etti, işte biz geldik, sevk ve idare bana aittir" bizim kitapçı belediye
nima gidiyoruz, sizi sehir yöneticisiyle başbaşa bırakıyorum" dedi. Sen neyin nesinin
Amerika'da bir belediyeye gittik, adam kitapçı "Hosgeldin ben kitapçiyım, dükkâ-

olan yönetim birimleri midir? Hani demokrasî ve seçilmiş ağısından söylüyorum.
Almanya'da, yani bunlar seçilmiş belediye başkanlarının yüzde yüz sevk ve idaresinde
lediyeleri seçilmiş belediye başkanını yönetiyor? Hiç ilgisi yok. Belçika, Hollanda ve
re'deki belediyeleri seçilmiş belediye başkanını yönetiyor? Amerika'daki bir kısım be-
mam; yok efendim, hiç ilgisi yok. Evet seçilebilir, ama seçilmeyebilir de. Bugün İngille-
Türkiye'nin bilmediği bir şey bu. Yani, biz baştaki adamı seçince ha demokrasî ta-

kanlar, diktatörler lazım değil, bize şefler lazım değil; bu memleket zaten şeflerle, doğmalarla, tepeden inmecelikle islah edildi de bugün iftihar ettiğimiz bir noktaya vardık. Onun için, katılım, karar organı, halkın yönetime ve sorumluluğa katılması; yalnız yönetime değil, yönetime katılan sorumluluğa da katılacak. Şimdi toplum tribünlerde bile değildir. Ülke ihale ve havale edilmiştir, taşeronlara ve müteahhitlere. Türkiye’de kooperatifçilik onun için başarılı olamamıştır, halk kapitalizmi, halk şirketleri onun için başarılı olamamıştır, onun için bizim kooperatiflerimiz hep KİT şeklinde örgütlenmiştir.

Bu ayırımı, bu kavram kargaşalığını biz ortadan kaldırmadığımız sürece, ondan sonra demin bir kısım arkadaşlarımız gibi hemen böyle heyecana kapılarak, aman efendim, sanki memleket elden gidiyor gibi; bir şey gitmez merak etmeyin, bu köprülerin altından o kadar sular geçti ki, bu suları tersine, geriye hiç kimse çeviremez, hiç merak etmeyin. Hiç kimsenin ona gücü yetmez; ama kavramları tartışacağız ve kim tartışacak? Biz tartışırsak, biz seçkinler tartışırsak, yani seçkinler modellerle, güzel reçetelerle, araştırma ve raporlarla halk bu noktaya nasıl gelecek; onu hep bana sorarlar.

Bunu ben bilsem, böyle bir sır var mı? Ama sistem, kendi açmazı içinde, o açmazdan, o çürümeden, o dejenerasyondan kendi dirilişini kendisi yaratacaktır, halk yaratacaktır. Demokrasi Batı’da büyüklerin hediyesi mi olmuştur yoksa toplumun, kesimlerin, örgütlerin mücadelesi sonucunda ulaşılan bir hedef değil, bir yaşama biçimi midir? Biz, bu kültürü oluşturmak zorundayız; yani, karar verme, sorumluluğu birlikte üstlenme, olaya birlikte katılma, çözme; ihale havale ve beleşçilik değil.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Yazıcıoğlu tartışmanın bir kısmına katıldı ve demokrasi tartışması yaptı ve tabii yapmış olduğu demokrasi tartışmasına katılmak mümkün değil; ama, tartışmacının sorusunu tekrar tartışmak bilmiyorum ne dereceye kadar olanaklı.

Burada bizim oturumumuz, demokrasinin tartışılması değil; biz, tarımda örgütlenmeyi tartışıyoruz. Burada da demokratik örgütlenme yeni bir biçim olarak Türkiye’deki demokrasiyi sorgulamak; bizim buradaki toplantımızı çok aşan bir görüş ve uzun bir tartışma olabilir. Böylece....

Recep YAZICIOĞLU — Onu tartışıyoruz Hocam zaten, tarımda örgütlenme, demokratik örgütler... Demokrasi bu işin içinde, o varsa bu vardır, o yoksa bu da yoktur.

BAŞKAN — O zaman demokrasinin ekonomideki tartışması ve siyasal boyutu bambaşka bir olay. Ekonomide de kooperatiflerde veya diğer örgütlerde tartışma, devletle içiçe, çiftçinin devletle beraber örgütlenmesini biz demokratik örgütlenme kabul etmiyoruz. Çiftçinin kendisinin örgütlenmesi olarak kabul ediyoruz. Onun için, bu tartışmayı bu boyutuyla bu oturumda tartışmak mümkün değil.

Yalnız Sayın Yazıcıoğlu’nun çok ilginç görüşleri var, mümkün olsa uzun uzun beraberce ben de şahsen dinlemek isterim.

1. GİRİŞ

Prof. Dr. Ayhan ÇIKIN
E. Ü. Ziraat Fakültesi

Kırsal alan tanımlı ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde daha çok ka-
bul gören tanım ise nüfusu 2000'den az olan yerlerdir. Bu tanım yanında bazı gelişme-
larda nüfusu 5000 veya 10000'den az olan yerlerde kırsal alan tanımını içinde yer al-
maktadır. Hangi tanım alınırsa alınsın " kırsal alan" olarak tanımlanan yörelerin insanla-
rının temel faaliyet alanı tarımdır. Tarım - dışı faaliyetlerin de bulunduğu tarımla ilgili faa-
liyetlerdir. Ayrıca tarım işletmeleri çok küçük olduğundan kırsal alanlarda " atıl
iğücü" nüvü oldukça yüksek düzeylerde olduğu tahmin edilmektedir. Gizli işsizlikte
denbilecek atıl iğücü oranının kırsal bölgelerde % 50'lerin üzerinde seyrettiği söyle-
nebilir. Ö nedenle " kırsal politikaların" tesbitinde ve uygulamalarında şu hususların
önemle ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir :

a) Kırsal politikalarda ağırlık, tarımsal faaliyetlerin sanayileşmesi ve tarımsal sa-
nayı faaliyetleri yönünde olmalıdır.

b) Kırsal sanayileşme politikalarının uygulamalarında ağırlık çiftçi kuruluşlarında
olmalı ve bunun için özel bir çiftçi örgütlenme (özellikle kooperatifleşme) politikaları
uygulanmalıdır.

c) Kırsal politikaları ile bölge - yöre kalkınma politikaları bir bütünlük içinde
düşünülmelidir.

d) Kırsal politikalar, kırsal sanayileşmeyi de içine alan entegre bir " Tarım Politi-
kaları" şeklinde olmalıdır.

e) Kırsal alanların sanayileşmesinde kullanılacak teknolojilerin nereden, nasıl ve
hangi koşullarda temin edileceği ve / veya transfer edileceği konusu gözden uzak tu-
tulmamalıdır.

Bu yazıda kırsal alanlarda refahı artırmak ve seçilmiş siyasi sistemimizi sürrekli ki-
labilmek için " Nasil Bir Tarım Politikası İzlenmeli" konusundaki düşünceler üzerinde
durulacaktır.

2 . GÜNÜMÜZ DÜNYASI TARIMINA GENEL BİR BAKIŞ

1985'den beri ABD, geleneksel dış ticaret stratejisini tersine çevirmiştir. Bir yan-
dan tarımsal ürün ithalatını geçitli yollardan kısıtlarken, öte yandan doları düşürerek ve
geçitli teşviklerle tarımsal ürün ihracatını artırma gubası içinde bulunmaktadır. ABD, Ja-
ponya aracılığı ile Avrupa pazarlarına doğru genişleme politikası izlemeye girişmiştir.

ABD ve AT tarımında ihracatçı bir yapıya sahip olmakla beraber, ithalata kapalı bir strateji izlemektedirler.

Yeniden yapılanma sürecine giren sosyalist bloku ülkeleri, tarımla ilgili "dünya masası"na oturmak istemektedirler; Bu ülkelerde tarım - gıda maddeleri üretim potansiyeli yüksek ve maliyetleri oldukça düşüktür. Bu ülkeler kısa sürede "kendine yeterli" olabileceği gibi, ihracatlarını da artırabilirler.

Eskiden ithalatçı bir yapıya sahip olan AT tarımı, son onlu yıllarda ihracatçı bir yapı özelliği kazanmıştır. AT tarımı son yıllarda aşırı bir üretim (surproduction) durumu göstermektedir.

ABD, Japonya, AT ülkeleri vb. başlıca zengin ülkeler, tarımsal ürün ithalatına kapalı bir dış ticaret rejimi uygulamaktadırlar.

AT, 1980'li yılların ortalarında, ortak Tarım Politikalarında (OTP), reform yaparak dört önemli sonucun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlar :

- Tarıma yapılan desteklerin azaltılması ve fiyatların düşürülmesi,
- Kişilere (çiftçilere) değil, işletmelere yardım yapılması,
- Yeteneğe göre üretim, kota düzenlenmesi ve ekili alanların sınırlandırılması,
- Belirlenmiş topluluk tercihlerine uygun üretim.

Ortak Tarım Politikalarındaki bu reform başlıca şu sonuçları doğurmuştur.

a) İşletme sayılarının azalması hızlanmıştır. (örneğin Fransa'da işletme sayısı 1/3 oranında azalmıştır.)

b) Tarım işletmelerinde profesyonel yönetici (agri - managers) sayıları artmış ve verimlilik düzeyi yükselmeye başlamıştır.

c) Planlı üretim yapan işletme sayısı artmıştır (örneğin Fransa'da planlı üretim yapan işletme sayısı % 50 civarına ulaşmıştır.)

Fiyatların düşmesi ve üretim alanlarının sınırlandırılması ile verimliliğin yükselmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. AT'de artan tarımsal üretimin değerlendirilmesi için çiftçi kooperatifleri yeni pazarlar bulma arayışı içine girmişlerdir.

At ülkelerinde şu konularda kooperatiflere önemli yükümlülükler verilmektedir :

- Enstantif üretim modellerinin devreye sokulmasında,
- Kırsal alanların yönetiminde,
- Ürün kalitelerinin iyileştirilmesinde,
- Tarıma dayalı sanayi artıklarının değerlendirilmesinde,
- Araştırma ve yenileme yatırımlarının yapılmasında.

Bireysel özelliklere hitap eden, sağlık ve diyetetik etmenler dikkate alınarak üretilmiş, yarı işlenmiş ve pişirilmiş pek çok ürünler "tarımsal üretim" içinde düşünülmektedir. Bu konularda sanayileşmenin kooperatifler üzerine oturtulması, AT'de teşvik görmektedir.

Özetle AT tarımının gelişmesinde, yönlenmesinde, sanayileşmesinde, finansmanında, farklılaşmasında "kooperatifler" itici güç konumuna getirilmişlerdir.

3 . TÜRKİYE TARIMINI İÇİN TESBİTLER

Türkiye tarımının yapısı oldukça bozuktur. İşletme sayısı çok ve işletme büyüklüğü oldukça küçüktür. Tarımın istihdamdaki payı çok yüksek, buna karşılık tarımın GSYİH'daki payı oldukça düşüktür. Nisbi olarak 1980'li yıllarda fakirleşme sürecine giren tarımda gelişmelerin harcanabilir geliri de son derece yetersizdir.

Türkiye, tarımda çalışan fazla işgücünü azaltmak zorundadır. Bunun da ancak sanayileşme ile gerçekleştirilebilir. Sanayileşmenin finansmanı için Türkiye, hala tarımdan kaynak aktarmak zorundadır. Öte yandan seçimi siyasal sistemin işletmesinde, %50'lere varan oy potansiyeli ile kırsal kesim, siyasal sistemin önemli bir belirleyicisi durumundadır.

Sonuç olarak Türkiye, tarımda gelir büyütücü, tarımdan işgücü geçici, sanayiye tarımdan kaynak aktarıcı, seçimi siyasal sistemde istikrarlı bir yapıya ulaştırıcı yeni politikalardan üretmek ve uygulamaya sokmak zorundadır.

Cumhurbaşkanının kuruluşundan bu yana Türkiye'de izlenen tarım politikalarını ana hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz :

a) Özellikle temel besleme stratejisinin en önemli ürünü olan buğday için 1932'de başlayan özel bir politika izlenmiş ve bu ürünün pazar organizasyonu bir devlet kurumu olan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) aracılığı ile yönlendirilmiştir. Besleme önemli olan diğer bir ürün şekerdir. Şeker, hammaddesi olan şeker pancarı üretimi Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ. ile beraber ele alınmış. Devlet önderliğinde bir Anonim şirket modeli içinde "anlaşmalı tarım" şeklinde uygulanmıştır. Africa Süt Endüstrisi Kurumu, Et Balık Kurumu da burada sayılabilir.

b) Devlet gelirleri içinde önemli yer tutan, aynı zamanda döviz girişi sağlayan ürün için Tekel Genel Müdürlüğü devreye girmiştir. Çay için önce Tekel daha sonra Çay - Kur devreye sokulmuştur.

c) Tutun dışında, sanayileşmenin dış finansmanı için döviz getirici pamuk, kuru üzüm, kuru incir, zeytin yağı, fındık vb. ürünlerin pazarlanma ve desteklenmesi görevi, yönetimde Devlet Ağırlıklı Tarım Satış Kooperatiflerine verilmiştir.

d) Tarımda ilgili teknik girişimlerin tedarik ve dağıtım işi ise yine bir Devlet kuruluşu olan Türkiye Ziraat Donatım Kurumuna verilmiştir. TZDK fonksiyonunu yerine getiren Tarım Bakanlığı, TSK ve TKK'den de yararlanmıştır.

e) Tarımın finansman görevi öncelikle yine bir devlet kuruluşu olan T.C. Ziraat Bankasına verilmiş, ona köy düzeyinde, yönetimde Devlet Ağırlıklı Tarım Kredi Kooperatifleri yardımcı olmuştur.

Özelle, kırsal alanlarda aynı ve nakdi finans araçları, tarımsal işletmelerden çok buğday, tütün, şeker pancarı, pamuk, zeytin, fındık, incir, kuru üzüm vb. gibi besleme ve dış salımda stratejik (önemli) olan ürünlere, Devlet ya da yönetimde Devlet Ağırlıklı T.C. Ziraat Bankası, TZDK, TKK, ve TSK'leri aracılığı ile dağıtmıştır. Aynı şekilde de bu ürünlerin toplanması ve pazarlanması da yine Devlet kuruluşları olan Tekel Genel Müdürlüğü, TMO, Çay - Kur, EBK, SEK, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. vb. devlet kuruluşları ve/veya yönetimde Devlet Ağırlıklı TSK aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan özellikle Devlet öncülüğünde kurulan tarımda dayalı sanayiler ile tarımsal ürünlerin yurt içi talebi artırılmıştır.

Özetlenirse, Türkiye tarımının işleme ve pazarlama organizasyonlarında devlet yada devlet ağırlıklı kuruluşların önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu kurumların finansal yapısında ise Bütçe ve Merkez Bankası kaynaklarının önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir.

4 . YENİ TARIM POLİTİKALARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1970'li yıllara kadar iyi çalıştığı gözlenen bu destekleme modelinin başlıca amaçlarını şöyle özetlemek mümkündür :

- a) Çiftçilere istikrarlı bir gelir sağlamak,
- b) Ürünlerarası fiyat paritesini korumak,
- c) Üreticiler arasında adil ve dengeli bir gelir dağılımı sağlamak,
- d) Tüketiciyi korumak,
- e) Üretimi, talep değişimlerine göre yönlendirmek,
- f) Ülke gereksinimlerine uygun bir üretim deseni sağlamak,
- g) Tarımın rekabet gücünü artırmak,

Görüldüğü gibi bu amaçların bir çoğu birbirleriyle çelişmektedir. Örneğin, "çiftçilere istikrarlı bir gelir sağlama" amacı ile "Tüketiciyi koruma" amacını aynı anda hangi destekleme aracılığıyla sağlamak mümkün olabilir. Bilindiği gibi destekleme politikalarının başlıca araçlarını şöylece de sıralamak mümkündür :

- a) Fiyat yoluyla destekleme,
- b) Girdi sübvansiyonları yoluyla destekleme,
- c) Alt - yapı iyileştirmeleri aracılığı ile destekleme,
- d) Vergi ve harç muafiyetleri vb. yoluyla destekleme.

Kısaca özetlenmeye çalışılan devlet kuruluşları aracılığı ve Bütçe ve Merkez Bankası kanalıyla finanse edilen bu "destekleme modeli" 1970'li yılların sonlarında tıkanmış ve yeni alternatifler arayışına girilmiştir. Ancak 1980'li yıllarda uygulanan modellerin de tarımın sorunlarını çözemediği, aksine tarımsal sorunların yanında ülkenin sosyo - politik ve ekonomik sorunlarında yetersizlikler yarattığı gözlenmiş, özellikle çiftçilerin büyük tepkilerine yol açmıştır. Bir ülkede "sınır ve iç güvenliği kadar, gıda güvenliğinin de önemli olduğu" düşüncesi giderek güçlenmiş, tarım için desteklemenin gerekli olduğu, ancak bu destekleme modelinin, ekonomi kuralları içinde kendi kendini finanse eden ve hükümetlerden bağımsız bir kurumsal yapıya dönüşmesi gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye tarımında izlenen politikalar " madde politikaları " ağırlıklıdır. Yeni tarım politikaları, madde politikalarını da gözeterek, global ve entegre tipli politikalar olmalıdır. Böyle bir politikanın amaçlarını, ana çizgileriyle şöylece özetlemek mümkündür :

- 1) Sağlıklı ve prodüktif bir tarımsal yapının elde edilmesi,
- 2) Çiftçi gelirini yükseltmek için tarım ekonomisinin ve tarımsal sanayinin geliştirilmesi,
- 3) Tarımsal pazarlama sisteminin iyileştirilmesi ve çiftçi kuruluşları (özellikle kooperatifler) tarafından denetim altına alınması,

Queiques Reflexions, in : Agriculture et Industrialisation en Turquie et au Moyen - orient, Paris 1992, s. 287

- (3) Ayhan ÇIKIN, Emin İŞIKLI, Feruh İŞIKLI, "Influence des firmes multinationales sur l'Agriculture:
 (2) Ayhan ÇIKIN, a.g.m.
 (1) Ayhan ÇIKIN, "Çiftiçinin Hakkı Ancak Kooperatifleere Korunabilir", Cumhuriyet (21.08.1991)

ması gerekmektedir.

İçin, kooperatiflerin gelişmesini sağlayıcı "yapısal politikalar" ürettirip uygulamaya sok-

Tarımın, tarım - dışı kesimlerin dev uluslararası firmalarıyla rekabet edebilmesi

meleri, tarım - dışı firmalarla rekabet edemez duruma gelmektedirler (3).

ni % 72'sini on çok uluslu firma ürettirip pazarlayacaktır) (2), tarımdaki küçük aile işlet-

piyasasını ortadan kaldırmışken (2000'li yıllara girerken Dünya işlenmiş gıda maddeleri-

Tarımla alış - veriş içinde bulunan tarım - dışı kesim, dev firmaları ile tam rekabet

ye, aileye ait toprak ve aileye ait mülteğebislik geliri "en yükseltilmiştir".

cında, işletmede üretime tahsis edilen, başta aile emeği olmak üzere, aileye ait serma-

sermaye işletmelerinin ana amacı kari "enükseltilmiştir". Aile işletmelerinin ana ama-

ükelerinde % 93, ABD'de % 80 ve Türkiye'de % 98'in üzerindedir (1). Bilindiği gibi

tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu aile işletmesi şeklindedir. Aile işletmeleri, AT

dan, yetiştiriciliği büyük çoğunlukla doğa koşullarıyla yakından ilişkili bulunmaktadır,

fiyatları etkilemeleri mümkün değildir. Tarım kesiminin objesi canlı materyal olduğun-

tarına veya bir kaçının bir araya gelmeleri ile tarımsal girdi ve çıktı piyasalarında oluşan

Günümüz koşullarında tarım işletmeleri ne kadar büyürlerse büyüsünler, tek baş-

4.2. Tarımsal Yapılanma Politikası

dir.

Tarımsal pazar ve fiyat politikalarında, tarımsal kooperatifleri ön plana çıkaran, on-

ların gelişmesini sağlayıcı nitelikte ve acıklıkta politikalar üretilerek devreye sokulmalı-

politikalarla da daha uzun süre yaşayacağı benzenmektedir.

İşletildiği piyasa içinde Türk çiftçisi güç anlar yaşamış ve hala yaşamaktadır. İzlenen

mıştır. Tarım - dışı dev firmaların ve gelişmiş ülkelerin örgütlenmiş tarım kesiminin o-

1980 kararlarıyla, tarım, yurt içinde ve dünya üzerinde kendi başına bırakılmaya çalışıl-

sorunlarla karşılaşmıştır. 1970'li yılların ortalarında yoğunlaşan bu sıkıntılar 24 Ocak

timinde zamanla rasyonelleştiren uzaklaşmış, kaynakların yönlendirilmesinde önemli

katkıları olmuştur. Ancak, destekleme fiyatlarının saptanmasında ilgili kuruluşların yöne-

de orijinal olan bu uygulamaların, Türk tarımının ve ekonomisinin gelişmesinde büyük

ları için de güdülmüştür. 1930'larda başlayan ve Türkiye için olduğu kadar dünya için-

politikası izlenmiştir. Benzeri politikalar gübre, ekipman vb. gibi girdilerin subvansiyon-

yıllar siyasal iktidarların saptanmasında önemli roller oynadığı bir destekleme

tedbirler. Bugday, tütün, pamuk, tındık vb. gibi sayılan 30'lara yaklaştan yıllarda uzun

Bilindiği gibi tarımla ilgili girdi ve çıktı pazarlarında çiftçiler etkili rol oynayamamak-

4.1. Tarımsal Pazar ve Fiyat Politikası

ana başlıklar şeklinde şöylece özetlemek mümkündür.

Bu amaçlara ulaşmak için ülkede uygulanan tarım politikaları, kooperatifleri

büyüten onları güvence altına alan ve teşvik eden politikalar olmalıdır. Bu politikalar

6) Tarımın ulusal ve uluslararası rekabete açılması.

5) Kırsal bölgelerdeki beseri ve doğal kaynakların harekete geçirilmesi,

4) Kırsal bölgelerde canlılığın korunması ve sürdürülmesi,

4.3. Pazar Yapısı Politikası

Tarımda Sulama, tesviye, drenaj, v.b. alt yapıların geliştirilmesi yanında, tarımsal pazar yapısını iyileştirici, geliştirici, sektörler veya uluslararası düzeyde rekabet edici bir konuma getirmek gerekir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında tarımdaki gelişmelerin özelliğini üç başlık altında toplamak mümkündür (1) ;

- a) Tarımsal ürünlere talebin uluslararası bir nitelik kazanması ;
- b) Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasında kooperatiflerin önemli bir rol oynaması,
- c) Çiftçi mantalitesinin kooperatifleşme yönünde evrimleşmiş olması.

1960'lı yıllar sonrası AT tarımına bakılacak olursa, At ülkelerinin tarımsal pazar yapılarının iyileştirilmesinde ve geliştirilmesinde kooperatiflerinden çok iyi bir şekilde yararlandıklarını gözlemek mümkündür.

Örneğin bazı ülkelerde süt sektöründe kooperatiflerin pazar payı şöyledir : Fransa % 44; Belçika % 70, ABD % 78, Almanya % 79, Danimarka, Hollanda % 87, Finlandiya % 97, İsveç % 99, İrlanda ve Norveç % 100'dür. Tahıllarda kooperatiflerin pazar payı, Fransa'da % 52, Almanya'da % 55, Belçika'da % 65, Finlandiya'da % 73, İsveç'te % 80, Hollanda'da % 35, ABD'de % 41 ve Japonya'da % 95'dir. Et sektöründe kooperatiflerin payı, Almanya'da % 30 İsveç ve Norveç'de % 74, Fransa'da % 37, Danimarka'da % 90, Finlandiya'da % 94'dür. Yem pazarlarında kooperatiflerin payı aşağıdaki ülkelerde % 50'nin üzerindedir : Danimarka (% 50), İrlanda (% 53), Hollanda (% 53), Almanya (% 60), Yunanistan (% 56) (2).

Özetle : Tarımda temel yapıların iyileştirilmesi çerçevesinde çiftçilerin işleme ve pazarlama kooperatiflerini iyileştirmeyi amaçlayan politikalar üretilip uygulamaya sokulmalıdır.

4.4. Tarımsal Sanayi Politikası

Tarımsal üretim sürecini üç aşamada düşünmek mümkündür.

a) Üretim öncesi süreç : Bu süreç, merkez üretim süreci olan tarımsal üretimde kullanılan ve başka sektörlerce üretilen tarımla ilgili girdi, kredi, teknik bilgi vb. mal ve hizmetlerin üretildiği süreçtir. Tarım kesimi, kendi dışında üretilen bu girdileri tedarik ederek üretimde kullanır.

b) Tarımsal üretim süreci : Tarımsal üretimin merkezini oluşturan bu süreçte tarımsal üretimin gerçekleştiği işletmeler yer almaktadır. Bu işletmelerin büyük çoğunluğu, toprak mülkiyetinin ve işletmeciliğin aileye ait olduğu bireysel aile işletmeleridir.

c) Üretim sonrası süreç : Üretilen tarımsal ürünlerin, doğrudan ve / veya işlenerek iç ve dış pazarlara sunulduğu süreçtir.

Tarım işletmesi, kendisi için materyal, ekipman, toprak ve toprakla ilgili hizmetler, tarımsal araştırmalar, finans kuruluşları, muhasebe ve geliştirme hizmetleri v.b. . sunan

(1) Ayhan ÇIKIN. "Tarım Kesiminde Kooperatif Örgütlenme ve Tarımsal Kooperatifçilik Politikası". 2000'li Yıllara Doğru Türkiye Tarım Sempozyumu : Ankara 7 - 10 Ocak 1992. s. 290.

(2) Ann Hoyt. Cooperative in Other Countries. Cooperatives in Agriculture. Selected papers. Prentice - Hall inc., New - Jersey, 1989. s. 86.

Türkiye, kırsal refahın yükseltilmesinde ve tarımın sorunlarının çözümünde kooperatif sektöründen yararlanmak zorundadır. Türkiye'de kooperatif sektörü çözümüne katkıda bulunabilecek düzeye getirmek için alınabilecek önlemleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür :

- a) Girişim olarak tarımsal kooperatiflerin genişleme olanaklarını artırmak,
- b) Kooperatiflere uygun bir ortam yaratmalı,
- c) Kooperatifleri ve onu geliştiren çevre koşullarını güvenceye almali,
- d) Kooperatifleri her yönüyle destekleyecek bir şekilde formüle edilmelidir.

Kırsal dünyanın geleceğine etkili olabilecek politikalar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu politikaların oluşturulmasını "kooperatifler" düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle özel bir tarımsal kooperatiflik politikası uygulanmalıdır. Bu politikalar :

4.5. Tarımsal Kooperatiflik Politikası

Son yarı yüzyıldır kırsal kesimlerin yapısında önemli ve temel değişimler gözlenmektedir. Bu temel değişimler siyasal iktidarlar, kırsal politikaların amaçlarının yeniden tanımlanması ve kırsal politikaların hazırlanmasında kurumsal güvenin yeniden organize edilmesi yönünde etkili olmaktadır. Bu cümleden alarak çiftçilerin yükseltmek ve kırsal refahı artırmak için tarımsal kooperatiflerle işbirliği halinde olan ve bu işbirliğini geliştiran ve geliştiren bir "tarımsal sanayi geliştirme ve araştırma politikası" üzerinde durulmalıdır.

5 — Toprak sahiplerinin geliri olan rant yoluyla tarımsal kesimde oluşan sermaye, genellikle tarım dışı sektörlere kaymakta ve bu sektörlerin başlangıçta önemli bir finans kaynağını oluşturmaktadır.

4 — Tarımsal kesimde, gelişmelerin, ailevi tüketimi için tarım - dışı sektörlerin mal ve hizmetlerini daha çok talep etmesi, onların üretim düzeyi, dolayısıyla gelir düzeyi ile yakından ilgilidir.

3 — Tarım kesiminde üretim gerçekleştirilirken, "tarımsal üretim öncesi faaliyet kesiminden" girtiler talep edilirken, bu sektörün gelişmesine ve genişlemesine katkıda bulunur. Aynı şekilde üretilen ürün "tarımsal üretim sonrası kesimlere" aktarılır.

2 — Tarım kesiminde, üretim faktörlerini ürüne dönüştüren ana öge canlı maldır. Bu materyal ekosistem hem etkileyen, hem de bu sistemden etkilenen özelliğe sahiptir. Bu özellik tarımsal işletmecilikte "aile işletmeciliğini" daha başarılı kılmaktadır.

1 — Tarımsal üretim faaliyetleri ile tarımsal üretim öncesi ve tarımsal üretim sonrası faaliyetler organik ve bütünsellik bir yapı içindedir.

"Tarımsal merkezli" ekonominin, tarımsal üretim öncesi (tarıma girdi üreten sanayi) ve tarımsal üretim sonrası (işleme ve pazarlama) süreçlerle ilişkileri şöylece özetlenebilir:

pek çok kuruluşlarla karşılıklı ve farklı yollarla ilişkiler içindedir. Ayrıca çiftçi üretimi ürünleri geçitli pazar kanalları aracılığı ile tüketiciye sunmakta ve "tarım işletmesi - tüketici" arasında kalan bir dizi pazarlama, işleme, taşıma, v.b. kuruluşlarla ilişkiler içine girmektedir.

1) Ulusal düzeyde sektörlerarası rekabetin oluşmasında ve fiyat paritelerinin çiftçi lehine korunmasında, tarımdan sanayiye fiyatlar yoluyla kaynak aktarımında vb. konularda tarımın kooperatifleşmesiyle önemli gelişmeler sağlanabilecek ve tarımla sanayinin entegre bir düzen içine girmesinde kooperatiflerin önemli bir katkısı olacaktır. Tarım ile tarıma dayalı sanayi ve hizmet sektörlerinin bütünleşik bir şekilde yapılmasında, tarımda gelir büyümesinin sağlanmasında ve tarımdan sanayiye kaynak aktarımının gerçekleşmesinde kooperatifler önemli roller üstlenebilecektir.

Ote yandan hızla dünyaya açılan tarımın, dünya tarımı ile rekabet edebilmesi için dünya tarım ve ticaret koşullarına adapte olması gerekir. Bu koşullara ayak uydurabilmesi ise onun standartlara uygun mal üretmesine ve dünya fiyatlarının oluşumuna katkıda bulunabilecek bir arz ve talep yapısına kavuşturulmasına bağlıdır. Bu durumun en kestirme yanıtı ise, bugünkü bilgilerimiz ışığında, ancak ve ancak tarımın kooperatifleşmesidir. Oyleyse Türk tarım kesiminin kooperatifleşmesi için her türlü çaba gösterilmelidir. Bunun için her düzeyde kooperatifçilik araştırma ve yayım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Teknik tarımsal yayım servisi, tarımsal kooperatifçilik yayımı ile takviye edilmelidir.

2) Kooperatifçiliği gelişen ülkelere baktığımızda sağlıklı bir finans düzeniyle desteklendiği gözlenmektedir. Bir sektörün finans kuruluşu, o sektörde oluşan tasarrufları toplayarak, ihtiyaç duyan ekonomik birimlere aktarmakta ve ayrıca merkez bankasından taze para tedarikine ve para yaratıcı özellikleri ile son derece önemlidir. Türk tarım sektörü, özellikle kooperatif sektörü, böyle bir finansal yapıyla donatılmadığından tasarrufları toplama ve yönlendirmede, taze para akımı sağlamada ve para yaratmada rol oynayamadığından sektörlerarası rekabette zayıf kalmaktadır. Bu sorunların çözümü ve tarımın kooperatifler aracılığı ile ekonomiye sağlıklı katkılar sunabilmesi bakımından bir kooperatif bankası sisteme dahil edilmelidir.

3) İyi ve sağlıklı bir kooperatifleşmenin en önemli koşullarından biri de uygun ve sağlıklı bir yasal dayanağın olmasına bağlıdır. Türkiye’de dağınık bir kooperatifçilik mevzuatı bulunmaktadır. Bu mevzuat tarımın ve tarımsal kooperatiflerin koşullarına göre yeniden gözden geçirilmeli ve birleştirilmelidir.

4) Tarımda kooperatiflerin gelişmesinde rol oynayan öğelerden birisi de kooperatiflerin gelişmesine uygun politikaların uygulanmasıdır. Gelişmiş ülkelerin pek çoğundaki tarımsal kooperatiflerin gelişmesi için tercihli politikalar uygulanmıştır.

5) Kooperatiflerin başarılı olmasında önemli olan diğer bir öyede yetenekli yöneticilerin yetiştirilmesi ve istihdamdır. Ülkemizde hemen her meslek dalı için eğitim programları uygulanmasına karşın, tarihçesi 1.5 yüzyıla yaklaşan kooperatifçilik eğitim programları “dökme su ile değirmen döndürme” esprisini aşamamıştır.

6) Ciddi bir kooperatifçilik eğitimi ve uygulaması, ciddi bir “Kooperatifçilik araştırmaları” ile olumlu bir boyuta ulaşabilir. Ülkemizde, kooperatifçilik sorunlarını sistematik bir şekilde ele alan sorumlu bir kuruluş yoktur. 1970’li yılların ilk yarısında kurulan “Milli Kooperatifçilik ve Eğitim ve Araştırma Enstitüsü” bugün fiilen ortadan kaldırılmıştır. Türkiye’de kooperatifçilik araştırmaları amatör bir kaç kişi veya kuruluşun ilgileri dahilindedir.

7) Tarımın, kırsal kesimin ve kırsal Kooperatiflerin sorunlarının çözümünde en önemli yol, Kooperatiflerarası işbirliğidir. Birim kooperatiflerin tek başlarına gerçekleştiremediği faaliyetleri birleşerek yapmaları en akılcı yoldur. Girmeyi hedeflediğimiz AT ülkelerinin büyük çoğunluğunda kooperatiflerin, üst örgütlenmelerini yüzyılımızın başlarında tamamladığı gözlenmektedir.

4 . 6 . Etkili Bir Gıda Maddeleri Üretim Politikası

Sadece tüketiminin kalite isteklerini değil, aynı zamanda "tarımsal üretimin değerlendirilmesi" konusunda çiftçilerin ve kooperatiflerin çıkarını gözeten ve potansiyellerini harekete geçirebilen "etkili bir gıda maddeleri üretim politikası" devreye sokulmalıdır. 1970'li yılların ortalarında Fransız Süt Sanayii yatırımlarında kooperatiflerin payı %20'leri biraz aşuyordu. 1979'dan sonra Fransız hükümetlerinin izlediği politikalar da süt sanayii ile ilgili yatırımlarda kooperatifler lehine tercihli politikalar izlenmiş ve 1987'de Fransa'da süt sanayii yatırımlarında kooperatiflerin payı %43'leri aşmıştır.

4 . 7 . Çift Yönlü Bir "Küçük ve Orta İşletme Politikası"

Yapısı itibarıyla tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ve orta boyutlu özel "aile tipi işletmeler"dir. Aynı şekilde bunların üzerine oturan ve/veya oturacak olan kooperatif işletmelerde, aynı konularda çalışan diğer sanayi ve ticari işletmelere göre "küçük ve orta boyutlu işletmeler" olacaktır. Bu nedenle çift yönlü ve birbirlerini tamamlayan bir "küçük ve orta işletme politikası" üzerinde durdurulmalıdır.

5 . SONUÇ

Bu yazıda tarımı temel alan kırsal sanayileşme politikasının, kırsal alanların refahının yükselmesi, tarımdan sanayiye kaynak aktarımının toplumdaki sancısız bir şekilde gerçekleştirilmesi için "entegre bir tarım politikası" üretilmesi ve uygulanması üzerine de durulmuştur. Yukarıda başlıklar şeklinde verilmişçe gelişen tarımsal politikalar ile birlikte kırsal sanayileşme politikası birleştirilebilirse, kırsal refah artacak, Türkiye'nin doğal ve beşeri kaynakları daha etkili bir şekilde kullanılabilir, fiyat pariteleri ile yapılan tarımdan sanayiye kaynak aktarım politikaları devam ederken, tarımın kurumsal yapılarını oluşturan bazı basit ve ticari işletmeleri kendi kuruluşları ile gerçekleştirmesiyle, kırsal kesim hem gelişimini yükseltecek ve hemde sanayiye kaynak aktarımını sürdürülecek; öte yandan ise "seçimli demokratik siyasal sistemin" de sürdürülmesine katkıda bulunan bir ekonomik model devreye sokulmuş olacaktır.

Prof. Dr. Cevat GERAY — Genellikle yerel yönetim birlikleri, ki Malkara'da olduğu gibi bazı başarılı işler görmektedir. Hatta Malkara en sonuncusudur bu güzel örneklerin. Terme'de, hatta Bulanık'ta pek çok yerde bu birlikleri de izlemiş biri olarak bu tür çalışmalar yapılmıştır.

Yöneticilerin önderliğinde, Sayın Valinin de Tokat örneği vardır DPT'nin de desteklediği bir proje olmuştur. Burada bunlar da ilk örnek valiler ya da kaymakamlar değildirlerdir. Bizde çok değerli valiler tanıdık. Bunlar emanet yönetimiyle pek çok işleri başarıyla yürütebildiler. Şimdi çağın gereklerine uyarak yeniden yapılanmayla aslında yerel yönetimlerin temel görevleri olan işlerde yetmeyen güçlerini birleştirerek o işleri yapmak için kurulan birlikler temelinde bu tür girişimlerle başarılı örnekler verebiliyorlar; ama, bir valinin, bir kaymakamın orada resmi bir kişi olarak önderlik etmesi tabii ki istenir ve beklenir. Ben de kaymakamlıktan üniversiteye geçmiş bir insan olarak doğrusu bu mesleğin kutsallığını biliyorum; ancak, sık sık yöneticiler değiştirildiği için, sık sık gelen yönetici de aynı yöntemlerle çalışmadığı için doğrusu bunlar başarısızlığa mahkûm olmaktadır. Bunun için bireye bağlı yönetimin temelinde bu işler böyle görülür diye bir karar alması sözkonusu değil. Bunlar sadece köy yasasında ve 1580 sayılı Belediye Yasasındaki olanaklara göre kurulmuş birlikler.

Bu birliklerin başkanının seçilmiş olması veya olmaması her zaman tartışma götürülebilir; ama, illaki seçilmişler de hemen diktatör diye bir şey anlamadım, Sayın Yazıcıoğlu'nun fikirlerini bilmesem, ben daha önce onun başka şeyleri anlatmak istediğini bilmesem, doğrusu takılırdım; ama, 12 Eylül'ün bir seçilmişlere karşı görüş olarak karşı tepki görüşü vardı. Orayla aynı koşuta düşmeyelim derim. Sayın Yazıcıoğlu'nun görüşlerini ben yakından bilmesem, doğrusu yanlış anlaşılma belki oradan ileri gelmiştir.

Recep YAZICIOĞLU — Karar organıyla halk yönetime katılır, icra organıyla değil.

Prof. Dr. Cevat GERAY — (Devamla) — İcra organı söz de kesebilir biliyorsunuz Türkiye'de.

Tabii ki temelinde bildiğim görüşleri bu karar sürecine katılım, halk katılsın istiyor ve kendi Tokat örneğinde de verdiği gibi, halkın kararlarını uygulayan bir yönetici. Bu, gerçekten bizim alışlagelmiş yönetici tipinin dışına çıkmaktır. Bu nedenle, şimdi valilerin seçimle gelmesi ayrı tartışma konusudur; ama, biz bir şeyi idareyi, demokrasinin beşiği, ekonomik beşiği olan kooperatiflerin yerine geçirmeye çalışırsak başarılı oluruz; ama bir kez başarılı oluruz. Yeni modeller ararken, tabii idarenin verimli ve etkin çalışması açısından ilçelerin mutlaka yerel yönetim haline getirilmesi doğrultusunda görüşler, öneriler vardır ve yeni de değildir. Ben 1960'lı yıllarda ilçe özel idaresi kurulmalıdır tezini savunanlardan biriyim. Çünkü, halkın katılmadığı bir il, ilçe yönetimi ve örgütlenmediği, kaynaklarını harekete geçiremediği bir ilçe yönetimi tabii ki tepeden aşağı doğru gidendir.

Sayın Yazıcıoğlu'nun da sonradan vurguladığı gibi, tepeden imecilik yerine, herkesin halkın sesine kulak vermesi, onun örgütlenmesi ve onun projelerinin gerçekleştirilmesine katkısı bulunması. Tabii ki burada halk ne yapacağını bilmez, bilmez ama, sağduyusuyla bazı çözümleri getirebilir.

Burada kooperatifçilik Türkiye'de başarısız örnekleri de vardır, ama çok başarılı örnekleri de vardır. Araştırmalarımı şimdi şöyle bir gözden geçiriyorum; kooperatifçiliğin başarısız olmasını sağlayan bir yönetim yapısı vardır ki, bir çıkarıcı insanların bu yönetim üzerinde öyle bir etki yapan bir egemenliği vardır ki, tabii ki kooperatifler başarısız-

İlga mahkum olmaktadır. Bir Badenmy kooperatifi, Başkan daha yakından izliyor, ben de 1960'lı yıllardan bu yana, hiç kimse susturamadı, hiç kimse yıkamadı. Durmuş Yaşarogulları bile engellemedi gelişmesini. Onun için, çözüm kooperatiftir.

Çok da üzülüyorum bu güzel topraktan erken ayrılmak zorunda olduğum için. Sağolun, varolun.

Ata ÜNVER

KÖY – KOOP İzmir Birliği Başkanı

Sayın Başkan, değerli izleyiciler, Ziraat Mühendisler Odasını böylece tarmasal alanın sorunlarını içeren bir dizi toplantı düzenlemesinden dolayı kutularım ve bu çalışmalara minn, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da aynı şekilde daha başarılı olarak devamını dilerim.

Tüm konusmacılar kırsal alanda tarımın yapının değişimi tabiki bu değişim sürecindeki örgütlenmesini irdedelediler ve yeni modellerden bugüne kadar uygulanan kooperatiftir. Birtakım sonuçlar ortaya çıkarmaya çalıştılar. Ben de hem bugüne kadar kooperatiftirlik çalışmasıyla ilgili, hem de yeni model gibi gözükken bir çalışmayla ilgili görüşlerimi sizlere aktaracağım.

Kooperatiftirlik çalışması çok eskilere dayandığı söylenirse de 1913 yılı Aydın'da inçir üreticileriyle birlikte oluşturdukları bir dayanışma sınıcında başladığı kanısındayım. 1969 yılında 1961 Anayasasıyla kooperatiftirle ilgili madde gerçekleştirildi, 1971 yılında da Köy - Koop Genel Merkezi oluşturuldu. Bu Genel Menkeze 56 kooperatiftir birliği ortadın kaldırdı ve bu 1980 yılında 12 Eylül darbesinden sonra çok acımasız bir şekilde ortadın kaldırdı ve 1980 - 1990'a kadar da kooperatiftirlerin kendini toparlamaları mutlak surette geçen bu darbeli dönemden sonra mümkün olmadı ve yeni yeni kooperatiftir çalışmaları hızlandırmak üzere örgütlerini tekler oluşturma gabası göstermektedirler.

Kooperatiftirlerin başarısız olması görüşü, başarısız oldukları görüşü genel bir kanıdır. Aslında hiç de öyle değildir. Bunun öyle olmadığı çok açık ve net olarak Malkara örneğinden görülmektedir.

Kooperatiftir, başarısız değildir, bugüne kadar varlıklarını koruyup gelişmelerini sürdürmektedirler. Ülkemizde hangi ekonomik kuruluşun kapasına asker sünğülle dayanır da o ekonomik kuruluş sürdürülebilir veya bugüne kadar sürdürülebilir. Böyle bir ekonomi olabilir mi? Olamaz, ama bizim kooperatiftirlerimizin hepsine asker sünğülle dayanmıştır ve askerin sünğülle dayanmasına rağmen kooperatiftir bugün, örneğin İzmir'de 80 tane kooperatiftir 50 tane tesiste ekonomik gelişmesini sürdürmektedir, dir, ihracat - ithalat yapmaktadır, tüm üretim tesislerinin gelişmesini organize ederek onların ürettiklerini pazarlamaktadır.

Malkara örneğinden kooperatiftirlerin başarılı olabileceğini söylemişim; çünkü Malkara örneğinde bir devlet desteği vardır. Sayın Eren çok güzel şeyler yapmıştır, hiçbir zaman için yapmanın karşısında olmamız. Malkara'nın yolları, binaları yapılmıştır, sütleri topluyor vesaire. Bunlar güzel şeylerdir. Bunu bir model olarak ülkemize yayamaz, mümkün değildir, zaten kendi tebliğimde de zorlukları ortaya koymuş, birkaç maddesini okuyacağım ve devlete "Bize sahip çıkın" diyor. Devlet kooperatiftire sahip çıkmasaydı bugüne kadar Türkiye'deki tarım şekli değişirdi. Tarım üreticilerinin bugünkü, az önce belirttiğim Türkiye'nin o en düşük düzeydeki milli hasıladan aldıkları pay çok daha yüksektire gikardı. Ama, ne yapılmıştır, Sayın Cevat Geray Hocamızın dediği gibi, devlet, kooperatiftire karşı durmuştur. Sayın İnan Hocamızın dediği gibi, devlet, kooperatiftire karşı durmuştur.

tiflere karşıdır ve tüm düşünürlerin ortak birleştiği nokta, devlet, kooperatifçiliğe karşıdır. Bugüne kadar ülkemizde bu politika uygulamış ve kooperatiflere karşı bir tavır geliştirilmiş ve kooperatif, kooperatifçi ismi âdeta sakıncalı konuma gelmiştir ülkemizde.

Malkara örneğinde Sayın Eren bir şeyi gözden kaçırmıştır, öyle sanıyorum, çalışmasının içerisinde de yok, göremedim. Malkara örneğinde altyapı sistem değildir, altyapı devlettir. Bunu görmek zorundayız. Bugün 170 ton süt, TSEK tarafından alınmaktadır ve Malkara'nın böyle bir güvencesi vardır. 170 ton sütü devlet alma garantisi veriyor size ve bunu iki üç senedir sürekli alıyor, siz de buradan ufak da olsa ayırdığınız paylarla.

Bu olayın diğer bir yönü de vardır, o yönünü de göz ardı etmemek gerekir. Bu çalışma sütle ilgili büyük kuruluşlar için de onları rahatlatıcı bir çalışmadır. Çünkü, 170 ton sütü TSEK bir ilçeden almaktadır. Aslında TSEK'in en önemli görevlerinden biri de süt piyasasında üreticinin lehine rekabeti oluşturmaktır. Eğer bir ilçeden 170 ton sütü TSEK alırsa, 170 tonluk bir rekabet piyasasından önemli ölçüde çekilmiş demektir. Bınlarca üreticiyi rekabet piyasasının dışına itmiş demektir. Bu da üreticiler için önemli bir çıkarlarını zedeleyici davranıştır. Tabii ki rekabet piyasasından itilen TSEK'in, yararı o alandaki büyük süt işleyen firmalara olacaktır. Bu doğal bir sonuçtur.

Sayın Eren'in yaptığı çalışmaları bir yurtseverlik hizmeti olarak, bürokratik hizmet olarak görüyorum; ama kendisinin hazırladığı tebliğde, ilçe kaymakamı aynı zamanda birlik başkanıdır ve böyle bir yönetim sisteminin oluşmasının sakıncaları hepimizce bellidir. İlçe kaymakamı aynı zamanda birlik başkanı olabilir, tayinle gelip gittiklerinden dolayı bu sistem nasıl yürüyecek, bunu düşünmek zorundayız.

Görev yapan mülki idari amirleri olmaları nedeniyle zamanlarının kısıtlılığı ve getireceği sosyal ve psikolojik riskleri göze almamalarından dolayı ülkemizde birlikler her il ve ilçede kurularak güçlü birer kalkınma aracı durumuna getirilememişlerdir.

Doğal sonuçtur, gelmez. Yasal bir zorunluluk durumuna birlikler sokulmalıdır, yani birlikler yasal zorunluluk olarak kurulmalıdır diyor. Böyle bir şey bugünkü ekonomik sistemde, gönüllü ortaklık ilkesi vardır.

"Kurulmasını zorunlu kılacak belirli düzenlemeler yapılmalıdır" deniliyor; yani bu kadar zora dayanan bir başarılı ekonomik sistem olmasa gerek.

Devlet tarafından teşvik edilmeli ve mutlaka desteklenmelidir. Kooperatifler bu kadar devlet tarafından karşıya alınmayıp desteklense elbette onlar da mutlaka çok daha başarılı olabilirler.

Yöremizde Köy - Koop İzmir Birliğinin 80 tane kooperatifi vardır, bugün ciddi miktarda ihracat yapmaktayız. 50 tane tesisi vardır, 11 tane sütle ilgili üretim yapan tesisi vardır, 3 tane zeytin salamura, bir tane çiçek serası, bulunan, bir tane yaş sebze meyve ambalajlama tesisi vardır, 3 tane kasa ambalaj fabrikası vardır, 20 tane zeytinyağı fabrikası vardır. Bunların hepsi çalışmaktadır. Ancak kapasiteleri, yeterli sermaye noksanlığından dolayı düşük durumdadır. Bugün ithalata da başladık, yöremizdeki önemli miktardaki damızlıkların ıslahına yönelik bugünkü Tarım Bakanlığının aldığı kararlar çerçevesinde damızlık ithalini gerçekleştirmekteyiz.

Aynı şekilde soy kütüğü çalışmalarını da başlattık. Yani devletin karşı olmaması, desteklemesi de görevidir. Kooperatiflerin başarısız olabilme olasılığı yoktur. Ülkemizde birikimi belirli düzeyde kooperatifçi yetişmiştir 20 senede ve daha da yetişmektedir. Kooperatifçiliğin alternatifi gibi belli bir sistemin gösterilmesi yanlıştır; çünkü Sayın Eren, satır aralarında hep bahsetmiş; "kooperatifçilik, mazereti ne olursa olsun başarı-

Sayın Hocamın sorusu da onunla ilgili "Malikara'da sizden önce kooperatifler ne durumdaydı?" Malikara'da benden önce 73 köyde de kooperatif vardı. Bu 73 köyde, Sayın Ata Ünver "Devlet alıyor, pompalıyor, bilmem ne yapıyor" dedi. 1987 yılına kadar SEK Müdürü Metin Beye herkes sorabilir, Malikara'da köy dolaşmış herkesle görüşüp süt almak için gbalamış, 921 litre süt alabılmış, verilmiş. O altıyı yok, o örgüt yok, ona yardımcı olan kişi yok. O nedenle Malikara'da bugün satışa sunulan 170 ton süt kontrollü sütür, laboratuvaradan geçen sütür, yağ ortalaması 3,5'in üzerinde olan sütür, kuru maddesi 10'un üzerinde olan sütür, çünkü ondan daha aşağı veren vatandaş cezalandırılmaktadır. Yani, bir ekonomik kuruluş olan SEK o sütü kendisinin

Burada benim söylemek istediğim şudur : Adı ne olursa olsun, kooperatif veya birlik bugün Malikara'da bu örnek başarılı oldu diye Türkiye'de bunu kuralım, diğerleri hepsi geçersizdir diyen değiliz. Yanlış birtakım anlamlara, yanlış psikolojik tepkilere girmeye gerek yoktur. Bunlar bir yerde kardeş kuruluşlar, aynı cephede, aynı amaçla

Benim görüşüme göre kooperatifler en etkili hizmet aracı olur, birlikler olsun, anonim şirketler olsun, vakıflar olsun, diğer gönüllü kuruluşlar olsun. Devletin varlığı ta-bii o bölgeden gekemezsiniz, devlet gene fonksiyonun gereği Anayasadan kaynakla-nan görevlerini yerine getirecektir; yani geniş bir cephede savaşı veriliyor. Sadece koo-peratif, sadece birlik, bunları birbirinin alternatifi gibi düşünmek de yanlış; ama Malka-ra'da bugün birlik başarılı olmuşsa, İzmir'de kooperatif başarılı olmuştur. Manisa'dan üreticiler bana geldiklerinde birlik kurmak istediklerini söylediler, fakat o potansiyeli orada bulamadıklarını söylediklerinde kooperatif kurun dedik. Kooperatif kurular, koo-peratifleri geçerli.

Kırsal bölge dedimiz bugün Türkiye'nin büyük bir coğrafya alanını, büyük bir nüfus kitlesini ilgilendiriyor. Bu bölgeye sadece bir modelle, bir kuruluşla gitmek tabii

ma bence yanlış. haline getirip işte bunun yerine geçmez, bu da bunun yerine geçmez şekilde bir yapıla-yönüyle, başarısızlıkla değerlendirilmekte yarar var. Böyle kişisel hedef örgütleri yaratmaya veya partiye koymaya da gerek yok; ama olumlu, olumsuz dğini da bilen bir insanım. Onun için böyle psikolojik bir tepkiye girmeye, karışıklı-rsı benim bir tutumum yok. Kooperatiflerin ne olduğunu, çeşitli ülkelerde neileri başa-olacaktır, ıddımız budur şekilde değil; biz olan ortaya koyuyoruz. Kooperatiflere ka-ce bu yanlış, yani biz Malikara Birliği bunu yapıyor, diğerleri yapıyor. Türkiye'de örnek rada şöyle bir ortam yaratıldı, sanki birliklere kooperatifleri yaratılmaya geçtiler. Ben-**Turan EREN (Malikara Kaymakamı)** — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar; bu-

Böylece, Türkiye'de çiftçinin sesini kooperatif örgütü olarak ülke çapında duyur-mak mümkün olmuyor.

Bize, ileri bir bölümizdeki çiftçilerin örgütünün başı olarak çiftçinin sesini getirdi. Çok da yararlı olduğu kanısındayım kooperatifler bakımından. Yalnız buradan şu çıktı; Türkiye'nin diğer bölgelerini, asil gelişmiş bölgelerinin sesi, örgütlenme açısından buraya hiç gelmedi; çünkü, Sayın Ünver'in de belirttiği üzere bunların ulusal merkez birliği köy - Koop 12 Eylülde kapatıldı ve açılması Tarım Bakanlığı tarafından engelleni-

BAŞKAN — Teşekkür ederim, Sayın Ünver. Kendisini kutlar, sizlere de saygılar sunarım. Teşekkür ederim.

sizdirler." Böyle bir başarısızlığı biz kabul etmiyoruz, ama Eren, kendi çalışmalan-da gerçekten başarılıdır.

yararı olduğu için almıştır. Yoksa, devlet yukarıdan bakanı, başbakanı devreye girerek Malkara örneğini pompalamak için SEK'e özel bir talimat verilmiş değil. SEK, yıllarca uğraşarak alamadığı sütü, tek noktada kaliteli sütü almaktadır.

Malkara'da 73 köyde kooperatif kurulmuş olmasına rağmen şimdi 19'u faaldir ve bu 19'unun faaliyet alanı da, gelir kaynağı da sütü toplama konusunda özel şahısa 1 milyon veriyorsa, kooperatife 2 milyon veriyor. Sütü toplamada kooperatiflere görev veriyoruz, hem yemin satışını, hem de sütün toplamasını veriyoruz. Onlara da özel kişilerden farklı olarak en az iki misli para ödüyoruz. Öbürüne 2 bin lira çuvalına para veriyorsak, kooperatife diyelim 5 bin lira veriyoruz. 5 ton sütü özel şahıs topluyor da 2 milyon veriyorsa, kooperatif topluyorsa 5 milyon veriyoruz. Yani kooperatifler bizim karşıtımız değil; desteklediğimiz ve yararına inandığımız kuruluşlardır ve Malkara'da da yem ve süt konusunda kolladığımız koruduğumuz kuruluşlardır.

Prof. Dr. Hakkı İNAN — Ziraat Odaları konusunda belki düşüncelerim yanlış anlaşıldı. Ben Tekirdağ'da, Trakya'da ziraat odaları birlikleriyle çok yakından birlikte çalıştım, onları devamlı destekleyen birisiyim. Ziraat odalarının bazı olumsuz yanlarını da burada ortaya koymak durumundayım, hatta onların kendilerinin eski Başkan Osman Tabak olsun, yeni başkan olsun, eskiden Sayın Özbek ile de konuşmuştuk, onların yüzüne de söylemişimdir. Sizin kurtuluşunuz, yani Ziraat Odaları Türkiye'de niye bir Ticaret ve Sanayi Odaları gibi güçlü değil? Türkiye nüfusunun büyük bir kısmı tarımla uğraşılıyor. Türkiye'den çok daha çiftçi nüfusunun az olduğu ülkelerde çok güçlü ziraat odaları gördüm. İşte bunu düşünmek lazım. Yani, ziraat odaları yasayla, zorla aidat toplayarak çiftçiye hizmet vermediği sürece güçlenemez. Benim bu konudaki düşüncem, ziraat odaları, Norveç ve İsveç'te olduğu gibi, tarım kooperatifleri merkez birliğiyle birleşerek çalışmalı, tabii Türkiye'de böyle bir birlik yok. Bunu bırakın, diğer kooperatiflerin çoğunun merkez birliği yok, tarım satışlarda olduğu gibi. Yani, kooperatiflerle bir araya gelmedikçe, ekonomik, mali açıdan bir destek almadıkça Ziraat Odalarının bugünkü yapısıyla toplumda söz sahibi olma, özellikle tarımla ilgili politikaların formülasyonunda, yürütülmesinde söz sahibi olması çok güçtür. Parlamentoda temsil yetkisi çok sınırlıdır. Bunu söylemek istedim; Ziraat Odalarının mesleki örgüt olarak çiftçilerin çıkarlarını, haklarını savunduğu, hatta bir ölçüde toplumda sesini duyurduğu da bir gerçek; ama Batı'daki gibi güçlü değil, onu söylemek istedim. Bu konuda da Mehmet Sıtkı Başaran'ın sorudan çok katkı niteliğinde bir görüşü var, onu kısaca okumak istiyorum.

«Tarımsal yapıdaki temel dönüşümü mesleki örgütlenmede sağlayacak dönüşüm oluşturacaktır. Bu da ziraat odalarında yapısal dönüşümle sağlanacaktır. Bu dönüşüm, çiftçiyi gerçek anlamda temsil edecek ve ülkesel iktidar düzeyinde hakkını savunacak yapıya kavuşturulmasıyla mümkün olacaktır.

Böyle bir örgütlenme, sonuçta, birçok konularda olduğu gibi kooperatifleşmedeki engellerin aşılmasında da etken olacaktır..”

Buna tümüyle olmamakla birlikte katılıyorum. Yalnız, ziraat odalarını da kooperatiflere karşı olarak göstermemek lazım.

Özellikle Trakya'daki ziraat odalarının yöneticileri ya tarım satışın ya da tarım kredinin yönetim kurulundadır.

Aynı bölgede olduğum için Malkara örneğine değineceğim. Sayın Eren'i yakından tanıyorum, Tekirdağ Valisi de kendisi gibi girişimcidir. Şarköy'de, Saray'da kalkınmayla ilgili çalışmaları vardır. Sayın Eren'in çalışmalarını da takdirle izliyoruz, üreticiye dönük

çok yararlı hizmetler veriyor; ama, sayın hocamın dediği gibi, gelecek açısından endişelerimiz var. Kısa vadede baştan tamam, o konuda hemfikiriz; ama uzun vadedeki başarısı ne olacaktır? Sorusunun yanıtını hiç birimiz veremiyoruz. Kendisine de söyledim, Sayın Tekirdağ Valisine de söyledim, siz gittiğiniz zaman ne olacak? Bütün iş bu. Çünkü, kendileri gerçekten girişimcilik ruhu fazla olan, yönetime yeteneği fazla olan, önder, tarımsal kalkınmayı seven, gerçekten bu konuda dinamik insanlar. Hatta kendi ismiyle özdeşleşti bu birlik. Yani doğru zaman Eren'in birliği diye geçer konuşmalarımız da. Bizim endişelerimiz bu.

Bu model başarılı kırsal kalkınma modeli, ben de takdir ediyorum, pek çok hizmetler verdi, peki bunu uzun vadede başarılı kılmak için ne yapabiliriz, bu şekilde yürüyebilir mi sorusunun yanıtını veremiyoruz, yürüyeceğiz diyorum. Benim kişisel görüşüm de o. Ne yapabilir sorusu; bordur, birlikler aramaya gerek yok. Bunlar denendi. Hatta bordur konusuna değinmek istiyorum.

Sayın Emin İskili ile birlikte 1989 yılında İngiltere'ye gittim; bir kooperatifi ve bordur inceleyelim diye; bordur arıyoruz bulamadık, pazarlama bordur çok güçlüydü bunları. Diğer bordur nerede diye sorduk "Hepsi kapatıldı, AT bunlara karşı gikiyor, tekelci kuruluşlar" dedi, biz de o sıralarda Türkiye'de bordurları savunuyoruz. Bence dünyada denemiş, çok başarılı kooperatifi, birlikler var. Misir'da var.

Sayın Eren, SEK satılacak mı, ne yapacak; şimdi onun telaşına düştü, süt fabrikası kuruyor, keşke SEK'i alabilseyiz. Çünkü, sütün satılmasına Ata Ünver de değindi, onlar en büyük gelir kaynağı SEK'e sattıkları sütür, oradan yapılan kesintilerdir. Sadece üreticiye hizmet vermeye kalmıyorlar, belki bunun dışında kaymakamlığın da bir takım hizmetleri karşılıyorlar, bilemiyorum. Yapsınlar, bu bir kalkınmadır; ama geleceğe açısından SEK satılırsa ne olacak? Bin tonluk fabrika kurulsun, ama bu haliyle bu fabrika da ileride başarısızlığa mahkum. Benim görüşüm bu. Bunu kooperatifleştirmek lazım, bunları üreticilere devretmek lazım görüşümdedir. Bu benim kişisel kanım.

... (TZOB Temsilcisi) — Tabii burada giftigi temsilcilerine söz vermede biraz taraflı davranıldı belki yahut sempozyumun tertibinden ortaya çıkan bir durum. Ben katılan Ziraat Odalarının tenkit edilmemesini yadrigamiyorum, biz de kendi içinde tenkit ediyorum. Bugün iyi çalışmıyor, bütün mesele iyi çalışmadığının, yasaının niye iyi çalışmaya uygun olmadığının tartışmasını yapmamız burda. Onu yapamadık.

Dün Başkanımız buradaydı, ama bir başka konuda görüşlerini bildirdi. Ziraat Odalarının örgütlenmesi konusunda görüş bildirimedi. Burada zengin çiftçiler ziraat odasının başında... Doğrudur, görüşüştü öyledir; ama fakiri şuraya getirip konuşuracak belki bir eğitim sistemi var da mi çiftçi buraya gelmedi, olmadı. Ziraat Odaları Birliğinin, seçimleri gayet demokratiktir, ama uygulanamı öyle midir, değildir, olmaz da. Maalesef sorunları biliyoruz, ama çözümünü de pek kolay olmayan çözümler.

Ziraat Odalarının ileride alınacak şekli konusunda mümkün olsa da burda sempozyum bir karar alsa da dese ki; Ziraat Odaları Birliğince hazırlanan ve TBMM'ye sevk edilen yasa bir an önce giksin, ben takdirle karşıladım. Bütün sorunumuz budur.

Atla SARP (Ziraat Mühendisi) — Recep Yazıcıoğlu, bugün çok moda olan bir şeyi yaptığı için müdahale etmek durumunda kaldım.

Kemalizm yorulmuştur veyahut Mustafa Kemal ile ilgili altını üstünü açıklamadan tartışmalar başlamıştır. Kemalizmin iki yönü vardır. Birinci yönü bağımsızlıktır, yurtseverliktir. Özgünlüktür, emperyalizm karşı gikmaktır. Bu ilkeleri yerine getiren bir kusağın tahrir edildiği ülkede yasadık biz, gözlerimizin önünde oldu bu. Bu ilkeleri hatırlatacağımız yata gerektirenler tahrir edildi.

Kemalizmin ikinci yönü, Kemalizmin kurduğu devletin şu veya bu şekilde yeni kurumları kurması ve korumasıydı. Belki İstiklal Mahkemesi teraneleri, diğer eleştirilecek konular yahut da bu yorulma denilen konular devletin koruma babında o yeni yönetimin yaptığı şeylerdi. Bu iki şey ayrı ayrı korunmadan, hele Türkiye'nin bugünkü gelişim sürecinde Recep Yazıcıoğlu'nun «Kemalizm yoruldu» diye cümleyi geçiştirmesine karşı duyarlı şekilde açıklama yapma gereği hissettim. Kemalizm konusunda, Mustafa Kemal konusunda, Cumhuriyet konusunda Türkiye'de konuşma yapanların önce bunu bir açmaları gerekir; hangi kısımlarla karşılar, hangi kısımlarla taraftarlar; bunun nerelelerini eleştiriyorlar, nerelelerinin yorulduğundan bahsediyorlar. Bunu anlamamız lazım. Çünkü, ben açıklıkla söylüyorum, ben Kemalist değilim, ben sosyalist düşünceye inanan bir insanım, dünyanın sosyalist olmasını istiyorum, bu düşüncede mücadele veren, dünya görüşüm budur. Ama ben bu ülkede yaşayan bir memleket evladı olarak Mustafa Kemal'in ne yaptığını, Kemalizmin ne yaptığını bilen bir sosyalistim. Dolayısıyla onun kaldırıldığında nelerin ortaya çıkacağını, bir Pandora kutusunun açılacağını ve ülkeme çok iyi şeylerin yapılamayacağına inanan bu memleketin bir insanıyım. Bu anlamda çok da rahatça ve serbestçe Recep Yazıcıoğlu'nun böyle "İşte Kemalizm yorulmuştur" diye geçmesine bu anlamda, yoksa kendi şahsıyla bizim herhangi bir meselemiz yoktur, fakat bu konudaki konuşmalarda, özellikle devletin ciddi yerlerinde olan insanların bundan neyi kastettiklerini alt cümlelerle, üst cümlelerle anlatarak izah etmeleri iyi olacaktır.

Recep YAZICIOĞLU (Erzincan Valisi) — Efendim, Kemalizm yorulmadı, onu söyledim. en çok Atatürkçülükten 12 Eylülde bahsedildi, yani bir şeyden çok bahsetmek onu gerçekleştirmek olmuyor. Nasıl demokrasiyi 60 yıldır o kadar çok tekrar ettik ki, yani yorulduk, artık bunun tatbikatına, artık bunu yaşamaya başlayalım. Kemalizm de 60 yıldır çok tekrar edildi, teşbihte hata olmaz anlamında bu bir atıftı. Yoksa, ne Kemalizm yoruldu, ne de demokrasi yoruldu; çok konuşmaktan ve bir türlü bunun içine girememekten bunu tahakkuk ettirememekten insanlar âdeta yoruldu, bıktı gibi.

Her şeyi devlete ihale etme geleneğimiz burada da sürdü. Dedik ki; devlet, bu kooperatifçiliği halletsin, desteklesin. Kooperatifler devlete rağmen, tabii devlet desteklesin, ama devlet desteklemiyor diye dünyada kooperatif dışında, şirket dışında bir çözüm yoktur. Burada bir birliği empozeye dönük bir konu sözkonusu değil. Bu kooperatifçiliği bu millet gerçekleştirmek, örgütlü toplumu gerçekleştirmek zorundadır, buna bir yerden başlayacağız bu bir kültür haline gelecek. Kollektif sorumluluk dediğimizde hep onu vurguladım.

Sayın Kaymakamımız başarılı, peki başarılı kooperatifler onların liderlerine bağlı, liderlerine endeksli olmamış mıdır? Onlar ayrıldığı zaman onların başarısızlığı yerine gelmemiş midir? İşte Türkiye'de bu geleneği yıkıp da İnşallah örgütlü toplumda kolektif katılımı yalnız başın, şüphesiz liderlik önemli, ama yalnız ona konsantre, yalnız ondan bekleyen bu ihaleci, havaleci, beleşçi, dışlayıcı, katılımsız, çoğulsuz; yani bir şeyi vurgulamak istedim, ama onu anlatamadım, kusura bakmayın.

Teşekkür ederim.

YEDİNCİ OTURUM

TARIMSAL YAPININ İYİLEŞTİRİLMESİNDE KAMU İŞLEVLERİ

Başkan : **Prof. Dr. Korkut BORATAV**
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

SUNUŞLAR

**Tarımsal Destekleme Politikaları ve Tarım Satış
Kooperatifleri Birliklerinde Yeniden Yapılanma**
Prof. Dr. Oğuz OYAN
Tarış Genel Müdürü
Dr. Ümit ATABEK
Tarış Genel Müdürlüğü

**Yapısal Dönüşümde Destekleme
Politikalarının İşlevi**
Doç. Dr. Tayfun ÖZKAYA
Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kırsal Altyapı - Kalkınma İlişkileri
Prof. Dr. İrfan GİRGİN
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Tarım Kesiminde Sosyal Güvenlik
Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Tarımda Vergi ve Yapı Değişiminde Etkinlik
Doç. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU
*Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel
Müdür Yardımcısı*

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. Aytekin BERKMAN
Çukurova Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Sadık KIRBAŞ
Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi
Cengiz SEZER
Bağ-Kur Temsilcisi
Ertuğrul SAÇ
*Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma
Genel Müdür Yardımcısı*

TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI VE TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİKLERİNDE YENİDEN YAPILANMA

Prof. Dr. Oğuz OYAN

Tariş Genel Müdürü

Dr. Ümit ATABEK

Tariş Dış Satışlar Müdürü

GİRİŞ :

Tarımsal destekleme politikaları ülkemiz ekonomi gündeminde giderek ağırlıklı bir şekilde yer almaktadır. Tarımsal destekleme politikalarının, kamu finansmanında karşılaşılan zorluklarla ilişkilendirilmesi, söz konusu politikalar üzerine sürdürülen tartışmaları daha da hararetlendirecektir. Bu tartışmaların bir önemli boyutu da, destekleme politikalarında araç olarak kullanılan kurumlardaki yapılanmadır. Bilindiği gibi ülkemizde tarımsal destekleme esas olarak iki ayrı statü ve yapıdaki kurumların aracılığıyla yürütülmektedir. Birinci grupta KİT statüsündeki kurumlar aracılığıyla tütün, buğday, şeker pancarı gibi ürünler için yapılan destekleme yer alırken ikinci grupta, pamuk, üzüm v.b. ürünler için yapılan ve Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri eliyle yürütülen destekleme yer almaktadır. Biz bu yazıda esas olarak ikinci grupta yapılan tarımsal desteklemeyi ele alacağız. Aslında büyük ölçüde taban fiyat mekanizmaları kullanarak destekleme alımı esasına dayalı tarımsal destekleme yürüten bu iki grubun yanısıra daha çok girdilerde destekleme amacına yönelik, Tarım Kredi Kooperatifleri, Zirai Donatım Kurumu gibi kuruluşlarca yürütülen üçüncü grup bir tarımsal destekleme de söz konusudur. Ancak kullanılan kamusal kaynak hacmi gözönüne alındığında, tarımsal destekleme politikaları üzerine sürdürülen tartışmaların daha çok ilk iki grupta yeralan kuruluşlar aracılığıyla yürütülen tarımsal destekleme üzerinde yoğunlaşması olağan karşılanmalıdır. Bu açıdan, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri eliyle yürütülen desteklemenin işlevsel ve kurumsal açılardan irdelenmesinin genel olarak ülkemiz tarımsal destekleme politikalarının tartışılmasına önemli ölçüde ışık tutacağını düşünmekteyiz.

Yazımızın, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri eliyle yürütülen tarımsal destekleme işlevinin ele alındığı birinci bölümünde, bu işlevin ayrıntıları üzerine bilgiler de verilmektedir. Söz konusu işlevin gerektiğince değerlendirilmesi ve eleştirilerek yeni modeller önerilebilmesi için bu tür ayrıntı bilgilerin, muhtemelen eksik bilgilenme nedeniyle yanlış yönlere çekilebilen tartışmaların sağlıklı bir zemine oturtulabilmesi bakımından önemli olduğuna inanıyoruz.

İkinci bölümde ise söz konusu birliklerin kurumsal açıdan değerlendirmesi yapılmakta ve yeniden yapılanmalarına ilişkin öneriler getirilmektedir.

I. Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) Birliklerinin destekleme alımları içinde başlıca üç ürün, toplam destekleme finansman giderinin yılına göre üçte ikisi ile dörtte üçünü temsil eden bir ağırlığa sahiptir : Pamuk, Ayçiçeği ve Fındık. Pamuğun pilot ürün olarak seçilişinin birinci nedeni budur. Devletin destekleme giderlerinin bu yıldan başlamak üzere kısılması, kamunun bozulan dengeleri açısından önemli bulunuyordu ve bu nedenle üç TSK Birliğini birden (Tariş Pamuk Birliği, Çukobirlik, Antbirlik) ilgilendiren pamuk seçilmiştir. Prim sisteminde, tarımsal sübvansiyonun T.S. Kooperatifi ortağı olsun olmasın herkese yapılacak olması nedeniyle Birliklere çok daha az ürün gelmesi bekleniyordu.

Sonuç olarak bugün gelinen noktada, yürürlükteki destekleme modelinin gerek merkezî iktidarın finansman olanakları gerekse Birliklerin kendi dinamiklerini kazandırmaları açısından giderek aşılmaya gereken bir sorun olarak görülmeye başlandığı bir gerçekçidir. Yeni düzenlemelerin, yeni bir destekleme modeli arayışı kadar, Birliklerin bağlı işletmelerinin özertleştirilmesi, Birliklerin merkezî iktidara karşı ve yerel kooperatörlük yönetimlerinin Birlik yönetimine karşı özertleştirilmesi, keza Birlik yönetimi ile yürütme (icra) organlarının birbirlerine karşı özertleşmesini de içermesi lazımdır. Dolayısıyla şu an TBMM Genel Kurulu gündeminde bulunan 3186 sayılı yasada yapılması

araştırmak gerektiği kanısındayız. Yılda verimliliği artırıcı tüm yatırımları engelleyen zihniyette olup olmadığımız da iyice rumulduğuna ne kadarının Birlikleri geçmişse bir istihdam deposu olarak gören ve son 10 Kışkuzusuz aralarındaki önemli farklılıklara rağmen Birliklerin hantal ve verimsiz çalışıyor olmalarının getirdiği önemli maliyetler bulunmaktadır. Ancak burada da sorunluğun ne kadarının Birlikleri geçmişse bir istihdam deposu olarak gören ve son 10 Kışkuzusuz aralarındaki önemli farklılıklara rağmen Birliklerin hantal ve verimsiz çalışıyor olmalarının getirdiği zararlarıdır. Bunlar görev zararlarıdır ve Birliklerin verimli çalışmamasından kaynaklanan zararlarıdır. Örneğin kilosı yaklaşık 19 bin liraya mal olan mahiye (ift) pamuk, İzmir Ticaret Borsası'nda Kasım 1992 - Şubat 1993 arasında ortalaması 13 bin liradan işlem görmüştür. Demek ki kaybin üçte birini sadece görev zararını oluşturmuştur. Bunun nedeni ise ekonomik değil, sosyo - politiklerdir.

Üçüncüsü ve daha önemlisi, satış fiyatlarının genelde alışı fiyatlarının altında olmaları gösterilebilir. Üçüncüsü ve daha önemlisi, satış fiyatlarının genelde alışı fiyatlarının altında olmaları gösterilebilir. Üçüncüsü ve daha önemlisi, satış fiyatlarının genelde alışı fiyatlarının altında olmaları gösterilebilir. Üçüncüsü ve daha önemlisi, satış fiyatlarının genelde alışı fiyatlarının altında olmaları gösterilebilir.

İkincisi, bazı durumlarda bazı özel bünve kârlarının destekleme almalarında görev yapan personelin ücret ödemelerine ayrılmaması, yani ima edilenin tam tersi yönde fon transferlerinin de yapılabiliyor olması önemlidir. Örnek olarak Tarıf İplik Fabrikası ile Tarıf İncir Birliği Kolonya Fabrikasının kararlarının destekleme masraflarına kaydırılması gösterilebilir. İkincisi, bazı durumlarda bazı özel bünve kârlarının destekleme almalarında görev yapan personelin ücret ödemelerine ayrılmaması, yani ima edilenin tam tersi yönde fon transferlerinin de yapılabiliyor olması önemlidir. Örnek olarak Tarıf İplik Fabrikası ile Tarıf İncir Birliği Kolonya Fabrikasının kararlarının destekleme masraflarına kaydırılması gösterilebilir.

Tarıf te bu oran çok daha yüksektir. Mevcut destekleme modeline tükammanın önemli nedenleri arasında gösterilen bir öge destekleme almalarına ayrılan fonların çok azının satışlar sonrasında geriye döndüğü ve böylece bu fonların sadece dörtte birinin tarımsal üreticilere ulaştırılmasıdır. Mali sistemin etkileri bir kenara bırakırsanız burada Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin hantal ve yüksek maliyetlerle çalışmaları verimsiz bir yapıda ve sürekli olarak Devlet Kaynaklarını bağlı işletmelerine kaçırmaya eğiliminde oldukları ima edilmektedir. Bu nakarın geriye dönüş oranı Birliklere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin

Mevcut destekleme modeline tükammanın önemli nedenleri arasında gösterilen bir öge destekleme almalarına ayrılan fonların çok azının satışlar sonrasında geriye döndüğü ve böylece bu fonların sadece dörtte birinin tarımsal üreticilere ulaştırılmasıdır. Mali sistemin etkileri bir kenara bırakırsanız burada Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin hantal ve yüksek maliyetlerle çalışmaları verimsiz bir yapıda ve sürekli olarak Devlet Kaynaklarını bağlı işletmelerine kaçırmaya eğiliminde oldukları ima edilmektedir. Bu nakarın geriye dönüş oranı Birliklere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin

düşünülen yüzeysel ve hatta kısmen hatalı değişiklikleri kapsayan yasa tasarısının böylesine kapsamlı bir yeniden yapılanmayı sağlayacak şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir. Profesyonelleşme vechesi olmayan ve katılımı gerçekleştirmeyen bir "demokratikleşme" gerçek anlamda demokratik ve katılımcı kooperatifçiliği özendirici olmayacaktır.

II. Bugünün gündeminde olan ve bir sonuca bağlanmasında büyük yarar görülen üç sorunun eşanlı olarak çözümü gerekli olmaktadır. Bunlardan birincisi, en genel planda yeni bir destekleme modelinin oluşturulması; ikincisi TSK Birliklerinin örgütlenme modellerinin yeniden yapılanması ve bu arada bağlı işletmelerin özerkleştirilmesi ve üçüncüsü 3186 sayılı yasa ve buna bağlı mevzuatta (anasözleşme ve yönetmelikler) ilgili düzenlemelerin yapılmasıdır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinde ve yerel kooperatiflerde yeniden yapılanma kaçınılmazdır. Yeniden yapılanma bu örgütlerin işleyişi hem temel kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde demokratikleştirilmeli, hem de verimlilik ilkeleri çerçevesinde profesyonelleştirilmelidir. Demokratikleşme ve profesyonelleşmenin birlikte gerçekleş- tirilebilmesi ise dört boyutta özerklik ilişkisinin kurulması ile mümkündür. Bunlar Birliklerin Merkezi Yönetimle, Yerel Kooperatiflerin Birliklerle, Birliklerdeki İcra (yürütme) organlarının karar organlarıyla ve bağlı işletmelerin Birliklerle olan ilişkilerindeki özerklik boyutlarıdır (bkz. Şekil 1). Bu özerklik boyutlarının ilk ikisi demokratikleşmeyi, son ikisi de yönetsel profesyonelleşmeyi amaçlamaktadır.

(1) Birlik - Merkezi Hükümet İlişkilerinde Özerklik :

Birlikler ile Merkezi Hükümet organları arasındaki ilişkiler özerk olmalıdır. Birliklerin yapacakları her türlü yatırımla ilgili Bakanlıktan izin almaları, destekleme baz fiyatlarının belirlenmesi, üst düzey yöneticilerin atanmasının Bakanlıkça onaylanması, kampanya başlangıç ve sona eriş tarihlerinin saptanması, işletmelerin açılma ve kapanma tarihleriyle çalıştırılacak mevsimlik işçi sayı ve sürelerinin belirlenmesi gibi bir çok konuda Birliklerle Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (dolayısıyla da Merkezi Hükümet) arasındaki ilişki sıkı bağımlılık ilişkisi şeklindedir. Bu ilişkilerin özerklik ilişkisine dönüştürülmesi öncelikle bir kararın uygulanabilmesi için gerekli işlem sayısını azaltacağından verimliliği getirecektir. Ayrıca kararların mahallinde oluşturulup nihayetlendirilmesi ve karar sürecine katılanların verdikleri kararlardan birinci seviyede sorumlu olanlarla sınırlandırılması, kararların isabet derecesini artıracak gibi yetki sorumluluk dengesinin de daha gerçekçi kurulmasını sağlayacaktır.

(2) Yerel Kooperatif - Birlik İlişkilerindeki Özerklik :

Yerel Kooperatiflerle bunların oluşturduğu Birlikler arasındaki ilişkiler de özerklik ilişkisi şeklinde düzenlenmelidir. Demokratikleşme açısından bu özerklik ilişkisi en az Birlik - Merkezi Hükümet ilişkilerinin özerkleşmesi kadar önemlidir. Yerel Kooperatiflerin gönüllülük esasında bir araya gelmeleriyle oluşturdukları Birlikleriyle ilişkileri özerk olmalıdır. Bu açıdan Birliklerin kendilerini oluşturan, kendilerine vücut veren Yerel Kooperatiflerle olan ilişkilerinin, kendilerine ilişkin kararların tümünün mahallinde kendilerince alınmasını, kararların oluşturulması aşamasında empoze edici değil bilgilendirici bir yaklaşımla yol gösterici, alınan kararların sadece denetim bakımından Birliklere iletildiği, kısaca 1. maddede açıklanan Birliklerle Bakanlık ve Merkezi Hükümet arasındaki ilişkilerde kurulması istenen özerkliği sağlayan bir sisteme oturtulması gerekmektedir.

(3) Birlik Yönetim (icra) Organı - Birlik Yönetim Kurulu İlişkilerinde Özerklik :

Birliklerin Yönetim Kurulları ile Yürütme (icra) Organı arasındaki ilişkiler özerklik ilişkisi şeklinde düzenlenmelidir. Bu özerklik boyutu, Birliklerin demokratik bir yapıya

kavuşturulmasının bir gereğidir. Birliklerde demokratik temellere oturacak bir yeniden yapılanma ancak profesyonel yönetim anlayışını hakim kılan mekanizmaların kurulabilmesi oranında başarılı olabilecektir. Bu nedenle, Birliklerde yürütme ve karar organlarının birbirine karşı (örneğin Tarıf için Çiğil İplik Fabrikası ve İzmir Pamukyağı Kombinasyonu) yönetimlerinin Birlik yönetimlerine karşı özzerkinin sağlandığı profesyonel yönetim mekanizmaları demokratikleşmenin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesinin ön koşuldur.

(4) Birlik Karar Organları (Yönetim + Yürütme) - Bağlı İşletmeler İlişkilerinde

Özerklik :

Birliklerle buna bağlı işletmeler arasındaki ilişkilerin de özerk ilişkiler olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Söz konusu bu özerklik boyutu, tıpkı 3. özerklik boyutunda olduğu gibi, Birliklerin demokratik bir şekilde yeniden yapılanmasının gerçekleştirilebilmesini sağlayabilecek profesyonel bir yönetim anlayışının gereğidir. Bilindiği gibi bu işletmeler birer büyük ölçekli sanayi işletmesidir ve yönetimi Birliklerin yönetimindeki bazı bakımlardan farklı boyutlara sahiptir. Ayrıca bu işletmeler, Birliklerin yönetimindeki karar ve icra organlarının söz konusu işletmelerin yönetimine gereği ölçüde hakim olamayacakları kadar yoğun ve karmaşık yönetim süreçlerini içermektedirler. Bu nedenle profesyonelce yönetimlerini sağlayabilmeyen bir koşulu olarak bu işletmelerin özzerkleştirilmesi uygun olacaktır. Terminolojik bir yanlışlığı düzeltmek bakımından burada söz konusu olan özzerkleştirme değil, özzerkleştirme olduğunu belirtmeliyiz, zira bu işletmeler zaten özel hukuk hükümleri haiz Birliklere bağlı olduklarından özel işletmelerdir.

Açıklamaya çalıştığımız bu dört boyutlu özerklik alanlarının birbirlerinin tamamlayıcısı olduğunu ve birinin eksik kalması halinde Yerel Kooperatiflerin ve bunların Birliklerinin yeniden yapılanmasından beklenen demokratikleşme ve profesyonelleşmenin gerçekleştirilemeyeceğini vurgulamak gerekir.

SONUÇ :

Bu yazıda Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin tarımsal desteklemedeki işlevlerini ve bu işlevlerini ne tür bir yapılanma içinde yürüttüklerini değerlendirmeye çalıştık. Özetlemek gerekirse, Birlikler tarımsal desteklemede önemli işlevler üstlenmekte, ancak bu işlevlerini yerine getirmeleri için yeterli kaynaklara sahip değillerdir. Ancak Birliklerin işlevlerini yeni bir model çerçevesinde yerine getirmeleri gereği, karşılıklı sorunlar gözönüne alındığında, yaygın kabul görmektedir. Birliklerin daha rasyonel bir şekilde işlevlerini yerine getirebilmelerine yönelik tartışmaların mutlak olarak söz konusu Birliklerin demokratikleşmesine yönelik bir yeniden yapılanması boyutunu da içermesi gerektiğini inanıyoruz.

ŞEKİL 1

**YENİDEN TANIMLANMIŞ
DÖRT BOYUTLU
ÖZERKLİK ALANLARI**

D
E
M
O
K
R
A
T
I
K
L
E
Ş
M
E

BİRİNCİ
ÖZERKLİK
ALANI

BİRLİK

**MERKEZİ
YÖNETİM**

SANAYİ VE TİCARET
BAKANLIĞI VE DİĞER
KADEMELER

İKİNCİ
ÖZERKLİK
ALANI

YEREL
KOOPERATİF

BİRLİK

P
R
O
F
E
S
Y
O
N
E
L
L
E
Ş
M
E

ÜÇÜNCÜ
ÖZERKLİK
ALANI

BİRLİK İCRA
(YÜRÜTME)
ORGANI

BİRLİK
YÖNETİM
KURULU

DÖRDÜNCÜ
ÖZERKLİK
ALANI

BAĞLI
İŞLETME

BİRLİK
(YÖNETİM +
YÜRÜTME)

YAPISAL DÖNÜŞÜMDE DESTEKLEME POLİTİKALARININ İŞLEVI

Doç. Dr. Tayfun ÖZKAYA

E. Ü. Ziraat Fak. Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Ülkemiz şu anda ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadır. Yüksek bir enflasyon oranı, dış ticaret açığı, bütçe açığı, biriken iç ve dış borç bunların en başta gelenleridir. Ekonominin makro dengelerinin düzeltilmesinde tarım kesiminin de katkısı bulunmaktadır. Ekonominin makro dengelerinin düzeltilmesinde tarım kesiminin de katkısı bulunmaktadır. Bu açıdan bir yandan özellikle iç ve dış talepten fazla üretimi olan ürünler, fındık, çekirdekler, kurumu gibi ürünlerin ekim sahalarını daraltılmak istenmektedir. Diğer yandan pamuk gibi bazı ürünlerde yüksek fiyatlar nedeniyle tekstil dışa ihracatının zorlaşması, hatta pamuk ve pamuk ipliği dışa ihracatının yapılması gibi problemler de mevcut destekleme sisteminin sorularının sorgulanmasına yol açmaktadır.

Makro ekonomik problemler tarımdan tüm desteklerin kaldırılması yönünde düşünce taşıyanların oranını attırırken, 1980 sonrası kırsal kesimin diğer kesimlere göre gelişimindeki düşüş olduğu ve başka gerekçelerle mevcut destekleme sisteminin değişmemesi ve desteklerin artması yönündeki düşünce, üreticilerin politik baskısı veya sahip oldukları geniş oy hacmi de dikkate alınarak ağırlığını korumaktadır. Bu iki düşünce arasında uygulanabilir ve yararlı başka alternatiflerin de olduğu kanısındayız. Bu alternatiflerin seçiminde ülkemizdeki tarımsal yapı da çok önemli olmaktadır. Türkiye'de tarımsal yapı AT ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelerin tarımsal yapılarından oldukça farklı durumdadır. Bu fark yokmuşçasına önerilecek destekleme politikaları istenileni gerçekleştirilmeyecektir. Farklılıklar nelerdir?

AT ülkeleri ve ABD'de tarım kesimindeki nüfusun oranı % 5'ler hatta daha aşağılardaki oranlardadır. Bunun doğal sonucu Türkiye'deki işleme topraklarındaki makro ekonomik problemler ve hizmetler kesimlerinin tarımdaki aşırı işgücünü ab-sorbe edecek bir gelişme hızı göstermemesi, sorunu içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Gelişmiş ülkelerde tarımsal alanda % 90'lara varan kooperatifleşmeye karşın ülkemizdeki üreticilerin örgütsüzlüğü bu sorunlara eklenmektedir. Mevcut destekleme modelinin devamı veya aynı modelde kalarak desteklemelerin artması, hatta yalnızca mevcut uygulamaya biçimi ile prim sistemi bu garplik yapıyı devam ettirmekten başka bir çözüme yaramayacaktır. AT ülkelerinde uygulanan tarım politikalarının daha çok fiyat desteklemelerine yer vermesi doğaldır, çünkü bu ülkelerde tarımsal yapı son otuz yılda hızla değişmiştir ve halen de bu değişim sürmektedir. Sanayi ve hizmetler kesimindeki değişim tarımdaki değişimin de temel motoru olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

O halde ülkemizdeki tarımsal destekleme politikası aynı zamanda yapısız değişimi de hedeflemelidir.

Türkiye’de geçmiş on yıllarda destekleme politikaları çay gibi yeni ürünleri yerleş-tirme, kimyasal gübreler gibi girdileri üç dört yıl içinde hızla yayma gibi çok başarılı so-nuçlar da vermiştir. **Bu defa destekleme politikası daha zor olmakla birlikte tarımda yaratılmış olan çarpıklıkları büyük sosyal problemlere yol açmadan çözmek ve ta-rımsal yapı değişikliğinde kaldıraç olarak kullanılmak gibi bir işlev kazanabilir. Ürün fiyatlarını destekleme için harcanan kaynaklar azaltılıp, tasarruf edilenler ve hatta buna eklenecek yeni kaynaklar doğrudan yapısal değişimlerin desteklen-mesi için harcanmalıdır.**

YENİ BİR DESTEKLEME POLİTİKASI İÇİN TEMEL YAKLAŞIMLAR

I. Kaldırılan bir destekleme uygulaması yerine mümkün olduğunca daha etkin kaynak tahsis eden bir destekleme modeli getirilmelidir.

Mevcut makro dengeler içinde bütün tarım ürünlerinin desteklenmesi veya yal-nızca ihracatçılar ve tarımsal ürünleri işleyenler yararına kamu kaynaklarının harcanma-sı düşünülemez. Bu durum hem makro ekonomik dengeler açısından kolayca sürdürülemez hem de Türkiye’nin yapısal sorunları böyle bir lüksü kaldırmaz. Türkiye’-de uygulanan mevcut destekleme modeli tarım kesiminin sürdürülebilir ve dengeli bir üretim/bölüşüm yapısı kurmasını engellemiş, desteklerin azaltılması ile derhal tarım kesiminde gelir düşmeleri ortaya çıkmıştır. Kooperatifleşmemiş, bütün fiyatların kendi-sine dayatıldığı ve kötü ekonomik koşullardan işletme genişliğini büyüterek kurtulabil-mek için sanayi ve hizmetler kesimlerine hızla işgücü ihracı imkanından yoksun ve tek-nolojik gelişmelerin görece olarak yavaş geliştiği tarımsal yapımızdan daha başka birşey de beklenemezdi.

Bu nedenle fiyat desteklemelerinden tasarruf edilecek her Türk Lirası hatta daha fazlası tarımsal yapının dönüşmesine destek amacıyla kullanılmalıdır.

II. Destekleme fiyat politikası artık stok birikimlerine yol açmamalıdır.

Bir ürünün piyasa fiyatlarının üzerinde Birliklerce veya KİT’lerce satın alınması ka-muya çok ciddi bir mali yük getirmeyebilirken, alınan ürünün bir kısmının hiç satılmadan stoklanması hatta tütünde olduğu gibi yakılması, gübre yapılması, gübre yapmak için araştırmalara para harcanması, fındıkta olduğu gibi yağ yapılarak margarin üretiminde kullanılması kamuya çok büyük yükler getirmektedir. Bu olaylar destekleme alımları ile kaynak kullanımının bozulduğunu gösteren çok ciddi göstergelerdir.

Bu tür üretim fazlası gösteren veya gösterebilecek olan ve halen destekleme alımlarına konu olan ürünlerde kota sistemine geçilmesinde yarar vardır. Tütünde bu sisteme geçileceğini memnuniyetle öğrenmiş bulunuyoruz. Benzer bir sistem üretim fazlası gösteren fındıkta da uygulanabilir. Gerek tütün gerekse fındık üretilmemesi ge-reken alanlara yayılmıştır. Çekirdeksiz kuru üzüm üretimi de benzer bir gelişme içindedir. Tütünde özellikle Doğu Anadolu’da ve ikinci derecede Ege’de sosyal ve politik kay-gılar aşırı üretime göz yumulmasına neden olmaktadır. Her üreticinin üretebileceği en fazla tütün miktarı belirlenmeli, tütün üretiminin yapılmayacağı alanlar belirlenmeli ve bu alanlarda daha önce üretim yapan üreticilere tütün ekmemekten doğan kaybı en az üç yıl ödenmelidir. Alternatif ürünün (örneğin buğday) gelirleri hesaba katılarak ödenecek tazminat hesaplanabilir. Fındıkta da benzer bir yöntem uygulanabilir. Yeni ve alter-natif ürünlere geçiş bu uygulama ile el ele de gidebilir ve böylece etkinliği daha çok ar-

tar. Örneğin findik bölgesinde kiwinin epeyce şansı var görülmektedir. Fındık yerine bu ürünü yetiştirecekleri uygun koşullarda kredi, fidan, bilgi sağlanabilirse geçiş daha sancısız olacaktır.

III. Yeni destekleme politikaları tarım ürünlerinin hammaddede veya işlenmiş

Bu yıl uygulanan prim sistemi pamukta iyi sonuçlar vermiş görünmektedir. Hem devletin finansman yükü hafiflemiş hem de ihracat mümkün olabilmektedir. Benzer bir prim uygulaması TMÖ'de uygulanabilir. Uygulanan buğday destekleme politikası nedeniyle yüksek verimli fakat kalitesiz buğdayların üretimi artmış ve ihracat edilemeyen buğday üretimine karşılık, kaliteli buğday ihale etmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Buğdayda iyi saptanacak bir sabit prim ödemesi ve serbest piyasada her kalitede-ki buğday için fiyat oluşmasına izin verilmesi, kaliteli buğday üretimi özendirileceği gibi TMÖ'nin dolayısıyla kamunun mali yükünü düşürebilir.

IV. Yeni destekleme politikaları Tarım Satış Kooperatifleri ve KİT'lerin demok-

ratikleşmesine yol açmalı, demokratik kooperatifçiliği desteklemelidir. Mevcut destekleme politikasında reform yapılması veya daha yeni destekleme modellerinin hayata geçirilmesi Tarım Satış Kooperatifleri mevcut yapılarında bırakılabilir. Bu halde bırakılması halinde çok ümitler beslenen prim sistemi de istenilen sonuçlardan tamamen farklı sonuçlara bizi götürebilir. Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri devlete bağımlı yapısından kurtulmalı özertikleşmelidir.

Bu, devletin bu kurumlara hiç yardım etmemesi anlamına gelmez. Ancak bu kurumlar artık sorumluluk üreticiye ait olacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Ayrıca Köy Kalkınma Kooperatifleri de proje desteği; kredi yardımı, eğitim yardımı vb. yöntemlerle desteklenmeli ancak yönetimlerine karışılmamalıdır.

V. Yeni destekleme politikaları çevre sorunlarına yol açmamalıdır.

Halen uygulanan destekleme politikası az sayıda ürün üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu politika monokültürü arttırmaktadır. Monokültürün tüm dünya ülkelerinde çevre sorunlarını yoğunlaştırdığı açıktır. Daha çok bitkisel ürünlerde yoğunlaşan destekleme hayvançılığın ihmaline katkıda bulunmuştur. Yeni destekleme politikaları hayvançılığa daha çok önem vererek bozulan dengeyi düzeltmelidir.

Diğer yandan gübrede yapılmakta olan sübvansiyonlar artık çevre açısından zararlı olmaktadır, örneğin pamukta üreticilerin çoğunluğu aşırı gübre kullanmaktadır. Gübrede sübvansiyonlar giderek kaldırılmalı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi az gübre kullanılan bölgelerde hasat sonunda ödenecek şekilde düşük faizle kredi verilerek bu bölgelerde kullanıminin gerilemesi önlenmelidir.

VI. Yeni destekleme politikaları tarımda teknolojik gelişmeyi hızlandırmalıdır.

1974'terde gübre desteklenerek hızla yayılması sağlanmıştır. Artık bu destek tedricen azaltılarak yeni gübre ve tekniklere aktarılmalıdır. Örneğin damlama sulama sistemleri gibi gübre desteklenerek hızla yayılması vb. yollarla hızla yayılabilir. Arazi toplu

laştırması gibi uygulamalar da çeşitli mali araçlarla teşvik edilebilir.

VII. Yeni destekleme politikaları işletme büyüklükleri ve işletme yapılarını, toprak ve su kaynaklarını iyileştirme yönünde etkili olmalıdır.

Toprak dağılımını düzeltmek, bakımsız kalan arazilerin uygun ellere geçmesini sağlamak amacıyla bir kurum (Toprak Düzenleme Kurumu) oluşturulmalıdır. Bu kurum, göç eden, yaşlanan veya arazisini satmak isteyen kişilerden toprak satın alarak işletmesini genişletmek isteyen küçük işletme sahiplerine hatta topraksız çiftçilere iyi koşullarda toprak satabilmelidir. Kurum, toprakları ve su kaynaklarını geliştirerek hatta toplulaştırarak satış işlemini gerçekleştirebilmeli, bunun için Kurum yeterince mali kaynaklarla desteklenmelidir.

VIII. Yeni destekleme politikaları bölgesel dengesizlikleri gidermelidir.

Mevcut destekleme modeli daha çok Türkiye'nin kıyı bölgeleri ve Trakya'nın imkanlarını arttırmaktır. Hayvancılığın desteklenmemesi Doğu Anadolu'nun ihmalini doğurmaktadır. Hayvancılık ve ilgili diğer dalların desteklenmesi bölgesel dengesizlikleri giderici yönde etki yapacaktır.

SONUÇ

Türkiye'de tarımsal yapıda ciddi çarpıklıklar ve gerilikler bulunmaktadır. İşletmeler küçük ve sayıca çok fazla, tarımda istihdam edifen nüfus aşırı, parselasyon fazla, üretici örgütsüz, yeniliklerin yayılımı göreceli olarak ileri sanayi ülkelerinden yavaştır. İleri sanayi ülkelerinde ise tarımsal yapının birçok sorunu çözümlenmiş, şu anda daha çok çevre problemleri ile uğraşmaktadırlar. Türkiye'nin çok özel koşulları nedeniyle gelişmiş ülkelerdeki destekleme sistemleri aynen adapte edilemez. Dahası tarımda desteklemelerden beklediklerimiz çok farklıdır.

Destekleme politikaları tarımsal yapının dönüşümü için bir araç olarak da kullanılabilir ve kullanılmalıdır.

KIRSAL ALTYAPI VE KALKINMA İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. İrfan GİRGIN

Ankara Ü. Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Ulaştırması düzeyde toplumsal değişik kriterlere göre sınıflandırılarak gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmemiş gibi terimlerle adlandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar toplumsal dengelerin kurulması, ticaretin ve teknolojinin yönlendirilmesi ve yeni bir düzenin oluşturulması amacıyla yapılmaktadır. Bu açıktır anlaşılabilir amaçların dışındaki, pazarın bölünmesi veya dünya hakimiyeti gibi amaçların da bulunduğu süphesizdir. Konuya olumlu yönden bakıldığında, bir toplumun diğerine göre göreceli seviyesinin belirlenmesi, o toplumun kalkınma sürecindeki yerinin tayin edilmesinde ve buna göre belirlenecek hedeflerin saptanmasında, bunlar için gerekli yatırımların ve büyüklüklerin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Gelişmiş olarak adlandırılan ülkelere baktığımızda o ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziki yapıları arasında bir ahenğin bulunduğu görülmektedir. Bu ahenk, yaşanan dönemlere uyarlannakta ve devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Yeni ihtiyaçlara göre yeni dengeler oluşturulmaktadır. Bunun için de etkili bir yaklaşımla, sistemin tüm elemanları arasındaki ilişkilileri de dikkate alınarak toplumun her kesimine yönelik yatırımları yönlendirmektedirler. Böylece, bu yatırımlar hem kenttsel hem de kırsal kesimlerde gelişmiş bir toplumsal alt yapıya sahip olmaktadır. Diğer geri kalmış veya az gelişmiş toplumlarda bu oluşuma rastlanmamaktadır. Özellikle, kırsal alanlarda genel olarak alt yapı imkânlarının yetersiz oluşu tarımsal ve kırsal kalkınmadaki engellerden biri olduğu gibi, o ülkelerin sıralamada da en alt düzeyde yer almalarının da bir sebebiştir.

Toplumsal sınıflandırmada dikkate alınan göstergelerin dayandığı ve yakın manin itici gücü olan Toplumsal Alt yapı veya sadece Alt yapı kavramı oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Diğer bir deyişle kırsal alanların gelişimi ile alt yapı sistemi arasında sıkı bir ilişki vardır.

2. Temel Kavramlar

2. 1 . Kırsal Alan

Pastoral bir hayatın hüküm sürdüğü mекanda yaşayan kırsal toplum nüfus büyüklüğü, değer yarıtları, ekonomik faaliyetleri fiziki yapılarıyla kentset toplumlarından ayrıcalık gösterirler. Ancak, toplumlararası iç ve dış ilişkiler yönünden kır ve kent toplumlarını birbirinden ayırmak, özellikle planlama açısından tutarlı olmaz. Bu, bizi bir bütünle ulaştırır. Bu bütün coğrafik, sosyolojik ve ekonomik yönden homojen bir mekan anlayışına, yani bölge veya kırsal alan kavramına götürür. Bu nedenle; ekonomik nitelikteki faaliyetlerin ağırlıkla doğal kaynakların değerlendirilmesine dayandırıldığı; yüzüze ilişkilerin göreceli olarak daha yaygın olduğu; yaşam kurallarının büyük ölçüde gelenek ve göreneklere göre biçimlendiği; teknik ve teknolojik gelişmeler ile ekonomik toplumsal ve kültürel gelişmelerin göreceli olarak yavaş ve dolayısıyla da gecikmeli olarak gerçekleştiği ortamları kırsal alan olarak nitelendirmek mümkündür.

2.2. Kırsal Kalkınma

Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Dünya Konferansı'nda (WCARRD, 1979) ilan edildiği gibi, kırsal kalkınmanın temel amacı, yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesidir. Buna katkıda bulunacak yardımcı teknik amaçlar; eşitlik içinde büyüme, ulusal kendine yeterlilik, ekolojik denge ve doğal kaynakların korunmasını kapsamaktadır.

Kalkınma kelime anlamıyla bir seviyeden daha üst bir seviyeye yükselme anlamını taşır. Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesini ve en az bir kent toplumunun sahip olduğu yaşam düzeyine yükselmesini ifade eder. Kalkınmanın değişik ve birbirleriyle ilişkili boyutları vardır. Bunlardan birisinin sağlanması diğerlerinin de sağlandığı anlamını taşımaz. O halde, kırsal kalkınmayı daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek için sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeyi amaçlayan bir olgu olarak tanımlayabiliriz.

2.3. Altyapı

Altyapı terimi kolayca açıklanabilen bir terim değildir. Terim ilk defa II. Dünya savaşı sırasında askeri planlar tarafından kullanılmış ve sonra da, özellikle kalkınma ve büyüme çalışmalarlarıyla ilgilenen sosyolog ve iktisatçılar tarafından benimsenmiştir.

Savaş sonrası yayınlar gözden geçirilirse altyapı teriminin değişik anlamlarda ve kapsamlarda kullanıldığı görülür. Örneğin; Taylor (1966) altyapı teriminin, makine ve alet gibi tam üretken olmayan yatırımlar hariç olmak üzere ulaşım sistemleri, su temini, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi ekonomik sermayeyi kapsadığına işaret etmektedir. Benzer şekilde, Mountjoy (1966) sanayileşmenin ulaşım ve iletişim sistemleri, enerji ve su temini yanında eğitim, sağlık hizmetleri ve kurumsal düzen ve ilkeler oluşturulmasıyla mümkün olabileceğini ve bütün bunların altyapı terimi içinde sayılması gerektiğini belirtmektedir.

Tinbergen (1967) daha değişik bir anlam vererek, ulusal endüstri sektörlerinin altyapı terimi ile eş anlamda olduğunu vurgulamaktadır.

Buchanan and Ellies (1955), ülkesel kalkınmada önemli rol oynayacak belirli bir yatırımı gerektiren; demiryolu, otoyol, telefon ve telgraf tesisleri, nehir ve liman tesisleri, enerji üretim tesisleri, feyzan kontrol ve sulama tesisleri ile eğitim tesisleri ve benzerlerini genel altyapı kapsamında vermektedirler.

Arthur Lewis (1955) altyapı terimini kullanmaksızın ülke altyapısının temeli olarak; demiryolu, doklar, su temini ve karayolu gibi yatırımları sıralamaktadır.

Hirschman (1958) ise, Ekonomik Kalkınma Stratejileri adlı eserinde doğrudan üretken yatırımlarla sosyal sermaye arasında ayırım yapmakta ve eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, enerji, su temini ile tarımsal amaçlı sulama ve drenaj sistemlerini kapsayan tüm hizmetleri sosyal sermaye kapsamına dahil etmektedir.

Birleşmiş Milletlerin Asya ve Uzakdoğu'da Ekonomik Gelişme ve Planlama adlı raporunda; ulaşım, elektrik v.b. fiziki yatırımlarla doğrudan üretken olan tarım ve imalat sanayi yatırımları arasında bir ayırım yapılmıştır (U.N, 1961).

Tütengil (1961) yolun toplum hayatında önemli rol oynayan altyapı yatırımlarından birisi olduğunu vurgulayarak üst yapı ile fonksiyonel bir ilişki içinde bulunduğunu belirtmektedir.

Yerüstü ve yeraltı su kaynaklarımız dikkate alındığında, mevcut verilere göre, yıllık

ve korunması gerekir. Su insan yaşamı için gerekli olduğu kadar tarımsal faaliyetler için de vazgeçilmez bir girdidir. Kırsal kesimde suyun dengeli kullanımı alanları vardır. Kırsal sanayinin her işletme içinde, insan ihtiyaçlarının karşılanmasında, hayvansal üretimde, tarımsal ürünlerin temizlenmesinde, işlenmesinde, soğutma ve yangın kontrolünde su kullanılmaktadır. Bu nedenle, ülke su kaynaklarının belirli bir program dahilinde geliştirilmesi ve korunması gerekir.

3 . 1 . Su Temini

Birbirleriyle sebep - sonuç ilişkisi içerisinde bulunan ve üç ana bölüme ayrılmışız alt yapı yatırımlarından (program) ekonomik nitelikte olanları, diğer programları da hem de kırsal refahın artmasına hizmet ederler. Bunlardan önemli saydıklarımız aşağıda açıklanmıştır:

Kırsal toplulumun esas hedefli tarımın gelişmesi olmayıp yaşam düzeyinin daha da iyileştirilmesidir. Bu, kırsal kalkınmanın bir başka ifadesidir. Kırsal refah olarak da adlandırabileceğimiz yaşam seviyesinin bazı göstergeleri doğrudan aile gelir düzeyi ile ilgili olmasına rağmen, diğerleri bundan bağımsızdır. Kırsal gelirin önemli bir kısmı tarımsal üretimden kaynaklanır ve bunun gelişmesiyle de artar. Ancak, kırsal refah doğrudan gelir seviyesine bağlı değildir. Fakat, bununla çok yakından ilgilidir. Bu nedenle, denilebilir ki, tarımsal gelişme ile kırsal refah (kırsal kalkınma) arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Biri diğerini etkiler. Herbiri ayrı program ister. Bazı kırsal gelişme programları her ikisine birden hizmet eder.

3 . Kırsal Altyapı ve Kalkınma İlişkileri

kalkınmanın da vazgeçilmez temel unsurlarını oluşturlar.

Bu tanımlama ve açıklamaların bir özeti olarak; kırsal altyapı kapsamına giren yatırımları a) ekonomik, b) sosyal ve c) yönetime nitelikli olmak üzere üç ana bölüme ayır-

mak mümkündür. Bunlar, kırsal toplulumun bütün yaşamını ilgilendirdiği gibi toplumsal Bu tanımlama ve açıklamaların bir özeti olarak; kırsal altyapı kapsamına giren yatırımları a) ekonomik, b) sosyal ve c) yönetime nitelikli olmak üzere üç ana bölüme ayır-

mak mümkündür. Bunlar, kırsal toplulumun bütün yaşamını ilgilendirdiği gibi toplumsal Bu tanımlama ve açıklamaların bir özeti olarak; kırsal altyapı kapsamına giren yatırımları a) ekonomik, b) sosyal ve c) yönetime nitelikli olmak üzere üç ana bölüme ayır-

mak mümkündür. Bunlar, kırsal toplulumun bütün yaşamını ilgilendirdiği gibi toplumsal Bu tanımlama ve açıklamaların bir özeti olarak; kırsal altyapı kapsamına giren yatırımları a) ekonomik, b) sosyal ve c) yönetime nitelikli olmak üzere üç ana bölüme ayır-

toplam kullanılabilir su potansiyelimiz 104.5×10^5 m³'dür. Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucu kullanıma sunulabilen su miktarı ise 24.6×10^9 m³/yıl'dır. Bunun 18.2×10^9 m³'ü tarımsal sulamalarda, 2.7×10^9 m³'ü de sanayide kullanılmaktadır. Geriye kalan 3.7×10^9 m³'den de içme ve kullanma suyu amacıyla yararlanılmaktadır. Görüldüğü gibi, bununla toplumun hem ekonomik gelişmesine hem de sosyal refahın artmasına hizmet edilmektedir.

3.1.1. Sulama Suyu Temini

Ülkemizde 12.5×10^6 ha sulanabilir arazinin 7.9×10^6 ha'ı yerüstü suları ile 0.1×10^6 ha'nın ise yeraltı suları ile ekonomik olarak sulanabileceği hesaplanmaktadır. Halen, devlet ve halkın katılımıyla sulamaya açılan alan ise 4.0×10^6 hektardır. Bunun % 26.9'u halk tarafından, geri kalan kısmı ise ilgili devlet kuruluşlarınca gerçekleştirilmiştir. 1973 yılında sulamaya açılan 1.4×10^6 ha alan % 185 bir artışla, bugün 4.0×10^6 hektara ulaşmıştır.

Suyun tarımda kullanılması ile kuru tarıma göre, hektara ortalama verim 7.6 kat ve ortalama artık değer 2.6 kat artmaktadır. Ayrıca, değişik tarımsal ürünlere bağlı olarak hektara düşen verimlilik oranının 2 - 10 kat ve net gelirin ise 10 - 20 kat arttığı bilinmektedir (Kodal ve Benli, 1992). Böylece tarımsal gelişme sağlanmakta ve aile gelir düzeyi yükselmektedir. Bu da kırsal refahı olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, sulama yalnız başına tarımdaki gelişmenin tek sebebi değildir. Sulama ile birlikte drenaj ve arazi ıslahı, toprak ve su koruma, tarla içi geliştirme hizmetleriyle mekanizasyon ve etkin girdi kullanımı da önemli etmenlerdendir.

Son otuz yılda, sulama çalışmalarına paralel olarak 3.0×10^5 ha alanda drenaj ve toprak ıslahı, 2.4×10^5 ha alanda tarla içi drenaj, 5.2×10^5 ha alanda arazi tesviyesi, 1.2×10^5 ha alanda arazi toplulaştırması ve 3.3×10^5 ha alanda ise toprak ve su muhafaza çalışmaları yapılmıştır. 1963 - 1992 dönemi bu çalışma sahalarında önemli gelişmelerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur.

Sözü edilen tüm bu çalışmalar tarımsal gelişmeye ve çiftçi refahının yükselmesine önemli katkı sağlamıştır. Bunlar içerisinde, hem ekonomik hem de sosyal boyutu olanı Arazi Toplulaştırmasıdır. Bu çalışma ile kırsal toplumun arazi kullanım haklarında yeni düzenlemeler yapılmakta ve yeni ilkeler getirilmektedir. Doğaldır ki, bugünkü uygulamalar arzu edilen mülkiyet yönetim ilkelerinin oluşturulması yönünden eksiktir.

Fakat, buna rağmen sosyal içerikli bazı sorunları çözmesi yönünden önemli katkılar sağlamaktadır. Arazi toplulaştırmasının diğer boyutu ise ekonomiktir. Fiziki anlamda arazi boyutlarında değişiklik yapılarak küçük parseller bir bütün haline getirilmekte, açılan tarla içi yollarla ulaşım ve yakıt masrafları düşürülmekte ve tarımsal faaliyetler kolaylaştırılmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, sadece parsel şekillerinin düzeltilmesi ve bütünleştirilmesiyle, sulama ve diğer tedbirler olmaksızın, işletme net gelirinde % 22 - 26 artış sağlanmaktadır (Girgin ve ark. 1989).

Sulama ile birlikte diğer tedbirlerin tarımsal üretimde sağladığı artış ve aile gelirindeki yükselme çarpan etkisiyle sanayi ve hizmet sektörünü, hatta yeni pazar merkezlerinin oluşmasını etkilemektedir. Diğer bir deyişle, kırsal kesimdeki faaliyetler çoğalmakta ve biçimlenmektedir. Yine, aile gelirindeki artış, tarım işletmelerinin işletme yapılarındaki değişimi de gündeme getirmektedir. Bu ise, kırsal yerleşimin yeniden düzenlenmesini ve şekillenmesini çağırılmaktadır. Mimar Eliet Saranien'in dediği gibi; bana yaşadığın yeri göster, o toplumun refah düzeyini söyleyeyim (Özdeş, 1972). Görüldüğü gibi tarımdaki gelişme refah artışının bir sebebidir ve aynı zamanda da bir sonucudur.

Kırsal alan ve kırsal toplumun özelliği nedeniyle kırsal alanlardaki yollar farklı görevleri yerine getirir. Çünkü, tarımsal uğraşlar önemli derecede bir trafiğe ihtiyaç gösterir. Tarım işçileri, hayvan sürüleri ile alet-makinalar sık sık yer değiştirmek zorundadır. Tohum, gübre, ilaç vb. girdilerin ve üretilen ürünlerin işletmeye ve işletmeden dışa taşınması gerekir. Buna ek olarak kırsal toplumun sosyal uğraşları için de bir trafik söz konusudur. Bununla birlikte komşu toplumlar arasındaki ilişki de ayrı bir trafiğin oluşumunu etkiler. Diğer taraftan, son yıllarda gelişen rekreasyon amaçlı artan bir trafik te mevcuttur. Bu nedenlerle bütün gereksinimleri karşılayacak kırsal yolların geliştirilmesi gerekir.

Ulaşım bir ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik bütünleşmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kaynakların verimli kullanılmasını, toplumun dışa açılması ve hizmetlerin yurt içi ve dışı dolayımının sağlanmasını etkin ve yeterli ulaşım sisteminin oluşturulmasına bağlıdır. Sistemin en önemli elemanı ise yoldur.

1992 yılı itibarıyla, ülke genelinde hizmet veren 308602 km yol ağundan 76576 km asfalt yol, 158910 km stabilize yol, 73679 km tesviyeli yol yapılmıştır. 121 köy ve 9342 köy - altı yerleşim biriminin 52616 km yolu henüz ham yoldur. Bu durumda mevcut kırsal yerleşmelerin % 96,6'sının yol bağlantısı sağlanmıştır (Doğ-anay, 1993).

Devlet ve il yolları dışında kalan, bir köyü komşu köylerle, il ve ilçe merkezlerine ve köy - altı yerleşim birimlerine bağlayan yollar ülkemiz köy yolu ağını teşkil etmektedir.

3. 2. Kırsal Yollar

Bilindiği gibi, kırsal kesimde su, sulama dışında hem insan ve hayvan gereksinimleri için hem de işletme içinde ve dışındaki tarımsal faaliyetler için gereklidir. Mevcut yapıları tarımsal gelişim ve refahın bir göstergesi olarak alırsak, kırsal kesiminizin bu açıdan bir engelleyici karşı karşıya bulunduğunu anlaşıyor. Bu durum tarımsal üretimin kalitesini etkiliyebileceği gibi ürünlerin işletmesini, kırsal sanayinin bu alanlarda kurulmasını, nitelikli personelin yerleşmesini, ürünün de pazarda iyi bir fiyat bulmasını engelleyecektir. Bunların sonucu olarak, kırsal alanlarda iş geliştirilmesi yani istihdam olanakları azalacak, kente göç hızlanacaktır. Su, ayrıca bir temizlik aracıdır. Yetersiz ve güvenilir olmayan suyun kullanılması insan ve çevre sağlığı açısından da üzerinde durulması gereken bir konudur. Köylerimiz su eksikliği yanında, bununla birlikte düşünülmesi gereken kanalizasyon sistemlerinin oluşturulması açısından da iyi bir durumda değildir. Bugün, ancak 650 köye kanalizasyon hizmeti götürülebilmektedir.

İçme ve kullanılmı amacıyla hizmete sunulan $3,7 \times 10^6$ m³/yıl suyun ne kadarının gereksinimini karşılamak için büyük gabalar sarfedilmektedir. İçme ve kullanıma uygun su sal kesimde 78098 olarak tahmin edilen ve yıllara göre değişen miktarlarının su kadar, sağlıklı ve yeterli su temini amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle, kırsal kesimde kullanılanı ayrı bir araştırma konusu olmasına rağmen, bunun bir kısmının bu kesimde kullanıldığı tahmin edilebilir. Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne kadar, sağlıklı ve yeterli su temini amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle, kırsal kesimde kullanılanı ayrı bir araştırma konusu olmasına rağmen, bunun bir kısmının bu kesimde kullanıldığı tahmin edilebilir. Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne kadar, sağlıklı ve yeterli su temini amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle, kırsal kesimde kullanılanı ayrı bir araştırma konusu olmasına rağmen, bunun bir kısmının bu kesimde kullanıldığı tahmin edilebilir.

3. 1. 2. İçme ve Kullanım Suyu Temini

Görüldüğü gibi kırsal yollar sadece tarımsal gelişmenin temelini teşkil etmez, aynı zamanda insan, mal ve yönetsel hizmetlerin hareketliliğini de arttırarak kırsal refahın diğer yönlerine de hizmet eder. Ayrıca, sanayi ürünlerinin pazarını genişletir, küçük ölçekli sanayinin kırsal alana dağılımını teşvik eder, yeni pazar merkezlerinin oluşmasına katkıda bulunur ve iletişim olanaklarıyla bütünleştiğinde sosyal ve ekonomik gelişmeyi hızlandırır.

3.3. Elektrifikasyon

Tarımda elektrik enerji tüketim miktarı kalkınmanın önemli göstergelerinden birisidir. Elektrik enerjisi sütün işlenmesinde, hayvansal üretim yapılarında, soğutma, depolama, yem üretimi gibi tarımsal işlemlerde önemli bir girdidir. Bununla beraber, içme ve sulama suyu temininde, kırsal sanayi tesislerinde ve yerleşim birimlerimizin aydınlatılmasında da geniş bir kullanım alanı bulabilmektedir.

Türkiye'de kırsal elektrifikasyon çalışmalarında önemli gelişmeler kaydedilmiş ve bugün yerleşim birimlerimizin % 86'sı elektrik şebekesine bağlanmıştır. Fakat üretilen toplam birincil enerjinin (30×10^9 kwh) sadece % 2'si kırsal kesimde kullanılmaktadır. Elektrik enerjisinden yararlanma miktarını arttırmak zorunda olduğumuz görülmektedir. Ancak, bu şekilde sosyal ve kültürel gelişmenin sağlanması mümkün olabilir.

3.4. Kır Yerleşmelerinin Fiziki Yapısı

Ülkemiz kır yerleşmelerinin konumları, imar durumları ve tarımsal yapılarının yeterliliği açısından sorunları olduğu bilinmektedir. 1982 verilerine göre, kırsal kesimde mevcut 4 milyon konutun % 56'sı iyi, % 27'si onarılabilir ve % 17'si ise çürüktür. Konutlarda hane halkı için gerekli mekanlar eksik ve yetersizdir.

Kırsal yerleşmelerinin imarı ülkenin imarı ile çok yakından ilgilidir. Genellikle, ülkemiz tarım işletmelerinin fiziki varlıkları ve bunların meydana getirdiği köylerimiz uygun bir tarzda tertiplenmiş ve inşa edilmiş değildir. Dışardan bakıldığında yapılar tüm iskan sahasına dağılmış ve birbirine girmiş durumdadırlar.

4. SONUÇ

Ekonomik nitelikli kırsal altyapı kırsal kalkınmanın başlıca etkin aracıdır. Ancak, diğer sosyal ve yönetsel altyapı hizmetleriyle bütünleşik programlar çerçevesinde sahip olduğu etkinliği daha da artar. Yalnız başına, arzu edilen hedefleri gerçekleştirmez. Bu nedenle sistematik bir yaklaşım gerektirir. Bu yaklaşım kırsal toplumu bir bütün kabul eder.

Kalkınma bir süreçtir. Bu nedenle, toplumsal altyapı yavaş yavaş oluşturulmalıdır. Her üç ana bölümdeki hizmetler belirli bir yatırımı ve yetişmiş personeli gerektirir. Bu, aynı zamanda sanayileşme ile de çok yakından ilişkilidir. Zira, tarımsal gelişme ile sanayileşme birbirine bağlıdır. Biri olmadan diğeri olmaz.

1. Buchanan, N.S. and Ellies, H.S. 1955. *Approaches to Economic Development*, New York.
2. Clark, C. 1967. *The Economics of Irrigation*, Pergamon Press, Oxford.
3. De Vries, E. 1960. In *Proceedings of the 10 IntCont. of Agric. Economists*, Oxford University Press, London.
4. Doganay, F. 1993. *Kirsal Kalkinma*, DPT, Ankara.
5. Hirschman, A.C. 1958. *The Strategy of Economic Development*, Yale Uni. Press, New Haven.
6. Girgin, I. and Kik, R. 1989. *Reallotment Reserches in the Turkish Land Consolidation Project Emirhacili Village, Land and Water Use*, Dood and Grace (eds). Co. Balkema, Rotterdam.
7. Kodal, S. and Benli, E. 1993. *Research and Development on Irrigation and Drainage Technologies in Turkey*, Integrated Rural Water Management, FAO, Rome.
8. Lewis, A. 1955. *The Theory of Economic Growth*, London.
9. Mountjoy, A.B. 1966. *Industrialization and Under - Developed Countries*, Hutchinsonson Co. London.
10. Mosher, A.T. 1969. *Creating a Progressive Rural Structure*, Agric. Development Council, Inc. New York.
11. Ozdes, G. 1972. *Şehirliğin Giris ve Toplum Olcegi*, ITU, Istanbul.
12. Schultz, T.W. 1964. *Transforming Traditional Agriculture*, Yale Uni. Press, New Haven.
13. Taylor, P.A.S. 1966. *A New Dictionary of Economics*, Kagan Paul, London.
14. Tinbergen, J. 1967. *Development Planning*, London.
15. Tütengül, C.O. 1961. *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, İÜ. Yayın No : 1555, Istanbul.
16. United Nations, 1961. *Economic Development and Planning in Asia and The Far East*.
17. Wharton, C.R. 1967. *Agriculture Development and Economic Growth*, in Southworth, H.M. and Johnston, B.F. (ed.) Cornell Univ. Press, Ithaca, NY.

TARIM KESİMİNDE SOSYAL GÜVENLİK

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Ank. Üni. Ziraat Fak. Öğrt. Üyesi

1 - GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1982 Anayasa'sında da belirtildiği gibi, hukukun üstünlüğüne dayalı bir sosyal devlettir. Anayasa'nın 60. maddesi ise herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu vurgulamakta ve devletin bu güvenliği sağlayacak önlemleri alacağını ve bu amaçla örgütleneceğini kaydetmektedir. Bununla beraber 61. maddede, ayrıca sosyal güvenlik altına alınması gereken (şehit ve gazilerin dul ve yetimleri, yaşlı, sakat vb) nüfus gruplarının tanımlaması verilmekte, bu şekliyle de nüfus gruplarının bu alanda daha fazla önceliği olduğu şeklinde bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Oysa sosyal güvenceye kavuşmak, bu kitleler için olduğu kadar her hangi bir ayırım söz konusu olmaksızın tüm vatandaşlar için bir haktır.

Sosyal sigorta hastalık, kaza vb. nedenlerle çalışma yeteneğinin ve buna bağlı olarak emek gelirinin kaybolması ve hastalık, kaza, vb. nedenlerin ek harcamalara yol açması rizikosuna karşı kişilere güvence sağlamaktır. Bu şekliyle de, sosyal güvenliğin tüm nüfus katmanlarına yaygınlaştırılması modern toplum olmanın bir göstergesi olmaktadır.

Sosyal güvenlik genelde bütün ülkelerde önce sanayi işçilerine tanınmış bir hak- tır. Sosyal güvence sanayi işçilerinden sonra tarım işçilerine ve en son olarak da çiftçilere ve aile bireylerine yaygınlaştırılmaktadır (x). Sanayileşmiş ülkelerde sanayi işçileri ve çiftçiler arasında sağlanan sosyal güvenlik açısından farklar asgariye inmiş bulunmaktadır. Buna karşılık, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın bir çok ülkesinde genelde tarımda çalışanlara tanınan sosyal güvenlik hakları sanayi işçilerinden düşüktür.

Türkiye de yasalarla tanınan sosyal güvenlik haklarının tarım ve sanayi toplumları için farklılık gösterdiği ülkeler arasındadır. Tarım kesiminin sosyal güvenlik kapsamına alınması daha geç olmuş, tanınan haklar da sanayi kesimine verilenlerin gerisinde kalmıştır. Bu hakları elde etmek için üstlenilen prim ödeme yükümlülüğü sanayi kesiminde otomatik işlemekte tarım kesiminde ise çiftçinin inisiyatifinde olduğu için - zorunlu- luk koşuluna karşın - ertelenebilmekte veya - takibe uğrayana kadar - hiç ödenmeyebil- mektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının parasal açıdan karşı karşıya olduğu darboğaz- lar ise, ivediliği değişmekle beraber, benzerlik göstermektedir.

Bu çalışma Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile Göttingen Üniversitesi (Alman- ya) Tarım Hukuku Enstitüsü ve Kırsal Kalkınma Enstitüsü öğretim üyelerinin ortaklaşa gerçekleştirdikleri "Türkiye'de Kırsal Nüfusun Sosyal Güvenliği" adlı projenin sonuçla- rından esinlenerek hazırlanmıştır. Projede Türk tarafı olarak benim dışımda Prof. Dr. Suat Aksoy ve Doç. Dr. Selahattin ERAKTAN ile, Göttingen Üniversitesinden Prof. Dr. Frithjof KUHNEN ve Dr. Wolfgang WINKLER çalışmışlardır.

(x) Bunun bir istisnası Danimarka'dır. Sosyal sigortalar bu ülkede sanayi işçilerinin değil, tarımda çalışanların taleplerine bağlı olarak (1891 yılında) ortaya çıkmıştır (Peterson 1990, s. 69 - 75). Aynı şekilde Türkiye'de de sanayileşme hareketinin ancak 1930' lar- da başlaması nedeniyle, sosyal güvenlik hareketi sanayi işçilerinin baskısıyla ortaya çıkmamış, 1866 yılında subaylarla, dul ve yetimleri, 1880 yılında mülki memurlarla dul ve yetimleri için çıkan yasalara dayanılarak ilk emekli sandıkları kurulmuştur.

Projenin amacı günümüzde Türkiye'de kırsal nüfusun sosyal güvenlik durumunu incelemek, var olan boşlukları, yetersizlikleri vurulamak, çözüm yolları konusunda öneriler geliştirmektir. Bu arada bir taraftan (Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmak için yaptığı tam üyelik başvurusunun beraberinde getirdiği uyum çalışmalarının bir yansıması olarak) Avrupa Birliği üyelerinde tarım kesimine yönelik sosyal güvenlik uygulamalarının Türkiye ile bir karşılaştırması yapılmak istenmiş, diğer taraftan da bu incelemeler sonucu elde edilen bilgiler ışığında Türkiye için bazı ipuçları bulunup bulunmama-ya çağrı araştırılmıştır.

Çalışma kurumsal ve uygulamalı olarak iki şekilde yürütülmüştür. Türk köylerinde genelleşmiş sosyal güvenlik şekilleri, yani aile görevi, komşuluk, devletin ve dini kurumların rolleri ve zaman içinde bu rollerdeki değişiklikler, hükümetlerin, siyasi partilerin ve çeşitli kuruluşların görüş ve tutumları, yani politik güçlerin konuya yaklaşımları ile Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hukuklarının bu açıdan karşılaştırılması, projenin kurumsal bölümünü oluşturmaktadır. Uygulamalı araştırma ise Aydın, Bursa, Gaziantep, Nevşehir, Rize illerinin farklı ilçelerinden değişik özellikler dikkate alınarak seçilmiş ikişer köyde bütün hane halkı reisleriyle tam sayımla yürütülen ankete ve köylerdeki anahtar kişiler, yaşlılar, dullar, hasta ve sakatlarla yapılan anketlere dayandırılmıştır. Bu şekilde yalnız yasaların, yasa uygulamalarının incelenmesi ve karşılaştırılması yapılmakta kalmamış, halkın tutum, düşünce, istek ve beklentileri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bildiri çerçevesinde Türkiye'de tarım kesiminde sosyal güvenlik durumu ve karşılaşılan sorunlar ortaya konularak, daha ileri bir güvence düzeyine erişmede ne gibi yollar bulunabileceği tartışmaya açılmak istenmektedir.

2. Türkiye'de ve Tarım Kesiminde Sosyal Sigortaların Gelişimi

Türkiye'de sosyal güvenliğin ilk unsuru bugün olduğu gibi, geçmişte de aile akraba ve dost görevi ve kırsal kesimde bunlara ek olarak köy toplumdur. Bununla beraber, din kurallarına göre yapılan yardımlar, vakıflar, ahilik ve diğer meslek örgütleriince sürdürülen dayanışma da, sanayileşme öncesi Türk toplumunun temel sosyal güvenlik kurumları özelliğini taşımıştır. (Dillick 1988, s.45 vd.).

Cumhuriyet döneminde değişik devlet kurumlarının yapısı içinden çeşitli emekli sandıkları (DPT, 1977, s. 30). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sosyal güvenlik kurulları olarak kabul edilebilirler. Daha sonra 1.1.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5434 sayılı yasa ile bütün bu sandıklar T.C Emekli Sandığı çatısı altında toplanmıştır.

İşçilerin sigortası (daha önce çıkan çeşitli yasalarda bu konuda hükümler olmasına karşın) ancak 8.6.1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile gündeme gelmiş, 1945 den sonra işçilerin çeşitli rizikolarına karşı sigortalannasına başlanmış, 1.3.1965 tarihinde yürürlüğe giren, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası ile de sosyal güvenlik (tarım işçileri hariç) tüm ücretli ve işçilere yaygınlaştırılmıştır.

Kendi ad ve hesabına çalışanlar da 2.9.1971 tarih ve 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu uyarınca sigorta kapsamına alınmış, yalnız tarım kesiminde çalışanlar bunun dışında bırakılmışlardır.

Tarımın sosyal güvenlik yasalarının dışında bırakılması 1.8.1977 tarihine kadar sürmüştür, o tarihte çıkan 2100 sayılı yasa ile tarım işçileri de 506 sayılı yasa kapsamına alınmışlardır. Ancak tarım sektörünün kendisine özgü yapısı nedeniyle bu sigortalılık yürümediğinden, 24.10.1983 tarih 2934 sayılı yasa kapsamındaki tarım işçileri kamu ve

özel sektördeki daimi işçiler ve kamu sektöründeki geçici işçilerle sınırlandırılmıştır.

Özel sektörde çalışan geçici tarım işçilerinin sigorta düzenlemelerinde ortaya çıkan boşluk ise 17.10.1983 tarihinde çıkartılan 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Güvenlik Yasası ile doldurulmaya çalışılmıştır.

Gene 17.10.1983 gün ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Ad ve Hesabına Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Hakkında Yasa ile de tarım üreticilerinin Bağ-Kur kapsamında sigortalı olmaları öngörülmektedir.

Bütün bu yasalar tarım kesimine sosyal güvence sağlandığının kuramsal olarak göstergeleridir. Ama uygulamada bu yaklaşımın beklentileri ne oranda karşıladığı ayrı bir konudur.

3 . Tarımda Sosyal Güvenlik Gereksinimi

Tarım kesiminde çalışanların gelirleri ve gelecekleri sahip oldukları veya işledikleri toprağa bağlıdır. Toprak tarım sektörü çalışanlarının varlık temelidir. Çiftçi toprağı işlediği ve üretim yapabildiği sürece kendisinin ve aile bireylerinin geçimini sağlayabilir. Ama toprak çiftçinin yalnız çalışabilme dönemi içinde değil, artık çalışamaz duruma ve yaşa gelmesinden sonra da onun en büyük güvencesidir.

Mülkiyetindeki arazi küçük de olsa, toplumların gittikçe değişmesine ve materyalist düşüncenin egemen olmasına karşın, bu toprak parçasının hatırı için de olsa, yakınları tarafından kendisine asgari bakım sağlanacaktır. Bu yüzdendir ki, çiftçi kesimine yeterli sosyal güvencenin verilmediği toplumlarda çiftçinin arazisini işletmesini mirasçılara devretmesi hiç gündeme gelmemektedir.

Kırsal kesimdeki topraksızların tek güvencesi ise işgüçleridir. Bu bakımdan çalışabildikleri sürece yaşamlarını sürdürebilecekleri bir geçim kaynakları vardır. Ama hastalık-sakatlık ve kazalar nedeniyle çalışma gücü kayıpları ve işsizlik rizikosu karşısında en önemli güvencesi sadece ailesi, akrabaları veya içinde yaşadığı toplumdaki yakın çevresi olmaktadır.

Ancak köy toplumunda geleneksel güvenlik şekilleri ve toprak varlığı da zamanla sosyal güvenlik sağlamadaki rolünü yitirmeye başlamıştır. Herşeyden önce ilişkiler bireyselleşmekte, köylerde olan göçler nedeniyle yaşlı ve bakıma muhtaç kimselerin yakınları köyü terkettiklerinden, bu gibi bireylerin geçimleri ve bakımları tehlikeye düşmekte, parçalanarak küçülen araziler bir ailenin geçimine yetmediğinden, toprak varlığı marjinal arazisi olanların yakınlarının köyden göçetmesini önlemeğe yetmemektedir, bu da arazi sahipliğinin bile sosyal güvence yaratıcı etkisini kaybettiğini göstermektedir. Buna karşılık toplumlarda yaşam düzeyleri yükselmekte, özellikle ekonomik, yaşamda beklentiler artmaktadır. Kurumsal olmayan sosyal güvenlik biçimleri beklentileri karşılamaya yeterli olmamakta, özellikle tıptaki gelişmelerden yararlanma olanağını sağlayamamaktadır. Ayrıca başka sektörlerde tanınan sosyal güvenliğin tarım kesimine sağlanmaması ekonomik ve sosyal kesimler arasında bir eşitsizlik yaratmaktadır. Gene tarım kesimi ile diğer sektörler arasındaki (tarımın aleyhine) gelir dağılımı farkı nedeniyle bu eşitsizlik daha da büyümektedir. Bütün bu nedenler kırsal kesimde kurumsal özellik taşıyan sosyal güvenlik oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

4 . Türkiye’de Kurumsal Biçimiyle Sosyal Güvenlik

Türkiye’de tarım sektöründe çalışanlar ve bunlara getirilen güvenceler birbirinden farklı özellikler taşımaktadır.

Tarımda alışanlar şu şekilde gruplandırılabilir :

- a) Kamu kuruluşlarında ücretle çalışan tarım işçileri,
- b) Bir hizmet aktıne bağlı olarak veya olmayarak özel sektör işverenleri yanında devamlı veya geçici çalışan tarım işçileri,
- c) Kendi hesabına çalışanlar,
- d) Ücretsiz aile işçileri,
- e) işverenler.

İk iki grup, tarım işçilerine ilişkin düzenlemeler içine girmektedirler. Ancak bundan kamusal kesimde çalışanlar, daimi veya geçici statüde olduğuna bakılmaksızın 17.7.1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında yer alırken, özel sektörde, daima statüde çalışan tarım işçileri 506 sayılı yasa, geçici tarım işçileri 17.10.1983 tarih ve 2925 sayılı Tarım işçileri Sosyal Güvenlik Yasası uyarınca sigorta- lanmaktadır.

Kendi hesabına çalışanlar 17.10.1983 tarih ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Ad ve Hesabına alışanlar Sosyal Güvenlik Yasasına göre mecburi sosyal sigorta kapsamına alınırken, ücretsiz aile işçileri gene aynı yasa uyarınca, başka bir sigorta kurumunda sigortalı olmamaları halinde 18 yaşından sonra isteğe bağlı olarak sigortalanabilmekte- dirler.

işverenler ise, esas meslekleri itibarıyla ıftı olmaları halinde 2926 sayılı yasaya, esnaf, nakliyeciler, muhtar zanaatkarlar v.b. meslekler mensubu olmaları halinde 2.9.1971 tarih ve 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız alışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununa tabi olacaktır. işveren memur veya memur emeklisi ise o zaman da 1.1.1950 tarih ve 5434 sayılı yasa gereği sigortalı olacaktır.

Bütün bu sigorta yasaları ile verilen güvenceler, kapsanan rizikolar farklılıklar göstermektedir. Örneğin kamu sektöründe çalışan daimi veya geçici statüdeki tarım işçileri ile özel sektördeki daimi işçiler iş kazaları, meslek hastalıkları, diğer kazalar ve hastalıklar kapsamında mecburi sigortaya tabi tutulurken, özel sektörde geçici (30 günden az süreli) alışan tarım işçileri aynı rizikolara karşı isteğe bağlı olarak sigorta- lanmakta, ik grupların primlerine işveren katkısı bulunurken, ikinci grupları prim- lenmi kendileri ödemektedirler. Prime esas alınan günlük kazanç ilk grupları tarım işçilerinde 506 sayılı yasada yer alan gösterge tablosundaki en düşük basamak esas dığı halinde ikinci grup tarım işçisi için gösterge tablosundaki en düşük basamak esas alınmaktadır. Buna bağlı olarak da alınan aylıklar değişmektedir. Ayrıca ilk gruba giren işçiler geçici iş görmesizlik halinde günlük ücret alır ve gerekirse yurt dışında tedavi görme olanığından yararlanabilmekte, geçici tarım işçilerine bu haklar tanınmamaktadır. Gene her iki gruba da sakatlık aylığı, yaşlılık aylığı, ölüm aylığı ödenmektedir. Ancak Örneğin, sakatlık aylığı bağlanabilmesi koşulları iki grup için farklıdır. Gene sakatlık ve yaşlılık aylığı birinci grupları için son yıldıki gelirine, ikinci grupları için son beş yıllık gelirlerine bağlı olarak hesaplanır. Ölüm aylığı birinci gruba yer alan işçilerin gerekirse ana- babalarına da ödenebilirken, ikinci gruba yer alan işçilerin yalnız eş ve çocukları- na ödenmektedir. Sağlık yardımlarında da iki grup arasında ikinci aileyhine bazı farklar bulunmaktadır. en önemli birinci gruba yer alan işçilere meslek hastalıkları ve iş kazaları halinde süresiz sağlık yardımı yapılurken ikinci grup için ise bu süre 18 ayı geçmemek- tedir.

Tarımda kendi ad ve hesabına çalışanlara verilen güvence geçici tarım işçilerinin- kinden de yetersizdir. Bunda sağlık yardımı yapılmamaktadır. Ama tarımda kendi ad ve hesabına çalışanların sigortası mecburidir ve malüllük, yaşlılık ve ölüm rizikolarına karşı güvence getirir. Ücretsiz çalışan aile işçileri ise isteğe bağlı olarak aynı rizikolara karşı sigortalanabilirler.

Tarımda çalışanlar eğer kendisi çiftçi olarak çalışırken aynı şekilde işveren duru- munda da olsa, Bağ - Kur'da tarım sigortalısı olması gerekir. Ama eğer tarım dışı alanda bir meslek sahibi iken, tarım işletmesini de sürdürüyorsa, genelde diğer işi nedeniyle olan sigortalılığı tercih edecektir. Çünkü sigortalıya en az avantaj sağlayan sistem, 2926 sayılı yasaya göre yürütülen Bağ - Kur sigortalılığıdır.

5 . Türkiye'de Tarım Kesiminde Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliği

Türkiye'de çıkartılmış olan sosyal güvenlik yasaları teoride - işsiz kesim hariç - tüm çalışan kitlelere ve bir ölçüde de onların aile bireylerine sosyal güvenlik sağlamaktadır. Ancak ne yazık ki bu sosyal güvenlik daha çok kağıt üzerinde kalmaktadır. Örneğin 4 milyonun üstünde tarım işletmesi ve 10 milyonun üstünde tarımda çalışan bulunduğuna göre, tarım sigortalılarının sayısının da buna yakın olması gerekirken, Bağ - Kur tarım sigortalıları sayısı 773. 891'dir (30.11.1993). Sigortalı tarım işçisi sayısının da 117 bin kişi dolaylarında olduğu düşünülecek olursa, sigorta korunmasından yararlananların oranının ne kadar düşük kaldığı ortadadır. Bunun da yanısıra, bu sigortalardan sağlanan yarar da tartışmalıdır. Bu bakımdan sistemin işleyişinde karşılaşılan sorunların bir analizinin yapılması önem taşımaktadır.

Tarımda çalışanlara yönelik sosyal sigortaların etkinliğinin azlığı, üç ana nedenden kaynaklanmaktadır : Yasaların sağladığı güvencelerin yeterlilik derecesi, sosyal sigorta kuruluşlarının işleyişinde karşılaşılan sorunlar ve kırsal nüfusun düşünce, tutum ve davranışlarına bağlı sorunlar.

a) Yasaların Kapsamından Kaynaklanan Sorunlar

Geçici tarım işçilerine sosyal güvenlik sağlanması amacına yönelik 2925 sayılı yasa tarım işçilerinin sigortasını isteğe bağlı kılmaktadır. Modern bir sosyal güvenlik sistemi ancak sigortanın zorunlu tutulmasıyla gerçekleşebilir. Yine sigorta primini ödeme yükümlülüğü yalnız, zaten çok düşük bir gelir düzeyine sahip olan sigortalılara getirilmekte, fonda işverenin katkısı bulunmamaktadır. Bu da modern sosyal sigorta sistemi ilkelerine ters düşen bir diğer uygulama olmaktadır (Talas 1953, s.11).

Tarımda kendi ad ve hesabına çalışanların sosyal güvenliklerinin temelini oluşturan 2926 sayılı yasanın en büyük eksiği ise, güvence verilen rizikolar arasında sağlık sigortasının yer almasıdır. Oysa, zaten sağlık kuruluşları açısından çok yetersiz durumda bulunan kırsal kesimde en büyük gereksinim sağlık sigortası alanında duyulmaktadır. Ancak bu sigortanın çok geniş bir nüfus kitlesini yani tüm nüfusun yaklaşık yarısını kapsamaması, zaten finansal sorunları nedeniyle diğer yasalara göre sigortalı olan çalışanların sağlık harcamalarını karşılamaktan aciz kalan Bağ - Kur açısından tarım kesimine yönelik sağlık sigortası teklifi bir karabasan olarak düşünülebilir. Bunun yanısıra sağlık hizmeti veren hastahane, dispanser, sağlık ocağı gibi kuruluşların da bu kadar geniş bir nüfus kitlesine birden hizmet vermeğe hazır olamayacakları da kuşkusuzdur. Her halde bu gerçekler dikkate alınarak, sağlık sigortasını kapsamayan bir sosyal güvenlik sistemi getirilmesiyle, yakın gelecek için önemli bir harcama kalemi yaratmayan bir sosyal güvenlik sistemi planlanmıştır. Çünkü malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarının getireceği

Özellikle Bağ - Kur tarafından ödenen yaşlılık aylığının çok düşük olması, değil zengin çiftçiler, düşük gelirli için bile bu ayılığın geçici olmamasıyla sonuçlanmaktadır. Buna karşılık çiftçiler Bağ - Kur primlerini de genelde yüksek bulmakta, sigortanın

Köylere modern sosyal güvenlik sisteminin sağlayacağı yarar anlatılmadığından, çevrede sosyal sigortalardan aylık örnek bireyler de bulunmadığından, kişiler sosyal güvenlik uygulamaları hakkında bir fikir sahibi değildir. Yapığımız anketlerde deneklerin % 52'si Bağ - Kur tarım sigortası hakkında bilgi sahibiyken, % 48'i bu konuda bilgisi yok. 2926 sayılı yasanın 3. maddesi b bendinde belirtilen tarımsal faaliyetlere katılmayanlar için yasa kapsamında yer alacak özelliklere sahiptirler.

c) Kırsal Nüfusun Yaklaşımından Kaynaklanan Sorunlar

Sosyal sigorta kuruluşlarının en önemli sorunu finansmandır. Örneğin SSK'nın hastalık sigortası fonu her zaman açık vermektedir. Buna malulülük, yaşlılık ve ölüm fonları ile dengeleme çabası bile, artan sağlık harcamaları kurum'un finansman yükünü artırmaktadır. Buna karşılık primler (hem işveren, hem işçi payı) işveren tarafından ödendiğinden ve işveren bu tutarları SSK'ya ödemek yerine bir tür faizsiz kredi kay-nacı gibi kendi gereksinimleri için harcadığından, kurum parasal açıdan büyük sorunlarla karşılaşmakta ve işlevlerini yerine getiremez duruma düşmektedir. Aynı durum Bağ - Kur için de söz konusudur. Sigortalıların prim borçlarını ödememele, artan harcamalar ve beklenen hizmetler göz önüne alındığında bir kısır döngü oluşmaktadır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının en önemli sorunu finansmandır. Örneğin SSK'nın hastalık sigortası fonu her zaman açık vermektedir. Buna malulülük, yaşlılık ve ölüm fonları ile dengeleme çabası bile, artan sağlık harcamaları kurum'un finansman yükünü artırmaktadır. Buna karşılık primler (hem işveren, hem işçi payı) işveren tarafından ödendiğinden ve işveren bu tutarları SSK'ya ödemek yerine bir tür faizsiz kredi kay-nacı gibi kendi gereksinimleri için harcadığından, kurum parasal açıdan büyük sorunlarla karşılaşmakta ve işlevlerini yerine getiremez duruma düşmektedir. Aynı durum Bağ - Kur için de söz konusudur. Sigortalıların prim borçlarını ödememele, artan harcamalar ve beklenen hizmetler göz önüne alındığında bir kısır döngü oluşmaktadır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının en önemli sorunu finansmandır. Örneğin SSK'nın hastalık sigortası fonu her zaman açık vermektedir. Buna malulülük, yaşlılık ve ölüm fonları ile dengeleme çabası bile, artan sağlık harcamaları kurum'un finansman yükünü artırmaktadır. Buna karşılık primler (hem işveren, hem işçi payı) işveren tarafından ödendiğinden ve işveren bu tutarları SSK'ya ödemek yerine bir tür faizsiz kredi kay-nacı gibi kendi gereksinimleri için harcadığından, kurum parasal açıdan büyük sorunlarla karşılaşmakta ve işlevlerini yerine getiremez duruma düşmektedir. Aynı durum Bağ - Kur için de söz konusudur. Sigortalıların prim borçlarını ödememele, artan harcamalar ve beklenen hizmetler göz önüne alındığında bir kısır döngü oluşmaktadır.

b) Sosyal Sigorta Kuruluşlarından Kaynaklanan Sorunlar

Yapığımız anketler ve anahat kişilerle yürütülen görüşmeler göstermiştir ki, kırsal kesime yönelik (2925 ve 2926 sayılı yasalarla getirilen) sosyal güvenlik sistemleri ve istediği yaratılmamıştır. Geçici tarım işçileri, kendilerine ilişkin sosyal güvenlik yasa-sından haberdar değildirler. Bu yasa çerçevesinde sigorta olanların önemli bir bölümü de geçimlerini büyük ölçüde geçici işçilikten kazandıkları gelire sürdüren kişiler olmak-tan çok, küçük - orta büyüklükte - tarım işletmesi sahibi, müteşebbis ve yenilikleri izleyen kişilerdir. Sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanmak için kendilerini geçici ta-rım işçisi olarak SSK'ya kaydettiler. Bu tür kişiler, diğer resmen veya muhtar-tarıftan hazırlanan geçici işçilerle birlikte çalışmaktadırlar. Ama diğer tarım sigortası listesinde yer almıyorsa, SSK sigortalılıklarını kaybetmişlerdir. Bu yolla sağlık sigortası ola-namı da yitirmişlerdir. Bu da Bağ - Kur'a duyulan olumsuz tepkiyi artırmaktadır.

Ne kadar iyi niyetle hazırlanmış olursa olsun, bu yasaların hükümleri uyarınca ku-rulan sistem tarım sektörünün gereksinimlerini karşılamaya yetemediğinden, sigorta et-da bütün bu hususlar dikkate alınmış olsa gerekir.

yararına da inanmadıklarından, "eğer bu primleri tasarruf etsek, aynı süre sonunda elimize daha çok para geçer" diye düşünmektedirler. Prim borçlarını ödemeyenlerden daha sonra borçları faizleriyle birlikte istenmekte, bu da Bağ - Kur'a karşı antipatıyı artırmaktadır.

Geleneksel sosyal güvenlik sisteminin sürmekte oluşu nedeniyle de modern sosyal güvenlik kurumlarına fazla rağbet edilmemekte, "Emekli olana kadar yaşayacağımız ne malüm, zaten yaşasak 65 yaşına kadar yaşarız, daha uzun ömürlü olamayız. Biz nasıl ana babamıza baktıysak, çocuklar da bize bakar" biçiminde görüşlerini dile getirmektedirler.

Bağ - Kur tarım sigortasına kayıt yaptırmak isteyenler daha çok yaşlı kimselerdir. Gençler Bağ - Kur sigortasını yaptırmaktan kaçınmaktadırlar. Bunda Bağ - Kur'da 1479 sayılı yasa uyarınca sigortalı olanların bile ne sağlık hizmetlerinden, ne de diğer ödemelerden memnun olmamalarının ve köyde bunun propagandasını yapmalarının da rolü bulunmaktadır.

Yaptığımız araştırmada deneklerden % 64'ünün sigortalı olduğu görülmüştür. Bunların da % 40'ı SSK, % 49'u Bağ - Kur sigortalısıdır. Bunun dışında çeşitli yasalar gereğince Emekli Sandığı ve özel sigortalarda sigortalı veya Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Fonundan yardım alanlar bulunmaktadır. Ancak, esas mesleğini "çiftçilik" olarak belirten deneklerden yalnız % 29,3'ü Bağ - Kur'da 2926 sayılı yasaya göre sigortalıdır. Bu rakamlar da çiftçilerin Bağ - Kur'da tarım sigortalısı olarak yer almadaki isteksizliğini ortaya koymaktadır.

6 . SONUÇ : Beklentiler ve Politika Önerileri

Tarım işçileri için yasalarla güvence sağlanan rizikolar yeterli düzeyde iken, tarım işçilerinin sosyal güvenlik sorunları sürmektedir. Herşeyden önce tarım işçilerinde sendikalaşma düzeyi, buna bağlı olarak da sigortalı olma oranı çok düşüktür. Bir kere tarım ve orman işçileri 25.8.1971 tarih ve 1475 sayılı iş yasının dışında bırakılmışlardır. Bu şekliyle de, hizmet akdi, ücretler, işin düzenlenmesi, işçi sağlığı ve güvenliği gibi konularda tarım işçileri yasal korunma altında değildir. Buna karşılık kamu kuruluşlarında çalışan tarım işçilerinin önemli bir kısmı sendikalı olup, toplu iş sözleşmesinden yararlanmakta, bu şekliyle toplu iş hukukunun, ücretle çalıştıkları için de Borçlar Yasasının kapsamında ama 1475 sayılı İş Yasasının dışındadırlar. Özel sektörde çalışan tarım işçileri ise çeşitli nedenlerle sendikalaşmadıklarından, toplu iş sözleşmesinin de dışında kalmaktadırlar. - Tarım işçileri yalnız (12.4.1989 tarih ve 3528 sayılı yasa ile) 1475 sayılı yasaya 26, 28, 31 ve 32. maddeler itibarıyla girmektedirler (Tarım - İş 1992, s.173). Bu maddeler ücretlerin haczi, kesilmesi, alıkonulması gibi işçiye külfet getirecek hususlardır. Tarım işçileri İş Yasasının nimetlerinden yararlanamazken, külfetleri üstlenmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri de 2925 sayılı yasadan haberi olmadıkları gibi, yılda 180 günlük de olsa, % 20 oranındaki primin tamamını kendileri ödemek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu da zaten çok düşük gelirli ve sosyal güvenlikten yararlanma gibi bir geleneğe çok yabancı bir kitle için hiç çekici bir olanak yaratmamaktadır.

Tarımda kendi ad ve hesabına çalışanlar için ise hem sunulan güvenceler yeterli gelmemekte, hem sigorta uygulamalarına yabancı olunduğu için bir talep yaratılmamaktadır. Bir beklentisi olmadığı için çiftçi Bağ - Kur'a primlerini de yatırmamaktadır.

Bütün bu sorunları İskenderin kılıcı gibi bir hamlede kesip atacak bir sihirli anahtar

sektörlerde çalışanların sosyal güvenliği için yeterli para kaynağı sağlayabilmek amacıyla, şehirlerdeki işverenlerin ödeyeceği primler artırılmıştır. Brezilya'da tarım ürünleri değerinin % 2,5'u vergi olarak kesilip, sosyal sigortalara aktarılmaktadır (Mallet 1980, s.407 - 409).

Türkiye'de ise tarım ürünlerinden, özellikle buğdaydan başlayarak satış sırasında Bağ - Kur'a aktarılmak üzere prim kesilmesi düşüncesi, büyük itiraz ve baskılar sonucu yürürlüğe konulamamıştır. Halbuki bu yolla sağlam bir finansman kaynağı yaratılarak, tarım kesimi sosyal güvenceye kavuşturulabilir. Diğer ülke örneklerinden de yararlanılarak oluşturulacak bir tarım fonu finansman sorununa çözüm getirebilir. Yalnız çiftçilerin konuya daha olumlu yaklaşarak bu uygulamaya gönüllü katılmaları ve sosyal sigorta uygulamasının gerçekten yararlı olabilmesi için, çiftçiye sağlık sigortası hakkı da tanınmalıdır. Ayrıca bu kez tarım sigortaları ve önemi halka iyi anlatılmalıdır.

Bugün sosyal sigortalarda en büyük sorun, (başka katkı kaynağı fazla söz konusu olmadığından) prim toplanmasında karşılaşılan güçlüklerdir. Burada da çeşitli Güney Amerika ülkesi örneklerinden hareket edilebilir. Arjantin ve Brezilya'da tarım ürünlerini pazarlayan araçlar çiftçiye ödenen ürün bedelinden bu primleri kesmekte, Kolombiya ve Meksika'da primlerin ödenebilmesi için tarımsal kredi kuruluşları, daha sonra veya ürünlerin satışında geri ödenmek üzere çiftçiye kredi açmaktadırlar (Mallet 1980, s. 409).

4 . Çiftçiler kadar tarım işçilerinin sosyal güvenceye kavuşturulması da büyük önem taşımaktadır. Önce tarım işçilerinin 1475 sayılı İş Yasası kapsamına alınması gerekmektedir. Bunun dışında, geçici tarım işçileri de zorunlu sigorta kapsamına alınmalıdır. Eğer prim toplama açısından güçlükler olacağı düşünülüyorsa, bu iş rayına oturtulana kadar, geçici tarım işçileri de bir özel sistem içinde, çiftçilerle beraber sigortalanabilir. Örneğin Portekiz tarımındaki aile işgücü ve kiracı olarak arazi işleyenler işçilerle beraber bir grupta, bağımsız çalışanlar bir diğer grupta olmak üzere genel sosyal sigortalar sistemi içinde yer almaktadırlar. Ayrıca büyük ve küçük çiftçiler için ayrı düzenlemeler vardır. Türkiye'de de gereksinimlere göre sistemde değişiklikler yapılabilir.

5 . Türk tarımında arazi mülkiyeti ve üretim değerleri açısından sahiplerine bir güvence sağlayamayacak küçük işletmeler çok büyük bir ağırlığa sahiptir. Yapılan anketler ilginç bir biçimde ele alınan bütün illerin köylerinde ve deneklerin yaşlarına göre arazi dağılımında büyük bir benzerlik olduğunu ortaya koymuştur. Bu bakımdan oluşturulacak sosyal güvenlik politikalarının ülke çapında benzer sonuçlar yaratması beklenilmelidir.

Madem ki arazi varlığı bireylerin kendilerini yaşamlarında karşılaşılabilecekleri rizikolara karşı korumalarına yetmeyecek bir düzeydedir, o zaman bu kişilere sosyal güvenlik sağlanması gerekir.

Burada düşünülmesi gereken bir husus da sosyal güvenliğin ilk aşamada herkese mi, yoksa önce kendisini koruyabilecek bir mal varlığına ve gelire sahip olamayanlara mı tanınması gerektiğidir. Yüksek gelirli hem servetleri, hem özel sigorta şirketleriyle yaptıracakları sigorta sözleşmeleriyle kendilerini güvenceye alabilirler. Oysa düşük gelirli kitlelerin kimi zaman prim ödeme güçleri de olmamakta ve rizikolara karşı da kendilerini koruyamayacak durumda bulunmaktadır. O halde bir seçenek de, sigorta kapsamına alınacak kişilerin belli kıstaslarla sınırlandırılması, sosyal sigortaların zaman içinde tüm tarım kesimine, hatta kırsal kesime yaygınlaştırılmasıdır. Günümüzde Almanya gibi gelişmiş bir ülkede bile tarımda kendi ad ve hesabına çalışanlardan kesilen primler çiftçilerin gelir durumlarına göre değişmekte, ama emeğin yaşlılık aylığı herke-

se aynı miktarda verilmekte, yüksek getiriler emekliliklerinden sonra daha yüksek bir yaşlılık geliri sağlamak istiyorlarsa, ayrıca özel sigortalarda sigorta yaptırılmaktadır. Türkiye için de buğün kurulumu olan sistem tek seğenek değildir, gereksinimleri göre sistem yeniden şekillendirilebilir.

6 • Ülkenin ekonomik gücü yükseldikçe sosyal sigortanın etkinliği artmaktadır. Ama hem sosyal sigorta harcamalarının çok büyümesini engellemek, hem de sosyal dayanışmanın egemen olduğu bir ortamdaki bağlılığın ve yoğun ilişkilerin zedelemesine önlenecek için, geleneksel sosyal güvenlik kurumunu korumalıdır. Buğün Avrupa ülkelerinde rastlanıran, hasta göçünün veya anane - babasının bakımı için sosyal sigortalardan para talep eden materyalist zihniyet, sosyal sigortalardan çok gelistirmenin, toplumsal dayanışmanın alle gevresinde bile yıkılmakta olduğunu en belirgin göstergesidir ki, hibir toplum için önülemez.

KAYNAKLAR

- Aksoy Suat, Gülcün Eraktan, Selahattin Eraktan, Fırlıoğ Kuluoen, Wolfgang Winkler, 1993. Die soziale Sicherung der türkischen Landbevölkerung. Ankara/Göttingen, (Basılmamış).
- Casimir, Bernd, 1989. Staatliche Renterversicherungssysteme im internationalen Vergleich, Eine Studie über die Systeme, in Grossbritannien, Niederlande, der Schweiz, den Vereinigten Staaten von Amerika, Österreich und der Bundesrepublik Deutschland. (Europäische Hochschulschriften, Reihe 5, Band 985). Frankfurt/M.
- Dilik, Saif, 1988. Sosyal Güvenliğin Tanışel Gelışim, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XLIII, Ocak - Haziran, 1-2.
- Eraktan, Gülcün, 1989. Die soziale Sicherung der türkischen Landbevölkerung in: Wissenschaftliche Ergebnisse deutsch - türkischer Universitätspartnerschaften im Agrarbereich. Deutsch - Türkisches Symposium. Bornova - Izmir, 26 - 30 Eylül (20 - 26).
- Eraktan, Gülcün, 1991. Social Security System in Rural Areas of Turkey. nin: 1990'ta Avrupa Ekonomik Topluğu ve Ortak Tarım Politikası Semineri. Marmaris, 14 - 16 Nisan 1990, (158 - 175).
- Mallet, Alfredo, Sozialschutz der Landbevölkerung, in: Internationale Revue für soziale Sicherheit.
- Petersen, Jom Henrik, 1990. The Danish 1891 Act on Old - Age Relief : A Response to Agrarian Demand and Pressure, in: Journal of Social Policy.
- Talas, Cahit, 1953. Sosyal Güvenlik ve Türk İğgi Sigortaları. Ankara.
- Tarım - İç, 1992. Türkiye'de Tarım ve Orman İğgilerinin Yasal Sorunları Sempozyumu, 21 Nisan, Ankara.
- T.C. Başbakanlık, DPT, 1977. Sosyal Güvenlik. IV. Beğ Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yay. No: DPT : 1556. ÖİK : 245, Ankara.
- Wannagat, Georg, 1965. Lehrbuch des Sozialversicherungsrechts. Bd. I. Tübingen.
- Winkler, Wolfgang, 1991. The Social Security of the Farmers in the Member States of the European Community: 1990'ta Avrupa Ekonomik Topluğu ve Ortak Tarım Politikası Semineri. Marmaris, 14 - 16 Nisan 1990, (177 - 202).

TARIMDA VERGİ VE YAPI DEĞİŞİMİNDE ETKİNLİK

Doç. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU

*Maliye ve Gümrük Bakanlığı
Gelirler Genel Müdür Yrd.*

I - GİRİŞ

Kalkınmakta olan ülkelerde genellikle tarım sektörü ağırlıkta olup diğer sanayi ve hizmetler sektörü henüz gelişmemiş durumdadır. Oysa büyüme ve sermaye birikimi için sanayi ve hizmetler sektörünün ekonomide ağırlık kazanması gerekir. Büyüme süresince de hakim sektör tarım olduğuna göre kıt kaynaklar arasında sanayileşmeye çalışmak, ancak tarımdan sanayiye kaynak aktarmak yoluyla mümkün olacaktır. Bu, bugüne kadar çeşitli ülkelerin uyguladıkları kalkınma yoludur.

Ekonomik kalkınma ve ardından sağlanacak büyüme için tarım kesimi bir itici güç rolü oynamaktadır. Ayrıca bu sürecin devamı için de tarımsal üretimin sürekli artması ve hasıla yükselmesi gerekmektedir.

İşte bu çalışmada Türk tarımının ekonomideki yeri, fonksiyonu ve kamu ekonomisiyle ilişkisi ele alınmakta; ayrıca vergileme yönü de inceleme konusu yapılmaktadır.

II - TARIM KESİMİNİN EKONOMİDEKİ YERİ

1. Türk tarımının ekonomideki yerini ifade eden en önemli göstergelerden birisi, tarımın GSMH içindeki payının seyridir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında GSMH'nin hemen hemen yarısını oluşturan tarım kesiminin, 70 yıllık Cumhuriyet döneminde sürekli olarak payı azalmıştır. Nitekim bu oran 1990'lı yıllarda GSMH'nin 1/6'sına kadar gerilemiştir.

Tarımdaki düzenli pay azalmasına karşın özellikle sanayi kesiminin artış kaydettiği gözlenmektedir. Hizmetler kesimi ise 70 yıllık sürede 10 puan kadar artış göstermiştir.

Aşağıdaki tablo bu gelişmeleri, 1980 öncesi ve sonrası dönem olarak açıkça sergilemektedir.

<u>YILLAR</u>	<u>TARIM</u>	<u>SANAYİ</u>	<u>HİZMETLER</u>
1923	39.6	13.2	47.2
1926	49.4	9.9	40.7
1940	38.5	18.6	42.9
1950	41.7	14.6	43.7
1963	36.1	17.9	46.0
1973	29.4	17.7	52.9
1980	23.6	20.1	56.3
1985	18.9	22.7	58.4
1990	16.7	25.6	57.7
1991	16.9	26.5	56.6
1992	16.3	25.5	58.2
1993/1	4.0	32.4	63.6
1993/2	10.8	27.8	61.4

Tablodan da görüldüğü üzere toplam sabit sermaye yatırımlarının içinde tarım kesiminin payı % 7'ler dolayında dengeli bir seyir izlemektedir.

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI		YÜZDE PAY			
		1989	1990	1991	1992
TARIM	6.8	6.9	7.5	6.2	7.1
MADENCİLİK	2.2	2.2	2.3	2.3	1.8
İMALAT	13.5	17.5	17.3	16.9	15.6
ENERJİ	14.5	10.1	8.6	7.3	6.7
ULAŞTIRMA	19.3	22.0	24.1	26.0	26.0
TURİZM	4.1	4.0	4.0	3.4	2.1
KONUT	28.1	25.1	23.0	23.2	26.2
EĞİTİM	3.1	3.4	3.4	3.8	4.1
SAGLIK	1.3	1.7	1.9	2.2	2.3
DİĞER HİZ.	6.9	7.1	8.0	8.6	8.1
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
		1989	1990	1991	1992
		(1)	(2)	(1)	(2)
		1993	1994	1993	1994

Her iki tablodan da görüldüğü üzere; bir yandan tarım kesiminin GSMH içindeki payı düşerken bir yandan da yıllar itibarıyla tarımda gelişme çizgisi zikzaklar çizmekte-dir. 1994 yılında GSMH'da hedeflenen büyüme hızı % 4.5 iken, tarım kesiminde ise bu oranın % 3 olması beklenmektedir. Oysa sanayi ve hizmetler kesiminin büyüme hızı hedefleri daha yüksektir.

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1926	31.8	14.8	5.7
1940	15.1	20.4	16.1
1950	1.2	10.2	6.8
1963	9.6	12.0	8.9
1973	8.7	12.0	9.3
1980	2.1	3.7	3.5
1985	0.2	6.5	5.0
1990	8.4	9.3	10.5
1991	0.8	3.2	0.8
1992	2.9	6.6	6.2
1993/1	7.1	2.8	4.1
1993/2	4.5	12.6	9.5

2 . GSMH'nin sektörel büyüme hızları açısından bakıldığında, tarım kesiminin dengesiz bir gelişim çizgisine sahip olduğu görülecektir.

3 . Tarım kesimindeki sabit sermaye yatırımlarının yıllar itibarıyla gelişim seyri ise daha az dalgalanma göstermektedir.

4 . Tarım kesiminin ekonomideki yerini ortaya koyan diğer göstergelerden şöyle bir tablo ortaya konulabilir:

Milyar TL. (1988 Fiy)

	1992 <u>GERÇEKLEŞME</u>	1993 <u>TAHMİN</u>	1994 <u>TAHMİN</u>	1993 <u>ARTIŞ</u>	1994 <u>ARTIŞ</u>
ÜRETİM	27.564	27.637	28.460	0.3	3.0
IHRACAT	1.566	1.403	1.539	(-) 10.4	9.7
ITHALAT	979	1.332	1.289	36.1	(-) 3.2

Üretimde dengeli bir seyir, özellikle ithalatta dalgalanma ve sürekli ithalatın üzerinde bir ihracat gelişimi izlenmektedir.

III - TARIM KESİMİNDE GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımı açısından bakıldığında, tarım kesiminde nüfusa göre gelir dağılımının daha dengesiz olduğu görülecektir. Özellikle gelir dağılımı açısından yetersiz ve eski olan çalışmalar bize bu sonuçları vermektedir. Buna karşılık yapılan çeşitli araştırmalar ve istatistiklerin bazı ortak sonuçları ortaya koyduğu görülmektedir.

Örneğin; 1973 DPT ve 1987 DiE sonuçlarına göre hane halkının yaklaşık 1/3'ü tarım kaynaklı gelir elde etmektedir. Dolayısıyla tarım dışı kaynaklı gelirin payı da 2/3 dolayındadır. Görüldüğü gibi her iki araştırma sonuçları da aynıdır.

Buna karşılık gelirden alınan payda önemli düşüş görülmektedir. Şöyleki tarımdaki hane halkı 1973 verilerine göre gelirin yaklaşık % 40'ını alırken; bu oran 1987 verilerine göre % 23'e gerilemiştir.

Anılan 1987 DiE çalışmalarına göre sadece tarım geliri elde eden kişi sayısı 9 milyonun biraz aşkın olup yıllık ortalama geliri tarım dışı kesime nazaran 1/4 dolayındadır.

Tarım kesiminin GSMH içindeki payı düştükçe hane halkı ve kişisel gelirleri de düşmüştür. Ancak kırsal kesimden kentlere göç, bu düşüşü nisbeten karşılamıştır.

IV - TARIM KESİMİNDEN KAMUYA KAYNAK AKTARIMI (VERGİLEME)

Ülkelerin kalkınmasında tarım kesiminden kaynak aktarımı yolunu benimseyen örnekler çoktur. Kaynak aktarımında en etkili yol olarak da "Vergilendirme" kullanılmıştır.

Teorik gerekçelerle veya ülkelerin kendilerine özgü koşulları içinde, tarım kesiminin vergilendirilmesi yönünde çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Tarım kesiminin vergilendirilmesi yönünde ve karşıt görüş olarak çeşitli gerekçeler ileri sürülmüştür.

Günümüzün sosyal adalet anlayışı, vergide genellik ilkesi, toplum üyelerinden hepsinin vergiyi tabii olmasını gerektirir. Vergide genellik ilkesi, toplum üyelerinden hepsinin vergiyi tabii olmasını ifade eder. Herhangi bir istisna ve muafiyetin kabul edilmemesini gerektirir.

— Sosyal Adalet :

Devamlı olarak artan kamu harcamalarının karşılanabilmesi, devletin mali kaynaklarının artmasını gerektirmektedir. Milli gelirin belli bir kısmının sağlandığı tarım kesiminin vergi dışı bırakılması, önemli bir vergi kaynağının kullanılabilmesi anlamını taşır. Oysa günümüzde devletin artan fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için sağlam ve sürekli gelirleri ihtiyacı vardır. Tarımsal kesiminin vergilendirilmemesi, sadece bu sektörden vergi alınmaması ile kalmamakta, diğer sektörlerden alınacak vergilerden de kayıp doğurmaktadır. Örneğin, ticari ve sınıal kazanç elde eden mükellefler kazançlarını zıral kazançlar arasında göstermek yollarını arayacaklardır. Çiftçiden gider beğesi alan ticaret ve sanayi erbabi bu beğelerin daha yüksek fiyatlarla düzzenlenmesini isteyeceklerdir.

— Mali Amaç :

Tarım kesiminin vergilendirilmesini savunan görüşler, vergilemeyi bazı nedenlere dayandırmaktadırlar.

Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi Gerekliğini İleri Süren Görüşler :

2 — Fiel anlamda geliri azaldığı için başka bir deyimle sektörel alternatifini emdiği için, üretim faaliyetinden vazgeçecek ve belki de köyden şehire göçün hızlan- ması diğer sektörlerde sosyo - ekonomik sorunların artmasına neden olacaktır.

1 — Zorunlu tüketim harcamalarını azaltma imkanı olmadığını göre yatırım har- camalarını azaltacaktır. Yatırım harcamalarının azaltılması uzun süreli olarak üretimin azaltmasına yol açacak, gelirin giderek azaltılmasını doğuracaktır.

— Gelirin vergilenme yoluyla azaltılması çiftçi üzerinde iki türlü etki gösterecektir:

— Tarım kesiminin vergilendirilmesi kalkınmaya engel olabilir.
— Çok yavaş ve dağınık olan küçük işletmelerin hakim olduğu tarım sektöründe gelirlerin kavranması güçlükler doğurur.
— Okuma yazma düzeyinin çok düşük olduğu tarım kesiminde hesap, maliyet ve muhasebe kavramlarının yeterli düzeyde olmaması vergilendirmeyi güçleştirir.

— Tarımı vergileme; sosyal adalet ve vergi adaleti ilkelere ters düşer. Tarım ke- siminde diğer sektörler göre kişi başına gelir düşüktür. Vergileme gelirin bir kısmının devlete aktarılması olduğuna göre, tarım kesiminin vergilendirilmesi esasen düşük ge- liri bir grubun gelirini daha da azaltmak anlamına gelir. Bu ise hem sosyal adalet ilkele- rine hem de vergi adaletine ters düşer. Zira vergilemede amaç herkesi mali gücüne göre vergilemektir.

— Tarım kesiminin vergilendirilmesine karşı olan görüşler bir kaç başlık altında top- lanabilir:

Tarım Kesimini Vergilendirmeye Karşı Olan Görüşler:

1 — TARIM KESİMİNİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR :

Vergide eşitlik prensibi ise, verginin mükelleflerin ödeme güçlerine göre alınması gerektirir.

— Ekonomik Nedenler :

Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi sanayileşme ile mümkün olabilmektedir. Sanayileşme için, tasarruf hacminin artırılması ve artan tasarrufun bu kesime yatırılması gerekmektedir.

Ekonomik gelişme süreci içinde kalkınma, tarımsal kesimden sanayiye kaynak aktarılması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Tarım kesimini vergileme, tasarruf hacminin artırılması yönünde etki yapacaktır. Az gelişmiş ülkelerde düşük gelirlielerde tüketim eğiliminin çok yüksek olması dolayısıyla tasarruf edilen gelir yok gibidir. Dolayısıyla tarım kesiminin vergilenmesi durumunda, mükellefler vergilerini tüketimlerini kıskarak ödeyeceklerinden ekonomide toplam tasarrufların artırılması sonucunu doğuracaktır. Bu şekilde sağlanacak zorunlu tasarruflar yatırımlara yönelecek kaynağı oluşturacaktır.

Tarım kesiminin vergilendirilmesi, kullanılmayan yada eksik kullanılan arazilerin üretime sokulmasına neden olacak, dolayısıyla tarımsal üretimin artırılmasını sağlayacaktır.

2. TARIMI VERGİLEMENİN TARİHSEL EVRİMİ

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde, Osmanlı İmparatorluğundan devralınan vergiler uygulanmış ve bazılarına zam yapılarak devamı sağlanmıştır. İlk Büyük Millet Meclisi'nin 1 No'lu Kanunu hayvanlar (Ağnam) vergisine 4 kat zam yapan kanundur. Daha sonra tarım ürünleri üzerinden alınan 1.2.1925 Tarih ve 552 sayılı Kanunla aşar (öşür) kaldırılmıştır. Aynı kanunla çeşitli ürünlerin piyasa değeri üzerinden %8 vergi alınması kararlaştırılmıştır. 12.2.1924 Tarih ve 410 sayılı kanunla ağnam resmi kaldırılmış; ancak Sayım Kanunu adıyla, koyun, keçi, tiftik, deve ve domuz yeniden vergilendirilmiştir. 3.4.1926 Tarih ve 792 sayılı Veraset ve Intikal Vergisi Kanunu çıkarılarak tarım topraklarının ivazsız el değiştirmesi vergi kapsamına alınmıştır.

Genelde denebilirki 1926 - 1950 yılları arası dönemde, Osmanlı İmparatorluğundan devir alınan vergi mevzuatı tasfiye edilmiştir. Bu dönemde arazi ve hayvanlar vergisinde önemli değişiklikler yapılmış, tarım, tarım ürünü ve çiftçiyi kapsayan yeni yasalar çıkarılmıştır. Bunların en önemlileri Hayvanlar Vergisi Kanunu, Arazi Vergisi Kanunu, Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu'dur.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çağdaş vergiciliğin temelleri 1950'de atılmıştır. Böylece 1950 yılından sonra modern vergi sistemine geçilmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan devam edip gelen kanunlar ile 1926 - 1950 yılları arasında çıkarılan vergi kanunları yürürlükten kaldırılmıştır. 1950 vergi reformunun en önemli özelliklerinden birisi tarımın vergi dışı bırakılmasıdır. Ancak 1960 sonrasında 31.12.1961 Tarih ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1.1.1962 yılında yürürlüğe girince, küçükbaş hayvanlardan alınan vergiler de kaldırılarak tarım gelirleri gelir vergisi kapsamına alınmıştır. Öte yandan tarımsal araziler Emlak Vergisine, Emlak Alım Vergisine ve Gayri Menkul Kıymet Artış Vergisine tabi tutulmuştur. Ancak daha sonra Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi de kaldırılmıştır.

Birinci usulde giftiçler beyan ettikleri hasılatlarından götüru gider emsali (hayvan ve hayvansal ürünlerde % 80, diğler tarımsal ürünlerde % 70) dışında, ayrıca beyanname gösterilmek ve tevsiik edilmek şartıyla aynı vergi, resim ve harçlarla işleme kırası ve işleme ile ilgili borç para faizini de gider olarak indirebilmektedirler.

olmak üzere iki şekilde tespit olunur.

— Gerçek gider usulü,

— Götürü gider emsali,

Götürü Gider ;

Yıllık hasılatları tutarı belli bir tutarın altında olan giftiçler götüru gider usulünde değerlendirilmektedirler.

— Götürü Gider Usulü :

İşleme büyüklüğü ölçüsü tarımsal ürün türlerine göre 24 grupta toplanmıştır. Yıllık satış tutarı ölçüsü ise Gelir Vergisi Kanununun 13. maddesinde düzenlenmiş olup, 1991 yılından geçerli olmak üzere 200 milyon liradır.

İşleme büyüklüğü ölçüsü tarımsal ürün türlerine göre 24 grupta toplanmıştır. Yıllık satış tutarı ölçüsü ise Gelir Vergisi Kanununun 13. maddesinde düzenlenmiş olup, 1991 yılından geçerli olmak üzere 200 milyon liradır.

İşleme büyüklüğü ölçüsü tarımsal ürün türlerine göre 24 grupta toplanmıştır. Yıllık satış tutarı ölçüsü ise Gelir Vergisi Kanununun 13. maddesinde düzenlenmiş olup, 1991 yılından geçerli olmak üzere 200 milyon liradır.

— Küçük Giftiç Muafiyi :

Gelir Vergisi Kanunu giftiçlerin küçük giftiç olup olmadıklarını tesbitte esas olarak "işleme büyüklüğü" ve "yıllık satış tutarı" ölçüleri esasını getirmiş olup, bu koşullardan herhangisi birini taşımayanlar küçük giftiç muafiliğinden yararlanamamaktadır. Ortaklıklar da ise, küçük giftiç muafiliğinin ortakiğinin işleme büyüklüğü ve yıllık satış tutarı ölçülerine göre saptanmaktadır. Ayrıca, yarıcılığın da ortaklık sayılacağı hükme bağlanmıştır.

Gelir Vergisi Kanununun 52. maddesinde tarımsal faaliyette bulunan satışları kazancın tarımsal kazanç olduğu belirtilmiş ve tarımsal faaliyet ise, "Arazide, deniz, göl ve nehirlerde ekim, dikim, bakım, üretme, yerleştirme ve islah yollarıyla veya doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsulününün istihsalının avlanmasını, avcılar ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşıması, satılmasını veya bu mahsulilerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 52. maddesinde tarımsal faaliyette bulunan satışları kazancın tarımsal kazanç olduğu belirtilmiş ve tarımsal faaliyet ise, "Arazide, deniz, göl ve nehirlerde ekim, dikim, bakım, üretme, yerleştirme ve islah yollarıyla veya doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsulünününün istihsalının avlanmasını, avcılar ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşıması, satılmasını veya bu mahsulilerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır.

3 . TARIM KESİMİNİ VERGİLEME REJİMİ

Mevcut vergi hükümleri tarımsal kesimi 3 ayrı grupta dikkate almaktadır. Birinci grupta vergiden muaf giftiçler, ikinci grupta götüru usulde değerlendirilen giftiçler, üçüncü grupta ise gerçek usulde değerlendirilen giftiçler yer almaktadır.

Halten tarım gelirleri 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile değerlendirilmektedir. Yasal çerçevede tarımı vergilendiren hükümler vardır; ama, fiili durumda tarım kesimi, stopaj dışında değerlendirilmektedir.

İkinci usulde ise, çiftçiler hasılatlarının yanısıra hasılatın elde edilmesi için yapıldığı bildirilen ve Gelir Vergisi Kanununun ilgili hükümlerinde sayılan gerçek giderlerini de beyan etmek zorundadırlar. Bu usulde çiftçiler sadece yıllık gelir vergisi beyannamesi vermekte, beyan ettiği hasılatın yine kendisi tarafından bildirilen giderler düşülmek suretiyle kazançları tespit olunmaktadır. Bu çiftçilerin de belge alıp verme ve defter tutma mecburiyetleri bulunmamaktadır.

Satış hasılatlarının tamamı üzerinden tevkif edilmek suretiyle gelir vergisi alınmış olan çiftçiler, yıllık hasılat tutarlarına bakılmaksızın diledikleri takdirde götürü gider usulde vergilendirilmeyi seçebilirler.

— Gerçek Kazanç Usulü :

Yıllık hasılatları tutarı belli limiti aşan çiftçiler gerçek kazanç usulünde (işletme hesabı veya bilanço esaslı) vergilendirilmektedir.

Bu çiftçiler defter tutmakta, hasılatlarının yanısıra Gelir Vergisi Kanununun ilgili hükümlerinde yer alan giderlerini de göstermek ve belgelemek zorundadırlar.

— Tarımsal Kazançlarda Vergi Kesintisi :

Gelir Vergisi Kanununa göre çiftçilerden satın alınan tarımsal ürünlerin alış bedeli üzerinden gelir vergisi stopajı (hayvan ve hayvansal ürünlerde % 2, diğer tarımsal ürünlerde ise % 4 oranında) yapılmaktadır. Vergi Kanunlarında yapılan son düzenlemeye göre ticaret borsalarından geçen tarımsal ürünler için Bakanlar Kuruluna farklı oranlar tespit etme yetkisi verilmiştir. Bu yetki çerçevesinde de vergi kesintisi oranı yarı yarıya düşük tespit edilmiştir.

Ote yandan Vergi Usul Kanununa göre tarımsal ürün bedelleri üzerinden yapılan gelir vergisi tevkifatında "müteselsil sorumluluk" müessesesi getirilmiştir. Daha önceki sadece çiftçilerden satın alınan tarımsal ürünlerde vergi tevkifatı (stopajı) yapılırken müteselsil sorumluluk Müessesesi ile bu tevkifat bazı şartlara bağlı olarak yaygınlaştırılmış, hatta Ticaret Borsaları da devreye sokulmuştur.

4 . TARIM KESİMİ VERGİ GELİRLERİ

Tarım kesiminde sağlanan vergi gelirlerinin sağlıklı istatistikleri bulunmamaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi, tarımsal gelir beyan eden yükümüülerin pek çoğunun diğer gelir unsurlarına da sahip olmasıdır. Bu durumda artan oranlılık dolayısıyla tarıma isabet eden payın hesabı zorlaşmaktadır. İkinci bir neden ise, zarar edenlerin de konsolide hesaplara alınmasının yanıltıcı sonuçlar vermesidir. Bir önemli neden de vergi idaresindeki aşırı yük nedeniyle beyanname bilgilerinden sağlıklı verilerin alınamamasıdır.

Ancak yine de 1980 öncesi ve sonrası döneme ait bazı istatistiksel veriler bulunmaktadır.

şöyledir:

3. Eldeki bilgisayar gıktılanna göre son üç yılın rakamsal değeriendirmeleri de

Tablodan da görüldüğü gibi, özellikle 1980 yılındaki vergi düzenlemeleri doğrultusunda tarım kesiminin vergisi hızlı bir sığrama göstermiştir. Bu dönemle ilişkin bir diğer özellik de her kazanç ve irat şedülünde bir mükellefe isabet eden vergi tutarı bakımından tarım grubunun en altta yer almasıdır. Yani tarım gelirlerine isabet eden ortalama vergi, diğer gelirlere ilişkin vergiyeye nazaran daha düşüktür.

YILI	TOPLAM G.V. (MİLYON TL.)	TARIM KESİMİ G.V. (MİLYON TL.)	ORANI %
1977	19.971	996	5.0
1978	42.003	812	1.9
1979	63.575	1.708	2.7
1980	106.295	8.512	8.0

rekir.

Dolayısıyla bu kesime ait gelir vergisi istatistiklerini iki ayrı tabloda incelemek ge-

2. Tarım gelirlerinin beyan edilen kısmına isabet eden vergileri gösteren istatistikler 1980 öncesi döneme aittir. Ne yazık ki bu istatistiklerin 1980 sonrası döneme ilişkin bilgileri bulunmamaktadır. Ancak, vergi idaresinin otomasyona geçmesi ile birlikte son yıllarda bazı istatistiksel tablolar üretilmektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere; 1980 öncesi dönemde tarımsal gelir beyan eden mükellef sayıları büyük sapmalar göstermektedir. Öyle ki bu sapma 3 kata kadar gik-maktadır. Oysa 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren mükellef sayılarında % 5-6 dolayında dengeli bir seyir izlenmektedir.

YILI	TOPLAM G.V. MÜKELLEF SAYISI	TARIM KAZANCI MÜKELLEF SAYISI	ORANI %
1977	1.102.673	113.823	10.3
1978	1.306.153	72.116	5.5
1979	1.361.947	95.826	7.0
1980	1.679.397	280.998	16.7
1983	1.810.841	180.316	10.0
1988	1.746.500	112.356	6.4
1989	1.784.804	102.891	5.7
1990	1.859.324	98.906	5.3
1991	1.960.817	100.833	5.1
1992	1.919.447	91.323	4.8

1. Konuya öncelikle mükellef sayıları açısından bakılm :

— 1990 döneminde değerlendirme konusu yapılan 1.534.182 adet kâr bildirimli beyannamenin % 4'lük kısmı tarım gelirleri beyanına ilişkindir. Buna karşılık zarar bildirimli beyannamelerin % 1.6'sı da tarım gelirine aittir. Bu beyanlara göre ortalama tarım geliri beyanı 7.3 milyon liradır.

— 1991 döneminde 1.5 milyon dolayında beyannamenin % 3.3'ü tarım geliri beyanına ve % 1.3'ü de tarım zararı beyanına ilişkindir. Bu döneme ilişkin ortalama gelir beyanı 15.5 milyon lira olduğu halde; tarım gelirlerinde bu tutar 10.7 milyon liradır.

— 1992 döneminde ise; kâr ve zarar bildirimli beyannamelerin % 5'i tarım gelirlerine ilişkindir. Ortalama gelir beyanı, bu dönemde 25 milyon lira olduğu halde, tarım gelirlerinde bu tutar 19.6 milyon liraya isabet etmektedir.

4 . Özellikle çiftçilerden satın alınan tarımsal ürünler için yapılan ödemelerden vergi kesintisi (stopaj) esasına geçilmesi ile birlikte bu kesimden sağlanan vergi gelirleri önemli ölçüde stopaja dayanmıştır.

Aşağıdaki tablo bu sonuçları ortaya koymaktadır :

<u>YILLAR</u>	<u>VERGİ KESİNTİSİ TUTARI (MİLYAR TL.)</u>	<u>TARIM STOPAJ TUTARI (MİLYAR TL.)</u>	<u>% ORAN</u>
1987	2.388	177	4.6
1988	4.319	267	4.5
1989	9.583	492	4.0
1990	19.846	892	3.8
1991	37.349	1.578	3.5
1992	69.062	2.573	3.1

V - DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türk tarımının ekonomideki nisbi öneminin milli gelir, yatırım, ihracat gibi açılardan azalması doğrultusunda kamuya aktarılan paydada düşme gözlenmektedir. Ancak bu kesimde gerek piyasaya çıkmadan tüketime yönelik üretim ve gerekse gelir dağılımının dengesiz olması nedeniyle kamuya aktarılan kaynak tutarı istenilen düzeyde olmamaktadır.

Öte yandan tarım kesimini vergilemede ortaya çıkan teknik ve idari güçlükler de bir başka olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde Türk tarımının önemli bir vergi baskısı altında olmadığı ve asgari ücretli gibi kesimlere nazaran yüksek muafiyet sınırları altında bulunduğunu söylemek mümkündür.

TARTIŞMALAR

ERTUĞRUL SAĞ

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü

Sayın konuklar, hepinize saygılarımla sunuyorum.

İki gündür yakından izlemeye çalışıyorum, sempozyumun konusu Tarımsal Yapı, Strateji ve Dönüşüm arayışları. Bu anlamda tarımsal yapıda durum nedir, öncelikle onun tespiti; yani fittil durumun tespiti, daha sonraki aşamada bunun ne tür bir dönüşüm gerektirdiği, yani dönüşümün doğrultusunun ne olmasının gerektirdiğini tespit; yani ne-redeliz, nereye gitmek istiyoruz; bu amacın tespiti; daha sonra da bu amaca ulaşmakta kullanılabilmesi gereken uygun araçların belirlenmesi gerektirdiğini düşünüyorum ve iki gündür bu çerçevede konuşuyorum. Bu anlamda, özellikle benim konum olan Destekleme Politikalarında Tarımsal Yapının dönüşürülmesinde, iyileştirilmesinde nasıl yararlanabiliriz cevabını bulmaya çalışıyorum. Geldiğim noktaya: Şimdi malum, eğer sanayileşmeyi bir gelişmişlik ölçüsü, kalkınmışlık ölçüsü sayarsak, esas itibarıyla hedefimiz, sanayi toplumlarının bugün buldukları noktaya gelebilmektir tarım açısından. O da nedir; gayri safi milli hasıla içinde tarımın payı, bugün AT ortalamasına bakıyoruz yüzde 10'un altında, bizde gelinen noktaya, 1950 — 1960'lerde yüzde 40 — 50'ler düzeyinde olan tarımın payını, 1990'a geldiğimizde yüzde 16'ya kadar düşüğünü görüyoruz. Bu tek başına bir ölçü vermiyor, bunun yanında, tarımdaki nüfusun nereye girmesi gerektirdiği konusu. Yine gelişmiş ülkelere bakıyoruz, örneğin AT ortalamasına bakığımızda kırsal nüfus orada toplam nüfusun yüzde 8'ine tekabül ediyor. Bu, özellikle Topluğa Yunanistan ve İspanya'nın katılmıyacağına bakarsanız, aslında bu oran bu ülkeler dışında birakıldığında Portekiz veya İrlanda dışında birakıldığında çok daha alt seviyelere iniyor. Bizim de tarımdaki nüfusu bir anlamda uzun dönemde sanayi veya hizmet kesimine kaydırmamız gerektiriyor. Bunun da araçlarını tespit etmemiz gerektiriyor.

Toprak ölçüsüne bakıyorum, çünkü işletme büyüklüğü önemli bir ölçü veriyor bizde. AT'nin geçmiş yıllarda yaptığı bir araştırma var, bu özellikle tarla bitkileri yönünden işletme büyüklüklerinin ne olması gerektiği konusunda yapılmış bir araştırma. Şöyle bir sonuç var:

"200 dekarın altındaki işletmeler yok olma mahkum, teknolojik gelişmeye kapalı ve modernize olması mümkün olmayan türden işletmelerdir."

Oysaki bizdeki işletme büyüklüklerine bakığımızda, hane halkına düşen toprak büyüklüğü ortalama 52 dekar, 100 dekarın altındaki toprak sahibi işletmelere bakığımızda bütün işletmelerin yüzde 82'si kadar, 200 dekarın altına gittiğimizde yüzde 90'ın üzerine çıkıyor bu. Dolayısıyla bu anlamda önemli bir sorun var, destekleme politikasından da belli bir anlamda araç olarak yararlanmak gerektiriyor. Diğer kamu işlevleri açısından da aynı şeyi söylemem gerekir. Sadece destekleme politikaları değil, bütün maliye politikaları, para politikaları, devletin ekonomik politikaları bir bütün olarak tarım kesiminde değişim doğrultusu veya değişimin yönü konusunda bir araç olarak kullanılması mümkün, hatta bunu sadece ülkelerle sınırlamak da mümkün değil, özellikle globalleşmeden, küreselleşmeden söz edilen bir dönemde bunu dünya ile entegre olarak düşünmemiz de ayrıca gerektiriyor.

O anlamda bakığımızda, destekleme politikalarında geleneksel olarak kullanılan iki tane araç var ülkemizde. Dünyada da bu böyle. Bunlardan biri, garanti fiyatlar, destek-

leme alımları, taban fiyat uygulaması gibi çeşitli adlarla adlandırılan, esas itibariyle üretilimde elde edilen hasılayı artırmaya dönük araçlar.

Bir diğer araç da, üretim maliyetlerini düşürmeye dönük çeşitli üretim girdilerine yapılan sübvansiyonlar.

Hem bu araçlar tek tek çeşitli sonuçlar doğuruyor, hem de bu araçların tek tek uygulanış biçimleri çeşitli sonuçlar doğuruyor. Bu anlamda, örneğin ülkemiz gibi tarım tekniğinin geri olduğu bir ülkede eğer tarım tekniğini iyileştirmek, tarımın etkinliğini artırmak istiyorsanız, taban fiyat uygulaması çok etkili bir araç olamıyor. Bu anlamda girdilere yapılan destekler tarımın etkinliğinin artırılması açısından daha etkili sonuçlar doğuruyor. Bu politikayı özellikle bölgesel, ürünsel bazda sınırlandırdığımızda globalikten spesifik uygulamalara dönüştürdüğümüzde daha net sonuçlar elde etmemizi sağlıyor.

Öbür taraftan, taban fiyat uygulamaları gelir dağılımı üzerinde özellikle olumsuz etkiler doğuran bir araç ve tarım tekniğinin iyileştirilmesinde önemli bir katkısı maalesef olmuyor, olamıyor; tam tersine hem tarımın kendi içerisindeki gelir dağılımını bozuyor, hem de toplumun çeşitli kesimleri arasındaki gelir dağılımını bozuyor. Şimdi Türkiye’de yıllardan beri uygulanan hububat destekleme alımları var. Türkiye gibi üretilen hububatın pazara çıkan bölümünün düşük olduğu ülkelerde, örneğin bizde buğdayda bu yüzde 50 civarında, yani 20 milyon ton buğday üretirsiniz, bunun 10 milyon tonu pazara çıkar, dolayısıyla destekleme uygulamalarından bu pazara çıkan üretim yararlanır, onun dışında ailelerin öz tüketim için kullandığı miktarlar, pazara getirmediği miktarlar taban fiyat uygulamasından yararlanamaz. Özellikle öz tüketim için üretim yapan işletmelerin, küçük işletmeler olduğu düşünülürse, taban fiyat uygulamasının tarımda esasen bozuk olan gelir dağılımını daha da bozduğu gibi bir sonuca varmak mümkün. Bunun aslında tüketiciler açısından da benzer sonuçları var. Tüketici açısından şöyle bir sonuç doğuruyor: Sonuç olarak bu fiyatlara yansıyor, pazar fiyatlarına yansıyor destekleme uygulamaları. Pazarda bu mali kullanan tüketiciler açısından olaya baktığımızda şöyle bir sonuçla karşılaşırız. Özellikle dar gelirli üreticilerin tüketim kalıpları içinde tarımsal maddeler ağırlık taşıyor. Dolayısıyla bu destekleme fiyatları düşük gelirli tüketiciler açısından daha negatif sonuçlar doğuruyor. Öbür taraftan, biz eğer soruna, gelir dağılımındaki adalet veya denge açısından değil de sermaye birikimi açısından baktığımızda, örneğin şöyle bir sonuç doğuruyor, destekleme politikaları. Siz tarımsal desteklemelerle sonuç olarak bir kesime gelir aktarıyorsunuz, gelir aktardığınız kesim esas itibariyle milli gelirden düşük pay alan, kişi başına gelirin düşük olduğu bir kitle. İktisatta biliyoruz ki, düşük gelirlielerin tasarruf eğilimi son derece düşük, buna karşılık tüketim eğilimleri yüksektir. Dolayısıyla marjinal tasarruf eğilimi düşük bir kitleye aktarılan bu gelir, sonuç itibariyle tüketime dönüşüyor. Böylece toplumdaki tasarruf oranı düşüyor, yatırıma aktarılacak kaynaklar azalıyor ve sonuçta sermaye birikimi açısından da olumsuz bir sonuç doğuyor.

Biz, eğer bir dönüşümden söz ediyorsak, öncelikle dönüşümün doğrultusunun mutlak anlamda belirlenmesi gerekiyor. Daha sonra bu belirlemeye bağlı olarak bunu sağlayacak araçları diğer sonuçlarıyla beraber bir bütün olarak değerlendirip uygun araçları kullanmamız gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Hepinizi saygıyla selamlarım; yalnız bu 10 dakika içinde çok geniş bir alan içinde neler söylenebilir, onu da pek bilemiyorum. Bir de söylenecek şeylerin daha önce hiç söylenmemiş olması da gerekiyor. O bakımdan ben, tarımsal yapı ya da Türkiye'nin tarımsal yapısı derken, ihmal edilen bir yapı ögesinden bahsetmek istiyorum. O da Türkiye'nin tarımsal ekolojik yapısı.

Dünya konuşmalarında da söylendi ve çok basitleştirilerek indirgenen şeyler var, sanki destekleme politikaları iyi olursa tarımdaki nüfus azaltılırsa, değişik önlemler yerine getirilirse Türkiye tarımı bir denbire çok büyük sığamalarla gireceği gibi bir hava ortaya çıktı. Tabii daha çok bu, tarımın dışında olup, daha çok iktisadi açıdan olaylara bakılan yönünden böyle görünüyor. Aslında tarım bir enerji dönüşümü kendisi içinde, çünkü tek bir kaynak var güneş enerjisi, o da maksimum olarak bir cm² ye 2 küçük kalori dakika-da gelen bir enerjidir. Bunu havanın karbondioksitli, suyun hidrojen ve oksijenli, toprak-tan da alacağımız bitki besin elementleriyle karbondioksitli, yağlara dönüşür bitkiler. Bunun sonucunda da Türkiye'de önemli iki kaynağı var tarımın; birisi güneş enerjisi, o yünden pek sıkıntımız yok; öbürü de bu bitkilerin tutunacağı toprak kaynağıdır.

Toprak kaynağı yönünden sıkıntımız büyük. Ne yaparsak yapalım şu anda aşırı derecede işlenmekte olan, ki bazı kısımlarının hiç işlenmemesi gereken 28 milyon hektar bir alan işliyoruz. Bunun içerisinde 5 milyon hektar birinci sınıf arazi var, 5,5 — 6 milyon hektar kadar da ikinci sınıf arazi var.

Sayın Girgin'in de belirttiği gibi, işte bu alanlar, düz ve düze yakın alanlar Türkiye'nin sulanabilir alanlarıdır, onlar da 10 — 12 milyon hektar kadar. Bunun içerisinde ekonominik olarak sulanabilir alan da 8,5 milyon hektardır. Şu anda 4 milyon hektarı suluyoruz.

Uzun gelişmeler sonucunda ne yaparsanız yapın bütün tarımınızı bu 8,5 — 10 milyon hektar sulanabilir asit etmek durumundasınız. Zaten çok yerlerde 28 milyonun yakası 3 — 4, bazı kısımlara göre 5 milyon hektarın zaten hiç işlenmemesi lazımdır. Türkiye'deki siddetli ve çok siddetli erozyon bu tarıma açılmış, işlenir tarıma açılmış, traktörün gikabileceği her yere pulluk sokulması sonucunda ortaya gikan büyük erozyon belli bir zaman sonra o toprakların artık işlenemez hale gelmesine sebep olacak ve dolayısıyla bizim tarımımız düze yakın ovalarda sulanan alanlarla sınırlı kalacaktır.

Bunun yanında bir de yağışa bağımlılık yapısı var tarımımızın. Kıyı şerhinde 600 — 800mm olan yağışlar, iç Anadolu'da bir çanak durumundaki iç kısımlarında 350 — 500mm arasındadır. Yağışa bağımlılık da demin söylediğim gibi, sulanabilir alanlara tarımı yönlendirmemizi zorunlu kılmaktadır; çünkü 350 — 400mm'lik yağışta nadisli tarımla Türkiye'de ortalamaya bugday verimi 200 kg/m² üzerine bir türlü gikamaz, orada da kalacak demektir. Biz, sulanan alanlardan 600 — 800 kg tahıl üretimini hedeflediğimiz muddetçe.

Bu çerçevede kamu işlevlerini ve tarımsal altyapıyı da göz önüne alırsak ve aynı zamanda desteklemeyi de göz önüne alırsak kamununun tarıma yapabileceği en büyük destek sulama suyunu getirmek olmaktadır ve kamu işlevi olarak da yapabileceği en iyi bir hektar bir alanı sulamaktır ve bundan sonra da, şu anda 4 milyon hektarı suluyoruz, sulamaya açmak oluyor bu 6 milyon hektar alanı.

Burada bunu destek olarak da tanımladım ve kanıma göre haksız bir destekdir; çünkü, kimin arazisini sularsanız doğrudan doğruya ona götürüyorsunuz, tarımın tümüne, kuru alanları dışında bırakarak bir kaynak transferi yapmış oluyorsunuz ve bu da geçen seneki rakamlara göre bölgeden bölgeye değişmek üzere yaklaşık 5 milyon TL/Hektar cinsinden DSİ'nin yatırımları olarak bir kaynak transferi yapılıyor sulama sistemini götürerek. Tabii bu, o arazinin rantının artmasına da sebep oluyor. O yönden de bazı kaynak transferi olmuş oluyor.

Bunda kamu işlevi olarak yapılacak şey, mutlak surette sulama yatırımlarında üreticinin katkısını sağlamak ve mümkünse sulama kanallarının geri dönüşünü sağlayacak önlemleri almak olmalıdır. Çünkü, DSİ de, kamu da tıkanmış durumda. DSİ'nin yıllık yatırım bütçesinin yüzde 28'i bakım onarım masraflarına gitmekte. Yeni sulama alanlarını açmakta zorlanmaktadır.

Sayın Girgin'in konu ettiği, bunu tamamlayıcı faaliyetler olarak tarla içi geliştirme hizmetleri dediğimiz hizmetler var, ki onların başında da drenaj ve tesfiye gelmekte. Bunların yine bir kamu hizmeti olarak yerine getirilmesi gerekiyor sulamaya açılan alanlarda. Arazi toplulaştırması yine öyle. Fakat, bunların yapılabilmesi için de önce kamu düzeyinde bir niyetin olması lazım, yani yeteri kadar hızla yapılıyor mu bu işlevler, yerine getiriliyor mu meselesinin kökeninde de o var. Tarım Bakanlığı düzeyinde önce tarım yapısının değişmesi, dönüştürülmesi, dönüşümün sağlanması ve daha iyiye gitmesi için her şeyden önce kamuda da bir niyetin olması gerekli. Onu da sağlamak bilemiyorum nasıl mümkün olur.

Desteklemeyi kimse keyfinden yapmıyor, bunu bilmekte yarar var. Desteklemenin temel nedenlerinden biri, tarım kesiminde bu kadar fazla nüfusun bulunması nedeniyle bir oy deposu olması; ikincisi sosyal tedirginlikleri belki biraz azaltırız düşüncesi. Dün sayın iktisatçılar çok ilginç olarak söylediler, bu destekleme sanayicilerin yararına yapılmaktadır, yani sanayie bir kaynak aktarımı; çünkü sanayi ürünlerine bu destekleme yoluyla kırsal kesim pazar oluşturuyor, onlara bir kaynak aktarımıdır dediler; o bakımdan tarımcılar olarak derim ki, destekleme konusunda çok mütevazı olmamalıyız, bunlar zaten verilmesi gereken şeyler.

Bir diğer önemli nedeni de, son 70 yılda dünya düzeyinde tarımsal ürünlerin reel fiyatları artmamıştır, aşağı inmiştir. Bu desteklemede tüketicinin de yararı vardır, kamunun genel olarak yararı vardır derim.

Cengiz SEZER

Bağ - Kur Temsilcisi

Sayın Eraktan'ın sunduğu tebliğin tartışma bölümünü değerlendirmek üzere konuşmaya başlarken, öncelikle tebliğde sunulan birkaç cümleyle konuya girmek istiyorum.

"Sosyal güvenlik olayı önceliklê sanayi işçilerine, arkasından tarım işçilerine ve arkasından da tarımda çalışanlara ve onların aile bireylerine sunulmuştur." Bu, dünya üzerinde bu şekilde bir sıralamayı takip etmiştir, Türkiye'de de bu böyle olmuştur.

Tabii hal böyle olunca, sunulan sosyal güvenlik imkânları bu sıralamayla öncelikler sırasında yer alınca, sunulan sosyal güvenliğin sunulduğu kalitenin, sunulduğu biçimin de öncelikler sıralaması aynı kendi haliyle ortaya çıkmıştır; yani tarım kesimine en az, en sağlıksız ve en yetersiz sosyal güvenlik sunulmuştur.

Sayın Eraktan'ın ifadesine katılıyorum, görünürde hiçbir kesim sosyal güvenlik semsiyesi altında değildir, herkes sosyal güvenlik semsiyesi altına alınmıştır. Gerçek işveren işveren olsun, gerek memur olsun, gerek çiftçi olsun, gerekse yardıma muhtaç olanlar. Bunlar kalite devletten imkân, sosyal güvenlik hizmeti almaktadırlar.

Bunlardan kamu kuruluşlarının bünyesinde çalışan tarım işçileriyle özel sektörde çalışan tarım işçilerinin sosyal güvenlikleri 506 ve 2925 sayılı sosyal güvenlik yasalarıyla düzenlenmiştir, eksikliğiyle fazlasıyla. Diğer iki bölüm kendi nam ve hesabına çalışanlarla bunların aile bireylerinin sosyal güvenlikleri ise 2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu çerçevesinde düzenleme altına alınmıştır.

Tarım kesiminde sosyal güvenlik semsiyesi altına alınıp görünen bu kesime kimler giriyor; birincisi, 22 yaşını doldurmuş erkekler sosyal güvenlik kapsamında 2926 sayılı Kanun kapsamında sosyal güvenlik altındadırlar. 22 yaşını doldurmuş aile reisleri kadınlara, bunların aile reisi olması önemli. 50 yaşını doldurmuş kadınlara 55 yaşını doldurmuş erkeklerin kanun kapsamına girmesi isteklerine bırakılmıştır. Ote yandan tarımda çalışan ailelerin yanı sıra ücretsiz çalışan kişiler de 18 yaşını doldurmuş olmak ve istekte bulunmak kaydıyla kanun kapsamında hizmet alabilmektedirler. Bu sayılanların, 2926 sayılı Kanun kapsamları için öncelikle başka kanun kapsamında herhangi bir sosyal güvenlik imkânından faydalanmış olmamaları gerekmektedir. Aksi takdirde, başka kanun kapsamına girmişlerse, 2926 sayılı Kanun kapsamında bulunmalarına gerek yoktur.

Konu her ne kadar tarım haftası ise, ve bundan dolayı benim özellikle 2926 sayılı Kanun kapsamında çiftçilere yönelik bir bilgi arz etmem gerekiyorsa da parantez içi bir bilgi sunma ihtiyacı duyuyorum. Neden tarım kesiminde sosyal güvenlik ağı bu kadar zayıftır, neden bir garplik vardır da hiç kimse tarım sigortası kanunu kapsamında sigortalı olmak istemez?

Bu insanlar acaba başka sosyal güvenlik kanunları kapsamına girerek istiyorlar mı? İstiyorlar, pek çok insan hiç sosyal güvenlik olayını istemiyor. Ashında bu, sayın tebliğ sunucusunun da belirttiği gibi, Türkiye'de sosyal güvenlik olayının algılanma olayının noksanlığından kaynaklanmaktadır. Ben eminim, pek çok Emekli Sandığı kesiminde prim ödemek istemeyenlerdir. Yani algılanmada sıralamada, önceliklerde yer almadığı bölümün sonlara düşmesinden kaynaklanan bir sikişinti var. Dolayısıyla 2926 sayılı de 1479 sayılı Kanun kapsamında da biz tarım kesimini sigortalayacak olsak yine çok farklı bir sonuçta çıkacağızını sanıyorum sonuçun, tabii bir miktar oynayacaktır.

Emekli Sandığı Maliye Bakanlığında, SSK ve Bağkur Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında bağlıdır. Bu üç sosyal güvenlik kuruluşunun norm ve standartlarında her men her men herkesin çok iyi bildiği büyük önemli farklılıklar vardır. Şu anda belki zaman içerisinde daha da devam edecek bir konu var; tek çatı altında bu sosyal güvenlik kuruluşları toplansa problem çözülür mü? Tek çatıya bakmadan önce SSK ve Bağkur'un aynı bakanlık bünyesinde olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. Eğer problem tek çatı altında bulunmaktan yoksun olmaktan kaynaklanıyorsa, o zaman en azından şunu söylemek mümkün; SSK ve Bağkur'un aynı norm ve standartlarda olması lazım. Sene-lerdir gelen çalışmalar neticesinde her men her men hiçbir noktada norm standart birliği- nin sağlanabildiğini söylemek mümkün değil.

Bağkur 1479 sayılı yasanını yürütmekle görevlendirilmiştir. Daha sonra 2926 sayılı Kanunun çıkarılmasıyla bu kanunun uygulanması Bağkur'a verilmiştir. Tek çatıdan kaynaklanan aynı bakanlık bünyesindeki SSK ve Bağkur'un kendi aralarındaki bünyesel farklılıklarından dolayı norm standart farklılığının ötesinde bir de Bağkur'da iki kanunun uygulamasında norm standart farklılığı vardır. Demekki çözüm tek çatı altında bir araya gelmekten öte, norm ve standart birliğini ne şekilde olursa olsun sağlamanın gayretine bakmaktır. Bu da nedir; sosyal güvenlik olayı külfet — nimet ilkesine dayanır, yani nimet ve külfet bir arada değerlendirilir ve paralel artar veya eksilir. Külfette bir eşitliği sağlamadan nimette bir eşitliği sağlamak gibi bir beklenti normalde kamuoyunda hemen talep bulmaktadır. Ama, bunun arkasından şuna cevap vermek lazım. Daha fazla prim ödeyen insanlarla daha az prim ödeyen insanların nasıl nimette birlikteliğini sağlayacaksınız? Tabii bu külfetin de birden diğer yüksek prim ödeme ve kesenek ödeme durumlarına benzer birması da mümkün olmayacaktır, ama zaman içinde bunun yapılabilmesi lazım. Aksi taktirde bu da değişik başka bir sosyal problemi çıkarır; çünkü, değişik oranlarda yüksek primler ödeyen insanların, düşük oranda prim ödeyen veya zamanında ödeyip, zamanında ödemeyen insanlarla aynı şekilde emekli maaşı veya sosyal imkanlardan faydalananın da sıkıntıları daha değişiktir. Bundan dolayı bu parantez açarak arz etmek istediğim hususu da bilgilerinize sunmakta fayda gördüm.

Elimde 10 sayfaya yakın bu üç sosyal güvenlik kuruluşunun norm ve standart birliklerinin ne kadar uzağında olduklarını gösteren liste var. Bu konuyla ilgili bunları sizlere okuyup vaktinizi almak istemiyorum; ancak, ana başlıklarla bir iki tanesini belirtmekte fayda var. Konunun ne kadar uzağında olduğunun, norm ve standart birliğine hiçbir şekilde vaktinde dikkat edilmeden, ilgi duyulmadan yaklaşıldığının bir göstergesi, en azından 1479 sayılı Kanun ve 2926 sayılı kanunu uygulayan Bağkur bünyesindeki iki kanunu özellikle söyleyeyim. SSK ve Emekli Sandığına girecek olursak konu çok uzayacak; aslında, ben norm ve standart birliğinin olmadığı yerlerin listesini değil de; norm ve standart birliğinin olduğu yerlerin listesini getirseydim daha kısa bilgi arz etmiş olabilirdim.

Sigortalılık başlangıç yaşlarında farklılık vardır. Sigortalılığa başlangıç bir yerde 18, bir yerde 22 veya daha değişik özel durumlar da arz ediyor.

Sigorta primi ve aylık ödemelerinde farklılıklar var. Basamak ve gösterge prim esas tutarlarında farklılık vardır, prim oranında farklılık vardır. Bunların prim oranlarına yapılan katkılarda farklılık vardır. Bir kısmında devlet katkısı vardır, bir kısmında işveren katkısı vardır. Bağkur'da ise 1479 da dahil olmak üzere, 2926 da dahil olmak üzere hiçbir şekilde katkı yoktur. İnsanlar sigortaları ne ödüyorsa onun karşılığını hak edebilmekte, yani bu, gelişmiş Avrupa ülkelerinin hiçbirinde olan bir yöntem değildir. Hepsinde devlet katkısı vardır, devlet bir şekilde bunlara bir finansman sağlamaktadır. Türkiye'de bu yoktur.

Basamak ve derece yükselmelerinde de önemli farklılıklar vardır. Basamak, primlerin ödeme zamanlarında farklılık vardır. Daha önce tarım sigortalıları altı ayda bir prim ödeme imkanına sahipken, bu yeni bir düzenlemeyle üç aya indirilmiştir, diğerlerinde aylık ödemeleri söz konusudur. Ödenmeyen primlere uygulanan gecikme zamlarında bir farklılık vardır. Tarımda görünürde gerçi bir gecikme zammı yoktur; ancak tarım sigortalılarının primlerini ödedikleri tarihteki primler üzerinden ödemelerinden kaynaklanan zımmi bir zam olayı vardır, haliyle bu da onların ödeme kabiliyetlerini azaltmaktadır. Bir şekilde de geç ödenmiş primlerin haliyle cezası olacağı da doğaldır.

Kısa ve uzun vadeli sigorta kollarında önemli farklılıklar vardır. Tarım sigortasında en önemli farklılıklardan biri de sağlık sigortasının olmamasıdır. Bu sağlık sigortasının olması acaba problemi gözecek midir sorusunun da tebliğ sunucusu sortu, ben de aynı soruyu soruyorum ve cevabının çok fazla olumlu olabileceğini zannetmiyorum; çünkü, 1479 sayılı Kanunun gittiği tarihten sonra 1986 yılında sağlık sigortasına geçilmiş ve o günden bu yana 1479 sayılı kanunda sigortalı olanların sayısında öyle gözle görülür bir artış ve prim ödeme kabiliyetlerinde dikkate değer bir artış söz konusu olmamıştır. Tam aksine, sağlık ödemelerinde ihtiyaç duyan 1479 sayılı Kanuna tabi sigortalılarımız anında primlerini ödemekte ve daha önceden miktarını bildikleri sağlık harcamalarını yaptır- dıktan sonra bunları bizden talep etmekteyiz.

Dolayısıyla, bizim, tarım kesiminde sağlık hizmetini 1479' da olduğu gibi pek çok noktadan sigortalıları kavramadan vermeye başlamamız zaten dizleri üstünde ayağa kalkmaya uğraşan kurumun hiçbir şekilde dizleri üstünde duramaz hale getirecektir. Bu sebeple özellikle tarımda sağlık sigortası uygulamasının 1479' da yapıldığı hatayla bir an önce gündeme getirilmesini yanlıştığını ifade etmek istiyorum. Çünkü, biz daha tarım kesiminde sigortalıları kavramaya imkanımız olmamıştır. Bunun bir diğer boyutu Sa- yın Saygılıoğlu'nun sunduğu gibi vergi toplama alanında da karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple stopaj yöntemiye gidilmişti; çünkü insanları kavrayamıyordunuz, insanlar dağılırdı, bayırlarda bir yerlerde, bunlara ulaşmak kolay olmuyor, bu zorluktan dolayı da alıcılara yüklenen bir mükellefiyette stopaj olayı gündeme getirilmiştir. Yani, Bu ola- yı, vergi olayı, 60 — 65 bin personelle toplanmakta zorlanan Maliye Bakanlığı, seneler- ce bu görevinde uzmanlaşmış kadrolara sahipeken bunu teminde zorluk çekerken, biraz önce rakamın %5'ini oluşturunyor dendi, bunun bir kısmı beyanname, bir kısmı da sto- pajdır. Bizim aynı kesime 5 bin, ki bu 5 binin büyük kısmı sabit idari kadrolardadır, il- lerdekiyle ve Ankara'dakiyle birlikte 5 bin kadroyla ulaşip yakalayabilmemiz mümkün değildir.

Dolayısıyla, bundan dolayı bizim şu anda gündeme getirdiğimiz kararname imza- lamı yürürlüğe girmiştir, ancak daha sonra sigortalılarımızın bilinçlendirilmesi ve değış- ik çalışmaların yapılması için daha kabul görür hale gelmesi için uygulamaları 1 Nisan 1994'e kadar ertelenmiş bir stopaj olayımız gündeme gelmiştir. Bu, aynı vergide ol- duğu gibi diğer sigortalardan mal alan alıcıların bu alımı sırasında diğer sigortalı primlerine yönelik stopaj yapacaklardır. Bunlar onların sigorta primlerine mahsup edilecektir. Bu, sigorta primlerine kesilen primin takibini yapan sigortalıların belge dışı satışlarını kayıt- içine geçmeye yol açacaktır. Bu yüzden bir vergi artışı olacak ve aynı zamanda da si- gortalılarımızın il müdürlüklerine gelip prim yatırmaktan kaynaklanan zorluklarını bir yerde giderecektir. Bunun daha fazla kabul görebilmesi için, vergi stopaj oranları bu Hükümetin Birinci Koalisyon Protokolünde kaldırılacağına ilişkin hüküm vardır, yani zi- rai stopajın kaldırılacağına göre hareket edilerek stopajın en azından kaldırılmaya- cak olsa bile bir kısmı yüzde 1 veya 2'lik oranı ziraai veya hayvansal ürünlere göre değı- ştirilebilir. Çiftçiden sigorta primine mahsuben ödenir halde bir düzlenmeye yapılacak olursa hem böylece çiftçilerin üzerindeki yük değışmeyecektir, hem bu yükün değış- memesinden dolayı bizim tahsisde, ulaşımında zorluk ve değışik şekillerde kabul görme- meden kaynaklanan zorluklarımızı aşmamız ve sigortalılarımızı kavrayabilmemiz imkan- dahiline gelecektir.

Sağlık sigortası olayının gündeme gelmesinden sonra şu anda 1479 sayılı Kanun kapsamında iki milyon doksan dört bin tane aktif sigortalımız var. Bu iki milyon doksan dört bin aktif sigortalının yaklaşık 500 bin kişisi hiç prim ödememiş, bu prim ödemeyen insanların ödemedikleri prim tutarı 18 trilyon, bugün Bağkur'a kaydolmuş ve bir daha uğramamış insanlardan prim alacağı var, bu nasıl alınacak. Bu aynı zamanda tarım için önerdiğimiz yöntem, 1479'a da değişik şekilde adapte edilebilir, onlar bir şekilde KDV beyannameleri suretiyle ödetilir hale getirilirse onlardan da bu oran büyük bir şekilde tahsil edilebilir.

776 bin tane aktif sigortalımız var tarım kesiminde. Bizim hesaplamalarımıza göre 4 milyon kişinin en azından şu tarih itibariyle tarım sigortalısı olması lazım; 776.000 sigortalının 519 bin kişisi hiç prim ödememiş, 25 kuruş dahi prim ödemeyen insanların olduğu bir topluluğa biz pat diye sağlık hizmetini verecek olursak yine bunların büyük bir kısmı ödemeyecektir, ama sağlıkla ilgili bir problem olduğunda mevcut prim borçlarını ödeyecekler ve sağlık hizmeti alacaklardır. Dolayısıyla, bizim, sağlık hizmeti olayını çok iyi bir zamanlamayla gündeme getirmemiz şart.

İkincisi, vergi benzeri bir stopaj uygulamasını 1 Nisandan itibaren yürürlüğe koyacağımız için bunun anlatılması, kabul görür hale getirilmesi şart. Onun dışında da bütün vergi olayında olsun, prim olayında olsun bu olayların, toplumsal bilincin yükseltilmesi, insanların pek çok şeyin öncesinde sosyal güvenlik ve sağlık olaylarına olduğu veya olmadığı gibi önem verir hale getirilmesi şarttır. Aksi taktirde zorlamayla rızası olmadan insanları sigortalı yapmak, daha sonra da bunlardan prim alacağız diye uğraşmak çözüm değildir.

Saygılar sunarım.

Değerli izleyiciler, ben de Sayın Nevzat Saygılıoğlu'nun güzel bildirisine değişik bir açıdan katkıda bulunmak istiyorum.

Sayın Başkanın da ifade ettiği gibi, tarımsal verileme olayı çok tartışılan bir olay, üzerinde çok şeyler yazılmış, çok değişik, ekzantrik diyebileceğimiz fikirler ortaya çıkmış. Neden bu kadar tartışılmış; bunun bir takım nedenleri var. Ben, son konuşmacı olarak sabrınızı fazla tüketmek için bazı sorular sorarak bunların cevaplarını ana başlıklarla vermeye çalışacağım.

Neden verilendirme, neden tarımda vergi alınmaktadır? Acaba tarımsal verileme, kendisinden beklenen şeyleri gerçekleştirilebilmede midir? Gerçekleştirilmiyorsa neyer yapmak gerekir; bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Neden tarımdan vergi alınıyor, ya da tarımdan vergi alınmasından neyer bekleniyor? Buna cevap vermeden önce, neden vergi alınmaktadır, bu soruya genelde cevap aramak lazım. Bunun nedenlerini birkaç grupta toplamak mümkün. Mali nedenleri var, temel gerekçe, kamu harcamalarını karşılamak üzere finansman kaynağı oluşturulması. 1929'lardan sonra bu gerekçeğe başka gerekçeler eklendi.

Mali nedene baktarsak, Türkiye'nin mali ve ekonomik manzarasına göz atarsak şöyle bir tablo çıkıyor. 1994 bütçesinin rakamıyla değerlendirirsek, önerilen harcama yetkisi 819 trilyon liradır. Bunun %60'ına yakını personel harcamasıyla fazl ödemenleri oluşturulmaktadır. %10,5 gibi bir miktar yatırım harcamalarına ayrılmıştır. Konsolide bütçe harcamaları giderek artmaktadır, gayri safi milli hasılanın %38,3'üne ulaşmıştır.

Diş devlet borcu 60 milyar doları aşmıştır, iç devlet borçları da 300 trilyon lirayı aşma noktasındadır. Gelirler giderleri karşılayamamaktadır. Vergi gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı %57'lere kadar düşmüştür, bütçe açığı 192 trilyon liranın üzerindedir. Eğer geçen yılın rakamları, gerçekleştirme oranları dikkate alınırsa, bu açığın 400 trilyon gibi korkunç rakamlara ulaşması beklenmektedir.

Enflasyon yüzde 70'lerin üzerinde seyretmekte. Böyle bir manzarayla karşı karşıya bulunuyoruz. Ne yapmak gerekir? Bu açıkları kapatabilmek için sağlıklı gelir kaynağı bulmak gerekliyorsa vergi gelirlerine başvurmamak gerekliyor. Bu vergileri de birilerinin ödemesi gerekiyor, bir kesimden almak gerekiyor veyahut da belirli kesimlerden belirli kriterler göz önünde bulundurularak almamız gerekiyor; aksi halde emisyon, borçlanma gibi çok zararları olan enflasyonist etkileri doğuran diğer yollara başvurmamak gerekli-

Tarım kesiminden ne bekleniyor bu çerçevede? Tarım kesiminde de ödeme gücünü tam kavrayarak vergi gelirlerini olabildiğince artırmak gerekiyor, bu beklentili var ve bir de bunun yanında otokontrol mekanizmasını, beğçe düzenini kurarak hem sektör içinde, hem de bu otokontrol mekanizması dolayısıyla diğer sektörlerde vergi kaybını önlemek gerekiyor.

Ekonomik işlevi açısından bakıldığında da ne beklenebilir vergiden; ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunmak, bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak, ihracatın gelişmesine katkıda bulunma, ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyon olayıyla mücadelede yardımcı olması bekleniyor, istihdamın artırılması için katkıda bulunması bekleniyor.

Bu konuda tarımdan ne beklenebilir acaba, ekonomik işlevi açısından bakıldığında; optimum tasarruf hacmine ulaşılması beklenebiliyor, ekonomik dengenin sağlanması beklenebiliyor, tarımsal yapının etkinleştirilmesi beklenebiliyor; üretim boşluklarının giderilmesi ve verimliliğin artırılması, çiftçilerin örgütlenmeye sevk edilmesi; Adil bir gelir dağılımının sağlanması.

Tarım açısından olaya baktığımızda, tarımda da gelir ve servet dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesinde verginin yardımcı olması bekleniyor, sektörler arasında ve sektör içindeki gelir ve servet dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi bekleniyor.

Politik ve teknik işlevler de var. AT ile uyum sağlama çabaları ve genelde vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, belge düzeninin geliştirilmesi gibi.

Şu soruya cevap vermek lazım. Tarımda vergileme acaba bu beklentileri ne derece karşılayabilmektedir? Mali işlev açısından bakıldığında tarımda vergi potansiyelinin ya da vergi yükünün hesaplanması birtakım güçlükler arz ediyor; çünkü, vergi benzeri birtakım önlemler var, iç ticaret hadleri var, döviz kurları var, gümrük tarifeleri var. Bunun dışında vergi toplamının bir takım güçlükleri var. Tarımın vergilendirilmesinin yapsal birtakım zorlukları var, ülke gerçeklerinden ileri gelen zorluklar var.

Tapulamanın yetersizliği, eğitimin yetersizliği, kiracılık - ortaklık ilişkileri, parçalanma olayı gibi. Ancak, yapılan araştırmalardan ve Sayın Saygılıoğlu'nun da verdiği rakamlardan da görüldüğü gibi, bu vergi yükünü ölçmek ne kadar zor da olsa veyahut da vergiyi toplamının güçlükleri de dikkate alınırsa alınsın, tarımın milli gelirdeki payıyla orantılı olarak yeterince vergilendirilmediği bir gerçek olarak karşımıza çıkıyor.

Ekonomik işlev açısından bakıldığında biraz önce söylediğimiz hususları ne derece gerçekleştirebiliyor? Küçük çiftçi muafiyeti uygulamasının gelir toplanmasında etkinliğini ifade etti Sayın Saygılıoğlu, katılıyorum, gerçekten son bir iki yıldaki artışını bir yerde ona borçluyuz; ancak, işletmecilik açısından birtakım sıkıntılar yaratıyor, işletmenin büyütülmesinde, hayvan sayısının artırılmasında birtakım sınırlamalar getiriyor. Tarımsal makine kullanımında birtakım sınırlamalar getiriyor, işletmelerin parçalanmasına yol açabiliyor, fiktif parçalamalara yol açabiliyor.

Götürü gider uygulamasının yoğun tarıma geçişte birtakım sıkıntılar yarattığını görüyoruz. Kaynakta kesintinin de pazar ekonomisine geçişte birtakım sıkıntılar yarattığını görüyoruz. Birtakım fiktif satışlara yol açtığını görebiliyoruz.

Sosyal işlevi açısından baktığımızda yine tarım sektörü açısından değerlendirdiğimizde, sektörler arasında gelir dağılımında ya da vergi adaletinde bir adaletsizlik, dengesizlik görüldüğü gibi, sektör içinde de bu adaletsizlikleri görüyoruz. Vergi stopajının küçük çiftçi muafiyetini fiilen ortadan kaldırdığını görüyoruz. Evet verginin etkinliği bakımından yararları var, ama bir de bu gerçek var. Vergisel ayrıcalıkların küçük çiftçiden ziyade, orta ve büyük çiftçiye daha fazla yararlı olduğunu görüyoruz.

Gelir ve servet dağılımındaki dengesizlikleri de çok fazla etkilemediğini, olumlu katkılarda bulunmadığını saptıyoruz.

Teknik açıdan bakıldığında da, İzmir gibi gelişmiş bir yörede yapılan araştırmanın sonuçlarından da yararlanarak şu vurgulamaları yapabiliriz. Belge düzeni kurulmamıştır, tutulması gereken defterler büyük ölçüde tutulmamaktadır. Ekim sayım beyanı genellikle verilmemektedir, belgesiz satışlar yaygın bir şekilde devam etmektedir, vergi denetimi hemen hemen yok derecesindedir, maliye - mükellef diyalogu da yeterince kurulmamıştır.

İşletmelere arzulan modern işletmecilik ve muhasabe nosyonunu da yeterince

sokulamamıştır.

Ne yapamak gerekiyor; tarımda vergilemeye ilişkin sorunları Türk vergi sisteminin genel sorunlarından soyutlamak mümkün değil. Doğru da değil. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi denilen vergilendirilmeyen bir ekonomi vardır ve milli gelirin %40'ına ulaşmaktadır. Türk vergi sisteminde çok yaygın bir götürlü usul söz konusudur ve 1 milyon civarındaki mükellefler bu götürlü usul denilen vergi sığınağa bir yerdde girmiş, sığınmış durumdadır. Burada götürlü usulde vergilendirilen önemli bir bölüm, asgari ücretlinin ödediği verginin çok altında vergi ödeme durumundadır.

Ticari ve mesleki kazançtan alınan vergiler, ücretliden alınan vergilerin yarısı dolayındadır. Dolayısıyla, Gelir Vergisi, ücretlilerin sırtına yüklenmiştir, bir ücretli vergisi durumundadır.

Hant gelirlere de yeterince vergilendirilmemektedir. Türk vergi sisteminin ciddi bir revizyona gereksinimi vardır. Özellikle vergi yönetimi ve denetimi alanında bir reform sözünü kullanmak gerekiyor, bir reform ihtiyacı vardır. Vergi mevzuatı çok karmaşık-tır, bu karmaşıklıkta olumsuz sonuçları özellikle tarım sektöründe daha fazla kendini hissettirmektedir. Bu mevzuatın tekrar kaleme alınması gerekmektedir.

Tarımın vergilendirilmesi, bu konuda alınacak önlemler çerçevesinde düşünmek gerekmektedir. Genel bir vergi reformuyla desteklenmeye ilişkin önlemler yeterli so-nuçları vermeyecektir. Tarımsal vergileme özeline de bir iki noktaya değineceğim.

Küçük çiftçi muafiyetinin yeniden düzenlenmesinde yarar var. Bölgesel farklılık-ları ya da eşitsizliklerin toprak kalitesinden ileri gelen eşitsizliklerin tarımda gelişmeyi engelleme özelliğinin düzeltilmesi gerekmektedir. Götürlü gider usulünün de vergi kaçağına yol açıcı, belge düzenini engelleme özelliği, entansif tarıma yönelmeyi sınırlayıcı etki-leri giderilmelidir. Vergi stopajının da, bu stopajdan vazgeçmek mümkün değil, özellikle-le vergi idaresinin şu halyle; ama vergi açısından yararlı olduğu sorunları düzenleyebilmek mümkün olabilir.

Tarımda yeni bir vergiye gerek yok, literatürde gördüğümüz ilginç bir takım öneri-ler var; ancak önce A1 ile bütünleşme beklentisi içinde olan ülkemiz, halen bu ülke-lerde uygulanan ve bizde de uygulanmakta olan sistemi iyileştirerek sürdürülmesinde yarar vardır diye düşünüyorum.

Dev boyutlara ulaşan bir kamu açığını kapatabilmek için emisyon ve borçlanma gi-bi miktarda yükümlülükler yaratılarak giderilmek istenmiyorsa, vergi yükünü kesimlerce dengeli ve adil bir biçimde yerine getirmesi gerekmektedir.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

SORULAR VE YANITLAR

Zir. Müh. M. Erhan EKMEN — Bu sempozyumda tarımsal yapının dönüşümü ve strateji arayışlarının yapılmaya çalışıldığını izledik ve başarılı geçtiğine de hep birlikte kanaatkâriz. Yalnız burada iki konuya az değinildiği kanaatindeyim. Birincisi, bu dönüşümü ve arayışı kimler yapacaktır ve uygulayacaktır. Sadece bugün için değil, yarın için kimler yapacaktır?

İkinci sorum, bütün bu konuşmalar sonunda uygulamaya yönelik hiçbir model ortaya atılmadı; fakat son konuşmalarda bu tip modellerin ortaya atıldığını görüyor ve seviniyorum.

Bu dönüşümü, gelecekte bu uygulamaları kimlerin yapacağını soruyorum. Bana kalırsa, gelecekte bu uygulamaları bugün işsiz bulunan ziraat mühendisleri yapacaktır, ama nasıl yapacaklar bunu bilemiyorum. Bugün Tarım Bakanlığında mesleğimize karşı yürütülen tasfiye çalışmaları beni endişelendiriyor ve bu tasfiye çalışmalarının iyi olduğuna da kanaat getiriyorum. Çünkü, dairelerde çalışan ziraat mühendisi büyüklerimiz, bugüne kadar işsizlik konusuyla ilgili bizlerle yakından ilgilenmediler; ama, 1989'dan beri Ziraat Fakültesi mezunlarının Tarım Bakanlığına alınmadığı düşünülürse, aslında bu tasfiye son 5 — 6 seneden beri uygulanmaktadır. Sadece bugünlerde iyice su üstüne çıkmıştır. Bu nedenle, işli ve işsiz ziraat mühendislerinin kendi aralarında dayanışması gerektiğine inanıyorum.

Model olarak da şöyle bir yaklaşım var. Önümüzdeki yüzyılın tarım çağı olacağı inancındayım. Tarım alanlarının giderek daralması, dünya nüfusunun giderek artması, beni bu görüşe zorluyor ve böyle bir dünyada Türkiye, oldukça önemli bir avantaja sahip iklimiyle, topraklarıyla suyuyla.

İnancım şu; biz ziraat mühendislerinin, işsiz ziraat mühendislerinin meslek kredisi gibi birtakım yaklaşımlarla ekonomiye kazandırılması ve bu şekilde üretim artışlarının sağlanması. Bu üretim artışlarının da tarımsal sanayi ile, tarıma dayalı kırsal sanayi ile ülke ekonomisine katkıda bulunması şeklindedir efendim.

Prof. Dr. Oğuz OYAN — Prim sistemine değineceğim. Ancak küçük bir örnekle sözüme başlayacağım. Desteklemenin girdi yönünden de düşünülebileceğini söylemiştim. Bugün Türkiye'de girdi sübvansiyonu esas itibariyle gübre sübvansiyonu olarak sürmekte, bunun da her zaman çok iyi uygulanmadığına bir örnek vereceğim. Bizim Tariş olarak geçen yıl aldığımız gübrelerden bir tanesinin destekleme fiyat istikrar fonu 900 liraydı. Biz gerek kamusal, gerekse özel gübre üreticileriyle ihale masasına otururken, geçen yıl 1540 liralık fiyat üzerinde anlaşmıştık, ancak 900 lirasının düşülmesi, bizim kilo başına vereceğimiz para 640 liraydı. Biz Tariş olarak şöyle bir düşünceyi de geliştirmiştik; eğer DFİF'li bir artış olursa, bu bizim lehimize çalışacak. Çok ilginç bir gelişme oldu, yıl sonu yeni teşvikler açıklanınca, bu gübreye verilen DFİF primi 1600 liraya çıktı; bizim fiyatımız 1540 liraydı. İyi ki koymuşuz, koymasaydık arada gübre fabrikası köşeyi dönecekti.

Bu gübrenin piyasa satış fiyatı 1540 lira. Biz hiç para vermeden gübreyi aldığımız gibi, kilo başına bir de 60 lira para aldık Tariş olarak. Bunu bedavaya satmadık, çünkü bütün piyasayı alt üst ederdi; ama böyle bir şeyin merkezi olarak tasarlanamaması, böyle bir sakıncanın görülmemesi gibi bir olay değil.

Eğer biz burada sözleşmeye koymasaydık, bu tamamen aradaki kuruma, gübre fabrikasına gidecekti, özel bir gübre fabrikasıydı. Bu örneği özellikle verdim, politikalarını niye eşgüdümlü olarak üretilmesi gerektiğini anlatmak için.

